

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin**

Disertační práce

Mgr. Veronika Knotková

*Úředníci pražského magistrátu 1900–1950
Prague Municipal Clerks 1900–1950*

Vedoucí práce doc. JUDr. & PhDr. Jakub Rákosník, Ph.D.

2020

PODĚKOVÁNÍ

Je obvyklé na tomto místě poděkovat všem, kteří autorovi práce pomohli, podpořili ho a vyšli mu vstříc radou či pochopením. Skutečně chci poděkovat oborové radě hospodářských a sociálních dějin za její vzácné pochopení. Mnozí z jejích členů byli mými učiteli a to, že tato práce vznikla, tomu přičítám. Školiteli doc. Jakubu Rákosníkovi patří obrovský dík za skvělý přístup, výborné vedení a všestrannou podporu, potřebovala jsem ji. Bez větší či menší pomoci kolegů z Archivu hl. města Prahy by tato práce nevznikla. Děkuji Mgr. Janě Konvičné za zpřístupnění depozitářů a za nevšední ochotu knihovnicím Mgr. Jitce Holíkové a Mgr. Markétě Krejčové. Za povolení studovat archivně nezpracované fondy Archivu Národního muzea děkuji jeho ředitelce Dr. Kláře Woitschové. Děkuji doc. Václavu Ledvinkovi za konzultace a všem kolegům archivářům za pochopení a vstřícnost. Svým přátelům, zejména Dr. Jiřímu Borovskému a Dr. Martině Power děkuji za rady i za ochotu poslouchat, co se na magistrátě pro změnu událo například v roce 1923. Bez Dr. Hany Svatošové by tato práce vůbec nevznikla; byla u ní od samého počátku a bylo jejím nápadem toto téma zpracovat. Byla také mezi prvními kritickými čtenáři. Bez její podpory a bez podpory mojí rodiny a přátel, byť je nejmenuji, by vznik této práce nebyl možný. Všechny nedostatky, jichž jsem si částečně vědoma již nyní, po dokončení práce, padají pouze na můj vrub.

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. září 2020

Veronika Knotková

Abstrakt

Práce, založená zejména na primárních pramenech, se věnuje problematice byrokracie, konkrétně elitní skupině úředníků právnické kategorie pražského magistrátu v první polovině 20. století. Toto relativně dlouhé období, kdy je dovršen vývoj Prahy z provinčního hlavního města ke středoevropské moderní metropoli, je vysvětlen princip fungování municipální byrokracie, vývoj jejího postavení, průběh kariéry a faktory, které je ovlivňovaly. Pozornost je věnována vzájemným vztahům uvnitř této skupiny, jejich individuálním i skupinovým strategiím vzhledem k ostatním kategoriím pražských magistrátních úředníků a vztahům úředníků a představitelů obecní správy. Je ukázáno, jak byla uplatňována disciplinační pravidla. Přiměřená pozornost je věnována vztahu/zásahům státní správy do samosprávy.

Klíčová slova

Praha – samospráva – magistrát – byrokracie – úředníci – radnice – primátor – starosta – zastupitelstvo – městská rada – sbor obecních starších – elity – I. republika – protektorát Čechy a Morava – III. republika – 1. polovina 20. století

Abstract

This work, based mainly on primary resources, deals with the issues of bureaucracy, i.e. with the elite group of officials/clerks of the legal category of the Prague Municipal Office in the first half of the 20th century. During this relatively long period, Prague reached a position of modern capital of a new state, Czechoslovakia, and one of Central European metropolises. The core of the thesis lays in explaining principles of functioning of the municipal bureaucracy, the development of its position, the course of its career and the factors that influenced them. Attention is paid to the mutual relations within this group and both to their individual and group strategies, with regard to other municipal officials of other than juristic previous university education within the Prague municipal office as well as to the relations of officials and representatives of municipal administration. It shows how the disciplinary rules were applied. Adequate attention is paid to the relationship/interventions of state administration into the self-government sphere.

Key words

Prague – self-administration – local administration – Municipal Office – bureaucracy – municipal clerks – officials – City Hall – mayor – board of deputies – board of aldermen – city council – élites– 1st Republic – Protectorate Bohemia and Moravia – 3rd Republic – 1900–1950

Obsah

I. ÚVOD	1
I.1 Stav výzkumu, literatura a prameny	3
I.2 Byrokracie, byrokraté a byrokratizace	15
II. MAGISTRÁT A JEHO ÚŘEDNÍCI	20
II.1 Postavení konceptních/právních úředníků v pražském magistrátu	20
II.1.1 Státní zásahy do postavení obecních úředníků.	22
II.1.1.1 Pravidla 1926	26
II.1.1.2 Vládní nařízení z konce roku 1938	33
II.1.2 Elita – spor techniků s právníky	37
II.1.2.1 Úřední a volení referenti	39
II.1.2.2 Součinnost právníků a techniků ve veřejné správě	41
II.2 Právníčtí úředníci a poválečná retribuce.	55
III. KARIÉRA A ŽIVOTNÍ POMĚRY KONCEPTNÍHO ÚŘEDNÍKA	82
III.1. Platy a výdaje právnických úředníků	82
III.1.1 Bydlení	89
III.1.2 Rodinné a osobní poměry (ve vztahu ke kariéře)	93
III.1.3 Zdravotní stav úředníků ve vztahu k obecní službě	100
III.2 Průběh kariéry právnických úředníků	102
III.2.1 Vstup do obecních služeb a počátek kariéry	102
III.2.2 Kariérní postup a solidarita úřednictva	107
III.2.3 Příkazování úředníků službou	124
III.3 Postoj politiků k zaměstnancům	131
III.4 Vztah úředníků a primátora	142
III.6 Odborové organizace: hájení skupinových zájmů úřednictva	150
III.7 Disciplinace úředníků	158
III.7.1 Kvalifikace	158
III.7.2 Disciplinární řízení a potíže s disciplínou	173
IV. ZÁVĚR	192
SEZNAM ZKRATEK	196
ARCHIVY A ARCHIVNÍ FONDY	197

SEZNAM LITERATURY A TIŠTĚNÝCH PRAMENŮ	198
INTERNETOVÉ ZDROJE	208

I. Úvod

Téměř každý, kdo se někdy studoval moderní dějiny Prahy a využíval k tomu primární prameny, se setkal s úřednickou elitou, kterou pražská obec zaměstnávala a jejíž služeb vrchovatou měrou využívala. Jména těchto úředníků, více či méně čitelná z konceptů vyřízení úředních aktů či zápisů ze zasedání městských sborů, jsou až na výjimky zapomenuta. Ti, o nichž dodnes víme, jsou téměř bezvýhradně známi nikoli proto, že pracovali pro pražskou obec, ale pro jejich jinou činnost, ať už na poli politiky, věd či umění. Práce pro hlavní město republiky, resp. Českého království, kterou tito muži a v menším počtu též ženy vykonali, je nepominutelná a s jejími výsledky a důsledky se setkáváme dodnes. Moderní velkoměsto, jímž se Praha stala a které tito lidé pomáhali utvářet, by bez jejich úsilí nevzniklo.

Hlavním cílem této práce bude ozřejmit roli elitních zaměstnanců hlavního města Prahy v procesu denního úřadování a plnění mimořádných úkolů, jež jim byly svěřeny. Zcela stejnou měrou nás bude zajímat vztah reprezentantů zaměstnavatele, tedy volených zastupitelů, k těmto zaměstnancům a taktéž otázka, zda existoval nějaký dlouhodobější cíl a strategie získávání vhodných pracovníků pro plnění úkolů samosprávné veleobce. Můžeme předestřít, že několik stovek zaměstnanců, již nás zajímají, v hlavním oboru právnický vzdělaných úředníků, tvořilo proporcionalně jednou třetinou elitní skupinu ve službách hlavního města; co se týče jejich skutečného vlivu ve strukturách úřadu i samosprávy, domníváme se, že ten byl podstatně větší, což hodláme prověřit. Proto nás zajímá, do jaké míry byli tito úředníci schopni a ochotni vystupovat jako kolektivní aktér a pokud ano, ve kterých případech a jaké volili strategie jednání. Vzhledem k tomu, že se jednalo o experty s vyhlídkou uspokojení kariérních ambicí, předpokládáme, že mnozí z nich dovedně manévrovali mezi kolektivním a osobním zájmem tak, aby získali jisté výhody a přesto nebyli v rámci své skupiny ostrakizováni. Proto nás jako další zásadní tematický okruh bude zajímat chování jedinců ve vlastní skupině (úřednické kategorii), její vnitřní hierarchie a vazby a zásahy zvenčí (pokud existovaly) do čistě vnitřních věcí této skupiny.

Dějiny hlavního města Prahy v období první poloviny 20. století je věnována sice značná pozornost, přesto byla řada témat dotčena okrajově nebo vůbec – rozsáhlejší výzkum, věnovaný úředníkům, či dokonce úřednickým samosprávným elitám, dosud nebyl proveden. Tato práce může být chápána jako jistý příspěvek sociálním dějinám pražské městské správy

a samosprávy. Pro pochopení role, kterou elitní úředníci hráli, považuji za samozřejmé předběžné obeznámení se správními dějinami metropole. Zohledněno bude postavení pražské obce, resp. pražské obecní samosprávy jako statutárního města a hlavního města v době pozdních předlitavských, resp. československých poměrů.

Klademe si tedy základní otázky, na něž se tato práce pokusí odpovědět:

- kdo byli právníční úředníci, kteří se rozhodli svůj profesní život věnovat službě pro hlavní město Prahu, jaké měli úkoly a jak je plnili a jaký byl vzájemný vztah zaměstnanců a zaměstnavatele i ve smyslu odměny za práci a jejího nárokování; jaká byla jejich pozice v rámci struktur obce, resp. úřadu;
- do jaké míry obec sama mohla rozhodovat o počtech, struktuře a prostředcích vynaložených na své zaměstnance, zasahovaly-li do řešení těchto otázek jiné zájmy (státu, vyšších samosprávných úrovní atp.), jaké prostředky byly vynakládány na odměňování těchto úředníků atd.;
- jaký průběh měla jejich kariéra a zda či jak ji mohli ovlivňovat, jakého se jim dostávalo uznání, jak byli disciplinováni, jakými pravidly se museli řídit a jak tato pravidla vznikla, zda a jak se měnila a jak byla uplatňována;
- jak se tato elita prezentovala a jak prosazovala své skupinové zájmy v rámci své úřednické kategorie i ve vztahu ke kategoriím ostatním, zda a do jaké míry vystupovali jako stavovská skupina, jaké byly uvnitř této skupiny vztahy.

Zvolené období 1900–1950 se jeví jako vhodné pro zodpovězení výše uvedených otázek právě proto, že postavení Prahy (samosprávy vůbec) je na počátku 20. století dotvořeno a dlouhodobé změny, jichž toto postavení doznává od roku 1918 zejména k nejvyšším správním strukturám, mají právě v rámci zkoumaného období svůj počátek. Jinak je tomu ovšem ve smyslu územního rozvoje a komunální vybavenosti českého hlavního města. Postupující modernizace dospěla i v pražských poměrech do takové fáze, kdy bylo nutno vyřešit rozšíření území pražské obce, a to nejen kvůli úspěšnému zajištění úkolů vyplývajících z tzv. přímé působnosti, které obec musela plnit ke svému úspěšnému fungování.¹ Územní rozvoj metropole je tak naopak po několika desetiletí snah završen rázně a poměrně rychle v letech 1918–1920, jakkoli provedení sjednocovacích zákonů č. 115–117/1920 Sb. z. a n. trvalo nejméně deset let. Jádrem zkoumané problematiky však bude období první republiky 1918–1938, období předcházející (1900–1918) je nutné zahrnout z důvodu logické kontinuity

¹ Viz Jiří PEŠEK, *Od aglomerace k velkoměstu. Praha a středoevropské metropole 1850–1920* (= Documenta Pragensia Monographia 9), Praha: Scriptorium, 1999.

vývoje. Léta 1939–1949/1950 přinášejí na první pohled zřejmé dynamičtější změny v politické i správní rovině, z hlediska kontinuity příběhu úřednických elit hlavního města Prahy však k tam podstatným změnám nedochází, pouze k jejich jistému urychlení. Ukončení výzkumu k roku 1949/1950 je třeba zohlednit i z hlediska primární přístupnosti² a dochovanosti archivních pramenů (viz dále).

I.1 Stav výzkumu, literatura a prameny

Dosavadní výzkum českých, moravských a slezských samospráv je velmi bohatě a kvalitně zpracován právě pro Moravu a Slezsko,³ zejména ovšem pro období tzv. zlatého věku samosprávy.⁴ Srovnávací i primárně dokumentující práce kolektivů Masarykovy univerzity v Brně a Ostravské univerzity, převážně se inspirující metodologií tzv. frankfurtské a bielefeldské školy,⁵ byly završeny publikováním reprezentativních výstupů v minulém dvacetiletí. Přesto byly tyto výzkumy soustředěny spíše na politickou elitu v různých aspektech, než na samosprávnou byrokracii;⁶ závěry, vzešlé z těchto výzkumů, tak lze využít pouze do jisté míry i proto, že zde zkoumané období se s nimi překrývá pouze částečně. V následujícím přehledu uvedeme práce pouze bezprostředně spjaté s naším tématem.

² Srv. § 37 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

³ Za všechny přínosné práce uvedme alespoň důkladnou prosopografickou analýzu brněnských komunálních elit 2. poloviny 19. století z pera Lukáše Fasory: LUKÁŠ FASORA, Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007; sborník Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948, (eds.) LUKÁŠ FASORA – JIŘÍ HANUŠ – JIŘÍ MALÍŘ, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006; dále třísvazkovou, komplexně zpracovanou analýzu samosprávy na Moravě a ve Slezsku do počátku první světové války: PAVEL KLADIWA, Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska, I. díl, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2007; TÝŽ – ANDREA POKLUDOVÁ – RENATA KAFKOVÁ, Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska, II/1, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2008; TITÍŽ, Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska, II/2 díl, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2009. Podobně zpracovaná monografie pro Prahu stále chybí.

⁴ Srv. MILAN HLAVAČKA, Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913, Praha: Libri, 2006.

⁵ Pro metodologicko-bibliografický přehled srv. např. LUKÁŠ FASORA – PAVEL KLADIWA, Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918. Dílčí výsledky výzkumu v České republice, in Občanské elity a obecní samospráva, (eds.) L. FASORA – J. HANUŠ – J. MALÍŘ, c. d., s. 11–40.

⁶ Výjimkou je přehledová kapitola v prvním svazku práce „Lesk a bída obecních samospráv“ P. Kladiwy, která je celá věnovaná obecním zaměstnancům. Ne zcela zdařile dopadl pokus Romana Vondry o zhodnocení postavení zaměstnanců dopravního odboru Elektrických podniků hl. m. Prahy v letech 1918–1945. Vondra se držel tématu práce, jíž byla pražská veřejná doprava, její zaměstnanci, stav, rozvoj atp., ovšem bez uvážení souvislostí, role Elektrických podniků hl. m. Prahy, jejich vztahu se samosprávou a celkového kontextu je i takovýto nadějný pokus zavádějící ve svých výsledcích a pro čtenáře neznalého souvislostí může být i poněkud zmatečným. Srv. ROMAN VONDRA, Po kolejích a silnicích Velké Prahy. Systém městské hromadné dopravy na území hl. m. Prahy v letech 1918–1945, Praha: Historický ústav, 2011, k zaměstnancům zejména s. 50–64.

Je třeba brát ohled na to, že Praha byla nejen hlavním městem státu, resp. do roku 1918 země, ale též statutárním městem⁷ (pražský obecní řád, zemský zákon č. 85/1850 z 27. dubna 1850, platil s úpravami až do roku 1949). Úkoly, které potřebovala zvládnout, sice byly kvalitativně stejné jako u ostatních měst, ovšem v kvantitě nepoměrně jiné. To kladlo zvýšené nároky i na obecní zaměstnance, jejichž úkolem bylo tyto úkoly nejen provádět, ale v hojně míře též – s výjimkou ryze technických projektů – promyslet ve všech ohledech. Od šedesátých let 19. století až do roku 1918 představovala Praha nepopíratelné centrum národnostně českých emancipačních snah a její politická reprezentace, byť zvolená na základě omezeného volebního práva, platila za vrcholnou představitelku českého národa. Toto postavení bylo kryto zdroji, jimiž obec disponovala a které vytvářela. Vzdávající se sebevědomí pražské obecní reprezentace tak pochopitelně vedlo k vzrůstajícím ambicím nejprve na poli kulturně-reprezentačním, později politicko-emancipačním. Vznikem Československa se Praha sice stala hlavním městem státu, ovšem její pozice doznala značné proměny. Její reprezentace musela rychle pochopit, že její postavení, jakkoli výjimečné, dozná kvalitativní proměny – to je možno ilustrovat hned na způsobu schválení a obsahu výše uvedených slučovacíh zákonů.⁸

Václav Ledvinka a Jiří Pešek v rámci svých dějin Prahy všechny naznačené otázky osvětlili v publikaci *Praha* v roce 2000.⁹ V souvislosti s dobovým stavem výzkumu pragensiálních dějin věnují oba autoři značnou pozornost období od tzv. obnovení samosprávy (1860) do konce první světové války. Závěry, k nimž dospěli, a jejich přístup k dějinám Prahy – do značné míry důraz na Prahu jako obec – se pro náš výzkum jeví jako něco vhodnější, než v podstatě ve stejnou dobu vydaná kolektivní monografie nakladatelství Paseka *Dějiny Prahy*¹⁰ – je v ní více pozornosti věnováno námi zkoumaným tématům, zejména dějinám obecní správy a elit. Reprezentuje spíš typ dějin města jako společenství/obce, než kulturních dějin událostí určitého teritoria, které bere ohled na dějiny společenství v míře nezbytně nutné.

⁷ Ve zkoumaném období byla statutární města v Čechách dvě – Praha a Liberec. Na Moravě a ve Slezsku měla vlastní statut Brno, Olomouc a Opava, do r. 1928 mezi města s vlastním statutem patřila též Jihlava, Znojmo, Kroměříž, Uherské Hradiště a Frýdek. Změny během druhé světové války pro tuto práci nejsou podstatné, po roce 1945 obdržela vlastní statut města Plzeň a Ostrava.

⁸ Srv. J. PEŠEK, *Od aglomerace k velkoměstu*, c. d., s. 195n.; ANDĚLÍN MERTA, *Vývoj pražské městské správy od roku 1922 do roku 1945*, in *Pražský sborník historický* 9, Praha: Orbis, 1975, s. 147–195.

⁹ VÁCLAV LEDVINKA – JIŘÍ PEŠEK, *Praha*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

¹⁰ PAVEL BĚLINA A KOL., *Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, Praha–Litomyšl: Paseka, 1998.

Dějinám pražské obecní samo/správy je věnována řada dobových odborných publikací, z nichž nepostradatelné jsou dvě příručky sepsané někdejšími zaměstnanci pražského městského archivu: Dějiny obecní správy od roku 1848 do konce 20. let 20. století od Miloše Kratochvíla a pro období 1860–1870 od Vojtěcha Krause.¹¹ Dílo obou autorů dodnes zasluhuje uznání, nejen u odborných historiků a archivářů, ale i u každého, kdo má ambici se vyznat v komplikované struktuře pražských obecních úřadů a ústavů a jejím vývoji. O mnoho reprezentativnější roli měla hrát informačně zásadní publikace *Praha v obnoveném státě československém*,¹² která měla široké veřejnosti předložit shrnutí a představení úspěchů dosažených na poli pražské samosprávy v letech 1918–1928; původně měla být publikována k výročí prvního decennia existence Československa. Ač byly příspěvky odevzdány a kniha vytištěna, vydání samotné bylo odkládáno, až k němu nakonec došlo osm let po jubilejním roce 1928. Na této práci se autorsky podíleli většinou magistrátní úředníci v nejvyšších pozicích služební hierarchie, kteří zpracovali zásadní soudobá témata urbánního rozkvětu Prahy v dovršujícím se procesu modernizace města.¹³ Údaje, které s využitím soudobých spisů a údajů fundovaně zpracovali, jsou dnes často jinde nedohledatelné: původní prameny zejména k hospodářským dějinám obce nejsou dochovány, ať už kvůli požáru Staroměstské radnice v květnu 1945, či přičiněním snaživých úředníků předchozích i následujících generací.¹⁴ Na *Prahu v obnoveném státě československém* nepřímě navazují studie Andělína Merty o pražských národních výborech a bilanční publikace *Praha – město svého lidu*, taktéž sestavené pracovníky Národního výboru hlavního města Prahy.¹⁵ Poslední uvedené práce jsou osoby autorů, resp. editora spojeny s obcí zřízeným městským archivem, díky jehož produkci

¹¹ MILOŠ KRATOCHVÍL, *O vývoji městské správy pražské od roku 1848*, Praha: Nákladem důchodů obce hlav. města Prahy, 1936; VOJTĚCH KRAUS, *Dějiny obecní správy král. hlav. města Prahy za léta 1860–1880. Díl první. Léta 1860–1870*, Praha: Nákladem důchodů obce král. hlav. města Prahy, 1903. Další svazek této práce nevyšel.

¹² *Praha v obnoveném státě československém*, (ed.) VÁCLAV VOJTÍŠEK, Praha: Nákladem obecních důchodů, 1936.

¹³ Pouze čtyři z autorů vůbec nebyli obecními zaměstnanci. Z dalších Václav Joachim přešel z obecních služeb do státní služby po vzniku Československa. Na knize se hojně podíleli přednosta statistické kanceláře Josef Šiška, přestavený osvětového odboru Ladislav Jarolímek, editor knihy Václav Vojtíšek, více texty dále přispěli ředitel politické služby Hugo Pilz nebo přestavený odbor hospodářského Emanuel Svoboda, též dlouholetý předseda jedné z magistrátních odborových organizací. Tři autoři, představený popisního referátu Emil Šípek, magistrátní rada v referátu III. (stavebním) Otomar Vodička a expert v oblasti živnostenského práva Bohumil Štědrý, se vydání knihy nedožili.

¹⁴ Mnoho aktového materiálu a úředních knih se také ztratilo, liché jistě nebudou ani domněnky o skartacích novými úředníky, kteří po správní reformě v roce 1949 z mnoha důvodů mohli v těchto dokumentech spatřovat pouze zbytečné balíky starého papíru, navíc spojeného s buržoazní samosprávou. Skartovači se však bohužel někdy stali i archiváři, kteří, pokud měli možnost, vybrali k trvalému uložení v notoricky prostorově poddimenzovaném obecním archivu buď to, co považovali za nejnnutnější, nebo tzv. vzorky. Takový byl dobový přístup, který v kombinaci s ne zcela vyhraněnou představou o badatelském využití těchto cenných materiálů, ke skartacím rovněž vedl.

¹⁵ ANDĚLÍN MERTA, *Pražské národní výbory. Vývoj jejich organizace 1945–1965*, Praha: Národní výbor hlavního města Prahy, 1966; OTTO RŮŽIČKA A KOL., *Praha – město svého lidu – 1945–1965*, Praha: Tiskové a propagační středisko NVP, 1965.

vycházejí dvě pragensiální periodika – Pražský sborník historický a spíše monotematicky zaměřená *Documenta Pragensia*.¹⁶ V těchto dvou časopisech lze nalézt dodnes ceněné dílčí studie k tématům obecních reprezentací, financí, správy atp.¹⁷ Pragensiální témata jsou s téměř každoroční pravidelností prezentována též na tradičních symposiích, konaných v Plzni v rámci Smetanovských dnů.¹⁸ V málokteré ze zmíněných prací je však věnována soustavná pozornost státním či obecním úředníkům/zaměstnancům, resp. zaměstnancům s vysokoškolskou kvalifikací – výjimkou je svazek *Opomíjení a neoblíbení* z roku 2007, editovaný Helenou Lorenzovou a Taťánou Petrasovou, věnovaný jak byrokracii, tak podnikatelům v dlouhém 19. století.¹⁹ Publikace *Osm století pražské samosprávy*,²⁰ zejména její druhá část (1784–2000) ve zhuštěné formě zpřístupňuje v době vydání aktuální výsledky výzkumu k dějinám městské správy, ač úředníkům se explicitně nevěnuje. *Protektorátní Praze* je věnována práce (v zásadě edice dokumentů) Vojtěcha Šustka a Aleny Míškové,²¹ z níž

¹⁶ Pražský sborník historický navázal od r. 1964 na tradici prvorepublikových, spíše na období středověku a raného novověku soustředěného Sborníku příspěvků k dějinám hl. m. Prahy. *Documenta Pragensia* se postupně profilovala od sborníku materiálových studií jako monotematické periodikum, které se věnuje konkrétním problémům urbánních dějin, v poslední době též ve středo/evropském kontextu. Od prvního čísla, vydaného v roce 1980, vychází redakcí Archivu hl. m. Prahy, na rozdíl od Pražského sborníku historického, kde k tomu došlo od r. 1966.

¹⁷ Např. příspěvky těchto autorů: ANDĚLÍN MERTA, Pražské národní výbory a jejich úloha v uplynulých dvaceti letech, in *Pražský sborník historický*, Praha: Orbis, č. 2, 1965, s. 5–50; TÝŽ, Vývoj pražské městské správy od roku 1922, c. d.; FRANTIŠEK HOLEC, Zápas o Velkou Prahu, in *Pražský sborník historický* 6, Praha: Orbis [1970], s. 117–136; JAROSLAVA MENDELOVÁ, Správa hlavního města Prahy po roce 1945, in *Documenta Pragensia* V(1), Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1985, s. 112–122, TÁŽ, Soupis rad Ústředního národního výboru hlavního města Prahy a Národního výboru hlavního města Prahy z let 1945–1981, in *Documenta Pragensia* V(2), Praha: Archiv hlavního města Prahy 1985, s. 366–386; *Osm set let pražské samosprávy* (= *Documenta Pragensia* XXI), (eds.) VÁCLAV LEDVINKA – JIŘÍ PEŠEK – OLGA FEJTOVÁ, Praha: Archiv hlavního města Prahy – Dolní Břežany: Scriptorium, 2002, zvláště texty Jiřího Peška, *Městská správa mezi „honorationes“ a Leistungsverwaltung“* kolem roku 1900 ve střední Evropě (s. 141–148), Jana Škody, *Boj o německé veřejné školy v Praze-Holešovicích a Libni* (s. 149–155), Vojtěcha Šustka, *Josef Pfitzner a germanizace města Prahy* (s. 167–181), Jany Ratajové a Tomáše Rataje, *Národní výbory. Pokus o nový model veřejné správy 1945–1989* (s. 183–195).

¹⁸ Např. HANA SVATOŠOVÁ, „Zlatá slovanská Praha“. Slovanství ve slovech a skutcích pražské obecní samosprávy 1880–1914 in „Slavme slavně slávu Slávův slavných.“ Slovanství a česká kultura 19. století. Sborník příspěvků z 25. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň 24.–26. února 2005, (eds.) ZDENĚK HOJDA – MARTA OTTLOVÁ – ROMAN PRAHL, Praha: KLP 2006, s. 160–171; TÁŽ, *Cesta na jih za peníze hlavního města. Městská cestovní stipendia pro absolventy vysokých škol technických v Praze in Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 31. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 24.–26. února 2011, (eds.) ZDENĚK HOJDA – MARTA OTTLOVÁ – ROMAN PRAHL, Praha: Academia 2012; TÁŽ, *Počátky městské sociální výstavby na příkladu Vídně a Prahy in Útisk-charita-vyloučení. Sociální 19. století. Sborník z příspěvků z 34. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století. Plzeň 27. 2. – 1. 3. 2014, (eds.) ZDENĚK HOJDA – MARTA OTTLOVÁ – ROMAN PRAHL, Praha: Academia 2015.**

¹⁹ *Opomíjení a neoblíbení* v české kultuře 19. století. Úředník a podnikatel. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Plzeň 23.–25. února 2006, (eds.) HELENA LORENZOVÁ – TAĀANA PETRASOVÁ, Praha: KLP, 2007.

²⁰ *Osm století pražské samosprávy, Výstava o vývoji pražské městské správy od 13. století do roku 2000, (ed./red.) VÁCLAV LEDVINKA, Praha: Archiv hlavního města Prahy – Muzeum hlavního města Prahy, 2000.*

²¹ ALENA MÍŠKOVÁ – VOJTĚCH ŠUSTEK, *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939–1945. Svazek 1, Deník Josefa Pfitznera, úřední korespondence Josefa Pfitznera s Karlem Hermannem Frankem, Praha: Scriptorium*

patrně vycházel V. Ledvinka v monografii Praha (2000).²² Z nedávno nalezené další části pozůstalosti náměstka primátora a faktického vládce protektorátní Prahy Josefa Pfitznera hojně těží též práce Detlefa Brandese a Aleny Míškové, Vom Osteuropa-Lehrstuhl ins Prager Rathaus. (Josef Pfitzner 1901–1945).²³

V těchto pracích jsou zahrnuty a kriticky zpracovány pro nás důležité novější poznatky ke správním dějinám hl. m. Prahy. Do popředí zde vystupují, byť bez bližšího zakotvení, právníčtí úředníci, zastávající vrcholné pozice v hierarchii úřadu – Magistrátu hlavního města Prahy. Obsazenost těchto postů kompetentními úředníky a pravomoce, jichž mohli tito úředníci využít, se ukázaly ve vypjaté době jako účinné ve strategii pasivní rezistence, již zaujali političtí představitelé²⁴ v době okupace. Zároveň je zde ukázáno, jak je možno využít mechanismů fungování byrokratické organizace pro cíle tuto organizaci přesahující. To znamená, že formální, neosobní pravidla a jejich důsledné uplatňování skutečně mohou organizaci paralyzovat, nikoli však proto, aby byla organizace zcela ochromena, ale proto, aby bylo ztíženo vládnutí osobám, vnímaným jako k vládnutí dostatečně nelegitimované.

Vedle primárních pramenů, jimž bude věnována pozornost níže, hrají důležitou roli dobové publikace, jimiž se Praha reprezentovala a které měly praktický užitek v době svého vydání. O stavu a úředních pozicích zaměstnanců lze nalézt poměrně spolehlivý přehled v Almanáčích (královského) hlavního města Prahy, vydávaných v letech 1898–1939,²⁵ a ve Statusu obecních zaměstnanců.²⁶ Pro výzkum potřebné údaje o obci, jejích obyvatelích,

2000 (V. Šustek je taktéž autorem obsáhlé úvodní studie); Vojtěch Šustek, Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939–1945. Svazek 2, Měsíční situační zprávy Josefa Pfitznera, Praha: Scriptorium 2001 – tento svazek významně doplňuje výše uvedenou studii A. Merty v Pražském sborníku historickém č. 9/1975.

²² V. Ledvinka – J. Pešek, Praha, c. d., s. 633nn.; Ledvinka je autorem kapitoly o protektorátním období dějin Prahy.

²³ Detlef Brandes – Alena Míšková, Vom Osteuropa-Lehrstuhl ins Prager Rathaus (Josef Pfitzner 1901–1945), Praha: Masarykův ústav a archiv AV ČR, v. v. i. – Essen: Klartext, 2013.

²⁴ Ústřední zastupitelstvo hl. m. Prahy bylo 24. února 1939 rozpuštěno rozhodnutím zemského prezidenta nahrazeno jmenovanou správní komisí, složenou z 60 členů za předsednictví JUDr. Otakara Klapky. Nejednalo se tedy o volené představitele, ale o v jistém smyslu slova o vládu úřednickou. Ještě před okupací zbytkového Česko-Slovenska byla ze správní komise vyčleněna užší správní komise (17 členů, jinak též správní výbor), těsněji navazující na strukturu úřadu. Je to předstupeň úpravy po r. 1945, kde volení referenti – členové rady Ústředního národního výboru hl. m. Prahy – odpovídali za konkrétní odvětví městské správy. Srv. JAN MERTL, Úkoly obecní správy, in Almanach hlavního města Prahy, Praha: Nákladem Insertního oddělení Věstníku hlavního města Prahy, 1939 (dále jen Almanach 1939), s. 5–8. Tato publikace vyšla po 15. březnu 1939.

²⁵ Almanach královského hlavního města Prahy vyšel v letech 1898–1914, po první světové válce již jako Almanach hlavního města Prahy pak v letech 1922, 1924, 1925, 1928, 1929, 1930, 1932, 1935 a 1939.

²⁶ Tato publikace byla určena spíše pro vnitřní úřední potřebu. V knihovně Archivu hl. m. Prahy jsou dochovány exempláře v zásadě za roky 1898–1939, které často obsahují vpisky úředníků a ovšem i městských zastupitelů, resp. obecních starších. Takto upravované jsou výtisky ještě cennější – dokládají dynamiku proměny služebního

zaměstnancích či finančních poměrech shromažďují Administrační zprávy hlavního města Prahy (1885–1911) či Statistické zprávy hlavního města Prahy (1871–1937). Tyto publikace byly vydávány nepochybně též s reprezentačními a prestižními ambicemi, např. prvorepublikové Statistické zprávy jsou doslova přeloženy do francouzštiny tak, aby byly použitelné i ve spřátelené cizině. Na rozdíl od výše uvedené publikace *Praha v obnoveném státě československém* se také jejich vydávání nestalo, pokud bylo možno zjistit, předmětem pochybností v městském zastupitelstvu.²⁷ Nikoli překvapivě se s podklady pro mzdové náklady setkáváme v tiskem vydávaných obecních rozpočtech, resp. v závěrečných účtech obce pražské. Zde však bohužel nejsou uváděny údaje v konzistentní struktuře, není tedy možno vždy odvodit, kolik prostředků bylo vynaloženo na uspokojení hmotných potřeb té které úřednické kategorie, případně odlišit zaměstnance definitivní od ostatních (v zásadě dělníků). Ve třicátých letech podnikla městská statistická kancelář na požádání Státního úřadu statistického šetření o obecních úřednících. Úředníky vyplněné dotazníky se bohužel nedochovaly, dílčí výsledky výzkumu však byly publikovány ve Zprávách Státního úřadu statistického v roce 1934.²⁸

Protože úřednictvu ve službách státu byla věnována poněkud soustavnější pozornost, zejména pro pochopení dějin české společnosti, je třeba uvést též práce věnované finanční stráži a tabákové režii z pera Marie Mackové a práce hojně založené na využití ego-dokumentů, spíše zaměřené na životní styl úřednictva v dlouhém 19. století Pavly Vošahlíkové.²⁹ Ze zahraničních prací, věnovaných rakouské státní byrokracii 19. století, nelze opomenout dnes již klasické práce Waltraud Heindl a Karla Megnera; pro postavení úřednictva v Čechách pro poslední období existence habsburské monarchie pak tiskem nevydanou kandidátskou

pořadí i důležitost, jakou statusu úředníci i jejich nadřízení přikládali. Srv. např. exemplář s přírůstkovým číslem 22118, Status úředníků a sluhů ustanovených trvale při správě obce král. hlav. města Prahy dle stavu dne 1. srpna 1906, který patřil starostovu náměstkovi Dr. Štychovi.

²⁷ Kniha byla prodávána za nejvýhodnější cenu obecním představitelům a zaměstnancům (50 Kč), pro ostatní pracovníky v samosprávě pak za Kč 70.

²⁸ Zprávy státního úřadu statistického Republiky československé, ročník XV. (1934), číslo 113, řada E, čísl. 24, Spotřeba v rodinách úřednických v roce 1930/1931, s. 838–844; Zprávy státního úřadu statistického Republiky československé, ročník XV. (1934), číslo 195–198, řada E, čísl. 41–44, Spotřeba v rodinách dělnických, zřízeneckých a úřednických v roce 1930/1931, s. 1466–1496.

²⁹ MARIE MACKOVÁ, To byla c. k. trafik, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010; TÁŽ, Finanční stráž v Čechách 1842–1918, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017; PAVLA VOŠAHLÍKOVÁ, Z moci úřední. Úřady a úředníci za vlády Františka Josefa I., in Český časopis historický, č. 3, 92/1994, s. 460–476.

disertaci Miloslava Martínka. Právní postavení státního (civilního) úřednictva od vzniku moderní byrokracie analyzuje ve své disertační práci Jiří Šouša ml.³⁰

Z dobových odborných, sociologických publikací, nelze pominout stále kvalitní práci Jana Mertla *Byrokracie* a v jistých ohledech též použitelnou syntézu I. A. Bláhy *Sociologie inteligence*.³¹ Mertl představuje byrokracii jako poměrně emancipovanou společensko-profesní skupinu s vlastními zájmy, strategiemi a ambicemi na pozadí různých politických a správních systému, a to v historickém kontextu jejího vývoje a s odkazem na závěry Maxe Webera. Jeho práce je pro nás o to cennější, že mohl využít svých zkušeností z vlastního působení konceptního, resp. právního úředníka Magistrátu hl. m. Prahy – v kontextu této disertační práce je příslušníkem nejmladší generace, která vstoupila do obecních služeb koncem 20. let 20. století.³²

Pro pochopení specifických rolí, strategií, postupů, mentality, fungování a aktivit námi zkoumané úřednické elity je nutno zohlednit teoretické práce sociologické, věnované úřednictvu. Vedle již zmíněné Mertlovy práce jsou to (v menší míře) díla klasiků sociologie – Maxe Webera, Roberta Mertona, Pierra Bourdieu a z českého prostředí Jana Kellera.³³

³⁰ WALTRAUD HEINDL, *Gehorsame Rebellen. Bürokratie und Beamte in Österreich 1780 bis 1848*, Wien: Böhlau Verlag, 1991; TÁŽ, *Bürokratie und Beamte in Österreich. Band 2, Josephinische Mandarine 1848–1914*, Wien – Köln – Graz: Böhlau, [2013]; Karl Megner, *Beamte. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Aspekte des k.k. Beamtentums*, Wien: Verlag der Österr. Akad. der Wissenschaften, 1985; JIŘÍ ŠOUŠA, *Vývoj právní úpravy státních civilních úředníků od 18. století do roku 1938 v českých zemích*, Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012; MILOSLAV MARTÍNEK, *Příspěvek k poznání sociální struktury úřednictva v Čechách na počátku 20. století*, Praha: Ústav čs. dějin ČSAV, 1975. Jediný ve veřejných knihovnách dohledatelný exemplář celé Martínkovy práce, resp. její průklep v bídém fyzickém stavu, je uložen v Národním konzervačním fondu Národní knihovny. Snadněji dostupný je alespoň stejnojmenný autoreferát k obhajobě této práce, vydaný též v roce 1975, resp. časopisecká studie, TÝŽ, *K problému struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století* in *Sborník historický*, Praha: Historický ústav ČSAV sv. 21 (1974), s. 75–117.

³¹ JAN MERTL, *Byrokracie. Studie sociologicko-politická*, Praha: Orbis, 1937; INOCENC A. BLÁHA, *Sociologie inteligence*, Praha: Orbis 1937.

³² Janu Mertlovi se věnuje studie Zdeňka R. Nešpora, zaměřená zejména na Mertlovo působení vědecké; pokud se týká Mertlovy magistrátní kariéry, v textu je bohužel řada drobných omylů a nedorozumění, které však nejsou pro Nešporovu studii fatálními. Nešporovým přínosem je nejen osvětlení Mertlových poválečných osudů, ale zejména to, proč měl být zapomenut, totiž obvinění z kolaborace. Z. Nešpor taktéž ukazuje vliv Maxe Webera na Mertlovu práci a výzkum. ZDENĚK R. NEŠPOR, *Jan Mertl: sociolog-kolaborant, nebo oběť okolností?*, in *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 48 (2), s. 343–365. Je nutno dodat, že ani Jan Mertl nemá bohužel pozůstalost uloženou v žádném veřejném archivu, alespoň pokud je možno ověřit v celostátní evidenci archivních fondů (www.mvcr.cz [29. února 2020]).

³³ MAX WEBER, *Metodologie, sociologie a politika*, (ed.) MILOŠ HAVELKA, Praha: OIKOYMENH, 1998; MAX WEBER, *Sociologie náboženství*, (ed.) MILOŠ HAVELKA, Praha: Vyšehrad 1998; ROBERT K. MERTON, *Studie ze sociologické teorie*, Praha: SLON, 2007; PIERRE BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha: Karolinum, 1998; JAN KELLER, *Sociologie byrokracie a organizace*, Praha: SLON, 2007, 2. přepracované vydání.

K Weberovu vysvětlení byrokracie a její úlohy se vymezovali všichni sociologové a historici, kteří se byrokracií, jejím smyslem a dějinami zabývali.

Stručně komentovaný přehled literatury k tomuto specifickému tématu není nijak rozsáhlý. Na dosud soustavně neprozkoumané pole našeho tématu nás musejí z větší části dovést primární prameny.

- I. V první řadě jsou to dokumenty archivních fondů Magistrát hlavního města Prahy I a II, uložených v Archivu hl. m. Prahy, jak zápisy o jednání volených sborů, tak aktový materiál.
 - 1) Protokoly sborů městské správy, tedy zápisů z jednání zastupitelstva a městské rady, dochované téměř v úplnosti. Pro jednodušší orientaci, bude-li to účelné, budeme odkazovat též na (někdy doslovné) výtahy z těchto zápisů, publikovaných ve Věstníku (obecním) hlavního města Prahy;³⁴
 - 2) Úřední knihy a spisy Prezidia rady a Magistrátu hlavního města Prahy:
 - a. osobní oddělení, sign. IV, resp. Pers. IV – osobní spisy zaměstnanců právnické kategorie, 1900–1949 [1990]. Osobní spisy zaměstnanců ze zkoumaného období jsou nenahraditelným zdrojem informací o průběhu úřednické kariéry, pro starší období též suplují roli ego-dokumentů tam, kde chybí skutečné pozůstalosti (ve smyslu archivních fondů) zkoumaných osob. Vypovídací hodnota osobních spisů je značně vysoká – v souvislosti se zvýšeným zaváděním formulářů a zákonné úpravy pracovního poměru však klesá směrem k současnosti.

Vztah zaměstnanec – zaměstnavatel je tím osobnější, čím méně je svazován podrobnými pravidly. Pravidla, jež lze volněji aplikovat, aniž by byla vysloveně porušována, totiž umožňují sledovat strategie, postupy, očekávání a nároky zaměstnanců, ale též disciplinaci zaměstnanců zaměstnavatelem.
 - b. osobní oddělení, sign. Pers. I–III, rámcové pracovní-právní předpisy a jejich tvorba a agenda osobního oddělení mimo konkrétní spisy zaměstnanců;

³⁴ Věstník (obecní královského) hlavního města Prahy, v podstatě úřední periodikum obce, jak vyplývá z jeho názvu, a úřadu/magistrátu, a z toho důvodu „oficiální“ radniční list, vycházel v letech 1894–1948 s vynucenou přestávkou v letech 1940–1945, kdy po několika číslech v roce 1940 byl nahrazen německým Anzeiger-em do r. 1942. Od roku 1948 byl nahrazen periodikem Nová Praha (1948–1969), resp. Praha (1970–1990). Postupně se poloviny 50. let stával spíše kratochvilně-vlastivědným časopisem, jehož úkolem již nebylo informovat o obecní samosprávě, publikovat studie k řešení jejích problémů, přibližovat novou relevantní legislativu, či (jak jinak) prezentovat úspěchy pražské samosprávy, zvláště když byla samospráva potlačena až do úplného zrušení. Zejména raná čísla Nové Prahy jsou však důležitá alespoň pro zachycení (pokračujícího) vnímání byrokracie po Únoru 1948.

- c. ostatní prezidiální spisy.
- 3) Zápisy z jednání komisí
- a. osobní komise – dochováno pouze torzo zápisů.
 - b. Sboru pro vyřizování stížností hl. m. Prahy. Sbor, který vyřizoval různá odvolání a stížnosti v oblasti přímé působnosti obce, tudíž taktéž v personálních otázkách, pokud nebylo statutem a souvisejícími předpisy stanoveno jinak (nevyřizoval např. námitky proti výsledkům kvalifikačního řízení, ale sloužil jako odvolací instance při disciplinárních řízeních se zaměstnanci, řešil námitky proti kariérnímu postupu atd.); vznikl až po roce 1918.
- 4) Sbíрка stejnopisů úředních pravidel, výnosů atp., tzv. Rankeum.³⁵
- 5) Referát IV. popisní, evidence pražských domovských příslušníků a částečně též obyvatel Prahy 1830–1949 (tzv. stará a nová konskripce).
- 6) Magistrát hlavního města Prahy II.
- a. Protokoly ze zasedání sborů městské správy – rada Ústředního národního výboru hlavního města Prahy;³⁶
 - b. Kancelář primátora. Pod tímto názvem je „skryta“ podstatná část úřední pozůstalosti Dr. Václava Vacka (v menší míře též písemnosti ostatních primátorů Prahy po roce 1945).³⁷ Tento fond má bohužel omezené využití: dr. Vacek zanechal mnoho poznámek k úředním programům a návrhům usnesení, které by v personálních otázkách byly velice závažným pramenem. Většinu z nich však pořídil těsnopisecky v těsnopisné soustavě, která není již desítky let používána ani vyučována; jsou tedy z dnešního pohledu prakticky nepoužitelné.³⁸ Návrhy usnesení komisí osobní a komisí vyšetřovacích, shromážděné Dr. Vackem, však alespoň částečně nahrazují chybějící archivní fondy.
 - c. Odbor vnitřních věcí – tzv. spolkový katastr. Evidenčních knih, popřípadě spisů bylo použito pro ověření vzniku, zániku a reprezentací profesně zájmových úřednických spolků (odborových organizací).

³⁵ Sbíрку sestavil registrátor a představený hlavní spisovny magistrátu Josef Rank, další z všestranných talentů, který našel obživu ve službách pražské obce.

³⁶ Pro Ústřední národní výbor hl. m. Prahy bude dále v textu používána vžitá zkratka ÚNV, bude-li to vhodné.

³⁷ Další její podstatná část byla po Listopadu 1989 převedena do dnešního Národního archivu ČR.

³⁸ Za tuto informaci děkuji doc. Václavu Ledvinkovi.

- d. Trestní komise vyšetřovací a nalézací Ústředního národního výboru hl. m. Prahy (tzv. „Malý dekret“) 1945–1948: spisy úředníků, vyšetřovaných pro obvinění dle § 2 dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti. Fond obsahuje prakticky pouze spisy obviněných, resp. prošetřovaných osob. Naproti tomu spisy vyšetřovací komise Podnikové rady obce, resp. vyšetřovacích komisí, zřízených podle dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, dochovány nejsou. Alespoň o výsledcích projednávání obvinění vyšetřovacími komisem se dozvídáme tak pouze ze stejnopisů, uložených v osobních spisech zaměstnanců, v návrzích usnesení pak v podkladech k jednání rady ÚNV (viz komentář k písemnostem oddělu *Kancelář primátora*).
- 7) Všeobecné sčítání lidu, 1921. Informace o domácnostech a domech zachycené ve sčítacích operátech výrazně doplňují údaje z evidence pražského obyvatelstva. Vzhledem k tomu, že údaje v operátech vyplněné „hlavou domácnosti“ byly přezkoušeny sčítacími komisari, lze je považovat za dosti spolehlivé.
- 8) Osobní a spolkové archivní fondy Archivu hl. m. Prahy
- a. Klub konceptních úředníků magistrátu hlavního města Prahy. Dochovány pouze knihy zápisů ze schůzí 1898–1909. Jedná se o odborovou organizaci zkoumané skupiny v nejužším slova smyslu. Pokud konceptní úředníci vystupovali jako (elitní) profesní (pod)skupina obecního úřednictva, je to možno dokumentovat právě z těchto archiválií.
 - b. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízců a penzistů hlavního města Prahy a jejích podniků. Dochovány zápisy ze schůzí z let 1920–1940 a spisový materiál. „Unie“ byla nepolitickou, čistě profesní zastřešující organizací, sdružujících různé odborové organizace úřednictva a personálu různých kategorií. Konceptní/právníci úředníci hráli v jejích řídicích strukturách značnou roli.
 - c. osobní fond Václav Vojtíšek;
 - d. osobní fond Antonín Sum.
- II. Dokumenty uložených v jiných archivech. Zde bylo využito v převážné většině pozůstalostí magistrátních úředníků, pokud byly zpřístupněny – naprostá většina z nich dosud není archivně zpracována.

1. Archiv Náprstkova muzea, fond Emanuel Čenkov. Fond obsahuje rukopisy básní, fotografie, články Correspondance Tchèque, ale zejména několik svazků Čenkovových deníků značné literární hodnoty. Stehlík si události promýšlel, nicméně zaznamenával je průběžně. Přestože obecní politika a úřadování, resp. kolegové-úředníci nestojí v centru jeho zájmu, zanechal jedinečné osobní svědectví nejen o pražské samosprávě, ale o kulturním milieu a jeho proměnách v Praze od osmdesátých let 19. století. Mimoděk též zachytil pozvolnou změnu v postojích obecních reprezentace. Byl spolutvůrcem a katalyzačním činitelem obecní zahraniční politiky, zejména ve stycích s pařížskou municipalitou,³⁹ po převratu byl přikázán samostatnému oddělení prezidiální kanceláře pro styky s cizinou a zároveň se stal osobním sekretářem starosty/primátora Dr. K. Baxy. Nedal by to patrně najevo, ale velice si cenil uznání svého básnického, a ovšem i překladatelského díla. S jeho frankofilstvím a vybraným vkusem byl spojen jistý evropský rozhled, právě srovnání společenského prostředí Paříže a Prahy vynášelo pražským, zjednodušeně řečeno, velice lokálním poměrům, časté Stehlíkovy odsudky. Je ovšem též zajímavé, kterým tendencím nevěnoval vůbec žádnou pozornost – například všem projevům modernizace v pražské aglomeraci, asanaci, unifikačním snahám před rokem 1918 atd. Starostou Dr. Grošem, za jehož působení dosáhly mezinárodní styky Prahy významných rozměrů, se cítil ne zcela oceněn a odstrčen do „nevýznamného“ referátu malých podniků a aprovizace. Představeným tohoto referátu zůstal celou první světovou válku.⁴⁰ Jiný ego-dokument srovnatelného významu se mi nepodařilo nalézt.
2. Literární archiv Památníků národního písemnictví, drobné pozůstalosti (František Hermann, Otakar Borůvka). Borůvkova jednofasciklová pozůstalost se sestává v podstatě z torza rodinné korespondence a několika autografů významných osobností (např. František Palacký). Rozsáhlejší (a archivně nezpracovaná) pozůstalost Františka Hermanna ukazuje celoživotní angažmá tohoto úředníka v prostředí ochotnického divadla a jeho struktur, ovšem vzhledem k poněkud většímu rozsahu je zde možno nalézt alespoň náznaky informací, které ukazují osobnost tohoto muže a jeho oddanost „kumštu“.
3. Archiv Národního muzea

³⁹ K tomu srv. STÉPHANE REZNIKOW, *Frankofilství a česká identita 1848–1914*, Praha: Karolinum, 2008. Reznikow však Stehlíkovy deníky nepoužil a jeho úlohu v česko-francouzských vztazích hodnotí v podstatě jako podřadnou. Odebrání šlechtického titulu (z Čenkova a Treustädtu) rodině, neboť ho sice neúmyslně, ale neprávem užívala, tak Reznikow neřeší a v omylu naopak setrvává. Srv. Tamtéž, s. 225, pozn. č. 104.

⁴⁰ Další Stehlíkovy osudy budou uvedeny níže.

- a. fond Dr. Antonín Sum. Fond není archivně zpracován, avšak díky porozumění ředitelství archivu mi byla značná jeho část dle prozatímního soupisu, zpřístupněna. Při té příležitosti vyšlo najevo, že místo Dr. Antonína Suma ml. (1919–2006) se obsah více než dvaceti kartonů týká jeho stejnojmenného otce, čs. diplomata, který začínal svou kariéru jako konceptní úředník u Magistrátu hl. m. Prahy.⁴¹ Obdobně jako Dr. Stehlík-Čenkov pečoval o francouzské styky, Dr. Sum st. dokázal zvládnout a zorganizovat pražské styky anglo-americké. Byl anglofilem a jeho první poválečné služební příkázání, již ve službách československého ministerstva zahraničí, bylo do Spojených států amerických. Nedá se říci, že by pozůstalost Dr. Suma (případně obou) byla využita beze zbytku, důležité byly některé ikonografické prameny a dále část korespondence Dr. Suma s kolegy z magistrátu, přáteli a ovšem i se společenskou smetánkou (hrabě Lützow). Vlivová pole obou úředníků byla vyhraněná a o generaci mladší Sum užíval k propagaci anglo-amerických s Čechy vztahů už i jiné prostředky.⁴² Jak Stehlík, tak Sum, byli společensky obratní, taktí a vítaní společníci, schopní navázat a kultivovat vztahy jak ve skupině rovnocenné, tak i ve strukturách společnosti vyšší; zde však nemuseli být přijímáni, ze zjevných důvodů, jako rovnocenní partneři.
 - b. fond Karel Slavíček. Jednofasciklový fond obsahuje přijatou korespondenci – poválečná svědectví k organizaci odboje na pražském magistrátě, jež poskytli jeho přímí účastníci, vesměs bývalí příslušníci čs. armády, kteří na magistrátě pracovali za války. Cenné jsou též diagramy se schémata organizace odboje a jeho napojení na celostátní centrály.
4. Státní oblastní archiv v Praze, fond Mimořádný lidový soud Praha. Tento v mnoha ohledech významný soubor byl důkladně analyzován během posledních několika let kolektivem autorů pod vedením Daniely Němečkové a Jakuba Šloufa. Dochovaný materiál autorům umožnil, kromě analýzy retribučního soudnictví v Praze při aplikaci tzv. velkého dekretu (č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech), věnovat se též konkrétním osobám, které byly v tomto soudu zaměstnány. Pro dějiny pražské samosprávy je

⁴¹ JUDr. Antonín Sum st. (1877–1947). Pocházel z Litomyšle a udržoval s litomyšlskými rodáky v Praze intenzivní styky, stejně jako s rodným krajem. Jeho spolužákem z gymnasia v Litomyšli byl člen pražského zastupitelstva JUDr. Rudolf Politzer (za čs. stranu národně-demokratickou), ale to už dr. Sum u obce nebyl zaměstnán.

⁴² Dr. Sum pořádal bezplatné kurzy angličtiny, jež sám vedl, nejen pro své kolegy-úředníky, ale např. též pro členy Gollova historického semináře.

podstatné, že ve spisech vyšetřovaných, spjatých s pražskou samosprávou, jsou dochovány svědecké výpovědi pražských obecních zaměstnanců o fungování obce během nacistické okupace. Pro naše účely byl využit konkrétní spis vyšetřovaného právníkého úředníka pražského magistrátu a v hojně míře též rejstřík k tomuto fondu.⁴³

I.2 Byrokracie, byrokraté a byrokratizace

Našemu tématu se nemůžeme věnovat bez toho, abychom se na poněkud teoretičtější bázi vyrovnali s problematikou ne/fungování byrokratické organizace a jejího aparátu, konkrétních aktérů, skupin i jednotlivců.⁴⁴ Mnohé teoretické závěry, k nimž dospěli zejména sociologové, lze dobře uplatnit k osvětlení konkrétního fungování pražského magistrátu, tedy byrokratické organizace.⁴⁵

Byrokratickou organizací rozumíme hierarchicky organizovanou strukturu, jejíž fungování se řídí neosobními pravidly, s centralizovaným monokratickým rozhodováním, kde zodpovědnost za způsob vyřízení leží na představeném. Vztáhneme tuto obecnou charakteristiku na pražský magistrát (ve smyslu úřad), jehož organizace je dána zejména

⁴³ Srv. JAKUB ŠLOUF – DANIELA NĚMEČKOVÁ A KOL., *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948)*. Retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice. Praha: Academia – Státní oblastní archiv v Praze, 2020, rejstřík spisů („seznam trestně stíhaných osob“): s. 239–535. Kromě studií věnovaným vývoji, organizaci, personálnímu a společenskému souvislostem působení Mimořádného lidového soudu v Praze (dále jen MLS Praha) tato publikace obsahuje podrobný přehled souzených osob s uvedením četnějších údajů, než mohou být publikovány v inventáři archivního fondu MLS Praha, např. o národnosti obžalovaného, datu rozsudku a o výsledku jednání, tedy o rozhodnutí soudu vč. případné výši trestu.

⁴⁴ Srv. ERHARD FRIEDBERG, Introduction, k MICHEL CROZIER, *The Bureaucratic Phenomenon*, New Brunswick – London: 2010, s. VII–XXII. Friedberg shrnul okolnosti vzniku a závěry Crozierova empirického výzkumu provedeného ve Francii a v Americe na příkladu výrobního závodu, resp. poštovní spořitelny (soukromí úředníci). Výsledek, k němuž došel, je spíše skeptický: „*Bureaucracy is a mode of organization that is incapable of correcting its behavior in the face of its results, as the difficulties and frustrations produced by its very structural characteristics create self-reinforcing behavioral patterns which in turn will accentuate the climate of impersonality and centralization that has given rise to the difficulties and the frustrations in the first place. As a consequence, change will not be piecemeal or incremental, but come as crises, in which one equilibrium of self-sustaining behavioral pattern is replaced by another.*” (s. XI.) Byrokratická organizace podle Friedberga tedy není schopna ze své podstaty efektivního fungování. Změna v principech jejího fungování se projevuje rovnou jako krize, v níž je převažující vzorec zachování pouze nahrazen vzorcem obdobným.

⁴⁵ Max Weber stanovil pro fungování úřadů šest principiálních okruhů, v něž sdružil pravidla jejich fungování: zákony a nařízeními vymezené kompetence (stanovují též rozdělení povinností, určují, kdo rozhoduje, a sankce, dále předepsané vstupní vzdělání ustanovených osob – úředníků); úřední hierarchie a instanční postup v instituci i v celém byrokratickém systému úřadů vč. monokratického rozhodování; písemné úřadování a s tím spojená kultura, kde je soukromí odděleno od výkonu úřadu; požadované odborné vzdělání úředníků a zaměstnanců – pod tím je třeba rozumět vzdělání vstupní i průběžně doplňované; vyřizování úředních záležitostí v úřadě; obecná, neosobní pravidla, jimiž se řídí výkon služby. Dle MAX WEBER, *Autorita, etika a společnost*, (ed.) JAN ŠKODA, Praha: Mladá fronta, 1997, s. 65–67.

obecním řádem (zemský zákon č. 85/1850, mnohokrát novelizován, zrušen 1949) a dále jednacím řádem magistrátu. Podle pražského obecního statutu z roku 1850 stál v čele magistrátu purkmistr/starosta (primátor) jako jeho nejvyšší představený⁴⁶ a dále místostarosta⁴⁷ (s právnickým vzděláním – praxí), magistrát byl dotvořen potřebným počtem radních již též „musí práv povědomí býti“⁴⁸ a dále z potřebného počtu dalšího personálu. Primátorovými nejbližšími spolupracovníky, kromě představených referátů, úřadů a ústavů – tyto pojmy jsou používány zvykově a nemají zdánlivě zvláštního významu – byli pracovníci prezidiální kanceláře, kde měl jeden z konceptních úředníků na starosti i agendu personální, po jejím vyčlenění z hospodářského referátu.⁴⁹ Pro „údy magistrátní“, to znamená pro definitivně jmenované úředníky, ale i další zaměstnance, je charakteristické kompetenční rozdělení, instanční postup při vyřizování agendy, služební hierarchie a z ní vyplývající ohodnocení, které nemusí kvalitativně souviset s výkonem. Požadavek na právníké vzdělání magistrátních radů (právníké vzdělání je vůbec preferováno) souvisí s všeobecnou profesionalizací veřejné správy⁵⁰ v procesu modernizace, což v tomto kontextu znamená, že pro každou zaměstnaneckou kategorii byrokracie jsou předepsány do detailu vstupní kvalifikační požadavky. Kromě tohoto výčtu je dalším charakteristickým znakem byrokracie⁵¹ taktéž doživotní charakter služby, který je také magistrátním úředníkům zaručen obecním řádem; z toho vyplývá existenční jistota úředníků, protože po odsloužení předepsaného počtu let mají nárok na penzi.

⁴⁶ Titul a funkce ředitel magistrátu proto ve sledovaném období neexistuje.

⁴⁷ Míňen úředník, nikoli náměstek starosty. V pražském magistrátu to byli ředitelé služeb, dva právníci (pro politickou a hospodářskou službu), lékař pro zdravotní službu a technik pro technickou službu. Srv. BOHUMIL ŠTĚDRÝ, Sbírká zákonů, nařízení a předpisů platných pro hl. město Prahu, díl I., Praha: Nákladem hlavního města Prahy, 1938, s. 19 (komentář k § 71 obecního řádu); Služební instrukce pro ředitele politické, hospodářské, technické a zdravotní služby č. j. 32 praes. řid. z 5. února 1931 (otištěno ve Věstníku hl. m. Prahy 7, 1931, s. 232), kde je kodifikován částečně existující stav: ředitelé hospodářské, technické služby a zdravotní služby a pověřený ředitel politické služby jsou s tímto titulem jmenovitě uvedeni (poprvé) v Almanachu hlavního města Prahy, ročník XXI, Praha: Nákladem hlavního města Prahy, 1930 (dále jen Almanach 1930), s. 65, 75 a 132.

⁴⁸ § 71 zemského zákona č. 85/1850.

⁴⁹ Proto osobní spisy magistrátních úředníků pro období do r. cca 1900, pokud nebyly přemanipulovány, je třeba hledat i v rámci hlavní spisovny magistrátu, oddělení B [...].

⁵⁰ Srv. J. PEŠEK, Od aglomerace k velkoměstu, c. d., s. 135–203 (passim.); k profesionalizaci svobodných povolání v souvislosti s proměnami školství srv. Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a v první polovině 20. století, (eds.) PETR SVOBODNÝ – JAN HAVRÁNEK, Praha: Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy – Archiv Akademie věd ČR, 1996.

⁵¹ Srv. MILAN HLAVAČKA, O byrokracii obecně, in Opomíjená a neoblíbená, c. d., s. 30–37; TÝŽ, Byrokracie a byrokratizace, in Základní problémy studia moderních a soudobých dějin, (eds.) JANA ČECHUROVÁ – JAN RANDÁK, Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, kapitola III.2, s. 461–471.

Jako poslední z charakteristických znaků byrokracie záměrně uvádíme loajalitu. Požadavek úřednické loajalidy byl stvrzen přísahou, kterou skládali konceptní úředníci při definitivním jmenování, a znovu při jmenování magistrátním radou. Její text se v průběhu let lišil jen v konkrétech: místo věrnosti domu habsburskému se vyžadovala věrnost Československé republice.⁵² Loajalita však není v obecných souvislostech vázána ke konkrétní osobě, ale k úřadu a k systému.⁵³

Slavnostní či až rituální charakter přísahy podtrhovalo, že se odehrávala zpravidla v prezidiální kanceláři v přítomnosti starosty (primátora) nebo jeho náměstka a přestaveného prezidiálního kanceláře. Je zajímavé, že text přísahy úředník evidentně sám neodříkal, stvrdil jej však vlastnoručním podpisem. I v prostředí pražského magistrátu si tedy pod pojmem neosobní oddanost službě představme zejména požadavek na spravedlivé a nestranné řízení. Oddanost službě ovšem také znamená oddanost obci, jejím představitelům, státu (v době existence monarchie i panovníkovi); znamená též poslušnost. Od zaměstnanců se očekávalo, že nejen dobrým, ale svým nejlepším úsilím přispějí k blahu obce ve smyslu korporace i společenství osob. Max Weber ukázal, že ochota a poslušnost vykonávat příkazy spočívá

⁵² Text přísahy:

„Pro magistrátní rady a představené úřadů.

“Vykonáte přísahu Bohu všemohoucímu a na Svou čest a víru slíbíte, že Jeho Veličenstvu Františku Josefu, císaři rakouskému a králi českému a Jeho dědicům z Jeho rodu a krve budete věren a poslušen.

Jmenován jsa sborem obecních starších král. hlav. města Prahy [doplnilo se konkrétně] zavazujete se přísahou, že věnujete veškeré síly Svě prospěchu a dobru obce Pražské, že budete povinnosti spojené s úřadem Svým řádně plniti, platné zákony, předpisy, dále usnesení obecní a rozkazy, jež soubor obecních starších, rada městská, magistrát anebo starosta vydá, zachovávati, úřad Vám svěřený svědomitě řídit, za práce jeho osobně odpovídati, úředníky a zřízence úřadu Vašemu přikázané k náležitému plnění povinností přidržovati, důchodů obecních šetřiti a úřední tajemství zachovávati.

Co mně právě přečteno bylo a čemu jsem dobře rozuměl, zavazuji se a chci věrně a svědomitě plniti. K tomu mi dopomáhej Bůh!”

„Přísežní formule pro ostatní úřednictvo.

“Vykonáte přísahu Bohu všemohoucímu a na Svou čest a víru slíbíte, že Jeho Veličenstvu Františku Josefu, císaři rakouskému a králi českému a Jeho dědicům z Jeho rodu a krve budete věren a poslušen.

Jmenován jsa radou král. hlav. města Prahy [doplnilo se konkrétně] zavazujete se přísahou, že věnujete veškeré síly Svě prospěchu a dobru obce Pražské, že budete povinnosti spojené s úřadem Svým řádně plniti, platné zákony, předpisy, dále usnesení obecní a rozkazy, jež soubor obecních starších, rada městská, magistrát anebo starosta vydá, zachovávati, práce úřední řádně obstarávati, svého představeného v úřadě podporovati, důchodů obecních šetřiti a úřední tajemství zachovávati.

Co mně právě přečteno bylo a čemu jsem dobře rozuměl, zavazuji se a chci věrně a svědomitě plniti. K tomu mi dopomáhej Bůh!”

Dle: Služební pragmatika pro úředníky a služebníky hlavního města Prahy; s přehledem úpravy platů písařských a s pensijním normálem z roku 1874; Jednací řád magistrátu kr. hl. města Prahy; Organizační statut úřadu stavebního král. hlav. města Prahy; s pravidly o stavebních přídavicích, Praha: Nákladem královského hlavního města Prahy, 1912, s. 52–53. Služební pragmatika a jiné služební předpisy, (ed.) JUDR. JAN PLCH, Praha: Nákladem hlavního města Prahy, 1932. O dalších relevantních předpisech bude pojednáno na příslušných místech této práce.

⁵³ Srv. M. WEBER, Autorita, etika a společnost, c. d., s. 68.

v uznání legitimacy, oprávněnosti autority, která u úředníka ústí ve víru, že plnit příkazy je správné.⁵⁴ Ztotožnění úředníka s cíli byrokratické organizace a oddanost jejím cílům je vyjádřena ve zhuštěné formě právě v textu úřední přísahy. V příslušných pasážích této práce se pokusíme ukázat, že i když si úředníci mohli myslet pravý opak, resp. jednat odlišně, vědomě či nevědomě byli donuceni se výše uvedeným principům přizpůsobit.

Magistrátnímu úředníkovi Janu Mertlovi bylo v době vydání jeho studie o byrokracii 35 let⁵⁵ a nadosobní věrnost službě a úřadu se mu mohla jevit jako archaický přežitek – samospráva a pražská obec již téměř dvě dekády nebyly centrem kulturně-nacionálních bojů českého národa proti rakouskému státu. Dualismus státní správy a samosprávy to ovšem nijak neoslabilo, naopak, jak uvidíme v oddíle o státních zásadách do samosprávy, z míry těchto zásahů byla patrná jistá problematičnost dualistického uspořádání, kdy stát z pozice silnějšího hráče určuje pravidla partie a necítí se povinován tyto zásahy vykupovat nějakými ústupky, a to ani symbolickými. Pro dvacátá léta minulého století v tomto přístupu nevidíme nic jiného, než zesilující tendence k byrokratickému způsobu vládnutí ve smyslu formálním, kdy není rozlišováno mezi ovládaným, tedy objekty správy, jimiž jsou v tomto případě různé typy samosprávných korporací, zejména obce. Ve třicátých letech, nejen kvůli velké hospodářské krizi a z ní vyplývajících mimořádných úkolů, které leží na celé veřejné správě, ale též kvůli vzrůstající bezvýhodnosti na poli mezinárodním, ustupují animozity mezi oběma složkami veřejné správy do pozadí pro dobro vzájemné spolupráce a podpory, což ovšem platí i pro politické strany.

J. Mertl se domnívá, že po roce 1918, v souvislosti s demokratizací a zmasověním politického života, se politické strany nesnažily podporovat (vysokou) byrokracii a její zájmy, kvůli značné nevoli až odporu široké veřejnosti k rakouským byrokratům, převzatých do státních služeb.⁵⁶ Značné stranictví pak způsobilo ve státní službě, že od úředníků byla vyžadována loajalita k politickým stranám daleko spíše, než ke státní ideji: „*Vztah mezi politickou složkou státu a byrokracií ztratil v našem státě stran ono vnitřní zdůvodnění, které činilo z úřednictva*

⁵⁴ MARTIN ALBROW, *Bureaucracy*. Cardiff: University College, [1969], s. 37, zde užitá parafráze textu.

⁵⁵ J. Mertl působil u pražského magistrátu v letech 1929–1938, kdy byl ustanoven mimořádným profesorem sociologie na Vysoké škole obchodní v Praze, tudíž na místo právníckého úředníka u pražské obce rezignoval. Srv. Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I., (dále jen AHMP, f. MHMP I.), Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/358, JUDr. Jan Mertl.

⁵⁶ J. MERTL, *Byrokracie*, c. d., s. 185nn., s. 199 a s. 236. Mertl před sepsáním své práce nepodnikl žádný sociologický průzkum mezi svými kolegy, proto se domníváme, že mnoho jeho postřehů plyne z každodenní úřední praxe.

*sbor, proniknutý živou ideou věrnosti a oddanosti, jež jej podstatně odlišovala od mas soukromých zaměstnanců.*⁵⁷

Toto upřednostňování stranictví však vedlo k vytrácení sjednocujícího principu fungování a smyslu byrokracie jako třídy/skupiny, která se navíc přes vysokou odbornost a kvalifikaci nedostávalo dostatečného uznání a odpovídající prestiže, což bylo, dle J. Mertla, částečně dáno i platovou nivelizací, která se pomalu projevovala již od začátku 20. století.⁵⁸ Politizace veřejné správy a s ní související (či z ní plynoucí) skutečně existující protekcionářství pak zeslabilo vnitřní pouta a hodnoty úřednického stavu. Mertl přitom varoval, že s generační obměnou posledních úředníků, kteří se ještě chovají a jednají v souladu s morálně-etickými hodnotami nestranné spravedlnosti a důkladné správy pro veřejné dobro, ztratí vysoká byrokracie tuto velice důležitou, ovšem nevynutitelnou nadstavbu, kde navíc výkon upřednostní kvalitu úřední práce a důraz na fundovanost úsudku. Stručně řečeno, J. Mertl se domníval, že československý stát během prvních dvou desetiletí své existence nestačil vybudovat dostatečně účinnou státní ideologii, založenou na jednotících demokratických principech, s níž by se zvláště vysoká byrokracie mohla ztotožnit.⁵⁹

Domníváme se, že upřednostněním výkonu Mertl nemyslel jen rychlost vyřizování spisů a úřadování vůbec, ale vykazatelné množství takové práce, kde kvalitní vyřízení nemusí hrát až takovou roli. Kvantita vyřízených spisů, úspornost v úřadování, ale i důkladnost postupů souvisejí se zmechanizováním činností, kdy může dojít až ke snížení nároků na požadovanou odbornost úředníka. Ovšem i důkladnost a rozvaha při vyřizování mohou vést k neúměrnému protahování a lpění na formálních náležitostech, které nevedou k prospěchu věci. To je ostatně jeden z významů, v němž je slovo byrokracie užíváno dodnes.

⁵⁷ Tamtéž, s. 217.

⁵⁸ Tamtéž, s. 219 n. a 231n.

⁵⁹ Tamtéž, s. 236nn.

II. Magistrát a jeho úředníci

„Nejcennější pro samosprávu je člověk chytrý, co mnoho dovede.“

František Weyr⁶⁰

II.1 Postavení konceptních/právních úředníků v pražském magistrátu

Pojem *magistrát* v českém kontextu již delší dobu představuje označení úřadu městské správy, původně však označoval v podstatě soud.⁶¹ Magistrát v první polovině 20. století byl dynamicky se rozvíjejícím úřadem obecní i státní správy první instance.⁶² Vzrůst nároků na kvalitu a ovšem i stoupající kvantita úkolů, které musel řešit, vedlo k postupné specializaci agend a tím též k růstu počtu zaměstnanců – výsledky obecní hospodářské politiky to umožnily, úředníky bylo z čeho zaplatit.⁶³ Dávno se nejednalo o třisenátový úřad z roku 1784, kde tyto senáty (civilně soudní, kriminální a politický) v podstatě zvládly veškerou svěřenou správu. Zdánlivě kolegiální rozhodnutí⁶⁴ magistrátního senátu, složeného z magistrátních radů, mohlo být pozastaveno starostou, který senátu předsedal.⁶⁵ Starosta mohl takové rozhodnutí přednést zemskému prezidentovi,⁶⁶ jednalo-li se o přenesenou působnost, nebo

⁶⁰ Cit. dle rozpočtové debaty v mimořádné schůzi ústředního zastupitelstva, kde F. Weyra cituje primátorův náměstek Ferdinand Kellner. Srv. Věstník hlavního města Prahy, 1–2, 1924, s. 11.

⁶¹ K magistrátu spojených pražských měst od r. 1784 srv. V. LEDVINKA – J. PEŠEK, Praha, c. d., s. 414nn. Odtud lze možná dovodit, proč dochází i po mnoha desítkách let k synonymnímu používání slova magistrát pro úřad (rozhodující v přenesené působnosti obce a vykonávající rozhodnutí učiněné v přímé působnosti) i pro zastupitelstvo (rozhodující v přímé působnosti obce).

⁶² Unifikaci obecní správy provedl Josef II. dvorským dekretem z 12. února 1784, jímž byla spojena posud samostatná čtyři pražská města v jedno. Z měst Starého, Nového, Malé Strany a Hradčan se tak stalo hlavní město Praha, spravované jediným úřadem, složeným ze tří senátů a 28 magistrátních radů. K nim je třeba připočítat také purkmistra a jeho dva náměstky. Na pražský magistrát byly převedeny v hojně míře i pravomoci zrušených dílčích soudů. M. KRATOCHVÍL, O vývoji městské správy pražské, c. d., s. 11–12; Ke vzniku regulovaného magistrátu výstižně též JIŘINA ŠTOURÁČOVÁ, Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě, in Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity/Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, C50, 2003, s. 169–176.

⁶³ Srv. obecní rozpočty a závěrečné účty hl. m. Prahy za příslušné roky; o podílu úřednických mezd v řádném rozpočtu bude blíže pojednáno. Zde je též potvrzen další z postulátů M. Webera o předpokladu vzniku a rozšíření byrokracie, i když se pochopitelně nejedná o stát, ale o obec.

⁶⁴ Srv. VÁCLAV JOACHIM, [heslo] Praha, in Slovník veřejného práva československého, Brno: Nakladatelství Polygrafia, 1934, s. 457–466, zde s. 464.

⁶⁵ Dle jednacího řádu magistrátu z r. 1905 mohl předsedat též starostův náměstek, nebo dokonce starostou pověřený magistrátní rada. Při osobní zainteresovanosti na projednávané věci (nebo pokud se týkala manželky nebo příbuzných do 2. stupně příbuzenství) nesměl být člen magistrátu při jejím projednávání přítomen. Předseda senátu hlasoval pouze při rovnosti hlasů a jeho hlas byl rozhodující. O vzniku moderního úřadu v regionálním měřítku a o způsobu úřadování a ovšem též o personálních otázkách pojedává obsírně ZBYNĚK SVITÁK, Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782, Brno: Vydala Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2011. Tato práce se poněkud vymyká obvyklé produkci správních dějin. Autor ukazuje, jak úřad vznikl, kterou agendu skutečně řešil a jak, jakým způsobem a kým byla obsazována úřednická místa a jak se vyvíjela systemizace. Pro Prahu lze též pro období následující podobně použít pozoruhodnou práci PAVEL HIML, Pozorovat, popsat, stvořit. Osvícenská policie a moderní stát 1770–1820, Praha: Argo, 2019.

⁶⁶ Praha tvořila samostatný okres a byla podřízena přímo zemskému úřadu, resp. zemskému výboru. To bylo potvrzeno od r. 1862.

městské radě u věcí v působnosti samostatné.⁶⁷ V personálních otázkách býval magistrátní senát žádán o stanovisko, např. při sestavování tera právníků ucházejících se o přijetí do obecních služeb, je však zajímavé, jak se jeho stanovisko rozcházelo např. se stanoviskem osobní komise a s konečným rozhodnutím městské rady.

Magistrát nebyl tvořen jen úředníky s právnickým vzděláním – přestože tato kategorie je jako jediná výslovně uvedena v obecním statutu –, tedy úředníky kategorie konceptní (později označované jako právníká), ale též úředníky kategorie archivní, knihovní, muzejní, zpravodajské, technické, zdravotní, veterinární, chemické a měřické, pokud se týkalo úředníků s požadovanou vysokoškolskou kvalifikací.⁶⁸ Pro ostatní úřednictvo bylo předepsáno vzdělání od obecné školy (pro kategorii manipulační) výše přes maturitní zkoušku nebo absolutorium vyšší průmyslové školy. Podle dosaženého vzdělání byli úředníci zařazeni do příslušné hodnostní třídy (čím nižší třída, tím vyšší postavení) a v jejím rámci do platového stupně; od roku 1926 byli úředníci zařazováni do služebních tříd a v jejich rámci do platových stupňů.

Popis organizace úřadu, přesun agend mezi jednotlivými referáty, jejich vznik a řídicí zánik⁶⁹ – úřad, jako byrokratická organizace, má tendenci spíše růst, než být redukován, je to jeden z typických rysů byrokratické organizace – je popsán v jiných pracích, věnovaných primárně správním dějinám.⁷⁰ Pro nás je podstatnější shrneme-li, že specializace jednotlivých agend a čím dál přesnější zákonné a podzákonné předpisy, které upravovaly jejich provádění, ústily ve specializaci služebně přidělených úředníků. Tím nejsou míněni úředníci, kteří z povahy své služby do různých referátů překládání nebyli, např. lékaři nebo chemici, ale právě též úředníci konceptní. S výjimkou specializovaných úřadů stál v čele každého

⁶⁷ V. JOACHIM, Praha, c. d., s. 464.

⁶⁸ Toto je úplný přehled vysokoškolsky vzdělaného úřednictva, jak bylo postupně diferencováno po první světové válce. Jako předstupeň této diferenciaci bychom mohli uvést kategorie konceptní, archivní, technickou a zdravotní. Vysokoškolské vzdělání nebylo předepsáno pro úřednictvo účetní a kancelářské. Ještě v roce 1899 však nebyli městský chemik, statistik a ředitel muzea zařazeni do statusu úředníků. Srv. Almanach královského hlavního města Prahy na rok 1899, (ed.) VÁCLAV LEŠNER, Praha: Nákladem důchodův obce královského hlavního města Prahy, 1899, s. 63–66 (dále jen Almanach 1899).

⁶⁹ Jeden z ad hoc a na dočasnou dobu zřízených referátů je referát asanační, do jehož čela byl postaven magistrátní sekretář JUDr. Mojžíš August Stein (1854–1937), člen pražské židovské obce (srv. stálou expozici v přízemí Španělské synagogy v Praze), povýšený díky tomu na magistrátního radu. S ukončením asanace, resp. s jejím útlumem, byl referát zrušen. O pražské asanaci srv. JIŘÍ HRŮZA A KOL., Pražská asanace. K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu, Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1993; CATHLEEN M. GIUSTINO, Tearing Prague's Jewish Town: Ghetto Clearance and the Legacy of Middle-Class Ethnic Politic Around 1900, Boulder: East European Monographs, 2003; v širším kontextu pak Sto let klubu Za starou Prahu 1900–2000. Jubilejní sborník, (ed.) KATEŘINA BEČKOVÁ, Praha: Schola ludus – Pragensia, 2000.

⁷⁰ Viz např. cit. práce M. Kratochvíla a A. Merty.

magistrátního referátu úředník s právnickým vzděláním, který měl k ruce další takové úředníky (alespoň jednoho). Smyslem tohoto uspořádání bylo, aby v každém odvětví magistrátem vykonané správy existovala záruka správného zpracování resp. vyřízení dané agendy. Oba pojmy, jež kategorii těchto úředníků označují, tedy konceptní nebo právní, tak vystihují dobře charakteristiku činnosti těchto úředníků.

Konceptní úředníci zodpovídali za kvalitu správy a zároveň vykonávali obecní správu téměř ve všech jejích odvětvích nebo na tento výkon měli alespoň jistý, nikoli přehlédnutelný vliv. K tomu vezměme v úvahu, že kromě úředníků účetních (se středoškolským vzděláním) Praha nezaměstnávala personál speciálně vzdělaný v ekonomických naukách, a to i po uzákonění statutu Vysoké školy obchodní jako vysoké školy v roce 1929. Tato úloha byla svěřena opět úředníkům konceptním, kteří národohospodářské vzdělání získali během studií na právní fakultě a pak zapracováním, talentem, schopnostmi a dalším vzděláváním tyto znalosti uplatnili.⁷¹ Konceptní úředníci měli získávat co největší přehled o všech magistrátních agendách tak, aby byli schopni tyto agendy zvládnout z hlediska právní kvality. Čím více zkušeností získali, tím větší přínos měli pro obec také znamenat. V praxi to vypadalo tak, že již jako čekatel v prozatímní službě se měl úředník zaučovat v několika referátech různých odvětví (tato praxe mu pak pomohla při vykonání povinné zkoušky z politického řízení správního, bez níž nemohl být definitivně ustanoven). Někteří úředníci nebyli vůbec překládáni nebo byli překládáni minimálně: např. pozdější ústřední ředitel magistrátu⁷² Josef Dynybyl strávil v referátu XV. (Elektrických podniků) třicet jedna profesních let (1905–1936), z nichž čtrnáct posledních let byl referátním představeným. Vedle takových odvětvových specialistů byli někteří vynikající úředníci překládáni, aby napravili nedostatky v úřadování v některých referátech, napravili chybné úřední postupy (též např. ve smyslu spisové manipulace) a upevnili kázeň ostatních úředníků. Posledním případem častěji překládaných byli úředníci s horší kvalifikací (tzn. služebním hodnocením), jichž se představení raději chtěli zbavit (o tom více dále v oddíle o disciplinaci, kap. III.7).

II.1.1 Státní zásahy do postavení obecních úředníků.

Zjednodušeně, avšak výstižně můžeme konstatovat, že na rozdíl od tzv. zlatého věku samosprávy, je celé období 1918–1939 charakteristické zvýšenou měrou státních zásahů do

⁷¹ Srv. představené referátu hospodářského I.A, I.B, I.C, finančního odboru, odboru hospodářského – vždy se jednalo o (vzděláním) právníka.

⁷² Jedná se o úřední titul úředníka v I. platové stupnici 1. stupně (I/1) dle Pravidel o úpravě platových a některých služebních poměrů zaměstnanců hlav. města Prahy [...] č. j. 15200/1926 os. pres., jimž bude věnována podrobná pozornost dále.

samosprávy, v pražském případě je to příznačné již od způsobu vzniku Velké Prahy, jak postřehl J. Pešek:

„Ministr vnitra a hlava agrární strany Antonín Švehla dokázal, že se náležitě poučil z vídeňského příkladu: Svobody, které byla rakouská administrativa garantovat centru jedné z nejvýznamnějších provincií habsburské říše, nehodlal Švehla nyní tolerovat pro hlavní město vlastního nového státu, pro tak silný a do velké míry nezávislý (v každém případě agrární stranou nekontrolovatelný, resp. přímo protivnému politickému táboru náležící) politický subjekt, jakým se měla stát [...] Velká Praha.“⁷³

Zásahy státu do poměrů pražské obce se obvykle vztahovaly k veřejným, resp. obecním financím, na něž ovšem byly navázány všechny námi sledované problémy. Stát zasahoval do hospodaření obcí nařízením úsporných opatření, a to bez výjimek. Na Prahu, která vystupovala jako úspěšná velkopodnikatelka (a tím též významný zaměstnavatel) a jejíž zastupitelstvo se drželo zásady, že řádný obecní rozpočet nemá doznat schodku, a má být tedy vyrovnaný, nebyl státem brán žádný zvláštní ohled. Příznačný vztah československého státu k jeho hlavnímu městu ukazuje případ tzv. angloamerické nebo též zahraniční půjčky z roku 1922, který objasnila Hana Svatošová v kontextu pražského obecního hospodářství: stát se nerozpakoval využít značného potenciálu pražské obce jako podnikatelského subjektu, navíc hledajícího úvěr pro zoufale potřebnou modernizaci městské infrastruktury, když ji kvůli posílení československé měny donutil přijmout nevýhodnou zahraniční půjčku, přičemž si převody ponechal téměř třetinu celkové vypůjčené částky, již mělo ovšem splatit hlavní město.⁷⁴ Byly-li motivace vrcholné politické reprezentace takové, jak ukázal J. Pešek, nebo vycházely-li spíše z představy, že všem korporacím má být měřeno stejnou měrou, Praha se musela přizpůsobit.

Ve věcech osobních (zaměstnaneckých) je třeba si uvědomit jednu velmi podstatnou okolnost: *„Poměr mezi úřednictvem obce Pražské a obcí pokládal se před převratem [1918 – pozn. VK] v praxi i v teorii za soukromoprávní [...] – nyní však podle nálezu konfliktního senátu*

⁷³ J. PEŠEK, *Od aglomerace k velkoměstu*, c. d., s. 195–196.

⁷⁴ HANA SVATOŠOVÁ, *Zahraniční půjčka hlavního města Prahy z roku 1922 aneb Jak okrást město in Mezi liberalismem a totalitou*, (eds.) Jiří PEŠEK – VÁCLAV LEDVINKA, (= Documenta Pragensia XIV), s. 127–151. Zdeněk Kárník v této souvislosti roli státu nezmiňuje, oceňuje však schopnost Prahy půjčku splácet. Srv. ZDENĚK KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl třetí. O přežití a o život (1936–1938), Praha: Libri, 2003, s. 143.

z 13. XI. 1920, č. 25 [...] *prohlašuje se – i bez výslovného předpisu zákonného – za poměr veřejnoprávní, na který dlužno obdobně vztahovati předpisy o úřednících státních.*⁷⁵ To znamená, že platové poměry všech kategorií obecního úřednictva musely odpovídat platům odpovídajících kategorií státního úřednictva. Nadřízené instance mohly vedle toho zasahovat i do práva městského zastupitelstva – které určovalo počty potřebných úředníků (tzn. definitivně ustanovených zaměstnanců a zaměstnanců sloužících podle služebního řádu) – tlakem na snížení počtu zaměstnanců a ne/schválením tzv. systemizace. Nemáme v úmyslu, aby se náš výklad soustředil na pouhý výčet všech zákonů, které zasahovaly do poměrů pražských obecních, přesto však některé z nich není možno pominout.

Srovnání požitků nestátních veřejných zaměstnanců se zaměstnanci státními bylo nařízeno zákonem č. 495/1921 Sb. z. a n. (§ 3), kterým se upravují výhody poskytnuté státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměrů. Toto ustanovení bylo vzhledem k samosprávným korporacím rozšiřováno dalšími předpisy.⁷⁶ Podstatnější zásah představoval nátlak k provedení úsporných opatření dle zákona č. 286/1924 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních ve veřejné správě. Státní správa měla být podle tohoto zákona zjednodušena a kvůli značným osobním nákladům personálně zeštíhlena – bylo nařízeno propustit 10 % zaměstnanců z každého resortu a stanovit podmínky pro ty, kteří měli odsloužen určitý počet let, ne-li, pokud dosáhli plného penzijního nároku, aby požádali za penzionování. Samosprávným korporacím bylo doporučeno, aby postupovaly obdobně s tím, že pokud by do roka od nabytí účinnosti zákona nekonaly, mohly by se příslušné finanční komise (tam, kde byly zřízeny – u pražské obce finanční komise samozřejmě existovala) obrátit na nejbližší dohlédací samosprávný úřad, aby určil, zda má příslušná samosprávná korporace provést uvedená úsporná opatření a v jakém rozsahu.

Zákon č. 286/1924 Sb. z. a n. vstoupil v platnost koncem roku 1924, tudíž se jeho ustanoveními u pražské obce mohli kompetentní činitelé začít pořádně zabývat až počátkem roku 1925 (účinnost zákona nastala 1. ledna 1925). V osobní komisi⁷⁷ panoval názor, úspory a snižování stavů by se měly týkat hlavně kancelářského personálu, jehož počet obec

⁷⁵ V. JOACHIM, Praha, c. d., s. 464.

⁷⁶ Srv. § 19 zákona č. 394/1922 Sb. z. a n., o služebních, odpočivných a zaopatřovacích požitcích civilních i vojenských státních zaměstnanců a zaměstnanců v podnicích, ústavech a fondech státních a státem spravovaných.

⁷⁷ Srv. schůze osobní komise 28. ledna 1925, AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, protokoly osobní komise, 1925, inv. č. 1.

postupně snižovala již od konce první světové války, což souviselo s likvidací celých agend spojených s mimořádnými válečnými poměry.⁷⁸ Členové osobní komise přikládali stejnou váhu požadavkům na reorganizaci správy spolu se stanovením maximálního a v zásadě nepřekročitelného počtu pracovníků pro každý odbor obecní správy s platností na tři roky, který by stanovila městská rada. Propouštění zaměstnanců, neboť i za výše uvedeného postupného snižování stavu úřednictva byla osobní komise ochotna navrhnout státem požadované 10% snížení stavu zaměstnanectva obce, se mělo udát dle „způsobilosti, výkonnosti, upotřebitelnosti, hospodářských a rodinných poměrů a jiných podstatných okolností“, což stanovilo pořadí propustitelných: svobodní, bezdětní, ženatí/vdané bezdětní, ženatí/vdané s dětmi s ohledem na jejich počet, legionáři. Ohled měl přitom být brán na výtečně kvalifikované zaměstnance, kteří mohli být přeřazeni na jiné místo, kde by mohlo být vhodně využito jejich potenciálu. S těmito zásadami souhlasili zástupci jednotlivých úřednických kategorií, ne však všichni členové osobní komise, byť nesouhlasné stanovisko bylo v menšině. Na návrhu na snížení stavu zaměstnanců se podíleli samotní úředníci, po dvou vysokoškolácích a středoškolácích, předsednictvo zastřešující nepolitické odborové organizace obecních zaměstnanců Unie, dále po jednom úředníku z kategorií D, E, podúředníku a konečně čtyři zástupci dělnictva. Městská rada doporučila ustavení zvláštní komise zastupitelstva, která měla kvůli provedení úsporných opatření také zjistit, kteří ze zaměstnanců přesluhují (to znamená, že dosáhli plného penzijního nároku).⁷⁹

Ústřední zastupitelstvo schválilo „*návrh pravidel o úsporných opatřeních podle analogie zákona č. 286/1924 Sb. z. a n.*“ ve schůzi 4. května 1925. Námitky proti snižování stavu zaměstnanců podali v rozpravě zastupitelé František Hlaváček (ČSDSD) a František Chramosta (KSC). Oba považovali požadavky za úsporná opatření za omezení samosprávy, nadto prováděná předčasně, protože zákon nepožaduje okamžité provedení úsporných opatření u všech samosprávných korporací. Propouštěním budou postiženi obecní zaměstnanci, neboť úřední agenda spíše vzrůstá. Na místa propuštěných zaměstnanců tak přijdou jiní, třeba ve smluvním poměru, a k úsporám tak jako tak nedojde. Oběma kolegům připomněl zastupitel Vojtěch Brůžek (ČSS), mimo jiné obecní zaměstnanec, že se na vypracování návrhu podíleli. Vyjádřil patrně převládající stanovisko, že lépe bude, provede-li

⁷⁸ K poměrům v Praze za první světové války srv. RUDOLF KUČERA, *Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

⁷⁹ Schůze městské rady 20. února 1925. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, městská rada, leden–únor 1925, inv. č. 494.

obec sama úsporná opatření podle zákona, než aby je provedl dohlédací úřad.⁸⁰ Tento postoj je více, než příznačný; přesto, že v zastupitelstvu byly opakovaně přednášeny nesouhlasné projevy se státními zásahy do samosprávy, ať obecné či přímo se Prahy týkající, zastupitelům, z nichž někteří zároveň zastávali mandát v Národním shromáždění, se nepodařilo ani v rámci jejich – vládních – politických stran vymoci Praze zvláštní ohledy. Oběžníkem z 2. prosince 1925, „*Stanovení normální potřeby sil v úřadech na tři roky*“⁸¹ bylo primátorem nařízeno k usnesení ústředního zastupitelstva ze 4. května 1925 (č. 982 os. praes) o úsporných opatřeních v obecní správě, aby představení připravili zprávu o stavu personálu ve svých úřadech s požadavky na stanovení potřeby zaměstnanců na následující tři roky. Přestože tak někteří představení již učinili, měli též přednést návrhy na zjednodušení úřadování ve prospěch ekonomiky a jednotnosti úřadování (v tomto ohledu ještě nešlo o systematický pokus o reformu úřadování).

II.1.1.1 Pravidla 1926

Poměry obecních všech obecních zaměstnanců nejzásadněji ovlivnilo provedení zákona č. 103/1926 Sb. z. a n., o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců (platový zákon). Nedobré poměry veřejných zaměstnanců, způsobené též klesající hodnotou peněz a ovšem též nivelizací platů ve veřejné správě – si vynutilo koncepční úpravu platů, ale i služebních poměrů státních zaměstnanců.⁸² Vláda rozhodla o navýšení platů 6½krát, neboť skutečné vyrovnání na poměry předválečné by bylo pro státní finance příliš velkým zatížením. Vedle toho byly místo stávajících hodnotních tříd (u pražské obce třídy XI.–IV.⁸³) a automatického postupu mezi nimi (viz kapitola III.) zavedeny čtyři stabilní služební třídy (I–IV) a v jejich rámci platové stupně, což je systém, který v podstatě odpovídá dnešním poměrům. Paragraf 212 tohoto zákona určil, že samosprávné korporace musí upravit poměry svých zaměstnanců v souladu s tímto zákonem,⁸⁴ a to s výhradou

⁸⁰ Schůze ústředního zastupitelstva 4. května 1925. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, květen–září 1925, inv. č. 875; Věstník hlavního města Prahy, 10, 1925, s. 183.

⁸¹ Č. j. 17363 os. praes., in Věstník hlavního města Prahy, 28, 1925, s. 437.

⁸² Srv. VÁCLAV PRŮCHA A KOL., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, I. díl, období 1918–1945, Brno: Doplněk, 2004, s. 192. Srv. též 32. schůze Senátu Národního shromáždění RČS, 24. června 1926, stenografický protokol, Zpráva I. výboru sociálně-politického, II. výboru rozpočtového o usnesení poslanecké sněmovny k vládnímu návrhu zákona o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců, zpravodajové Dr. Vladimír Fáček a Dr. Josef Karas, dostupné online – <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/032schuz/s032001.htm> [29. února 2020].

⁸³ Třídy I.–III. byly vyhrazeny pro státní správu, kde třída I. byl ministerský předseda, II. ministr atp. Toto rozdělení ztratilo po roce 1918 smysl, neboť členové vlády nebyli státními zaměstnanci.

⁸⁴ Pro učitele a lékaře v samosprávných službách se měla provést úprava dle zákonů č. 104/1926 Sb. z. a n. a č. 105/1926 Sb. z. a n.

schválení takové úpravy samosprávným dohlédacím úřadem.⁸⁵ To byl skutečně zásadní zásah do samosprávné sféry a jakkoli v zákoně byly – v případech hodných zvláštního zřetele – teoreticky povoleny odchylky v úpravě, osobní referent Pavel Kavánek (ČND) neučinil pokus o odlišnou úpravu s poukazem na pravděpodobnou marnost této snahy, neboť parifikační princip rovnocenných poměrů státních a obecních zaměstnanců, která bude mít u schvalovacího zemského správního výboru spíše přednost, než toto ustanovení.⁸⁶

Pravidla o úpravě platových a některých služebních poměrů zaměstnanců hlavního města Prahy,⁸⁷ rozšiřující a doplňující příslušná ustanovení služební pragmatiky, byla schválena usnesením Ústředního zastupitelstva hl. m. Prahy ve schůzi 6. září 1926 a 6. prosince 1926 (č. j. 15200/1926 os. praes.) za schválení Zemského správního výboru 10. prosince 1926.⁸⁸ Všichni zaměstnanci, jichž se to týkalo, byli přeřazeni ze stávajících hodnostních tříd do tříd služebních a jejich platy přepočítány dle pravidel daných zákonem č. 103/1926 Sb. z. a n. Vedle toho bylo nutno provést novou systemizaci služebních míst, tzn. určit, kolik zaměstnanců té které kvalifikace (předchozího vzdělání) je potřeba pro příslušnou kategorii obecní služby.

Zařazení do služební třídy se odvíjely podle úředníkovy nejvyššího dosaženého vzdělání, resp. požadavku na toto vzdělání pro příslušnou kategorii úřednictva. Vysokoškolsky vzdělaným úředníkům odpovídala třída I, kde kategorie *a* byla vyhrazena pro nejméně čtyřleté vysokoškolské vzdělání, završené úspěšným vykonáním státních (přísných) závěrečných zkoušek; pro kategorii *b* bylo požadováno méně, než čtyřleté, avšak alespoň dvouleté vysokoškolské vzdělání, opět úspěšně zakončené vykonáním státních (přísných) závěrečných zkoušek. V rámci služebních tříd bylo rozděleno celkem sedm platových stupnic tak, že pro I. třídu platila 1.–6. stupnice, pro II. třídu 3.–7. stupnice a pro III. a IV. třídu 4.–7. stupnice.

⁸⁵ § 212 odst. 6 zákona č. 103/1926 Sb. z. a n.: „*Jsou-li korporace a ústavy, o které jde, podle dosud platných předpisů oprávněny, aby se usnášely o systemisaci služebních míst a platech s místy těmi spojených, vyžaduje každé takové usnesení schválení jako opatření podle čtvrtého odstavce.*“

⁸⁶ Srv. schůze ústředního zastupitelstva 6. září 1926, zpráva osobního referenta Pavla Kavánka k úpravě platových a některých služebních poměrů [obecních zaměstnanců]. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, červen–září 1926, inv. č. 879; Věstník hlavního města Prahy, 33, 1926, s. 497–500.

⁸⁷ Dále nazývána pro zestručnění pouze jako *Pravidla*.

⁸⁸ Vedle toho byla schválena též pravidla o úpravě služebních a platových poměrů zaměstnanců v pomocné kancelářské službě hl. m. Prahy.

Tab. 1, § 8 Pravidel, služné

platební stupnice	stupeň služného v Kč						Náslužné přídavky (náslužné)		
	a	b	c	d	e	f	ve služeb. třídě	počet	po Kč
1.	72000	78000	—	—	—	—	—	—	—
2.	54000	60000	66000	—	—	—	—	—	—
3.	36000	42600	46200	49800	—	—	—	—	—
4.	30600	33600	36600	39000	—	—	—	—	—
5.	19800	22500	25200	27900	30600	—	I.	2	3000
6.	14400	16200	18000	19800	21600	23400	I.	—	2400
							II.	3	2100
							III.	—	1500
7.	9000	10800	12600	14400	16200	18000	II.	—	1500
							III.	5	1200
							IV.	—	900
							—	—	—

Zvlášť bylo ustanoveno (§ 8 odst. 2 *Pravidel*) počáteční služné pro úředníky služební třídy Ib služné ročních 10800 Kč.

Zvýšení služného (§ 12 *Pravidel*) bylo prováděno z moci úřední, v zásadě po třech letech (u třídy Ib stanoveny čtyři roky pro dosažení náslužných přídaveků).

Dále *Pravidla* podstatně zjednodušovala dosavadní rozbuřelý systém různých přídaveků tím, že je zrušila, a zavedla jednotně vedle služného: činovné (§ 9) a v relevantních případech též výchovné na nezaopatřené děti (§ 10) – na jedno dítě 1800 Kč ročně, na více dětí 3000 Kč ročně.

Tab. 2, § 9 Pravidel, činovné

Platová stupnice	Třída služební			
	I.	II.	III.	IV.
1.	15000 Kč			
2.	9000			
3.	7200	6600		
4.	6000	5400	4800	4200
5.	5100	4800	4200	3900
6.	5100	4800	4200	3900
7.		4800	4200	3900

Bylo upřesněno, že úředníci služební třídy Ib v šesté až třetí platové stupnici mají nárok na činovné jako II. služební třída. Úředník úředně trvale přikázaný mimo Prahu dostane činovné vypočítané dle rovnocenné kategorie státních zaměstnanců.

Při převodu zaměstnanců do služebních tříd bylo však využito ustanovení odst. 2 § 212 platového zákona, který počítal s ne zcela úplným splněním požadavku parifikace v případech, kdy zaměstnanec veřejnoprávní korporace právoplatně nabyt vyšších požitků

jmenováním (než rovnocenná kategorie státních zaměstnanců časovým postupem), lze z toho při převodu takového zaměstnance vycházet. Aby bylo zamezeno případnému snížení platů, měly být zavedeny vyrovnávací příspěvky.⁸⁹ Návrh *Pravidel* projednala městská rada ve schůzi 3. září 1926. S námitkami zde vystoupil zastupitel Vladimír Hemr (KSČ), který prohlásil, že navržená úprava doslova kopíruje zákon č. 103/1926 a navrhl celou věc vrátit zpět k projednání komisím tak, aby „*úprava více vyhovovala požadavkům zaměstnanectva, ježto finanční prostředky obce Pražské to dovolují*“⁹⁰ – přestože takový návrh odporoval zákonu. V téže schůzi tlumočil náměstek primátora Otakar Hadrbolec (ČŽOSS) přání všech kategorií obecních zaměstnanců, totiž aby plánovaný převod nebyl oddalován. Ve schůzi ústředního zastupitelstva 6. září 1926 pronesl osobní referent P. Kavánek obsáhlé expozé k návrhu *Pravidel* předkládaného městskou radou. Značnou pozornost věnoval principu převodu zaměstnanců z hodnotných tříd do tříd služebních, k nové systemizaci však konstatoval pouze zásadní principy:

*„...počet míst nesmí přesahovati normální potřebu sil a dále se stanoví, v kterých platových stupnicích smějí býti systemisována místa jednotlivých služebních tříd. Ač tato ustanovení jsou důležitá, přece jen ponechávají výkonné moci úplně, aby jednotlivá místa systemisovala podle významu služebních úkonů, jich zodpovědnosti a obtížnosti a nastupuje zde místo závazných nutících předpisů o převodu volné uvážení. Jest pravda, že i návrh systemisace bude nutno předložiti Zemskému správnímu výboru ke schválení, avšak není pochyby, že při subjektivních kritériích jako jest ‘význam’ služebních úkonů, ‘zodpovědnost’ a ‘obtížnost’, bude vždy možno vstoupiti při různých názorech v rozklady a není pochyby, že při věcném, Prahy důstojném řešení systemisace stanovisko zastupitelstva Prahy pronikne.“*⁹¹

Pražské zastupitelstvo přijalo návrh JUDr. Jaroslava Šafáře (ČSS),⁹² aby byla řešena otázka přesluhujících zaměstnanců, kteří měli být v zásadě penzionováni a nějaké nadlepení, které

⁸⁹ Tato strategie byla přednesena ve schůzi upravovací komise 30. srpna 1926. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, protokoly osobní komise, 1926, inv. č. 2.

⁹⁰ Schůze městské rady 3. září 1926. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, městská rada, září 1926, inv. č. 504; Věstník hlavního města Prahy, 32, 1926, s. 484.

⁹¹ Schůze ústředního zastupitelstva 6. září 1926. Citát dle: Věstník hlavního města Prahy, 33, 1926, s. 498. Stenografický záznam schůze viz AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, červen–září 1926, inv. č. 879.

⁹² Magistrátní sekretář Dr. Jaroslav Šafář (1889–?) byl zvolen do ústředního zastupitelstva v obecních volbách roku 1923 za Českou stranu socialistickou. V roce 1920 byl převzat do služeb hl. m. Prahy jako zaměstnanec připojené obce Vršovic. Většinu předválečné služby strávil přidělen Českému svazu měst a obcí, od roku 1939 byl představeným referátu XIII (vodárenského). V roce 1946 byl, už s titulem ústřední rada magistrátu, osvobozen Očistnou komisí při Zemském národním výboru z podezření z spolupráce s okupanty ve

by jim přinesl převod podle *Pravidel*, nemělo být realizováno. Svou předchozí argumentaci ve schůzi městské rady rozvinul V. Hemr, s vědomím sebevědomého zastupitele úspěšně (s přebytkem) hospodařící pražské obce, jakkoli vzhledem k jeho přesvědčení se jeho řeč více týkala poměrů obecních dělníků, jichž se předkládaná *Pravidla* vůbec netýkala. Zastupitelka Luisa Landová-Štychová (KSČ) se ve svém vystoupení zastala postavení ženských zaměstnankyň, které návrh *Pravidel* podle ní diskriminoval, na příklad tím, že bez předchozího schválení městskou radou ženy ve službách obce nemohly obdržet výchovné. Dalším problémem bylo dle Landové-Štychové trvání mateřské dovolené (3 měsíce s 80 % platu, delší dovolená bezplatně a bez nároku na započtení do celkové služby) nebo nemožnost nárokovat úmrtné pozůstalými po zemřelé zaměstnankyni bez zvláštního povolení městské rady. Tragickou vizi důsledků této diskriminace shrnula těmito slovy:

„Takové ustanovení může vésti jenom ku protekcionářství v úřadech, neboť obecní zaměstnankyně budou vydány na pospas libovůli svých nadřízených, ale také k prostituci, poněvadž takové ustanovení nutí zaměstnankyni, aby dala svému povolání ještě víc než své síly a inteligenci. [...] Nazvala jsem již svým jménem toto ustanovení při svém referátě v poslanecké sněmovně, totiž že se to může nazvati skutečným vyděračstvím v mezích zákona, jestliže žena – veřejná zaměstnankyně – je povinna do pensijního fondu platit, ale záleží-li na vůli nadřízených, jestli jejím dětem bude přiznáno právo na pensi. Páni autoři těchto ustanovení v zákonech státně-zaměstnaneckých vycházeli ze stanoviska, že manželství je pro ženu zaopatřením a z důvodové zprávy v dalších řádcích je zjevno, že mateřství veřejných zaměstnankyň považují za jakýsi druh simulace, proti které se musí úřady, stát a obec nějakým způsobem bránit.“⁹³

Aniž bychom chtěli zlehčovat, je třeba si objasnit, že převážná většina žen, zaměstnaných v té době u obce, pracovala v nižších kategoriích. V námi sledované právnické kategorii byla dle Statu k 31. březnu 1929 nejvýše postavenou právničkou ani ne třicetiletá Dr. Jiřina Šnajdaufová (5. stupnice, 17. v pořadí, v obecní službě od září 1924) a další právničky byly

smyslu dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. (viz dále). Ke konci roku 1949 byl penzionován. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/251, JUDr. Jaroslav Šafář.

⁹³ AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, červen–září 1926, inv. č. 879.

Zde použitá doslovná citace této části jejího projevu nebyla ve Věstníku hl. m. Prahy 33/1926 otištěna.

Postavení vdaných žen nebylo jednoduché ani v soukromoprávní sféře, zvláště v době Velké hospodářské krize. O sňatku zaměstnankyně jako důvodu k výpovědi v ČKD viz Jiří HEJDA, Žil jsem zbytečně, [Beroun]: Machart, 2010, s. 183n.

čekatelkami⁹⁴ zaměstnanými v obecní službě od roku 1926, resp. 1928 (Dr. Uchytlová, Dr. Housková, Dr. Drápalíková byly čekatelkami na 4., 7. a 13. pořadí; Dr. Horáková a Dr. Hofmanová na pořadí 21., resp. 32). Dvě doktorky filosofie byly zaměstnány v 6. stupnici v městském archivu (Dr. Kubíčková a Dr. Melicharová), mezi techniky nebylo žádné ženy a mezi lékaři je jediná MUDr. Kroulíková v 6. stupnici (v obecní službě od roku 1924). Téměř dvacet žen bylo zaměstnáno ve značně početnější kategorii účetního úřednictva (služební třída II, s výjimkou jedné se však jedná o čekatelky), ale již více než třetinu (56 ze 138) tvoří ženy v kategorii kancelářských pomocníků, tzn. zaměstnanců v pomocné službě kancelářské atd.⁹⁵ Slova, jichž L. Landová-Štychová užila, byla jistě volena záměrně, k dosažení většího dramatického účinku; pomineme-li absurdní obvinění představených, nežádala Landová-Štychová nic jiného, než rovnoprávnost v nárocích pro ženské zaměstnankyně. Její pozměňovací návrhy usnesení (všechna pravidla mají stejně platit pro zaměstnance, jako pro zaměstnankyně, jak pro úředníky, tak pro pomocný personál) však nebyly schváleny, neboť nezískaly k tomu potřebnou většinu hlasů přítomných zastupitelů.

Na to navázal zastupitel František Hlaváček, který opět požadoval, aby mohla obec své zaměstnance honorovat podle toho, jaké jsou její finanční poměry. Domníval se, že zákon č. 103/1926 Sb. z. a n. není spravedlivý k nižším kategoriím úředníků, neboť jejich platy zvyšuje poměrně málo. Porovnáme-li však násobný rozdíl v platu mezi kategoriemi nejvyšší hodnostní třídou a třídami nejnižšími (rozdíl byl šestnáctinásobný), stále nebyl rozdíl v platech těchto kategorií tak velký, jako v posledních letech existence habsburské monarchie,⁹⁶ což zaznělo i v debatě v senátu při projednávání tohoto zákona.⁹⁷ Závěrečné slovo patřilo zpravodaji návrhu *Pravidel P. Kavánkovi*, který se vypořádal s námitkami komunistických zastupitelů k nevýhodnosti tohoto návrhu pro zaměstnance dle služebního řádu: zkusmým propočítáním dělnických mezd se ukázalo, že tato úprava by byla pro dělníky nevýhodná, tudíž se vyplatí počkat, až poměry dělníků bude řešit státní úprava. Celkově

⁹⁴ Čekatelem byl úředník přijatý do obecní služby do svého definitivního jmenování, tzn. do doby, kdy vykonal státní tzv. politickou zkoušku a kdy bylo městskou radou rozhodnuto, aby byl přijat definitivně (viz dále kapitola III.2.1).

⁹⁵ Tento letmý přehled uvádíme pouze pro dokreslení významu projevu zastupitelky L. Landové-Štychové. Srv. Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy dle stavu ze dne 31. března 1929, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1929.

⁹⁶ VÁCLAV PRŮCHA, Sociální struktura československé společnosti v předmnichovské republice, Praha: VŠE, 1970, s. 39.

⁹⁷ Srv. 32. schůze Senátu Národního shromáždění RČS, 24. června 1926, stenografický protokol, <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/032schuz/s032001.htm> [29. února 2020].

uznal, že zákon č. 103/1926 Sb. z. a n. napravuje spoustu „křivd“ v dosavadních poměrech a že jeho aplikováním na obecní poměry nebude nikdo ze zaměstnanců poškozen:

„Je pravda, že předpis § 212 zákona, který nařizuje parifikaci úřednictva obecního se státním, je omezením samosprávných korporací. Stejně tomu bylo již u zákonů prosincových 495/21 a 394/22. Ale rovněž je pravdou, že žádnými intervencemi se nepodařilo tento předpis z uvedených zákonů odstraniti. V zájmu pravdy nutno říci, že platový zákon je dílo dobré, které má velmi mnoho kladných hodnot a je pozoruhodné zejména tím, jak přivedlo jednotné hledisko do dosavadní složité struktury zaměstnaneckých otázek.

Vždyť touto úpravou napravuje se nespravedlivost zákona prosincového č. 392/22, který drahotnými přídávky zvrátil úplně zásadu, že hlavním důvodem pro honorování úředníka jest jeho práce, práce dle obtížnosti, významu a odpovědnosti.

Slavný sbore, jest třeba uvážiti, že platovým zákonem není nikdo poškozen a že téměř 50 % zaměstnanců jím získává, tedy žádám o schválení pravidel, jak městská rada navrhuje.

Pokud se týče převodu, jakož i ostatních pokud v úvahu přicházejí, resolučních návrhů, dovoluji si konstatovati, že Ústřední zastupitelstvo doposaváde projevílo tolik porozumění pro otázky zaměstnanecké, že ani jedinkráte nebylo si do našeho postupu stěžováno.“⁹⁸

Pravidla prošla ještě doplněním a jejich definitivní verze byla schválena v prosinci 1926 – během podzimu 1926 upravovací komise sledovala efekt převodu zaměstnanců v praxi a řešila drobné nejasnosti, jako např. otázku přeplatků, zvláštní otázku prezidiálních příplatků, povolených ještě za starosty Dr. Groše atp. Větší důsledek mělo zahrnutí činovného do výměru penzijních požitků, kde se zásadně přiznávala polovina činovného, pouze při výborné službě mohlo být přiznáno činovné v plné výši.⁹⁹ *Pravidla* doplnila příslušná ustanovení služební pragmatiky¹⁰⁰ a v zásadě platila až do konce námi sledovaného období (zákon č. 103/1926 Sb. z. a n. byl zrušen zákonem č. 66/1950 Sb.). Po více než deseti letech byla *Pravidla* právníky hodnocena negativně, zejména ve smyslu zrušení automatického postupu a fixace platů, což bylo vnímáno, slovy JUDr. Podstránského ve schůzi odborové organizace *Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního*

⁹⁸ Schůze ústředního zastupitelstva 6. září 1926. Citát dle: Věstník hlavního města Prahy, 33, 1926, s. 500. Stenografický záznam schůze viz AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, červen–září 1926, inv. č. 879.

⁹⁹ Protokol o schůzi komise upravovací 13. října 1926. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, protokoly osobní komise, inv. č. 2.

¹⁰⁰ Srv. přehledně Služební pragmatika a jiné služební předpisy, (ed.) J. PLCH, c. d.

města Prahy a jejích podniků, jako „počátek všeho zla“.¹⁰¹ Argument o oklešťování samosprávy ustanovením § 212 zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. znemožněním stanovení vyšších platů v odpovídajících zaměstnaneckých kategoriích, než jak stanovil tento zákon, kritizoval ještě v květnu 1939 ve schůzi správního výboru Dr. Josef Nestával (dříve ČSS), kvůli vzrůstajícím cenám životních potřeb a z toho se odvíjející klesající životní úroveň obecních zaměstnanců. (Vedle toho Dr. Nestával poznamenal, že provedením § 11 vládního nařízení č. 380/1938 Sb. z. a n. – viz níže – bylo nutno svobodným, ovdovělým a jiným zaměstnancům snížit činovné o jednu desetinu až jednu třetinu. To se týkalo i těch zaměstnanců, kteří podporovali své rodiče, sourozence a vůbec příbuzné s výjimkou vlastních dětí ve společné domácnosti.) Nutno ovšem poznamenat, že obec nařízení dle zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. začala poněkud – takticky – obcházet (a bylo to zemským úřadem trpěno), když zasloužilým a zodpovědným zaměstnancům vyplácela odměny za práce přes čas nebo funkční přídatky (a jejich ekvivalenty u nepragmatikálních zaměstnanců). Bylo k tomu použito účinné taktiky: systém byl vždy po schválení ústředním zastupitelstvem zaslán zemskému úřadu ke schválení. Zemský úřad neschválil návrh pražské obce a po různě dlouhé době jej vrátil k přepracování – tak se celá věc opakovala až do roku 1937, kdy bylo umožněno zrušit u obcí srážky z platů (zákon č. 267/1937 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních personálních).

II.1.1.2 Vládní nařízení z konce roku 1938

Zásadní změny poměrů, k nimž došlo v důsledku zabránění pohraničí v roce 1938, se promítly i do vnitřního života obce¹⁰² a personálních poměrů jejích zaměstnanců. Vládními nařízeními č. 379/1938 (o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě) a č. 380/1939 (o úsporných opatřeních personálních) Sb. z. a n. bylo nařízeno redukovat počet zaměstnanců ve veřejné správě, tedy i u samosprávných korporací, a jejich výdělky. Mělo tím být dosaženo úspor, ale zejména vyřešení jednoho z aspektů uprchlické krize: uprázdněná místa měla být obsazena uprchlíky, resp. veřejnými zaměstnanci, již museli opustit zabraná pohraniční území. Vládní nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n. prakticky nutilo vdané ženy zaměstnané ve veřejné správě, aby odešly do výslužby, a to bez ohledu na odsloužený počet roků. Neodešla-

¹⁰¹ Schůze členů v Unii sdružených organizací a sboru důvěrníků, 21. února 1936. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejích podniků [dále zkráceně v této práci označovaná jako *Unie*], zápisy ze schůzí 1931–1940, neuspořádáno.

¹⁰² K Praze v období druhé republiky z hlediska dějin korporace, obecní reprezentace a obecní správy srv. PETRA SLÁMOVÁ – HANA SVATOŠOVÁ, Pražská městská správa v období tzv. druhé republiky, in *Evropská velkoměsta za druhé světové války. Každodennost okupovaného velkoměsta. Praha 1939–1945 v evropském srovnání*, (eds.) OLGA FEJTOVÁ – VÁCLAV LEDVINKA – JIŘÍ PEŠEK A KOL. (= *Documenta Pragensia XXVI*), Praha: Archiv hlavního města Prahy – Dolní Břežany: Scriptorium, 2007, s. 23–40.

li vdaná zaměstnankyně dobrovolně do konce ledna 1939 do výslužby, mohla být propuštěna i v případě, byl-li její služební poměr nevypověditelný. Výměr odbytného byl v tom případě snížen, než kdyby byla podala žádost za propuštění dobrovolně. Byl zaveden zákaz zaměstnávání vdaných žen ve veřejné službě. Nárok, ale též možnost na penzionování, vznikal nově dovršením již 55 let (muži), resp. 53 let (ženy). Povinné bylo penzionovat zaměstnance po dovršení 60 let věku a zaměstnankyně, které dovršily 55 let, ale též takové zaměstnance, kteří dvakrát po sobě v důsledku nepříznivého kvalifikačního posudku měli zastaven postup (zde se snižovalo též výslužné o 25 %, nejnižše však k minimálnímu možnému výslužnému). Z naprosto mimořádných služebních důvodů bylo možno na povolení vlády nechat ve službě zaměstnance do 62 let věku, nejdéle však do konce roku 1940.¹⁰³

Vládní nařízení č. 380/1939 Sb. z. a n. znovu zavedlo srážky z platů¹⁰⁴ i u veřejnoprávních korporací s vyrovnaným rozpočtem, na dva roky zastavilo kariérní postupy a v zásadě zapovědělo přijímání nových pracovníků. Srážky dle tohoto nařízení se týkaly nejen z platů aktivních zaměstnanců, ale též penzí, resp. zaopatřovacích platů všech druhů. Srážky byly nařízeny zvlášť ze služného (kolem 2,4 % – 8 % srážkové základny) a zvlášť z činovného, pokud příjem manželů převyšoval 18 000 Kč (28 % nebo 35 %); zrušen byl vánoční příspěvek.

Již ve schůzi ústředního zastupitelstva 16. ledna 1939 vnesl zastupitel a redaktor Národních listů Josef Jošt volný návrh,¹⁰⁵ aby zastupitelstvo informovalo veřejnost v otázce tzv. přesloužilců, tedy zaměstnanců, kteří odpracovali plný počet let, a dosáhli tak plného penzijního nároku. Jednalo se též o zkušené komunální úředníky, často přednosta referátů, jejichž zkušeností bylo v té době obzvláště potřeba. Byli to zejména tito lidé, jejichž penzionováním nebo dobrovolným odchodem do výslužby obec trčila. Ústřední zastupitelstvo ve schůzi 30. ledna 1939 schválilo připravené penzionování dle vládního nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n. u pražské obce prakticky bez debaty. Primátor Dr. Zenkl k tomu pouze prohlásil:

¹⁰³ Nenalezla jsem doklad, že by tohoto ustanovení bylo využito, či alespoň učiněn o to pokus, spíš naopak.

¹⁰⁴ Viz zákon č. 204/1932 Sb. z. a n., o úsporných opatřeních personálních. Tato úsporná opatření, resp. zavedené srážky, mohly být zastaveny až na základě ustanovení zákona č. 267/1937 Sb. z. a n., který rušil od 1. ledna 1938 zákon č. 204/1932 i jinde uvedená úsporná opatření týkající se veřejných zaměstnanců.

¹⁰⁵ Schůze ústředního zastupitelstva 16. ledna 1939, volné návrhy, J. Jošt. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, inv. č. 931.

„Vážený sbore!

Poměry, ve kterých se octla Česko-Slovenská republika, vedly k vydání vládních nařízení jednak o pensionování zaměstnanců v mladším věku, než odcházeli dříve do výslužby, jednak o zrušení zaměstnávání vdaných žen. Provedení tohoto opatření se týkalo jednak usnesení městské rady dne 27. ledna 1939, jednak usnášení dnešní schůze ústředního zastupitelstva. Odchází ze služeb obce pražské řada sil, které řádně a svědomitě plnily své povinnosti. Odchází mezi nimi především mnoho žen, které svou prací u obce pražské prokázaly, že jim mohly být plně svěřeny i úkoly velmi odpovědné.

Obec pražská všem děkuje za jejich svědomitou práci a cenné služby. Ztráta jejich pracovních schopností pro obec a jejich hospodářské osobní ztráty, vzniklé ztrátou zaměstnání, jsou mírněny tím, že jejich odchodem bude opatřeno zaměstnání těm, kdo jinak pro sebe a své rodiny zdroje výživy nalézt nemohou.

Děkuji jménem ústředního zastupitelstva a obce všem, kdo odcházejí z našich služeb, zvláště zdůrazňuji, že obě úřednice,¹⁰⁶ o kterých ústřední zastupitelstvo rozhoduje v dnešní schůzi, náležejí k našim nejzdatnějším silám, jichž práce zasluhuje plného uznání.“¹⁰⁷

Nařízení bylo nutno provádět prakticky okamžitě, neboť nebyly-li by zavedeny a výsledek (uspořená suma) dílem přímo (opatření dle vl. nař. č. 379/1938 Sb. z. a n.) a dílem na vyzvání (opatření dle vl. nař. č. 380/1938 Sb. z. a n.) oznámen příslušnému ústřednímu úřadu a nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu, korporace by nejméně na jeden měsíc ztratila jakékoli příjmy ze státního rozpočtu a vystavila se riziku, že opatření budou provedena direktivně některým ústředním úřadem. Ministerstvo vnitra mělo právo provést systemizaci úředních míst u samosprávných korporací, pokud tuto pravomoc nepřevadlo (kdykoli odvolatelně) na zemské úřady, případě upravovat a rušit systemizaci stávající. Pokud tedy stát projevil v roce 1937 vůli k povzbuzení samosprávy ve věcech odměňování jejich zaměstnanců, zde opět přichází důsledné utužení poměrů. Jak poznamenal v oné schůzi ústředního zastupitelstva zastupitel Fr. Hlaváček (NSP) v debatě o znovu zavedených srážkách, zvláště toto opatření postihne obecní zaměstnance citelnou měrou. Navrhoval proto,

¹⁰⁶ Těmito úřednicemi byly magistrátní radové JUDr. Marie Housková (dobrovolné vzdání se služby s nárokem na odbytné dle § 6 vl. nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n.) a JUDr. Milada Horáková (výpověď dle § 8 vl. nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n.). V zápisu ze schůze ústředního zastupitelstva 30. ledna 1939 (viz následující poznámka) se tato jména nevyskytují, ani v zápisu stenografickém. Vzhledem k tomu, že se jednalo o návrh městské rady, byla obě jména ověřena dle podkladů ke schůzi městské rady 27. ledna 1939. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, městská rada, leden 1939, inv. č. 631.

¹⁰⁷ Stenografický zápis ze schůze ústředního zastupitelstva 30. ledna 1939. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, inv. č. 931.

aby byly zavedeny funkční přídavky (pro nepragmatikální zaměstnance přídavky kvalifikační) a aby městská rada byla pověřena intervencí u vlády za novelizaci vládního nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n. ve věci systemizace míst u pražské obce (úprava a rušení systemizovaných míst). A pozoruhodně připomněl, že by veřejní zaměstnanci ze zabraných území, obci přidělovaní ministerstvem vnitra, měli být systemizováni pouze ad personam.

Primátor Dr. Zenkl v odpověď na Hlaváčkovy návrhy zdůraznil, že je třeba uvést platy pražských obecních zaměstnanců do souladu se zákonem, jakkoli zástupci pražské obce intervenovali v těchto věcech u ministra vnitra i u zemského prezidenta:

„...bylo zjištěno, že [obec pražská – pozn. VK] toto neplnila a nyní se podřizujeme tomu, co jsme měli udělati dříve.

Zastupitelstvo je si vědomo jedné věci, že celá městská rada a všichni referenti, kteří jednali v této věci, jsou vedeni všichni jedinou snahou a zdůrazňují to při každé příležitosti, aby zaměstnanci obce pražské a jejích podniků měli v budoucnu takové příjmy ať řádné nebo mimořádné, jaké jim může obec pražská, toužící po řádném honorování v rámci platných předpisů a při zachování platných norem poskytnouti, a usnesli se, že když musí nyní náhle zastavovat co neprávem bylo vypláceno, podniknouti všechny kroky za tím účelem, aby to mezidobí mezi zastavenými požitky a mezi novými řádně schválenými bylo co nejkratší, a tu není třeba, aby se sbor teprve usnášel, poněvadž to už delegace městské rady vykonala, co bylo v jejích silách; především byla delegace u předsedy vlády a ministra vnitra a zemského prezidenta a dosáhla jejich velmi příznivého posuzování věci v tom směru, že prohlásili, že nemohou dopustiti, aby se to dalo mimo zákon, že však slibují a dávají dokonce pomocné svoje pracovníky k tomu, aby obec pražská co nejrychleji vypracovala normy pro poskytování různých těch druhů veřejných požitků, aby co nejrychleji v dohodě s dozorčími úřady jsme je vypracovali a připravili, aby co nejrychleji zastupitelstvo se na nich usneslo, a pan ministr vnitra slíbil, že se postará o to, že s největším urychlením, co jen bude možno, budou také schváleny.¹⁰⁸

I zastupitel Jaroslav Borkovec (SNJ) odmítl projev kolegy Hlaváčka proto, že Hlaváček se měl na přípravě jím kritizovaném návrhu podílet. Borkovec se sám označil za příslušníka mladé generace Strany národní jednoty, což ho, dle jeho slov, legitimuje k tomu, zasadit se,

¹⁰⁸ Tamtéž.

„aby všichni svobodní, speciálně mladí lidé, byli řádně honorováni, řádně placeni a činíme všechno možné, aby se tak stalo, a proto odmítáme projev pana Hlaváčka za stranu práce.“

K uklidnění debaty a k zastavení „líbivých“ projevů k obecním zaměstnancům se snažil přispět zastupitel a starostův náměstek Dr. Josef Jeřábek, zdůrazněním potřeby loajálního postoje k vládě a jednotného postupu všech zodpovědných činitelů. I on upozornil, že Hlaváčkem podané návrhy byly již provedeny, Hlaváček je tedy po schválení návrhů na úpravu personálních poměrů u obce pražské ústředním zastupitelstvem stáhl.¹⁰⁹

Z této ukázky plyne několik tendencí v druhorepublikové správě pražské obce. Je to jednak snaha o co největší součinnost volených představitelů obce se státem a jeho představiteli, kde i obvyklé rétorické figury, které tuto součinnost nepodporují, jsou kritizovány ve snaze o co největší ekonomizaci a efektivitu práce. Jak podotkly H. Svatošová a P. Slámová ve svém příspěvku k tomuto období pražských obecních dějin,¹¹⁰ Praha a její Elektrické podniky přišly odtržením pohraničí o ervěnickou elektrárnu a bylo více než jasné, že tento zdroj příjmů bude velmi citelně chybět v dosud vyrovnaných (až přebytkových) rozpočtech a že bude nutno úsporná opatření zavést nejen ve věcech platových, ale i v zajištění chodu a správy města. Je zde dále dobře patrný i (první) dravý nástup mladé generace obecních politiků, který je v obdobných rysech ještě zřejmější po revoluci v r. 1945. Konečně dodejme, že aniž by zatím byly rozsáhlé debaty v zastupitelstvu znemožněny, i zde se projevují tendence k spíše autoritativnímu vládnutí, způsobené deziluzí z mnichovského diktátu, chápaného jako výsledek selhání stranického systému první republiky.¹¹¹

II.1.2 Elita – spor techniků s právníky

Elitní postavení nebo charakter můžeme měřit mírou uznání, které se skupině nebo jedinci dostává, případně jakou (úspěšně) nárokuje. Elitní postavení skupiny (či jeho nárok) může být atakováno jinými skupinami, které mají ambici získat uznání vlastního elitního postavení nebo se tomuto postavení alespoň vyrovnat; jinak je tomu v případě magistrátních právníků. Tato skupina odvozovala svůj nárok na elitní postavení svou nepostradatelností v tehdejšímu způsobu úřadování, resp. organizace úřadů. Odtud plyne i zdánlivá duplicita magistrátních odborů: vedle čistě odborných úřadů, jako byl např. stavební úřad nebo městský fyzikát, existovaly referáty stavební, zdravotní atp., v nichž byli zaměstnáni jako představení právníci a u nichž jsou v dobových přehledech osazenstva úřadů na prvním místě uváděni konceptní

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ P. SLÁMOVÁ – H. SVATOŠOVÁ, Pražská městská správa v období tzv. druhé republiky, c. d.

¹¹¹ Srv. např. JAN KŘEN, Dvě století střední Evropy, Praha: Argo 2005, s. 442n.

úředníci. Tak můžeme konkretizovat shora uvedené tvrzení, že totiž pojmenování jednotlivých odborů nemělo zdánlivě žádný význam: z označení „referát“ můžeme dovodit, že takovému odboru byla přikázána konceptní agenda, tedy jistá míra udělené autority alespoň co do přípravy návrhu rozhodnutí (v samostatné působnosti), ne-li rozhodnutí samotné (přenesená působnost).¹¹² V žádném z referátů, úřadů či ústavů či z jejich oddělení však konceptní úředníci netvořili výhradní osazenstvo.

Představy o vlastní skupině, konkretizované pouhým pohledem do dobových příruček městské správy (Almanach hl. m. Prahy, interní Status úředníků) však můžeme objasnit z poměrně dlouholetého „sporu“ vysokoškolsky vzdělaných magistrátních technických a později též zdravotních úředníků (technici a lékaři) a právnických úředníků. Již jsme předestřeli, že s pokročilou modernizací se i Praha musela vyrovnat s nároky na zlepšení městské infrastruktury, odpovídající moderním standardům a požadavkům. To se týkalo komunikací, zásobování vodou, kanalizace, ale též zdravotnictví, sociální péče, bytové výstavby atd. Pro technické provedení těchto projektů obec zaměstnávala vzrůstající počet inženýrů, geometrů a ovšem též chemiků.¹¹³ Již počátkem 20. století konceptní úředníci reflektovali vzrůstající význam, resp. uznání, jehož se technikům dostávalo.¹¹⁴ Obě skupiny měly přirozeně své zastánce či přímluvce v městském zastupitelstvu a v radě, z nejlivnějších vzpomeňme např. Ing. Eustacha Mölzera (ČSNS), předsedu správní rady Elektrických podniků hl. m. Prahy, radního a zastupitele a předsedu Státní regulační komise pro hlavní

¹¹² Neplatí to ovšem ve všech případech – např. odbory Stavebního úřadu 12 a 13 vykonávaly stavební inspekci. Za upozornění děkuji Dr. Haně Svatošové.

¹¹³ Lékaře ponecháme v této diskusi poněkud stranou, až na výjimky (městský fyzik, do jisté míry zaměstnanci nemocnice Bulovka) nebyli zcela zaměstnáni v obecní službě. K omezenému přidělení kompetencí – z hlediska přidělené zodpovědnosti – městského fyzika srv. HANA SVATOŠOVÁ, Městská zdravotní péče do r. 1945, in Osm století pražské samosprávy, c. d., s. 142–146.

¹¹⁴ Srv. Žádost magistrátních sekretářů Dr. Aloise Svobody, Dr. Otakara Pavlánského, Josefa Hankeho a Františka Pokorného za udělení VII. hodnostní třídy ad personam z 5. ledna 1910, kde mj. argumentují: „Při tomto posledním jmenování bylo do sedmé hodnostní třídy povýšeno ad personam z řad úřednictva technického sedm, kdežto z úřednictva konceptního pouze tři úředníci. Tímto mimořádným povýšením úředníků technických utrpěla na škodu úřednictva konceptního zásada často ve slavné radě městské vyslovená, dle níž měla býti při mimořádném povyšování úřednictva zachována parita mezi tímto obojím úřednictvem s vysokoškolským vzděláním dle jeho celkového počtu. [...] podepsaní mají za to, že mohou s dobrým svědomím vysloviti přesvědčení, že kvalifikace jejich se úplně vyrovná kvalifikaci úředníků technických [...] a to tím spíše, že jest jim obstarávati celou řadu mimořádných funkcí jinak přednostům referátů vyhrazených, zejména samostatné referování v četných komisích, pokud se týče magistrátu [...]. [P]odepsaní dovolují sobě dnes dovolávati se tohoto uznání slavné rady městské, neboť jejich přesné a svědomité konání úřadu opravňuje je k domněnce, že nyní i slavná rada městská uzná jejich služební způsobilost tak, jako uznala způsobilost úřednictva technického [...]“ AHMP, MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/66, JUDr. Alois Svoboda.

město Prahu,¹¹⁵ nebo Ing. arch. Václava Prokopa (NL).¹¹⁶ Byli to však technici, kdo se začali úspěšně domáhat rovnocenného postavení s právníky nejen co do odměny, ale také ve sféře prestiže a vlivu.¹¹⁷ Nejprve v otázce referování v zastupitelských sborech.

II.1.2.1 Úřední a volení referenti

Referentem byl nejprve úředník pověřený zpracováním určité otázky, shrnuté do jednoho z bodů jednání volených sborů, tak, aby sbor mohl o věci kvalifikovaně rozhodnout. Referent problém shrnul ze všech odborných hledisek a představil možnosti jeho řešení z hlediska zákonnosti, hospodárnosti, ne/výhodnosti pro obec atp. Způsob, jakým byl referát připraven, byl rozhodující – v odborných otázkách bylo často referentem navržené řešení sborem přijato. Nikoli překvapivě byli referováním pověřováni zejména právníci i v otázkách technických projektů, což mohlo vést k dojmu, že práce, odvedená techniky, je poněkud druhořadá, nemohou-li ji rozhodujícím sborům představit. Tato praxe byla dána ustanovením obecního řádu: v § 71 a 72 se ustanovuje, jak již víme, že magistrát je složen, vedle starosty, z místostarosty a radních, kteří mají „*práv povědomi býti*“ a z „*osob pomocných*“ dle potřeby. Jiný výslovný kvalifikační požadavek není zmíněn, pouze analogie na poměry zavedené ve státní službě. Jak dále uvidíme, privilegované postavení právníckého úřednictva, jmenovitě magistrátních radů, bylo také odvozováno z ustanovení § 130 obecního řádu, dle jehož původního znění byla městská rada zmocněna přidělit referáty jednotlivým magistrátním radům podle odvětví obecní správy. Zákon č. 76/1919 Sb. z. a n.¹¹⁸ (§ 9) vedle toho uvádí i úředníky odborné.

Po první světové válce však členové městského zastupitelstva a rady začali o věcech připravených úředním aparátem častěji sami referovat, což vedlo k nutnosti vyřešit otázku tzv. volených referentů odvětví městské správy, jejichž postavení nemělo oporu v obecním řádu, jak tvrdili odpůrci tohoto uspořádání v městském zastupitelstvu. Problém se podařilo vyřešit

¹¹⁵ Dcera Ing. Mölzera, vzděláním taktéž inženýrka, se provdala v roce 1937 magistrátního komisaře JUDr. Jaroslava Oberthora, zaměstnaného u pražského magistrátu od r. 1930 do r. 1949, od r. 1947 vrchního mag. radu. AHMP, f. MHMP I., referát IV popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1910–1949, kart. 601, JUDr. Jaroslav Oberthor.

¹¹⁶ Ing. arch. Václav Prokop byl ovšem též technickým radou hl. m. Prahy ve Stavebním úřadě, odb. 12 (stavební policie). Srv. Almanach hlavního města Prahy, ročník XXIII, Praha: Nákladem vlastním, 1935 (dále jen Almanach 1935), s. 178; Almanach 1939, s. 161.

¹¹⁷ Srv. P. VOŠAHLÍKOVÁ, Z moci úřední, c. d., s. 473.

¹¹⁸ Zákon č. 76/1919, kterým se mění a doplňují některá ustanovení obecních zřízení a městských statutů v Československé republice. (Novela k obecním zřízením.) B. Štědrý z tohoto dovozuje, že „*magistrátní radové (tedy úředníci právníčtí) mají podle odst. 2 § 130 statutu hlasovací právo*“ – patrně v městské radě. Srv. B. ŠTĚDRÝ, Sbírnka zákonů, nařízení a předpisů platných pro hl. město Prahu, díl I., c. d., s. 58.

i s pomocí argumentace, již připravili konceptní úředníci,¹¹⁹ a jednací řád pro volené referenty byl schválen ústředním zastupitelstvem 30. června 1925. Jeho odpůrci, nikoli překvapivě členové ve volených sborech hlavně méně početně zastoupených politických stran, argumentovali¹²⁰ potenciálním upřednostňováním stranických zájmů volenými referenty a jejich neodborností. Zastánci systému volených referentů naopak vysvětlovali, že právě tento způsob urychlí vyřizování mnohých běžnějších věcí, které by jinak musely projednávat příslušné komise, a také zdůrazňovali, že referent nebude mít právo aprobovat. To sice byla pravda, ale byl-li volený referent jednou ustanoven, bez jeho stanoviska se dalo v příslušném odvětví městské správy něčeho dosáhnout spíš obtížně.

Kvalitativní změna v postavení volených referentů nastala po roce 1945, kdy se z volených referentů stali členové rady ÚNV pro určité odvětví obecní správy, po správní reformě v roce 1949 prakticky řídící městskou správu jim svěřeného oboru, a to jak v ÚNV, tak v obvodních výborech. (Již jsme ukázali, že se nejednalo o zcela novou úpravu, podobně byly rozděleny pravomoce členům správního komise v únoru 1939, po rozpuštění ústředního zastupitelstva.) Věci, o nichž rozhodovala rada ÚNV nebo plénum ÚNV, přednášel předseda komise určitého resortu obecní správy s titulem referent. Politická agenda byla magistrátu odňata ve prospěch ÚNV a z magistrátu se stal pouhý výkonný úřad: „*Zatímco dříve byl magistrát vedle městské rady byrokratickým orgánem s širokou rozhodovací pravomocí, jemuž náležela zejména působnost ve věcech tzv. politické agendy, ve věcech stavebních, trestních aj., byl nyní už jen pomocným a výkonným orgánem, který připravoval a prováděl rozhodnutí a opatření příslušných složek Ústředního národního výboru.*“¹²¹

¹¹⁹ Referování bylo v obecním řádu výslovně vyhrazeno magistrátním radům – s výjimkou ustanovení § 13: městská rada může ustanovit referenta z vlastních řad. Do komise, která měla navrhnout nový jednací řád pražského magistrátu, měli být delegováni na návrh normovací komise právníčtí úředníci František Boháček, Dr. Václav Wurm, Dr. Bedřich Zafouk, vrchní stavební rada Ing. Oldřich Uher a ředitel městské účtárny Stanislav Mára. Je zajímavé, že jedině Klub konceptního úřednictva byl ochoten otázku volených referentů vyřešit, ostatní kategorie se stavěly proti institutu volených referentů. Srv. zápis ze schůze městské rady 19. září 1924. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, městská rada, září–říjen 1924, inv. č. 492.

¹²⁰ Srv. schůze ústředního zastupitelstva 30. června 1925. Věstník hlavního města Prahy, 13–14, 1925, s. 253.

¹²¹ A. MERTA, Pražské národní výbory a jejich úloha v uplynulých dvaceti letech, c. d., s. 8–9, citát s. 9.

II.1.2.2 Součinnost právníků a techniků ve veřejné správě

„Jsou tři obory, jimž chce rozuměti a domnívá se, že rozumí každý:

Umění, politika, a nejnověji – práva.“

JUDr. Jan Hudec¹²²

Václav Joachim shrnul v textu své přednášky v roce 1910,¹²³ že veřejně se začal spor právníků a techniků v Čechách v roce 1905. Předmětem sporu nebylo kompetenční rozdělení úkolů, nýbrž (relativní) míra zodpovědnosti za vyřízení věci a od toho se odvíjející stavovská autorita. Nejednalo se o záležitost omezenou na Čechy, Joachim dokládá, že stejně tak byla řešena v rámci Předlitavska (v souvislosti s reformou veřejné správy), jako v Německu. V Čechách byl polemice dán značný prostor v týdeníku *Přehled*¹²⁴ v roce 1910. Právnícké úředníky musel nadzvedávat ze židle argument jejich technicky vzdělaných kolegů, že technik se spíše naučí právnícké stránce případu, než právník odborně technickým aspektům. Je-li možné dovozovat, pak právníci počítali s tím, že byrokratický proces rozhodování se nemůže soustředit na prostou aplikaci příslušných předpisů, ale že musí brát ohled též na konkrétního člověka a okolnosti, ve smyslu výkonu povolání úředníka jako veřejné služby.

*„Hlavní věcí při praktické činnosti sociálně-politické jest cítící srdce, porozumění a snaha přispěti tomu, kdo pomoci potřebuje. To jest vlastnost čistě lidská, individuální; povolání, jemuž se kdo věnuje, hraje tu úlohu podřízenou, leda že dává snažší neb méně snadnou příležitost přijíti do styku s dělnictvem a pod. Ale kdo nemá srdce, ten nepoužije ani příležitosti ležící na dlani, a kdo srdce má, ten již si příležitost najde! Je tedy celý spor o lepší způsobilost techniků k sociálně-politické činnosti prostě marný a lichý a nebyl bych se o něm vůbec zmiňoval, kdyby [...] technické [...] nereklamovali zde prioritu pro techniky a na druhé straně neobviňovali právníky z ‘neuvěřitelného, frivolního vyvyšování’ svého stavu.*¹²⁵

Veřejná debata o kompetenčním rozdělení byla spjata s připravovanou správní reformou, jejímž předmětem bylo zefektivnění organizace byrokratických úřadů. Toho chtěli odborníci technického vzdělání využít k posílení vážnosti svého stavu – zřejmě zvláště nelibě nesli preferování jedné, právnícké, kategorie úřednictva. V roce 1910, stejně jako později, bylo

¹²² Výstižný název oddílu jsem si vypůjčila z titulu přednášky JUDr. Václava Joachima: VÁCLAV JOACHIM, *Součinnost právníků a techniků ve správě veřejné* (otisk ze Správního obzoru ročníku II.), Praha: nákladem vlastním, 1910. Citát v záhlaví pochází z článku Jana Hudece, *Spor odborníků s právníky ve veřejné správě*, in *Věstník hlavního města Prahy*, 18, 1931, s. 491 (úplná informace o tom viz poznámka č. 126).

¹²³ V. JOACHIM, *Součinnost právníků a techniků*, c. d., s. [3].

¹²⁴ K týdeníku *Přehled* srv. VERONIKA KNOTKOVÁ, Emanuel Chalupný – žurnalista, politik a vědec. Volby a boje českého nezávislého intelektuála na sklonku dlouhého 19. století. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2004.

¹²⁵ V. JOACHIM, *Součinnost právníků a techniků*, c. d., s. 27.

jasné, že bez vzájemné, byť komplikované spolupráce, nemůže správa kvalitně fungovat a že přečeňování či podčeňování jedné nebo druhé kategorie k ničemu nevede.

Události první světové války další polemiky pouze na čas odložily. V prostředí pražského magistrátu se „spor“ znovu rozhořel, nikoli překvapivě, s dlouhodobě chystanou reformou úřadu (částečně provedenou v roce 1926 zavedením odborů správy, tzn. sdružení agendou příbuzných referátů v „sekce“, zvané odbory) a s chystanou systemizací úředních míst ve dvacátých a třicátých letech 20. století. V obecním Věstníku k tomu vyšla v letech 1931–1932 obsáhlá polemika, v níž vystoupili Dr. Jan Hudec, Dr. Ing. Emil Zimmerler, prezident Masarykovy akademie práce, a ředitel zdravotní služby MUDr. Ladislav P. Procházka.¹²⁶

Polemiku, pro niž zvolil formu dialogu, začal obsáhlým textem Dr. Hudec a Ing. Zimmerler se této formy následně držel. Zvolením formy dialogu/disputace chtěli dát oba autoři najevo, že mají pochopení pro argumenty protivné strany, pozorně je vyslechnou, ale ovšem též uvedou na pravou míru z pohledu svého stavu. Aktéry dialogů byli bezejmenné ideální typy, Lékař Technik a Právník, k nimž Ing. Zimmerler připojil ještě Obecního staršího.¹²⁷ V Hudcově textu často „protivná strana“, totiž Lékař a Technik, odpovídají Právníkovi dohromady, přirozeně se nestane, že by se jeden z nich k Právníkovi připojil. Je až nápadné, jak dialog připomíná disputaci učitele s žáky. Hudec navozuje až divadelní atmosféru aranžované debaty tím, že popisuje emoční hnutí u jejich aktérů.¹²⁸ Představitel kategorie, která obhajuje u obou autorů pozice jejich skupiny, nejprve tedy Právník, připouští, a dokonce vítá, nesouhlasné argumenty svých kolegů, aby je mohl uvést na pravou míru ze svého hlediska; udává směr debaty a je to on, kdo vyvozuje závěry. Dialog otevírají Technik s Lékařem v samostatných promluvách – Technik rozpravu začíná a Lékař se k němu připojuje rozvíjeje Technikovy argumenty. Oba tvrdí, že právníci si osobují nadvládu nad ostatními vysokoškolskými úředníky, jinými slovy, že v této kategorii vysokoškolsky vzdělaných odborníků není u pražské obce rovnoprávnost,

¹²⁶ JAN HUDEC, Spor odborníků s právníky ve veřejné správě, in Věstník hlavního města Prahy, 1931, č. 10 (s. 293–294), 12 (s. 349–351), 14 (s. 393–396), 18 (s. 489–491) a 23 (s. 602–603); EMIL ZIMMLER, Spor právníků s inženýry [!] ve veřejné správě. Rozprava odvetná, in Věstník hlavního města Prahy, 1931, č. 38 (s. 825–829), č. 39 (s. 849–850 a č. 40 (s. 869–871); LADISLAV P. PROCHÁZKA, Právník, technik a lékař ve veřejné správě. Poznámka ke článkům dr. Jana Hudce, in Věstník hlavního města Prahy, 1932, č. 4 (s. 105–106), č. 5 (s. 125–127) a č. 6 (s. 141–142). J. Hudec svůj text zkrátil o plánovaný výklad vztahu byrokracie a demokracie jako dílčího problému, neboť chtěl umožnit kolegům reakci na hotový text. J. HUDEC, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 23, 1931, s. 602.

¹²⁷ Do r. 1919 se pražské městské zastupitelstvo označovalo jako sbor obecních starších. V roce 1931 bylo toto označení přežívajícím anachronismem, s nímž se setkáváme i při jednáních městského zastupitelstva, avšak Ing. Zimmerler mohl toto označení zvolit i vědomě, neboť nepostrádá jistou autoritu, na rozdíl od občanštějšího označení „člen ústředního zastupitelstva“ nebo jednoduše „zastupitel“.

¹²⁸ V reakci na právníkův argument o tom, kdo má referovat, „*Lékař a technik se rozhořčeně šhubají*“. J. HUDEC, Spor odborníků s právníky, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 14, s. 394. Zdůraznění J. Hudce.

„což je závada formální a prestižní, nýbrž i závada věcná“, pokud Právník referuje o otázkách, jimž nemůže dokonale rozumět.¹²⁹ Právník uvítá nabídku, či lépe výzvu k diskusi, a se snahou po co nejmenší shovívavosti trpělivě oběma kolegům vymezí rámec debaty.

Začne konstatováním, že problém zdánlivé superiority právních úředníků pronikl již i do denního tisku, jehož argumentaci shrnuje do výtek nadřazenosti, povýšenosti a usurpace autority nadpočetnými právníky, což má za následek byrokratický – neefektivní, zdouhavý a neodborný – styl řízení. Za souhlasu obou kolegů navrhne rozdělit agendy na převážně odborné a převážně právní, které upravují právní poměry účastníků řízení, dnešními slovy řečeno, ať z moci úřední, tak na žádost.¹³⁰ Jako ten, kdo byl vyzván, dále dovedně udržuje rámec debaty v těchto mezích. Neupírá Lékaři ani Technikovi jejich odbornost a nezlehčuje míru problémů, jež musí vrcholně kompetentně řešit. Upozorňuje však, že i zdánlivě čistě odborné věci, jako např. výstavba spalovny odpadů nebo pokládka potrubí, má i právní stránku věci, již není možno zanedbat a již žádný z odborníků nemůže uspokojivě vyřešit, pouze na základě své specializace. Připomíná, že odborné agendy jsou organizovány ve vlastních odborech, jako je ředitelství technické, resp. zdravotní služby: „odborná samostatnost je vyjádřena do nejvyššího místa“,¹³¹ při čemž rozdělení všech agend do referátů je provedeno „personálně i funkčně správně“.¹³² Konkrétními čísly, která víceméně odpovídají Statusu,¹³³ doložil, že právnických úředníků není u pražské obce zaměstnán nadměrný počet.

Až v tento moment však Dr. Hudec dokončil vymezení hranic debaty na veřejnosti, na veřejnosti: „Detaily uvnitř hodnostních tříd jsou stavovským problémem, jenž se nehodí svou výlučností na širší veřejné forum. Je však neoddisputovatelnou skutečností, že rozvrstvení dnes platné usnesla městská rada a ústřední zastupitelstvo, t. j. někdo, kdo stojí vedle těch, jichž se to týká, a nad nimi, tedy i nad domněle favorisovanými právníky. Všichni pak – právníci i neprávníci – mohou u těchto rozhodujících činitelů stejně usilovati o svoje požadavky a uvádět svoje odůvodnění pro to nebo ono řešení. A mají stejnou možnost pokusiti se přesvědčiti je.“¹³⁴ Toto poslední vymezení lze zároveň chápat jako určitý skrytý apel na

¹²⁹ J. HUDEC, Spor odborníků, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 10, 1931, s. 293.

¹³⁰ Tamtéž, s. 294; J. HUDEC, Spor odborníků s právníky, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 12, 1931, s. 349.

¹³¹ Tamtéž, s. 350.

¹³² Tamtéž, v originále je tato pasáž zvýrazněna.

¹³³ Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy (dle stavu ze dne 31. ledna 1931), Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1931.

¹³⁴ J. HUDEC, Spor odborníků s právníky, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 12, s. 350. Všechna zdůraznění J. Hudec.

zachování jednoty stavu (vysokoškolského) úřednictva a na to, aby byla debata chápána jako prostor pro vyjasnění pozic, nikoli jako výzva k rozkolu.

Zde tedy J. Hudec nepřímou naznačil, kam až by mohla debata zajít, aniž by dosáhla jím chápané meze dobrého vkusu. Uznal, že je vhodné debatu vyvolat, resp. obhájit postoj své skupiny tak, aby i interesovaná veřejnost uznala všechny probrané argumenty a pochopila obhajobu postavení právnického úřednictva – jako elity. Oněmi „detaily uvnitř hodnostních tříd“ patrně myslel skutečné počty úředníků v té které služební třídě a od nich se odvíjející platy (třídy hodnostní, vycházející ještě z rakouského systému rozdělení úřednictva, byly zrušeny v roce 1926, srv. dále kapitolu III.2). Plat úředníka bylo možno snadno dovodit podle jeho zařazení do třídy, ale nejednalo se o celý plat – nikde se neuváděly náhrady, odměny za mimořádnou práci atp. Zařazení úředníka do konkrétní služební třídy a platového stupně bylo zveřejňováno pravidelně i v Almanachu hlavního města Prahy, to také nebyla utajovaná informace, jejíž prozrazení by se mohla kterákoli skupina obávat, např. proto, že by vyvolala rozhořčení či závist.

Domníváme se, že šlo o to, kolik míst bude té které kategorii v té které hodnostní/služební třídě přiděleno. Výsledný produkt tohoto vyjednávání se nazýval systemizace, již schvalovalo ústřední zastupitelstvo a která mohla v době, kdy polemika vycházela, vejít v platnost teprve poté, co ji schválil Zemský úřad (srv. kap. II.1.1.1). Návrh systemizace úředních míst (resp. též systemizace služebních míst) předkládal městské radě osobní (volený) referent, který ji vypracoval s podporou osobního oddělení¹³⁵ prezidiální kanceláře, přičemž byly brány v úvahu podněty představených jednotlivých referátů, úřadů a ústavů.

Dr. Hudec trvá na tom, že agendu „převážně právní“ nemůže vyřizovat nikdo jiný, než právník. Na více místech ve svém textu ukazuje, že právo tvoří základ společenských vztahů, není proto možné opominout, že většina věcí, které řeší veřejná správa, práva nakonec zakládají nebo ruší. Odtud tedy dovozuje nejen nepostradatelnost právních specialistů, ale i jejich superioritu, neboť nikdo jiný, než právník, nemůže poznat, zda je některý akt v souladu s právem, nebo ne. Zároveň jsou si všechny kategorie úředníků před právním řádem rovny, právníky nevyjímaje: *„Právo, právní předpis je ten dnešní suverén, jemuž každý podléhá, dokonce i právník sám: Neboť ani on nemůže referovat či navrhnout něco právně nemožného či neplatného a chtít při tom, aby to obstálo. Tedy právník opravdu rozhoduje*

¹³⁵ Přestavený osobního oddělení prezidiální kanceláře byl v námi sledovaném období vždy úředník právnické kategorie.

*a musí rozhodovat.*¹³⁶ Technikovy námitky, že právníký přístup je čistě formální, byrokratický, který nebere ohled na skutečné lidi a jejich konkrétní problémy, obrací v pravý opak, když tvrdí, že jsou to naopak technici, kdo řeší problémy jen z hlediska přírodních zákonů, počítáním a měřením, a lékaři, kdo posuzují lidi jen ze strany jejich zdravotního stavu. Právník se, Hudcovými slovy, učí vše, co se týká mezilidských vztahů a poměrů, na něž musí neustále pamatovat. *„Proto má skutečně celou svojí výchovou vypěstovaný smysl a pochopení pro postup při uskutečňování těchto vztahů, t. j. pro formování a udržování pořádku v těchto vztazích. To znamená prakticky: Zvláštní způsobilost pro ‘administrativu života’ vůbec či pro veřejnou správu neboli administrativu v užším slova smyslu zvlášť.*¹³⁷

Dr. Hudec až sarkasticky poznamenává, že si není vědom toho, že by měli s právníky spor o vliv úředníci archivní, chemičtí či knihovní, neboť ti se drží své odbornosti. Druzí, technici a lékaři, kteří byli původně spíše přizvanými znalci, se postupně stali trvalými zaměstnanci korporací i státu, neboť to bylo účelné i úsporné. A právě tyto dvě kategorie, obzvlášť technici, se dle Hudece „nejúporněji“ snaží napadnout postavení právnických úředníků, ačkoli nemohou jejich speciální kompetenci nahradit. Svou rozpravu Dr. Hudec zakončil pokusem o smír, jemuž předchází až děsivá vize nekontrolovatelně bující byrokracie, byť to tak patrně autor nemyslel – prohlásil, že význam úpravy právních vztahů v různých nových oblastech, jež utvářejí i ostatní odborníci, stále vzrůstá a vzrůstat bude (*„odborníci-neprávníci naši agendu sami vyvolávají, zvětšují a žijí“*¹³⁸). Smír je tedy konstatováním nezměnitelného stavu: právníků bude vždy zapotřebí právě na pozicích a s vlivem, jehož se jim dostává. Argument úzkoprsosti a lpění na tradicích, jež uplatňují proti právníkům Technik s Lékařem, lehce opět obrátí poukazem na čím dál rychlejší technický vývoj či proměny estetického cítění, čímž právě roste potřeba pevného právního řádu, jež Právník udržuje. Vedle Technika, jehož má Hudec za tvůrce, a Lékaře, který má dbát o to, aby všichni zůstali při dobrém psychickém i fyzickém zdraví.¹³⁹ Ze závěru je patrné, že text byl zkrácen. Poslední díl Hudcova textu tvoří dva sloupce, uvozené společnou replikou Technika a Lékaře a jedinou Právnickovou odpovědí – autor si tedy již tolik nepohrával s argumentačními prvky a nikoli překvapivě skončil rozpravu ve stavu, v němž byla počata, tzn. v kompetenčním rozdělení pravomocí, které však vedou k součinnosti všech zúčastněných.

¹³⁶ J. HUDEC, Spor odborníků s právníky, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 14, s. 39, v originálu zvýrazněno.

¹³⁷ TÝŽ, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 18, 1931, s. 490.

¹³⁸ TÝŽ, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 23, 1931, s. 603.

¹³⁹ Tamtéž.

Na Hudcův výklad reagoval nejprve Ing. Emil Zimmer textem asi o třetinu kratším, v podtitulu nazvaném „Rozprava odvetná“, uvedl na scénu dalšího, nikoli nepodstatného hráče, a to postavu – vlivného, jak jej sám charakterizuje – Obecního staršího, za nímž přichází zástupce techniků intervenovat za úpravu systemizace, tzn. resystemizaci míst v technickém oddělení nejmenovaného samosprávného úřadu.¹⁴⁰ Ing. Zimmer tedy daleko plastičtěji vykresluje scénu, jako skutečně dramatický kus, nikoli jako „pouhý“ dialog. Volí zkraje spíše kratší věty a častější střídání promluv jednotlivých postav, což přispívá k větší dynamice rozpravy. Právník ani Lékař v textu nevystupují, Ing. Zimmer však hojně cituje z Hudcova textu tam, kde uvádí odlišné stanovisko svého stavu.

Podnětem k rozpravě je zájem Obecního staršího o Hudcův text: přeje si slyšet stanovisko Inženýrovo, neboť „*Ve sporech nutno vždy slyšeti přímo obě strany*“.¹⁴¹ Zároveň je to však tato postava, která připravuje půdu pro Inženýrovy argumenty, nahrává mu k vývodům stejným způsobem, jako v Hudcově textu pomáhají Právníkovi postavy Technika a Lékaře. Zimmer tak podává postavu Obecního staršího jako někoho docela nezaujatého, koho překvapuje, že Hudcovy závěry nejsou korektní. V reakci na vhodně formulované otázky Obecního staršího může Inženýr snadno a šmahem odmítnout všechny konkrétní případy, na nichž Dr. Hudec ukazoval, že i čistě odborné záležitosti je třeba posuzovat z právního hlediska – z těch, které jsme doposud neuvedli, je asi nejlepším příkladem katastrofa domu Na Poříčí,¹⁴² na níž Inženýr ukazuje, že k vyřešení stačí odborný posudek technický a procesní stránka posouzení případu je zde vedlejší. Dále kritizuje právníky za uzurpaci rozhodujícího slova i v neprávnických otázkách a ukazuje, že ostatní, odborné kategorie, mají pouze vedlejší slovo, a to i v koncepčních otázkách, které se týkají obecních podniků. Nesouhlasí s právníkovým názorem, že obecní referáty jsou dobře zorganizovány: „*Jsouť založeny na starých předpisech, které přirozeně obdivuhodným vývojem techniky i hygieny jsou dávno přežity. Vždyť právník sám uznává v rozpravě potřebu racionalisace technické služby. O zaostalosti ostatní služby z opatrnosti nemluví.*“¹⁴³

Jablkem sváru jsou tytéž problémy, které jmenoval Dr. Hudec: rozhodující slovo právníkého úřednictva v rozhodování a referování, spornost rozdělení agend do úřadů a vůbec fakt, že

¹⁴⁰ E. [mil] ZIMMLER, Spor právníků s inženýry, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 38, 1931, s. 825.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Dne 9. října 1928 se sesula nedokončená novostavba obchodního domu č. p. 1064-II. na rohu ulic Na Poříčí a Biskupské, při níž zahynulo několik desítek dělníků, další byli těžce zraněni.

¹⁴³ E. ZIMMLER, Spor právníků s inženýry, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 38, 1931, s. 826–827.

toto rozdělení provedli právníci; Inženýra to popuzuje a z jeho argumentace číší skutečný pocit křivdy, a ovšem na druhé straně pocit značného stavovského sebevědomí, až nadřazenosti. Nejedná se o nadřazenost poněkud blahovolnou, prověřenou léty a tradicí, jako v Hudcově textu, ale o dravou rétoriku schopné skupiny, která se snaží dosáhnout nárokovaného vlivu a uznání. Zimmerlův text však nepřináší novou argumentaci ani jinak neotřelý vhled do diskuse.

Zajímavějším momentem je jeho úvaha o tom, zda okresním hejtmanem může být pouze právník, či nikoli. Se zamlčením faktu, že od roku 1850 do roku 1931 byla většina pražských starostů právníky (poměr s příslušníky ostatních povolání¹⁴⁴ je 10 : 6) vyzdvihuje činnost i těch starostů, kteří právníky nebyli, a uvádí příklad z Německa, kde byl zrušen požadavek předběžného právnického vzdělání pro vyšší správní službu.¹⁴⁵ V Hudcově textu, který se skutečně snaží zahrnout všechny stavovské výtky vůči právníkům, se taktéž neobjevuje požadavek odborníků, být součástí magistrátního senátu, a tak se podílet na jeho rozhodování. Inženýr analyzuje Právníkovy argumenty a způsob jejich užití jako mazanou strategii, kde je nutno přistupovat s nejvyšší obezřetností i k nabídce smíru: „...to jest ta pravá právnická taktika. Navenek uzná nespravedlnost stavu a vzdává se velkomyslně této opory, aby získal nimbus pokrokovosti. [...] Názory, které zde právník uvádí, neslyšeli jsme doposud v tak břitké suverenosti vykládati. Při jich pozorném čtení zajisté, vážený pane obecní starší, poznáváte již, jak právník všecek nadchnut pro všeovládající úkol právníka, dovede bojovati a s jakým psychickým rozpoložením musí odborníci, hlavně inženýři, těžko zápasiti o nejmenší kousek práva svého, nezbytného k uplatnění své povinnosti.“¹⁴⁶ Zimmerlova postava Inženýra jde ve svém zápalu tak daleko, až zpochybní, že se právníci při navrhování alternativ rozhodnutí drží odborného posudku zpracovaného jinými kategoriemi úřednictva, viní je ze všech problémů soudobé veřejné správy, jako dvojkolejnost nebo nezavedení župního zřízení. Vrcholem je ovšem upření práva rozhodovat městské radě – zde je vidět, že text nepsal obecní zaměstnanec: „Městská rada nemá práva zamítnouti povolení stavební čáry, jestliže technik,

¹⁴⁴ Právníky byli purkmistři/starostové: JUDr. Václav Vaňka, JUDr. Václav Bělský, JUDr. Karel L. Klauďy, JUDr. Tomáš Černý, JUDr. Jindřich Šolc, JUDr. Jan Podlipný, JUDr. Vladimír Srb, JUDr. Karel Groš a JUDr. Přemysl Šámal a starosta/primátor JUDr. Karel Baxa. František Pštross, František Dittrich, Josef Huleš, Emilián Skramlík a Ferdinand Vališ byli podnikateli (továrníci, obchodníci), Čeněk Gregor byl architektem a stavitelem. Absolventy techniky byli E. Skramlík a F. Vališ (nadto vzdělán v oboru potravinářské chemie).

¹⁴⁵ E. ZIMMLER, Spor právníků s inženýry, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 38, 1931, s. 827.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 828.

*lékař a příslušní odborníci uznají ji za přípustnou.*¹⁴⁷ Uznává sice důležitost formální správnosti řízení, avšak považuje ji za věc druhořadou ve prospěch čistě odborné stránky věci.

Čím více spěje ke konci svého textu, tím více mu Zimmler dodává charakter profesního manifestu:

„My, odborníci, nepotřebujeme mezi sebou soudce, už dokonce ne soudce právníka. Není třeba soudce právníka mezi stranou a obcí a mezi stranou a odborníky, poněvadž není kvalifikován, aby soudil věci, jež nezná a protože se se stranou dohodnou odborníci spíše, než věc neovládající právník. Ostatně jest tu pro případy sporné instance vyšší.

Nechlubíme se, že známe právo jako odborníci právní, ale jisté znalosti práva nám nemohou ani právníci upřít, neboť je musíme mít jako každý občan a podnikatel. [...]

*Jest právě velkým nedostatkem správy, jestliže menší obce nemají odborníků a jest vinou správy, kterou ovládají právníci, že zákon předpisuje obci resp. okresům sílu právní i jiné odborníky i babičku porodní, ale dodnes, v technickém století, nepředpisuje technika. Podle toho také vypadá služba technicko-hospodářská u nás.*¹⁴⁸

Poslední slovo v rozpravě nechává Zimmler Obecnímu staršímu, který jen souhlasí s Inženýrovým voláním po rovnocenné spolupráci všech úředníků vedoucí k reformě veřejné správy, jež by znamenala její principiálně jiné pojetí, bližší patrně dnešnímu způsobu.

Posledním, komu byl dán prostor reagovat na text Dr. Hudce, byl MUDr. Ladislav P. Procházka, ředitel zdravotní služby hl. m. Prahy, osobnost s bohatou životní zkušeností odborníka i politika.¹⁴⁹ Jeho text je nejkratším. Opouští – poněkud lacinou – dialogickou formu, neboť čtenář okamžitě odhalí, že stanoviska takto vyjádřená jsou zjednodušující, až hloupá. Ani tento text však nepostrádá emocí.

Dr. Procházka není nikterak překvapen argumenty, které použil Dr. Hudec – tvrdí, že Dr. Hudec nemá vůbec ponětí o technicích a lékařích: „...kdyby nám naše námitky a rozborů věci nevkládali do úst někdo jiný, naší mentality, výchovy, smýšlení a cílů docela neznalý, nota bene očividně jednostranně proti nám zaujatý, nýbrž kdybychom je byli mohli psát sami, že by vypadaly úplně jinak, než v článku dr. Hudce, a že by dojem z našich vývodů nebyl tak ubohý, slabošský a předem prohraný, jako tenkrát, když jsou komponovány k určité předem

¹⁴⁷ E. ZIMMLER, Spor právníků s inženýry, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 40, 1931, s. 869.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 870.

¹⁴⁹ HANA MÁŠOVÁ, Bojovník s byrokracií – lékař a úředník Ladislav Prokop Procházka, in Historia – medicina – kultura. Sborník k dějinám medicíny, (eds.) Karel Černý – Petr Svobodný, Praha: Karolinum, 2006, s. 189–203.

připravené odpovědi. To je velkou slabinou článku, jinak velmi vážného a dobře napsaného.“¹⁵⁰ Dr. Procházka tedy uznává argumentaci právníků z jejich pohledu. Nepřipouští však, že veřejnou polemiku mohli začít docela dobře odborníci a vyjádřit své postoje, požadavky a výhrady, aby to byli právníci, kdo by byl vyzván k debatě. Na druhou stranu si váží mladického elánu Dr. Hudce a jeho nadšení pro aplikaci právní vědy s vlastním vědomím, že pokročilejší věk s většími životními zkušenostmi s sebou přináší buď konciliantní nadhled a ochotu ke vzájemné spolupráci, nebo naopak zatuhlost a omezenost ve smyslu soustředění se na vlastní úzkou specializaci.¹⁵¹ Na rozdíl od Ing. Zimmlera Dr. Procházka ani nepřímo nezlehčuje právo a jeho aplikaci – jedná se mu jedině o rovnoprávné postavení všech odborníků, kteří spolupůsobí při výkonu veřejné správy.¹⁵²

Dokladem promyšlenější koncepce Procházkovy textu je jeho soustředění se na vliv a pravomoc právníků ve speciálních, odborných odvětvích technických a zdravotních obecní správy, kde Procházka nárokuje rozhodující vliv specialistům. Konstatuje, že právo se vždy tvoří sekundárně, nastává-li potřeba úpravy nových poměrů a skutečností, jichž je důsledkem. Právo pokládá za obor netvůřící a poněkud zjednodušeně dovozuje, že měla-li by se obec řídit jen podle toho, co jí zákon striktně ukládá, mnoho by pro své příslušníky nevykonala: „*A jsou u obce právníci, kteří se na strohé stanovisko zákona postavili, žádajíce, aby obec konala jen to, k čemu je dle zákona povinna; podepsaný to prodělal velmi názorně na své kůži při stavbě nemocnice Bulovka.*“¹⁵³ V těchto veřejných službách, jejichž kvalita je dána pokrokovým přístupem obce v ohledech sociálních a humanitních, je též místo pro právníky, ovšem právě v úloze poradců, nikoli rozhodujících činitelů: Dr. Hudec sám zastává stanovisko, že rozhodovat má odborník, což v důsledku vede k rovnoprávnosti všech kategorií odborných úředníků: „*Gruntly věci však leží v tom, že naprosté uznání této samozřejmé pravdy a její provedení v praxi znamená uznání úplné rovnoprávnosti mezi právníky, techniky a lékaři ve službách veřejných – a to je právě to, čemu se právníci obce pražské křečovité brání; to je to, co dokazuje v potu tváře a s mnoha nadsázkami dr. Hudec, když vykládá, jak*

¹⁵⁰ LADISLAV P. PROCHÁZKA, Právník, technik a lékař ve veřejné správě, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 4, 1932, s. 105.

¹⁵¹ MUDr. Ladislav P. Procházka byl v obecní službě od února r. 1902, tedy v době, kdy jeho text vyšel, 29. rokem. Naproti tomu Dr. Hudec byl v obecní službě jako čekatel od r. 1928, definitivně byl jmenován v srpnu 1931 po úspěšném vykonání politické zkoušky.

¹⁵² LADISLAV P. PROCHÁZKA, Právník, technik a lékař ve veřejné správě, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 4, 1932, s. 105–106.

¹⁵³ Tamtéž, s. 106.

*pouze právník může všecek odborný materiál posouditi a připraviti návrh, odpovídající tomu, co se po právu dá provésti.*¹⁵⁴

Dr. Procházka velmi dovedně a s výhodou letité a důkladné znalosti obecní administrativy zpochybňuje elitní nárok právníků k administrativní správě. Dobře ví, že tuto dovednost, již bychom nazvali znalost a aplikaci procesně-byrokratických postupů, si i právníci musí osvojit praxí; ovšem připouští, že těmto postupům ani lékaři, ani technici příliš neholdují. Nepovažuje však samotné úřadování za komplikované, v až humorné nadsázce tento svůj názor ilustruje příkladem z praxe: shromáždění podkladů, sestavení spisu, vytvoření návrhu rozhodnutí a referát ve sboru volených zástupců *„není žádný tak ohromný výkon, aby musel býti vyhrazen jen jedinému pro to privilegovanému stavu: vždyť to dokáží prostí muži z lidu, včera zvolení do obecního zastupitelstva, dnes zvolení referenty celého velkého oboru služby obecní, za pár měsíců zkušenosti docela bezvadně.*“¹⁵⁵ Nadhled posledně zmíněných kategorií by tak mohl vést ke zjednodušení způsobu úřadování ve spolupráci s volenými referenty.

Vize Dr. Procházky o významu úřednictva v korporaci je až prorocká domyšlením soudobých tendencí. Rozhodující vliv ve všech ohledech nebudou mít v duchu demokratických principů správy obce úředníci, ale volení referenti. Úředníci získají výhradní postavení znalců toho kterého odvětví a jeho speciálních problémů. V tomto ohledu Dr. Procházka staví úředníky na stejnou úroveň, ovšem termínu „byrokracie“ používá pouze pro úřednictvo právnické. Ze všech účastníků debaty je zároveň schopen nejnázorněji ukázat, v čem vězí jádro výtek odborných úředníků vůči právníkům. Trefně vystihuje podstatu problému – rozdělení magistrátu na referáty na straně jedné a na (pouze výkonné) úřady na straně druhé – a důsledky, jež z toho plynou pro veřejnost v podobě komplikovanějšího a zdlouhavého způsobu vyřízení žádostí, na příkladech agendy městského fyzikátu (odborného úřadu) a referátu zdravotního. Zdá se, že Dr. Procházka nejvíce vadí ohrožení dobré pověsti městského fyzikátu. Ten může „pouze“ podat odborné návrhy a stanoviska, o nichž rozhoduje konceptní úřednictvo referátu X. zdravotního, kde se spisy ztrácejí; stejně tak je zvykem (s oporou v obecním řádu), že o návrzích městského fyzikátu referuje právnický úředník bez

¹⁵⁴ Tamtéž, zdůraznění L. Procházka.

¹⁵⁵ L. PROCHÁZKA, Právník, technik a lékař ve veřejné správě, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 5, 1932, s. 125. Bez toho, abychom se zde pouštěli do odborné analýzy a proměn složení členů ústředního zastupitelstva, můžeme dle Almanachu hlavního města Prahy, Praha: Nákladem hlavního města Prahy, 1930, s. 7–11, zkusmo ověřit, že „prostých mužů z lidu“ bylo v ústředním zastupitelstvu poměrně málo. Sečteme-li dělníky a řemeslníky, jednalo se o 21 osob z 99členného sboru. Z nich jeden dělník a jeden řemeslník byli členy městské rady.

toho, aby k návrhu přidal cokoli podstatného. Tento způsob úřadování odborných záležitostí, jako zdravotních prohlídek, revizí lékáren atp., vycházející z dlouhodobě zažitých úředních postupů, je skutečně přežitkem, a jejich důsledným uplatňováním se u odborných úředníků pouze prohlubuje pocit frustrace a bezmoci: „Řekne se: to jsou samé maličkosti. Ale to je denní chléb, tyto maličkosti roztrpčují a dělají zlou krev. Postavení šéfa takového úřadu je ubohé, přímo potupné, a nelze takovéto úřadování obhájit ani důvody právními ani zdravým rozumem ani zájmy služby. Žádáme-li v těchto věcech nápravu, t. j. zkrácení a zlevnění úřadování tím, že své odborné věci si vyřídí fyzikát sám, je to v zájmu úřadování. A vyskytla-li by se někde právní otázka, stačilo by, kdyby fyzikátu přidělen byl jeden právník, neb celému zdravotnímu úřadu právnícké oddělení, a všechny dekrety a výnosy by podléhaly jeho aprobaci: tak je to v ministerstvech, u zemského úřadu a ve stech jiných úřadů doma i v cizině, a jde to dobře.

Pan dr. Hudec těchto věcí neuvádí; myslím, že ve zdravotní službě nikdy nesloužil, proto asi o nich ani neví; následkem toho o nich neví také jeho 'lékař'. Jinak by byl způsobil panu dr. Hudcovi těžké rozpaky, kdyby mu je byl předložil k zdůvodnění, proč v těchto věcech má vládnouti jenom právník, když přece s právy nemají co dělati, dnešní úřadování službu ztěžuje, zdržuje a zdražuje.“¹⁵⁶

Vedle tohoto dílčího závěru Dr. Procházka jednoznačně a důsledně ve svém článku vyjadřuje respekt k ostatním kategoriím úřednictva a oceňuje rámcově solidární postup všech vysokoškolsky vzdělaných úředníků při řešení stavovských požadavků, zde o navýšení počtu míst lékařů: „Konstatuji to s jistým potěšením: máme-li 'spory', jsou věcné a zásadové. Bylo by hnusné, převádět je na hmotné věci, a začít se navzájem rvát o to, kdo má větší krajíc chleba. Vždyť jsme všichni cives academici.“¹⁵⁷ Se skutečným klidem odmítá Hudcem přednesené domnělé vyvyšování právníků nad jiné kategorie: „Toho jsem až posud nepozoroval; ti právníci obce pražské, jichž úsudku si vážím – a je to veliká jich většina! – měli vždy k naší práci všecku úctu. [...] Rozdíl mezi nazíráním mým a dra Hudce je ten, že já považuji právníky také za 'odborníky', tedy kolegy úplně rovnocenné s námi; on říká 'odborník' každému úředníku, mimo právníky, kteří jedině jsou povoláni toto odbornické

¹⁵⁶ L. PROCHÁZKA, Právník, technik a lékař ve veřejné správě, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 5, 1932, s. 127. „Lékařem“ je míněna postava z Hudcovy rozpravy. Dr. Hudec byl v letech 1928–1931 přidělen k referátu hospodářskému I.A.

¹⁵⁷ L. PROCHÁZKA, Právník, technik a lékař ve veřejné správě, c. d., in Věstník hlavního města Prahy, 6, 1932, s. 141.

*stádečko pásti a řídití a z vlny, mléka a masa, které dává, tkáti šaty, tlouci máslo a vařiti oběd pro rozhodující sbory.*¹⁵⁸ V otázce referování odmítá, stejně jako Ing. Zimmerler, výlučné postavení právníků, neboť jde-li o pouhé přednesení souhrnné zprávy s návrhy, pak zprávu může pro sbor sestavit kterýkoli úředník s použitím podpůrných stanovisek té které kategorie: *„ve skutečnosti je tomu tak, že se jedná jenom o schopnost přečísti hotový jinými vypracovaný návrh – a my tvrdíme, že tuto poměrně skromnou schopnost máme stejně jako právníci: neboť jsme se čísti učili na obecné škole, a pak absolvovali vysoké školy, jako právníci.*¹⁵⁹

I konstruktivně smířlivý závěr textu Dr. Procházky je podán jako příměr – celý systém úřadování a přípravy referátu pro sbor přirovnává (jako dříve Dr. Hudec) k přípravě oběda o třech chodech pro zámožného strávnicka, jenž představuje korporaci. Na přípravě hostiny se podílí mnoho kuchařů a není jejich úkolem pokrmy servírovat, to spraví jiní služebníci. *„Oběd úplný bude: a ať jej servíruje někdo mimo nás – volený referent. Pak bude nejlepší klid v kuchyni, a pan kuchař od masa nebude dokazovat kuchařům od moučnicků a desertu, že jediný on může jejich výrobky nositi na stůl, že jediný on dovede dáti celý oběd dohromady. Neboť to není než nošení – a to přece dovede každý kuchař, právě tak, jako každý dovede – čísti.*¹⁶⁰

(Jeden aspekt výsad právnického stavu však Dr. Procházka nebo Ing. Zimmerler nezmínili, a to výslovnou povinnost konceptních úředníků zhotovovat zápisy ze schůzí městské rady a zastupitelstva [(§ 136 obecního řádu¹⁶¹]. To neznamenal „pouhé“ zaznamenání průběhu jednání, ale též zhotovení výpisů včetně jejich odůvodnění atp., to vše v maximální lhůtě osmi dnů od dne jednání příslušného sboru. Zapisování bývalo svěřováno spíše služebně mladším právníkům a bývalo předmětem jejich stesků, neboť se jednalo o poměrně náročnou práci, vyžadující přítomnost a práci přes čas.)

¹⁵⁸ Tamtéž, zdůraznění Dr. Procházka. Dr. Hudcovi však spíše šlo o obecnou způsobilost k úřední službě, již mají, dle jeho názoru a dle zažitých tradic a kvalifikačních požadavků, právníčtí úředníci. Termínu *odborníci* používá k souhrnnému označení speciálně odborně vzdělaných úředníků. Protože potřebuje vydělit stanovisko svého stavu, nezahrnuje právníky mezi ostatní odborníky, nikde v textu to však nevyklučuje.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 142.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Srv. též oběžník č. j. 1659/1937 řed. pol., Směrnice pro vyhotovování protokolů z 26. října 1937, s dodatky ze 17. prosince 1937 (č. j. 2055/37 řed. pol.) a 18. února 1938 (č. j. 574/38 řed. pol.). Dostupné např. v B. ŠTĚDRÝ, Sběrka zákonů, nařízení a předpisů platných pro hl. město Prahu, c. d., s. 59–61 nebo v příslušných číslech Věstníku hlavního města Prahy pro roky 1937, resp. 1938.

Shrneme-li celou debatu, jediný Dr. Procházka dokázal představit konstruktivní model reformy obecního úřadování. Jakkoli mohou být výtky neprávnických úředníků stavovsky oprávněné, bez změny jednacího řádu magistrátu a obecního řádu, resp. bez výkladu, který by poskytl Nejvyšší správní soud, nebylo prozatím možné dosavadní praxi měnit. Vedoucí konceptní a ovšem i odborní úředníci měli právo a povinnost zúčastnit se jednání zastupitelstva i rady podle oboru své působnosti (srv. § 7 jednacích řádů¹⁶² ústředního zastupitelstva, resp. jednacího řádu městské rady). K referování mohli být povoláni kteříkoli (vedoucí) úředníci bez ohledu na specializaci. Úkol býval sice svěřován právníkům úředníkům, ale trend směřoval spíše k přednášení záležitostí volenými referenty, jak prozřívavě ukázal Dr. Procházka. Pouze magistrátní radové (v případě rozhodnutí ve správním řízení) nebo jiní pověřeni konceptní úředníci, mohli podepisovat čistopisy vycházející z magistrátu. Zodpovědnost, tzn. aprobaci nad konceptem vyřízení, měli blíže nespécifikovaní představení, ovšem v tomto případě se předpokládal podpis primátora nebo jeho náměstka.¹⁶³

Poněkud předejdeme další výklad, když doplníme, že význam konceptních/právníků úředníků významně zesílil během let 1939–1945, kdy se stali oporou všech primátorů, jak Dr. Klapky, tak Dr. Říhy, nejen pro své morální a odborné kvality, ale i pro svou byrokratickou zběhlost:

„Se sílícím germanizačním tlakem spory Pfitznera s primátorem Klapkou den ode dne narůstaly. Český primátor totiž zvolil taktiku důsledného a z hlediska zájmů nacistů samozřejmě absurdního uplatňování dosud nezrušených správních předpisů a právních norem. Ty sloužily Klapkovi jako záminka, aby obcházel Pfitznerovy pravomoci při každém rozhodnutí, kdykoli to jen bylo možné. [...] ‘Zlomyslným’ Čechům na magistrátu [...] nahrával těžko přehledný labyrint dosud formálně platných norem a nových protektorátních jazykových norem.“¹⁶⁴

Nemůžeme předpokládat, že Dr. Hudec by svoji polemickou stať vydal (po pouhých dvou až třech letech přípravné služby čekatelské), kdyby tyto debaty o vlivu, autoritě či dokonce moci úředních kategorií neměly mezi úředníky a částečně na veřejnosti jistý ohlas. Debata možná přispěla do úvah o reformě magistrátu a způsobu jeho úřadování, které poznamenaly celé dvacetiletí 1918–1938, avšak nebyly dotaženy do konce. V této souvislosti je poněkud

¹⁶² B. ŠTĚDRÝ, Sbírnka zákonů, nařízení a předpisů platných pro hl. město Prahu, díl I., c. d., s. 93 a 103.

¹⁶³ Srv. Č. j. 1987/37 řed. hosp./pol. z 21. února 1938 (B. ŠTĚDRÝ, Sbírnka zákonů, nařízení a předpisů platných pro hl. město Prahu, díl I., c. d., s. 62–64).

¹⁶⁴ Srv. V. ŠUSTEK, Nacistická kariéra sudetoněmeckého historika, c. d., s. 7–38, citát na s. 17.

překvapivé, že žádná z diskutujících stran se neopřela o návrhy Dr. Hugona Pilze, ředitele hospodářské služby magistrátu, publikované v roce 1928.¹⁶⁵ Dr. Pilz představil projednaný návrh na rozdělení kompetencí mezi ústředí a pražské obvody, úpravu postavení primátora i magistrátu, přerozdělení pravomocí mezi zastupitelstvo, radu, primátora a nové komise, volby atp. Tento návrh znal jednu kategorii odborných úředníků, a to právníků, techniků, lékařů, zvěrolékařů a dalších úředníků s kvalifikací analogickou státním úřadům I. instance. Potenciálně konfliktní otázku účasti neprávnických úředníků v magistrátním senátu nechal tento návrh stranou s doporučením, aby si senát sám sestavil jednací řád, jenž by podléhal schválení nadřízeného správního orgánu.¹⁶⁶

Zásadní proměna postavení právníckého úřednictva se udála překotně, a proto též metodou pokus-omyl, až po roce 1945, ustanovením národních výborů, jako nových orgánů volených a zároveň výkonných: zopakujme, že magistrát se ustanovením národních výborů stal výhradně výkonným úřadem a jeho úředníci tak byli postaveni všichni na stejnou úroveň.

Již v jednom z prvních čísel v roce 1945 obnoveného obecního Věstníku debatu znovu otevřel Ing. Josef Zlatník článkem Technik a odborník ve veřejné správě.¹⁶⁷ Ze své pozice konstatoval, že těžiště úkolů veřejné správy spočívá na poli techniky a národního hospodářství, což odporuje dosavadní vedoucí roli právníků. Technikům obecně přisoudil organizační schopnosti, právníkům „pouze“ schopnost aplikovat abstraktní normy. Technik, resp. inženýr, tak musí dosáhnout vedoucího postavení ve veřejné správě, neboť „*S proniknutím technického ducha do správy nastane uplatnění novodobých zásad organizačních a pracovních i v této oblasti* [veřejné správy – pozn. VK] *u nás hojně zanedbávané.*“¹⁶⁸ Veřejná správa, jako služba lidu, tedy nesmí být vedena v duchu vrchnostenského byrokratismu. Právníci přijdou o své, nyní již ničím neodůvodněné –

¹⁶⁵ HUGO PILZ, Pokus o nový statut hlav. města Prahy (= Samosprávná knihovna hlav. města Prahy, sv. II), Praha: Nákladem důchodů obce hlav. města Prahy, 1928. Na s. 5 autor uvádí, že tento návrh vznikl v roce 1926 a byl po drobných změnách schválen jak politickými kluby, tak magistrátním senátem; měl tudíž sloužit jako podklad pro jednání s vládou, případně jako zákonná předloha pro Národní shromáždění.

JUDr. Hugo Pilz (1873–?) přešel po vzniku Velké Prahy do služeb obce pražské z Karlína, kde působil od roku 1895 a kde se stal ředitelem měst. úřadů. Po dvou letech služby v referátu III stavebním přešel do prezidia a v roce 1928 se stal ředitelem hospodářské služby. Do výslužby odešel na vlastní žádost ke konci roku 1933. Usnesením městské rady byl dvakrát vyslán do zahraničí, aby prostudoval organizaci správy ve Vídni (1925) a v Drážďanech (1926). AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/238, JUDr. Hugo Pilz.

¹⁶⁶ H. PILZ, Pokus o nový statut hlav. města Prahy, c. d., s. 16.

¹⁶⁷ JOSEF ZLATNÍK, Technik a odborník ve veřejné správě, in Věstník hlavního města Prahy, 5–6, 1945, s. 19–20.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 20.

a dodejme, že též neobhajitelné – vedoucí postavení ve smyslu upřednostnění skutečných schopností veřejných úředníků, již mají všichni rovnocenné postavení a jimž má být svěřeno vedoucí postavení podle oboru jejich veřejné činnosti. Místo souboje o vedoucí roli mezi právníky a ostatními úřednickými kategoriemi má tedy nastat soutěž mezi všemi schopnými zaměstnanci, kde mají doznat uplatnění, též znalosti, praxe a schopnosti.¹⁶⁹

I v rámci magistrátu došlo po válce ke změně vlivových struktur ve smyslu přesunu některých pravomocí na závodní rady, resp. Podnikovou radu obce pražské, kde se ke slovu draly kategorie úředníků s nižším, než vysokoškolským vzděláním. Právě v této době končí formálně vymezené a nárokovatelné elitní postavení vysokoškolsky vzdělaného úřednictva. Kolegialitu, svornost a mravní vlastnosti obecních zaměstnanců totiž neproověřily jen otřesné zkušenosti z let okupace, ale též vyrovnání se s těmito zážitky v podobě retribuice.

II.2 Právníčtí úředníci a poválečná retribuice.

„Koukám po kandelábrech, na kterém z nich budu viseti.“

[údajně] JUDr. O. Mácha, květen 1945¹⁷⁰

V červnu 1945 byla v Ústřední knihovně svolána Ústřední radou odborů ustavující schůze Podnikové rady¹⁷¹ obce pražské (dle jen PROP), která z delegátů místních závodních rad zvolila dvacet členů a dvacet náhradníků. Z právnických úředníků byl členem PROPu zvolen JUDr. Vratislav Stöhr¹⁷² a náhradníkem JUDr. Bohumil Jirkovský;¹⁷³ žádný z těchto dvou právníků nebyl zvolen členem šestičlenného předsednictva PROPu. U pražského magistrátu

¹⁶⁹ Tamtéž. K technokratickému vládnutí po r. 1945 srv. VÍTĚZSLAV SOMMER A KOL., Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956–1989, Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Ústav pro soudobě dějiny AV ČR v. v. i., 2019.

¹⁷⁰ Parafraze výroku, který měl dle výpovědi JUDr. Jana Novopackého vyslovit JUDr. Otakar Mácha před Ing. Buškem těsně po osvobození Československa (viz dále). Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205, JUDr. Otakar Mácha, [druhé vyšetřování, podzim 1945].

¹⁷¹ K závodním radám srv. např. LUBOMÍR HLAVIENKA – JAKUB ŠLOUF, Závodní a podnikové rady, in DUŠAN JANÁK – STANISLAV KOKOŠKA A KOL., Průmyslové dělnictvo v českých zemích v letech 1938–1948, Praha: Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, v. v. i., 2019, s. 429–474.

¹⁷² JUDr. Vratislav Stöhr (1903–?), od r. 1945 vrchní magistrátní rada. Ve službách obce pražské byl od roku 1928. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, sign. Pers. IV/373. Zdá se, že spis Dr. Stöhra byl, jako mnohé jiné, výrazně proskartován.

¹⁷³ JUDr. Bohumil Jirkovský (1906–?), od r. 1945 magistrátní rada. U pražské obce pracoval od r. 1933, od roku 1949 u ÚNV/NVP do r. 1967 a dále jako důchodce do r. 1976. Od srpna r. 1945 byl přikázán prezidiu, od r. 1948 jako zástupce prezidiálního šéfa (Dr. Karel Blažek). Po zrušení magistrátu byl převeden do referátu pro všeobecné vnitřní věci, od r. 1951 do ref. III bezpečnostního a následně do odboru pro vnitřní věci jako vedoucí oddělení správního, v letech 1963–1964 tento odbor též vedl. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/388, JUDr. Bohumil Jirkovský.

a ovšem též u obecních podniků tak oficiálně začala zatím zákonnými normami nepodložená retribuce.¹⁷⁴

Jedním z prvních úkolů místních závodních rad příslušných úřadů (rozuměj: odborů magistrátní správy) bylo sestavit podklady proti „zaměstnancům národnostně nespolehlivým“ a předložit je PROPU, aby mohly být všechny případy prošetřeny. PROP proto jmenoval pro prošetření činnosti a chování obecních zaměstnanců, pokud se protivilo „demokratickým zásadám“ a pokud se mělo jednat o udavače a kolaboranty, vyšetřovací komisi, složenou ze svých členů.¹⁷⁵ Komise si nejprve musela sama stanovit směrnice, podle nichž bude jednotně postupovat – přísně a nestranně a dle zásad demokratického rozhodování podle těchto principů:

„a) zaměstnanectvu bylo umožněno, aby při rozhodování mělo přímou účast. Proto vedle předsedy a dvou členů Podnikové rady, která, jak známo, vznikla volbou reprezentantů vůle zaměstnanectva – t. j. z vůle zástupců závodních rad jednotlivých úřadů, jsou členy komise ještě zástupce kategorie obviněného zaměstnance a zástupce závodní rady obviněného.

b) Nejširší kontrolu řízení umožňuje skutečnost, že řízení je veřejné. V podrobném řízení, které se provádí, jde-li o zvlášť složité případy, mají dokonce přítomní zaměstnanci právo klásti obviněnému otázky během řízení, pokud ovšem tím neutrpí vážnost a důstojnost jednání.

c) Naproti tomu i obviněnému dává se co nejširší možnost obhajoby. Má totiž právo zvoliti si z řad zaměstnanců podrobených pravomoci komise obhájce. Vedle toho má možnost žádati předsednictvo komise, aby některý z přísedících byl z rozhodování vyloučen, má-li prokazatelně za to, že je zde důvod, pro který je možno bráti v pochybnost jeho plnou neodvislost a nepodjatost v rozhodování.

¹⁷⁴ Srv. JAKUB ŠLOUF, Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živlů“ v roce 1945. Politická machinace, exces retribuce, či inkubátor revoluční morálky?, in Soudobé dějiny, 4, 2017, ročník XXIV, s. 538–581; Týž, Poválečná „očista“ průmyslových závodů, in D. JANÁK – S. KOKOŠKA A KOL., Průmyslové dělnictvo v českých zemích v letech 1938–1948, c. d., s. 456–474. Oba texty (přestože veřejné zaměstnance z hlediska svého zaměření téměř neřeší) ukazují na jednu stranu živelnost retribučních akcí a na stranu druhou snahu závodních rad o převedení retribuce na solidní základ, opřený o příslušnou legislativu. Vysvětlují též, jak a proč došlo postupně k vyčerpání „očistného zápalu“ v prostředí velkých průmyslových závodů. Autor na příkladu Škodových závodů a Českomoravských strojiren ukazuje před-dekretový, spontánně revoluční proces „očisty“ průmyslových závodů, velmi zjednodušeně řečeno, od skutečných či domnělých kolaborantů. Závěry, k nimž autor došel, jsou dobře použitelné i pro jiné typy organizací. V souvislosti s naším tématem se nabízejí ke srovnání mnohé paralely, a to ať ve způsobu utváření očistné/retribuční spravedlnosti, ve struktuře skupin obviněných (potrestaných), tak v mechanismech projednávání deliktů a případné revize udělených trestů. Společnou skutečností je fakt, že způsoby vyrovnání se s okupací výrazně přispěly k přesunům mocenských a rozhodovacích center, hierarchií a struktur v rámci (široce míněno) podnikových hierarchií.

¹⁷⁵ Zvoleni byli zaměstnanci Ruml, Vacek (Stavební úřad odb. 10), Dočkal (Zdravotní úřad), Procházka a Hrábek (Stavební úřad odb. 3), Vávra (Požární sbor) a Princ (městská policie); předsedou byl zvolen JUDr. B. Jirkovský.

Komise po skončeném průvodním řízení rozhodne podle míry zavinění takto:

- 1. Odevzdá případ lidovému nebo trestnímu soudu.*
- 2. Navrhne disciplinární potrestání přísnou důtkou, přeložením na jiné místo pracovní, snížením požitků, propuštěním s nárokem nebo bez nároku na normální nebo snížené pensijní požitky.*
- 3. V případě nevinu připustí zaměstnance k další práci.*

*O návrhu rozhodne užší výbor Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, případně předsednictvo tohoto užšího výboru. Proti jeho rozhodnutí je přípustné odvolání do 15 dnů Zemskému národnímu výboru.*¹⁷⁶

Protože se nám nepodařilo – bohužel – dohledat žádný záznam o průběhu líčení (ve smyslu např. protokolu o hlavním soudním líčení), alespoň tyto doslova citované instrukce nám mohou přiblížit, jakým směrem se komisionální líčení vyvíjelo a jaký mohlo mít průběh, včetně všech možných výsledků. Můžeme sice zjistit, alespoň částečně, odkud vzešly podněty či udání k prošetření podezřelé činnosti právnických úředníků v období 1939–1945, ale pro objasnění mechanismu a pozadí poválečné retribuice v prostředí pražského magistrátu by bylo z pochopitelných důvodů velice důležité znát průběh veřejného komisionálního řízení. Dále stanovisko Dr. Jirkovského, předsedy očistné komise, nepovažujeme za formální deklaraci očekávaných principů spravedlivého a nestranného řízení, ale za jasné varování, že komise se nenechají při své práci ovlivnit vnějším nátlakem. Ovšem je třeba si uvědomit, že komise měla sice rozsáhlé procesní pravomoci, ale nevynášela konečný verdikt – to zůstalo vyhrazeno radě ÚNV.

V průmyslových a jiných závodech a podnicích, k nimž patřily též Elektrické podniky hl. m. Prahy,¹⁷⁷ již v době zvolení PROPU probíhala od počátku května 1945 více či méně spontánní očista¹⁷⁸ – jak uvidíme, nějakým způsobem započala i mezi zaměstnanci pražského magistrátu, i když s poněkud jinou dynamikou. Radikalizovaná veřejnost, včetně zaměstnanců úřadu, dokázala vyvíjet přinejmenším značný zájem o jednání očistných komisí. Nešlo tedy pouze o udržení objektivitu, ale o zvláštní obezřetnost a důkladnost, s níž musela být vážná, ale i sebeabsurdnější obvinění vyšetřena a objasněna. Např. fakt, že některý zaměstnanec

¹⁷⁶ Věstník hlavního města Prahy 3–4, 1945, s. 38.

¹⁷⁷ U Elektrických podniků hl. m. Prahy byla zřízena vlastní vyšetřovací komise tamější závodní rady, která projednávala ovšem též případ nejvýše postaveného právního úředníka, JUC. Jaromíra Vláška, dříve přednosta ref. XV (Elektrických či Městských podniků hl. m. Prahy), viz dále.

¹⁷⁸ Srv. J. ŠLOUF, Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živlů“ v roce 1945, c. d.

obdržel protektorátní vyznamenání Svatováclavské orlice, jistě budilo mezi nezasvěcenými podezření o charakteru takového člověka, třebas i vysoce postaveného v rámci hierarchie úřadu.

Prvním veřejným jednáním, navštíveným též primátorem Dr. Vackem, ředitelem politické služby magistrátu Dr. Morwayem, technickým referentem Ing. Lančem a jinými vysokými obecními představiteli bylo 23. července 1945 projednávání obžaloby proti úředníku požárního sboru Borisu Steinsovi. Při zahájení jednání Dr. Jirkovský předestřel absolutní nestrannost, poctivost a spravedlnost v celém procesu jednání a rozhodování komise. Varoval, že bez ohledu na osobu zakročí proti těm, kteří by svým udáním sledovali osobní motivy msty a jiné čistě osobní pohnutky. Zároveň uvedl, že trestána budou pouze prokázaná a důkazy podložená obvinění.¹⁷⁹

Principy retribuce, veřejnosti objasnil v 7. čísle obecního Věstníku ze 14. července 1945 JUDr. Vojtěch Drnec¹⁸⁰ – od 9. července 1945 vstoupil v platnost dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.¹⁸¹ Vysvětlil, že šetřeny jsou provinění proti českému národu, trestné činy proti obecnímu majetku, zneužití úřední moci – nacisty, ale též kolaboranty, nadměrná ochota k provádění germanizačních opatření a vyžadování obzvláštní úřední horlivosti, členství v SS, funkce v NSDAP, podporování nacistického hnutí, udavačství atd. Vyzýval ve svém textu představené, závodní rady i širokou veřejnost, aby takové případy byly oznámeny vyšetřovací komisi, která je postupuje Komisi pro vnitřní bezpečnost, jež připravuje materiál pro trestní řízení před mimořádnými lidovými soudy. Vedle méně závažných případů kolaborace, tzv. asociálního jednání atp., které prakticky od revoluce v r. 1945 řešily vyšetřovací komise

¹⁷⁹ Věstník hlavního města Prahy, 9, 1945, s. 129 (rubrika *závodní rady*).

¹⁸⁰ Vojtěch Drnec, [bezejmenný článek], in Věstník hlavního města Prahy, 7, 1945 s. 80–81. JUDr. Vojtěch Drnec (1903–?), vrchní magistrátní rada od r. 1947, k pražskému magistrátu nastoupil v roce 1928 jako smluvní konceptní úředník. Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/356 (spis značně neúplný, mohl však být převeden na ONV Praha 1, kde Dr. Drnec působil ještě počátkem 60. let minulého století).

¹⁸¹ K tématu čs. retribuce srv. BENJAMIN FROMMER, Národní očista. Retribuce v poválečném Československu, Praha: Academia 2010; k tzv. malému dekretu PAVEL KMOCH, Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy, Praha: Academia 2015. Spisy Trestní komise vyšetřovací a nalézací Ústředního národního výboru hl. m. Prahy, 1945–1948 (cca 40 tisíc) nebyly dosud systematicky zpracovány. Výjimkou je studie: JAN RYBA, Antisemitské delikty ve spisech trestních komisí nalézacích Ústředního národního výboru hl. m. Prahy (výsledky výzkumu), in Poválečná justice a národní podoby antisemitismu. Postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy (Sborník příspěvků), (ed.) MEČISLAV BORÁK, Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky – Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002, s. 136–179.

závodních rad, byl ustaven zvláštní soud k posouzení případů skutečně závažných skutků kolaborantů a jejich pomahačů.

Vedle těchto případů se ukazovala nutnost převést na zákonný podklad činnost vyšetřovacích komisí závodních rad. Pro úředníky pražského magistrátu je třeba uvést dvě zákonné normy, které na podzim r. 1945 konečně právně zakotvily postupy prošetřování kolaborace a aktivismu v míře méně závažné, než byly zločiny souzených dle tzv. velkého dekretu (tzn. č. 16/1945 Sb.), jež lze shrnout pod dobový nový termín „provinění proti národní cti“. Ty postihovala ustanovení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, který vstoupil v platnost a v účinnost 26. listopadu 1945 (tzv. malý dekret). Jeho platnost končila po šesti měsících, tzn. 26. května 1946. Konečně závadné chování výslovně veřejných zaměstnanců v době nesvobody postihoval dekret prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., o očištných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, jež vstoupil v platnost a v účinnost 30. října 1945 a jež stanovil působnost očištných komisí do 4. května 1947, s výjimkou vrchní očištné komise, jejíž působnost měla trvat i po tomto datu.

Vyšetřovací/očištné komise PROPu (a též závodní rady Elektrických podniků hl. m. Prahy) tedy řešily provinění veřejných zaměstnanců podle dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb., samozřejmě poté, co byl tento dekret vstoupil v platnost. Před tímto datem postupovaly podle vlastních směrnic.¹⁸² V případě shledání viny ve smyslu tohoto dekretu byla provinění trestána od důtky po propuštění, v případě Prahy trest provedla očištná komise při Zemském národním výboru. Očištná komise při ÚNV však mohla navrhnout zproštění obvinění, nebylo-li nic závadného prokázáno, o čemž hlasovala v každém jednotlivém případě rada ÚNV. Zjistila-li očištná komise, že jednání obviněných splňuje skutkovou podstatu dekretů č. 16/1945 Sb., resp. č. 138/1945 Sb., měla spisy postoupit příslušným orgánům podle těchto dekretů, tzn. žalobci mimořádného lidového soudu či nově vzniklému referátu pro vnitřní národní bezpečnost.¹⁸³ Pro úplnost dodejme, že vyšetřování trestných činů Němců

¹⁸² Viz Věstník hl. m. Prahy, 3–4, 1945, s. 38. c. d.

¹⁸³ Referát vznikl 31. srpna 1945 a v jeho kompetenci bylo, mimo tradiční interní policejní opatření (s výjimkou zdravotní policie) též šetření trestné činnosti německých a českých představitelů města v období druhé světové války. Srv. A. MERTA, Pražské národní výbory, c. d., s. 22 a zvláště s. 33–34 vč. vložených schémat (nestránkovaných) rozdělení a transformace magistrátních referátů do ústředního národního výboru v letech 1945–1949.

(funkcionářů a úředníků zaměstnaných u pražské obce) byla přikázána zvláštnímu oddělení kontrolního úřadu.¹⁸⁴

Dr. Jirkovský záhy po zahájení jednání očištných komisí uveřejnil ve Věstníku hl. m. Prahy z 18. srpna 1945 programovou studii k tématu očisty veřejných zaměstnanců, v níž důrazně apeloval na uklidnění situace ve smyslu povinnosti cítit a respektovat právní řád: „*musíme v sobě za každou cenu utlumit tak přirozené lidské city – touhu po pomstě, třídní nenávisti, osobní prospěch – musíme mít na mysli jen a jen prospěch celku, prospěch národa a státu. To platí o všech oborech lidské činnosti, ale především tam, kde se rozhoduje o osudech jednotlivců, ve vyšetřujících komisích, v nichž mají účast vrstvy lidové. Z vlastní zkušenosti vím, že tomu tak není. Nechci tvrdit, že by tu byl nedostatek dobré vůle. Je to mnohdy falešná představa o právu.*“¹⁸⁵

Dr. Jirkovský varoval, že projednávat a případně trestat mohou očištné komise přesně to, co jim příslušný dekret povoluje. Pro nás je důležité, že vysvětlil dobové užití pojmu „asociálnost“, které se v obviněních (vedoucích) úředníků často objevovalo: šlo o úzkostlivé dodržování a trvání na dodržování služebních předpisů a také, někdy z toho vyplývající, neshody osobního druhu zpravidla mezi nadřízeným a podřízeným až do stupně zneužití postavení – služební nadřízenosti. Takové chování, upozorňoval Jirkovský, rozhodně nespadá do kompetence očištných komisí, pokud je potřeba, má se projednat jako disciplinární přestupek (podle služební pragmatiky), nebo u trestního soudu. Až emotivně trval na tom, že není možno stíhat úředníka jen proto, že dodržoval předpisy, pokud nezneužíval své pravomoci a neškodil.¹⁸⁶

Dalším zcela nepřijatelným obviněním, s nímž se Dr. Jirkovský setkal při své činnosti ve vyšetřovacích komisích, bylo obvinění z vadných osobních vlastností, z nichž jmenoval „obojakost“, byť se takový oportunistus neprojevil trestným činem. Nakonec upozorňuje na

¹⁸⁴ Č. j. org. 030/210-14-5-45, s. d., uveřejněno ve Věstníku hl. m. Prahy, 5–6, 1945, s. 59.

¹⁸⁵ Bohumil Jirkovský, Chceme udržet právní řád v republice?, in Věstník hlavního města Prahy, 12, 1945, s. 90.

¹⁸⁶ Např. Státní oblastní archiv v Praze (dále SOA Praha), fond Mimořádný lidový soud, Praha (dále MLS Praha), sign. Ls 5328/46, JUC. Jaromír Vlášek, kde najdeme přesně taková obvinění. Ústřednímu radovi magistrátu J. Vláškovu, který v podstatě celou kariéru ve službách pražské obce strávil v referátu XV Elektrické podniky hl. m. Prahy, resp. Městské podniky pražské, se zde vytýká byrokratický přístup až do bezohlednosti, nedostatečný ohled na zaměstnance, což jeden ze svědků, Josef Zajíc, shrnuje do výrazu „paragrafoman“. Záznam výpovědi Josefa Zajíce, bývalého ředitele dopravního oddělení [Městských podniků pražských] členy vyšetřovací komise závodní rady MPP Kaliny, Šafaříka a [Pořádka], [list 73, avers]. Němec Zajíc byl v době, kdy tuto výpověď učinil, zavřen v pankrácké věznici.

dodržování procesních zásad, tzn. je právo obviněného, aby se vyjádřil a aby byli slyšeni též jeho svědci – jak Dr. Jirkovský tvrdí, ne vždy bylo této zásady dbáno z obavy, aby nebylo obviněným nadržováno. Obrací se tedy na kritiky činnosti vyšetřujících komisí (patrně zastávající tvrdých postihů) s apelem, „že by se asi divně dívali, kdyby jim jako obviněným bylo vzato právo obhajoby. Jsem přesvědčen, že by se jejich zaujaté nazírání rázem změnilo, až by oni rozhodováním sami byli postiženi.“¹⁸⁷

Bylo by dobré porovnat jednání očištných komisí při ÚNV ze strany procesní s ohledem na složení komisí. Bohužel, agenda se v celku nedochovala. Pokud o jednání očištných komisí, referuje Věstník hlavního města Prahy prostřednictvím zpravodajství ze schůzí rady ÚNV, neuvádí jména obviněných (osvobozených či odsouzených), pouze jejich počty. Se jmény je možno se setkat v zápisech z jednání rady, případně z osobních spisů konkrétních úředníků, kam bývá zpravidla vložen alespoň dekret o výsledku projednání jejich obvinění, ačkoli ani to není pravidlem.¹⁸⁸ Alespoň přibližnou představu o mechanismu projednávání trestných činů a přečinů dle výše uvedených dekretů, zejména v očištných komisích, získáme stručným rozbořením dochovaných písemností, především v osobních spisech některých konceptních úředníků.

Tab. 3, přehled obviněných konceptních úředníků MHMP – šetření za přečiny proti národní spolehlivosti

jméno obviněného	služební titul	č. spisu vyšetřovací komise	obvinění	výsledek šetření
JUDr. Josef Šubrt	vrchní mag. komisař	96/45	poškození obecního hospodářství nedbalým vyřizováním agendy referátu I.A, úplatkářství, podpora uvolnění zaměstnanců pro totální nasazení	návrh na zavedení disciplinárního řízení
JUDr. Bohumil Krejza		155/45	spolupráce s Němci během okupace	návrh na postoupení očištné komisi při ZNV
JUDr. Jan Bureš	mag. rada	901/45	člen Svazu pro spolupráci s Němci, vyučoval němčinu, spolupůsobení při pracovním nasazení zaměstnanců úřadu práce, odstranění již pouze českojazyčné orientační tabulky 5. 5. 1945	řízení zastaveno
JUDr. František Tobiášek	mag. rada	153/45	národnostní vlačnost, asociálnost	řízení zastaveno, PROP žádá zavedení disciplinárního řízení
Ing. Zdenko Denk	prezidiální rada	293/45	vstřícný postoj k Němcům a společenské styky s náměstkem Pfitznerem	řízení zastaveno

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, Pers. XVI/253, JUDr. Josef Pešout. (Signatura „Pers. XVI“ značí, že se jednalo o zaměstnance státní služby, který byl k magistrátu převeden, v tomto případě, po likvidaci Ministerstva národní obrany.)

jméno obviněného	služební titul	č. spisu vyšetřovací komise	obvinění	výsledek šetření
JUC. Jaromír Vlášek	ústřední rada magistrátu	Vk 244/46	sympatie s Vlajkou; nadměrná účast na společenských akcích kolaborantů; udávání zaměstnanců decernentovi; řád Svatováclavské orlice; „byrokratické chování, úzká spolupráce s Němci a asociální postup takřka ve všech věcech zaměstnanců EP“. ¹⁸⁹	Postoupeno veř. žalobci u MLS. ¹⁹⁰ Řízení dle dekretu č. 105/45 Sb. nebylo zavedeno. ¹⁹¹ Řízení o provinění dle dekr. č. 138/45 Sb. zastaveno 1947.
JUDr. František Pošíval	ústřední rada magistrátu	Vk 258/45	činnost za okupace, nedůvěra podřízených; vyznamenání za okupace za mimořádné zásluhy, nesociální chování vůči zaměstnancům, přehnaně horlivé dodržování nacistických nařízení, vyhrožování pracovním úřadem, penzionováním nebo přeložením	řízení dle dekr. č. 105/1945 Sb. zastaveno; spis postoupen referátu pro vnitřní národní bezpečnost k řízení dle dekr. č. 138/1945 Sb. – řízení též zastaveno
JUDr. František Cipro	ústřední rada magistrátu	Vk 246/45	dobrovolně se přihlásil ke zkoušce z němčiny, horlivě se německy učil, nadměrně němčiny užíval a zbytečně zdravil německým pozdravem, vyhledával společnost Němců	řízení zastaveno
JUDr. Otakar Mácha	ústřední ředitel magistrátu	Vk 262/45	kolaborace: povýšení za okupace, řád Svatováclavské orlice, závadné chování vůči zaměstnancům	řízení zastaveno
JUDr. Otakar Mácha	ústřední ředitel magistrátu	není uvedeno	přijímání nadměrného počtu Němců do služby, nadřizování jim vč. udělování mimořádných odměn, propouštění obecních zaměstnanců s následkem jejich totálního nasazení; nečestné chování vůči zaměstnancům., způsob obsazování míst přednostů, nadmíru horlivé plnění služebních povinností, podpora germanizačních snah okupantů	řízení zastaveno
JUDr. Otakar Mácha	ústřední ředitel magistrátu	požadavek nového prošetření	dtto	řízení nezavedeno, již bylo rozhodnuto
JUDr. František Krása	ústřední ředitel magistrátu	TKN K-115-XVIII	obviněn dle odst. 10 písm. c) a d) prováděcích směrnic MV z 26. 11. 1945 k dekretu č. 138/1945 Sb. ¹⁹² [„propagace, vychvalování nebo podpora nacismu, fašismu nebo antisemitismu; schvalování, podpora nebo obhajování nepřátelských projevů nebo činů nacistů, fašistů a českých nebo slovenských zrádců“]	řízení zastaveno

¹⁸⁹ SOA Praha, f. MLS Praha, sign. Ls 5328/46, JUC. Jaromír Vlášek. Cit. ze zprávy o výslechu svědků v kauze J. Vláška z 15. června 1945, závěr členů vyšetřovací komise Závodní rady MPP Kaliny, Šafaříka a [Pořádka], [list č. 73, avers].

¹⁹⁰ SOA Praha, f. MLS Praha, sign. Ls 5328/46.

¹⁹¹ Do konce platnosti dekretu č. 105/1945 Sb. nedošlo ZNV kárné oznámení.

¹⁹² Směrnice ministra vnitra ZN04/46 z 26. listopadu 1945 k provedení dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (výnos minist. vnitra č. B-2220-23/11-45-I/2 Ú. I. I. č. 157/1945).

jméno obviněného	služební titul	č. spisu vyšetřovací komise	obvinění	výsledek šetření
JUDr. František Navrátil	vrchní mag. komisař	Vk 283/45	horlivé dodržování nacistických směrnic, zdravení nacistickým pozdravem, vyhrožování zaměstnanci gestapem, užívání němčiny ve styku s Čechy, přísná kontrola docházky	řízení zastaveno; PROP žádá postoupení očistné komisi při ZNV
JUDr. Bohuslav Janů	vrchní mag. komisař	Vk 187/45		zproštěn obžaloby 22. srpna 1945
JUDr. Antonín Syrovátka	vrchní mag. komisař	Vk 228/45		Zproštěn obžaloby 6. srpna 1945. Řízení dle dekretu. č. 138/1945 Sb. zastaveno
JUDr. Josef Pešout	vrchní mag. rada	Vk 52/45	nadměrné užívání němčiny, vyžadování odměny, víra ve vítězství říše, vyhrožování zaměstnancům udáním, vyžadování mimořádného výkonu	řízení zastaveno
JUDr. Antonín Kníže	vrchní mag. rada	Vk 424/46	nesociální jednání vůči zaměstnancům	řízení zastaveno
JUDr. Jaroslav Šafář	vrchní mag. rada	Vk 243/46	spolupráce s okupanty	postoupeno očistné komisi při ZNV, posléze osvobozen
JUDr. Josef Podstránský	vrchní mag. rada	Vk 273/45	záměrné uvolnění zaměstnanců pro totální nasazení; vyhrožování udáním, odposlouchávání hovorů zaměstnanců, kontrola docházky do úřadu	řízení zastaveno
JUDr. Bohumil Machačka	vrchní mag. rada	[není uvedeno]	záměrné uvolnění zaměstnanců pro totální nasazení, způsobení nepříjemností i škod zaměstnancům a úmysl v tomto směru, nepřipustné vyjadřování o příchodu Rudé armády	řízení zastaveno
JUDr. Vít Veselý	vrchní mag. rada	Vk 76/45	kolaborantství, asociální jednání vůči zaměstnancům	řízení zastaveno; PROP žádá zavedení disciplinárního řízení

Jedním z prvních udaných konceptních úředníků byl JUDr. Bohumil Machačka, v roce 1945 představený magistrátní úřadovny Praha XI. (tzn. Žižkov, Malešice, Hrdlořezy). Jeho podřízení ho již v květnu 1945 sesadili z místa přednosty, neboť ho obviňovali, že dal k dispozici totálnímu nasazení větší počet zaměstnanců, než bylo nutno, nerespektoval při tom služební hlediska a úmyslně způsobil nebo chtěl způsobil některým svým podřízeným nepříjemnosti pro jejich politické přesvědčení a konečně, nepřipustně se vyjadřoval o příchodu Rudé armády.¹⁹³ Zpravodaj Dr. Poslušný navrhol zprostit Dr. Machačku obvinění, neboť to nebylo nijak prokázáno, tudíž nebyla dána skutková podstata provinění dle § 2 dekretu č. 105/1945 Sb. Podniková rada obce pražské naproti tomu navrhovala postup

¹⁹³ Vk 84/45, JUDr. Bohumil Machačka, zpravodaj Dr. Poslušný. AHMP, f. MHMP II., 5/5, Kancelář primátora, karton 18, inv. č. 174, návrhy vyšetřovací komise pro radu ÚNV (osobní komise 25. ledna 1946).

dočista opačný, postoupit spisy Zemskému národnímu výboru.¹⁹⁴ Rada ÚNV 1. února 1946 rozhodla ve smyslu zpravodajova návrhu a Dr. Machačka byl osvobozen. Příznačně pokračoval na místě představeného magistrátní úřadovny Praha XI. do konce roku 1945.¹⁹⁵

Stejně odlišně, než rada ÚNV, smýšlela PROP i v případě JUDr. Josefa Pešouta, který k pražskému magistrátu nastoupil v roce 1939 z rušeného Ministerstva národní obrany. Dr. Pešout byl obviněn, že měl věřit ve vítězství říše, vyhrožovat udáním českým zaměstnancům, mluvit německy i tehdy, nebylo-li to nutné, vyžadovat mimořádnou pílí a zvýšený pracovní výkon a též se měl u Němců hlásit o mimořádnou odměnu prostřednictvím referenta Dr. Kádnera. Vyšetřování naopak prokázalo, že Dr. Pešout byl jmenován představeným zádušního referátu bez vědomí náměstka Pfitznera, který si na to stěžoval až u Oberlandrátu.¹⁹⁶ Dr. Pešout se na svém místě snažil, „aby urny s popelem umučených Čechů byly ukládány na zvláštních místech, tak, aby mohly býti později slavnostně vyzdviženy. Za tuto činnost byl by se jistě dostal do koncentračního tábora.“¹⁹⁷

K prvotnímu obvinění Dr. Pešouta užší závodní radou hřbitovních zaměstnanců došlo dne 19. června 1945 poté, co byl 22. května 1945 zbaven závodní radou funkce představeného. Následovala žádost závodní rady zádušního úřadu hl. m. Prahy o jeho suspenzi v rámci tzv. očistné akce na výzvu prezidia (oběžník č. j. Pres. 12578/1945, č. 20/45). Žádost závodní rady zádušního referátu o Pešoutovo převedení z tohoto referátu obsahovala zajímavý a příznačný názor, totiž aby byl zbaven funkce představeného, „protože je kolaborantem a prokázaně národnostně nespolehlivý“, ovšem: „Bylo by [...] aktem spravedlnosti, aby obžalovaný [!] do doby konečného vyšetření jeho případu, byl povolán ku práci v jiném úřadě, aby tak obci pražské nevznikaly zbytečné škody tím, že obžalovaní nepracují a při tom pobírají neztenčené služební požitky.“

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/170, JUDr. Bohumil Machačka, ústřední rada magistrátu od r. 1946, sloužil obci v letech 1919–1949. Po prvorepublikové službě v referátech hospodářských I.A a I.C byl v roce 1934 již v magistrátní úřadovně Praha XVI. (Smíchov a okolí), v magistrátní úřadovně XVII. (Košíře a okolí) a posléze v úřadovně Praha XI. do konce roku 1945, odkud byl přikázán na místo zástupce představeného referátu I.C. (hospodářského). V roce 1947 měl nastoupit u referátu pro správu národního majetku, čemuž se představený referátu I.C. JUDr. Cipro výmluvně bránil s odůvodněním plnění dvouletého plánu a naléhavé potřeby zkušených právníků pro zvládnutí náročné agendy veřejných prací vč. odstraňování komunikačních závad. Nakonec byl Dr. Machačka zařazen do odboru technicko-právního. Penzionován byl na vlastní žádost na základě zdravotního posudku, který u něj konstatoval neurózu a TBC.

¹⁹⁶ Jeho jmenování představeným potvrdil Zemský úřad.

¹⁹⁷ Vč 52/45, referent Dr. Líska. Návrhy vyšetřovací komise pro schůzi rady ÚNV [15. března 1946?], projednáváné v osobní komisi 8. března 1946. AHMP, f. MHMP II., 5/5, Kancelář primátora, karton 10, inv. č. 116.

Podepsaná závodní rada očekává proto, že i pan dr. Pešout bude přidělen do jiného úřadu, aby tak všichni byli zapojeni do práce společné ku prospěchu nás všech.“¹⁹⁸ V příloze žádosti byly vyjmenovány všechny vyšetřené činy a vlastnosti Dr. Pešouta, pro něž měl být odvolán a převeden, které svědčily o tom, že Dr. Pešout byl stejně tak neoblíbeným šéfem, jako domnělým kolaborantem. Zpřísnění svého postoje pak představitelé PROPU, předseda Jaromír Kříž a J. Kareš vysvětlili osobnímu oddělení prezidia tím, že „*původní usnesení [patrně míněno oznámení prezidia z 19. června 1945 – pozn. VK] stalo se v době, kdy nebyly vydány směrnice, a byl zájem, aby nikdo nebral plat zadarmo.*“¹⁹⁹

Z přehledu uvedeného výše v tabulce č. 3 je na první pohled patrná snaha o potrestání ústředního rady magistrátu JUDr. Otakara Máchy.²⁰⁰ Dr. Mácha byl v letech 1922–1939 přidělen k referátu Sboru pro vyřizování stížností a po penzionování přednosta osobního oddělení prezidia Dr. Domanji dle vládního nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n. byl povolán v květnu 1939 právě na tento vedoucí a ovšem též velmi exponovaný post. Za války se ocitl vskutku v nezáviděníhodné situaci, kdy musel být v dennodenním styku s německými představiteli, přitom patřil mezi úředníky, kteří byli oporou primátorům Dr. Klapkovi i Dr. Říhovi. Všechno se snažil, aby byli čeští obecní zaměstnanci ušetřeni totálního nasazení – kde dokázal pomalu nemožné – a spolupracoval aktivně s odbojem, jak bylo prokázáno spíše svědeckými výpověďmi, než jeho vlastní (stručnou) obhajobou. Svě zasluky po válce nikde nezveřejňoval a bylo otázkou času, kdy se některý nespokojenec, a jak uvidíme, také typický „porevoluční mstitel“, ozve s udáním o závadnosti Máchova jednání během okupace.

Dne 31. října 1945 projednávala ve veřejném, pětihodinovém líčení v Nové radnici²⁰¹ vyšetřovací komise PROP poprvé chování Dr. Máchy za okupace. Prošetřením případu byl

¹⁹⁸ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. XVI/253, JUDr. Josef Pešout.

¹⁹⁹ „1. hrubá asociálnost, 2. nestálý názor a přesvědčení, 3. uctivé a blahovolné chování k Němcům a vlajkařům, 4. bezohledné vystupování k českým zaměstnancům, 5., odposlouchávání soukromých rozhovorů, 6. iniciativní kontrola kursů němčiny, 7. vyhrožování sabotáží a pracovním úřadem, 8., iniciativa při nasazování zaměstnanců pracovnímu úřadu, 9. napodobování německých vzorů, 10. vlastní přesvědčení o vině.“ Na rozdíl od jiných osobních spisů, zde chybí průběh projednávání obvinění Dr. Pešouta dle dekretu prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. a 138/1945 Sb. Z pozdějších akt v tomto spisu můžeme pouze dovodit, že Dr. Pešout byl od obou obvinění osvobozen. Datum přijetí příslušných výměrů Zemského národního výboru je zaznamenáno v osobním indexu. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. XVI/253, JUDr. Josef Pešout; tamtéž, index osobní, 1931–1948, inv. č. 307, záznamy u hesla JUDr. Josef Pešout.

²⁰⁰ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205, JUDr. Otakar Mácha.

²⁰¹ Staroměstská radnice, kde kromě volených orgánů sídlily i některé magistrátní odbory, byla úmyslně zapálena ustupujícími jednotkami Waffen-SS dne 8. května 1945 a vyhořela. Její severní, tzv. Nobileho křídlo, tak bylo zcela v troskách. Značná část úředního i veřejného obecního života se tak přesunula do budovy Nové radnice č. p. 2-I, Mariánské náměstí, kde jednala i rada, ale např. plénum ÚNV zasedalo v Obecním domě. Vedle

pověřen JUDr. František Krása, finanční ředitel magistrátu a patrně též přítel Dr. Máchy. Předsedou komise byl další právnický úředník JUDr. Karel Kithier, za PROP Matěj Benda a Jindřich Procházka. Právnickou kategorii úřednictva zastupoval JUDr. Vladimír Klíma. Dr. Mácha byl obviněn, že za okupace byl v roce 1943 povýšen na ústředního radu, že obdržel řád Svatováclavské orlice v roce 1944. Vyslechnutí svědci byli JUDr. Hlinovský a štábní kapitán Vilém Žváček.²⁰² S kapitánem Žváčkem se Dr. Mácha seznámil při převodu zaměstnanců (důstojníků) Ministerstva národní obrany k pražskému magistrátu, při níž vycházel důstojníkům ze své pozice vstříč do nejvyšší míry.²⁰³ Dr. Mácha, jak škt. Žváček vypověděl, věděl o Žváčkově ilegální činnosti. Dr. Mácha se k svědeckým výpovědím nevyjádřil, resp. vzdal se práva na vyjádření. V neveřejné poradě Dr. Krása navrhl zastavit líčení pro nedostatek skutkové podstaty. Komise jednomyslně souhlasila: *„Komise jednomyslně dospěla k přesvědčení, že dr. Mácha choval se za okupace jako šéf os.[osobního] odd. presidia nejvýše čestně. Měl kladný postoj k zaměstnancům [a] chránil jejich zájmy, jak nejlépe mohl. Svědectví št. kap. Žváčka mluví jasně pro dr. Máchu. Svědek byl účasten na il.[egální] činnosti, o které informoval dr. Máchu, a ten mu ji kryl a usnadňoval. Proti Máchovi jsou pouze dvě stížnosti dvou zaměstnanců, kteří sami říkají, že si odnesli pouhý dojem o závadném chování. Dr. Mácha zprošťuje se proto ve všech věcech obvinění proti němu vznesených.“* Uvedený návrh rozhodnutí schválila 5. listopadu 1945 osobní komise rady ÚNV a 9. listopadu 1945 měl být případ projednán radou ÚNV, ovšem z nejasných důvodů byl stažen z programu, na nějž byl vrácen o týden později, 16. listopadu 1945. Radním se možná zdála problematickou jedna věta, jež byla z návrhu osvobozujícího usnesení vyškrtuta, totiž že *„Vyšetřující komise došla jednomyslně k závěru, že obviněný se choval za okupace nejvýše*

toho byla v centru města od 30. let používána i tzv. Nová úřední budova č. p. 16-I, U radnice, a mnoho dalších budov. Ke Staroměstské radnici srv. nově ZDENĚK DRAGON A KOL., Staroměstská radnice, Praha: Foibos Books s. r. o., 2018. K Obecnímu domu jako místu politického života v hlavním městě Praze viz VÁCLAV LEDVINKA, Politika a Obecní dům v průběhu století, in Město a jeho dům. Kapitoly ze stoleté historie Obecního domu hlavního města Prahy (1901–2001), (eds.) HANA SVATOŠOVÁ – VÁCLAV LEDVINKA, Praha: Obecní dům – Archiv hlavního města Prahy, 2002, s. 225–244.

²⁰² Škt. Vilém Žváček byl přeřazen k magistrátu z likvidovaného Ministerstva národní obrany. Zapojil se do odbojové činnosti (Obrana národa) a spolupracoval přitom nejenom se svými bývalými kolegy z armády, ale též s některými magistrátními úředníky. Jedním z nich byl i Dr. Mácha. Škt. Žváček byl v roce 1944 zatčen a do konce války byl vězněn. Po osvobození se vrátil k práci v Ministerstvu národní obrany.

Protokol z uvedeného líčení s Dr. Máchou je jedním z dokladů klesající kvality úřední práce v roce 1945. Přesto, že se jednalo o vskutku důležitou věc, písařka odvedla tak mizernou práci, že i bez ohledu na obrovské množství překlepů některé věty zcela ztrácejí smysl, jsou vynechána jména atp. Obžalobu vedle toho napsal zkušený písař (možná sám Dr. Krása), tudíž některé informace, z protokolu naprosto nesrozumitelné, je možno porovnáním objasnit. Údaj o délce trvání líčení pochází z výpovědi Dr. Krásy při druhém obvinění Dr. Máchy (viz dále).

²⁰³ Shodně viz PETR KOURA, „Měl jsem rád svou republiku.“ Životní příběh politického vězně dvou totalit JUDr. Josefa Nestávála, in Sborník Archivu Ministerstva vnitra 4 (2006), s. 149–196, zde s. 157n.

čestně“.²⁰⁴ Osvobozující usnesení tak mělo zcela standardní formu i obsah – rozhodnutím rady ÚNV bylo řízení proti Dr. Máchovi dle dekretu č. 105/1945 Sb. zastaveno, neboť skutková podstata dle § 2 tohoto dekretu nebyla dána.²⁰⁵

Ukažme si na tomto – v mezích úřadu a částečně i veřejností – jistě velmi sledovaném případě, jak probíhalo jednání očištných komisí a jak k němu (zodpovědně) mohlo být přistupováno. I při zachovávání co největší objektivnosti a s ohledem na dlouhou uplynulou dobu je možno z výpovědí a z přístupů úředních činitelů alespoň částečně ukázat osobní vlastnosti těchto osob, či pevnost jejich charakterů v rozjitřené atmosféře tzv. třetí republiky.

První udání na Dr. Máchu podal „šrtm. kanc.“ Jindřich Urie 2. srpna 1945 (datované je 16. července 1945). Urie se odvolával na svoji odbojovou organizaci „*Podzemní tiskové, rozmnožovací a branné hnutí značky 'Pražský advokát' vedené šrtm. kanc. Jindřichem Uriem, Praha XI. – Táboritská ul. 12, rok 1945–1945*“, jehož „*zpravodajští orgánové – od poboček magistrátů v Praze XI. a XII. – sledovali od r. 1939 – 1945 činnost JUDr. ústř. rady p. Máchy, z presidia osobního oddělení hlav. magistrátu města Prahy a zjistili mimo jiné, že p. rada Mácha byl přece za okupace našich zemí nejen povýšen, ale dostal též 'Orlici'*“.²⁰⁶

Že by také p. rada byl členem nějakého tajného hnutí proti nacistům a pak od nich za to vyznamenán? Nám se to nestalo. Veřejnost má snad dnes právo nechat si to osvětlit. Jak mohou mít zaměstnanci hlav. města Prahy důvěru v takovou osobu, když jsou přesvědčení, že v letech 1939–1945 bylo pracováno proti jejich zájmům. Jací lidé dnes rozhodují o převzetí a povýšení lidí, kteří byli v illeg. činnosti a od 5. 5. 1945 bojovali na barikádách a dnes je jim to zazlíváno. Zasíláme k dalšímu opatření. [...] Taková a jiná povýšení musí být bezpodmínečně zrušena a tací zaměstnanci z veřejného života odstraněni. Když čistka, tak pořádná, žádné výmluvy mě [sic] to nacisti dali bez mého vědomí a podobně. Rok 1918 se nemůže a nesmí v zájmu nás všech opakovat. My strhujeme distinkce tomu, kdo byl povýšen ve vládním vojsku a ejhle v jiných resortech by to zůstalo nepovšimnuto. Vzali jsme si za úkol sledovati takové případy, zjistiti je a oznámit příslušným místům. [...]

Dostane též: časop. Rudé Právo, Praha II. – na Florenci 13

²⁰⁴ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205, JUDr. Otakar Mácha, spis Vk 262/45.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Míňeno protektorátní vyznamenání řádem Svatováclavské orlice.

J. Urie se hlásil k Revolučním gardám a 30. října, kdy znovu psal PROPu, uvedl, že je „*praporčíkem kanc. na MNO, hlavní štáb, velitelství tankových vojsk*“.²⁰⁸ Byl totiž vyzván, aby uvedl jména svědků, kteří by mohli vypovídat, což odmítl, kvůli zachování konspirace. Z celého udání spíš vyplývá, že „*vrcholný zpravodajský výkon*“,²⁰⁹ který údajní spolupracovníci šrtm. Urieho vykonali údajným sledováním činnosti Dr. Máchy, provedl spíš praporčík Urie sám tím, že si přečetl noviny a spravedlivě se rozhořčil nad jedním článkem. Kdyby tomu bylo jinak, neměl by důvod zamlčovat konkrétní skutečnosti, které vedly k tomu, že sepsal udání, nebo by taková konkréta zjistil u svých údajných spolupracovníků. Svá obvinění však ničím nepodložil a žalobce/referenta Dr. Krásu ani očištnou komisi nijak nepřesvědčil. V tomto kontextu se můžeme snad domnívat, že užívání plurálu mělo spíš přesvědčit očištnou komisi, že za Urieho udáním a činnostmi stojí organizovaná odbojová skupina, což mělo udání dodat váhu a Uriemu legitimitu.

Další udání na Dr. Máchu poslal PROPu Ing. Zdeněk Sedlák 23. července 1945 a když nebylo projednáváno, opakoval podání 24. září 1945 přímo vyšetřovací komisi hlavního města Prahy, neboť si zjistil, že pozoruhodnou náhodou se jeho prvotní udání v podnikové radě nenachází a nebylo ani vyšetřovací komisi postoupeno. Ing. Sedlák Dr. Máchovi vyčítal, že Dr. Mácha nezabránil jeho totálnímu nasazení. K tomu je třeba podotknout, že Ing. Sedlák nebyl definitivním zaměstnancem, ale jedním z mnoha mladých smluvních inženýrů, kteří neměli naději, že by za válečných poměrů a za všeobecného útlumu stavebně-technické činnosti získali u obce místo ve statu úředníků. Sedlákovo nasazení spočívalo v převedení do říše, do továrny v Mostu. Tvrdil, že Dr. Mácha, u nějž se opakovaně snažil o intervenci, aby bylo nasazení zrušeno, mu naopak doporučoval, aby na své nové pozici²¹⁰ pořádně pracoval a vybudoval si jistou existenci, již mu pražská obec za stávajících poměrů nemohla zaručit. Z toho Ing. Sedlák vyvozoval, že „*Dr. Mácha dokázal, že považuje němci zaváděný ‘řád’ na pražské radnici za trvalý a definitivní*“ a dodal, aby podpořil svoji dojem o své objektivitě:

²⁰⁷ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205, JUDr. Otakar Mácha, spis Vc 262/45.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž, shrnutí případu od Dr. Krásy, jenž použil poněkud menší míru ironie, než jsme si dovolili my, ovšem se stejným účinkem: „*Obvinění [J. Urieho] jest neurčité a nedoložené. Podnět k němu zavdala lokálka Rudého práva uveřejněná v č. 61/45 jako ‘Hlasy čtenářů’.* Žaloba dovolává se jakýchsi zpravodajských orgánů od poboček magistrátů v Praze XI. a XII., kteří prý sledovali od r. 1949 [recte 1939 – pozn. VK] činnost Dra Máchy, a zjistili *mimo jiné*, že p. rada Mácha byl za okupace nejen povýšen, ale dostal též Orlici.“

²¹⁰ Patrně tím byla míněna odborná pozice, jak vyplývá z dalšího projednávání kauzy.

„Chtěl bych podotknout, že nejsem z těch, kteří žádají odstranění vedoucích úředníků jen proto, že nebyli vůči Němcům dosti energičtí, ale mám dojem, že se šetřením proti JUDr. Máchovi najde jistě dosti příčin, aby byl pensionován, anebo alespoň okamžitě přeložen na jiné, méně odpovědné místo. Tím by se zajisté dostalo všem, kteří byli postiženi následky totálního nasazování, nejlepšího ujištění, že osobní záležitosti na pražské radnici budou teď, v osvobozené Republice, vedeny lépe a šťastněji, než tomu bylo za doby neblahého protektorátu.“²¹¹

Na rozdíl od udání praporčíka Urie, které bychom mohli s trochou nadsázky charakterizovat jako křiklounství ulice, toto spíše odpovídá projevu osobní msty za domnělou křivdu, kde udávající měl k obviňovanému osobní vztah. Přistupoval k němu původně s důvěrou ve vlivnou osobnost bez ohledu na to, že Dr. Mácha neurčoval konkrétní osoby, které měly být dány obcím k dispozici (to bylo na bedrech představených), jeho úkolem bylo rozdělit kvóty mezi jednotlivé odbory. Ing. Sedlákově se nepříčilo obstarat si v Mostě povolení, že pokud pražská obec pošle jiného inženýra, může se Ing. Sedlák do Prahy vrátit. Protože se žádný takový dobrovolník nenašel, k výměně nedošlo. Přesto se Ing. Sedlák do Prahy vrátil (jak se mu to podařilo, není ve spise uvedeno) a nastoupil v září 1944 k protiletectké obraně.²¹²

Řadový zaměstnanec Ing. Sedlák nemohl vědět, že Dr. Mácha o každého zaměstnance, pokud to jen trochu šlo, sváděl s pracovním úřadem tvrdé boje a umožnil zaměstnávání nadbytečného počtu osob též z rodin, jejichž příslušníci byli zatčeni nebo emigrovali, jak potvrdil ve své výpovědi nejen špkt. Žváček, a dále že kryl Žváčkovu odbojovou činnost. Předseda závodní rady osobního oddělení prezidiální kanceláře V. Kain vypovídal o charakteru a činnosti Dr. Máchy ještě příznivěji:

„Ve styku se zaměstnanci osobního oddělení i všemi zaměstnanci obce k němu přicházejícími, byl vždy otevřený, přímý, mohl-li, pomohl, když ne jinak, alespoň peněžní výpomocí. Je jedním z šéfů, ke kterému zaměstnanec může přijít na poradu se vším, o všem je informován. [...] Jeho postoj k Němcům byl pevný, nebojácný, takže často mu bylo vytýkáno, že je neústupný. Zvláště při hájení kontingentu pro pracovní úřad vznikaly často difference mezi ním a bývalým náměstkem Pfitznerem. V těchto bojích zaměstnanec vždy kryl, odpovědnost nikdy nepřenesl na referenty, vše vzal na sebe a nechal si i nadávat, dělal ‘vořecha’, jen, když je ‘převezl’.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž, protokol z výslechu Dr. Máchy 25. září 1945 k obvinění Ing. Sedláka.

Po stránce národní počínal si vždy tak, že o jeho opravdovém češství nebylo nikdy pochyby, naopak vždyť jest jediným představeným úřadu, na kterého bylo za války učiněno trestní oznámení pro sabotáž. [...] I“²¹³

Posledním obviněním, prošetřovaným v rámci prvního řízení proti Dr. Máchovi, bylo udání bývalého příslušníka čs. armády plk. int. Fr. Holana, který tvrdil, že Dr. Mácha zastával nepříznivý postoj k důstojníkům převedeným k obci po roce 1938, neboť znemožnil, aby tito byli zařazeni do úřednických kategorií, ignoroval návrhy jejich představených a způsobil, že tito zaměstnanci nedostávali žádné mimořádné (vánoční) odměny. Dr. Mácha měl plk. Holanovi vytýkat, že služby těchto intendantů jsou pro obec zcela zbytečné, tudíž velice drahé, a že způsobil, že původně kompaktní skupina těchto důstojníků, tvořící samostatné oddělení, byla rozptýlena do různých referátů po zatčení některých z nich. Dr. Mácha naopak ukázal, že rozdělení vojáků do různých referátů přispělo k tomu, že tzv. sešli z očí bdělé pozornosti náměstka Pfitznera, jenž se dlouhodobě snažil o to, aby vojáci byli z obecních služeb propuštěni – přesto se podařilo jich dvě stovky udržet v obecních službách.²¹⁴

Závěr obžaloby, resp. shrnutí případu, které sestavil Dr. Krása, je tedy příznačný:

„Když shrneme všechno to, co jest vytýkáno Ing. Sedlákem a plk. Holanem proti Máchovi – stížnost Urieho neuvádí nic konkrétního – a postavíme proti tomu, čím se hájí Dr. Mácha a co na jeho obhajobu uvádí předseda závodní rady Kain a štkp. Žváček, a když uvážíme, že Mácha zastával nejzodpovědnější místo, že byl pod stálou kontrolou Němců jako žádný jiný zaměstnanec Obce pražské, musíme dospěti k jedinému rozhodnutí: Dr. Mácha choval se za okupace jako šéf osobního oddělení presidia nejvýš čestně. Měl kladný poměr k zaměstnancům, chránil jejich zájmy, jak nejlépe mohl. Kdyby tomu tak nebylo, pak dnes neprojednávali bychom zde stížnosti dvou zaměstnanců, kteří si odnesli, jak sami říkají, dojem o jeho závadném chování, ale museli bychom projednávat desítky stížností. Sjednáme průchod objektivní spravedlnosti, rozhodneme-li, že tudíž Dr. Mácha zprošťuje se ve všech směrech obvinění proti němu uvedených.“²¹⁵

Po tom, co zprošťující verdikt vynesla i rada ÚNV, se s obviněním přihlásili další dva lidé, tentokrát kolegové Dr. Máchy, JUDr. Jan Novopacký, přednosta magistrátní úřadovny Praha

²¹³ Tamtéž, protokol o výpovědi štkp. V. Žváčka, s. d.; protokol o výpovědi V. Kaina, 3. října 1945.

²¹⁴ Tamtéž, shrnutí případu JUDr. Fr. Krásy.

²¹⁵ Tamtéž.

XVII. v Košířích a již penzionovaný JUDr. Karel Souček. Jejich stížnost přednesl ve společné schůzi předsednictev ÚNV a obvodních rad František Červinka, náměstek předsedy obvodní rady Praha I.–VII. Červinka tvrdil, že oba právníci. Souček i Novopacký, nebyli po válce reaktivováni, proto, že byli nepohodlní, ale to by se mohlo týkat pouze Dr. Součka, neboť Dr. Novopacký byl v aktivní službě, i když nikoli na postu, jaký by si pro sebe představoval, jak uvidíme dále. Červinka dále prohlásil, že tito dva úředníci jsou nepohodlní zejména vrchnímu radovi Dr. Máchovi, jenž je „těžkým kolaborantem“, což je on, Fr. Červinka, ochoten dokázat.²¹⁶

Za dva týdny poté se Červinka dostavil na prezidium a požadoval, aby byl Dr. Mácha během šetření suspendován kvůli k zachování co největší objektivnosti vyšetřování. Taktéž uvedl, že první šetření Dr. Máchy před očištnou komisí nemohlo skončit jinak, když žalobu sestavoval osobní přítel Dr. Máchy, Dr. Krása. Zpráva obou právnických úředníků byla dodána ještě před koncem roku 1945. Zatímco JUDr. Novopacký ve svém udání z 14. listopadu 1945 spíš zahořkle popisoval své nenaplněné ambice – nebyl po válce jmenován z poměrně venkovské břevnovské magistrátní úřadovny na nějaké, dle jeho názoru, prestižnější místo, ale na (prý) ještě méně významnou úřadovnu košířskou –; z udání Dr. Součka, datovaného 18. listopadu 1945, plyne až osobní zášť. Dr. Novopacký Dr. Máchu obviňoval, že za války vycházel více vstřícně Němcům, než nyní jemu. Ve svém druhém podání 16. listopadu 1945²¹⁷ dokonce zpochybnil legitimitu závodní rady personálního oddělení prezidia, když konstatoval, že důvěru této rady si Dr. Mácha měl nechat po válce odhlasovat a že je třeba tento projev důvěry prošetřit. Dr. Souček, který za války působil jako přednosta odboru cenového a zásobovacího, se domníval, že ho dal Dr. Mácha „odstranit z cesty“.²¹⁸ Dr. Souček použil obvinění přímo dle dekretu č. 105/1945 Sb.: obzvláštní služební horlivost a celé oddání se do služeb okupantům, podpora germanizace, povýšení za služební zásluhy a dekorování Svatováclavskou orlicí. Navrhoval jako důkazy osobní spisy německých zaměstnanců magistrátu, z nichž údajně nechával za války tajně pořizovat výpisy, pro dobu poválečnou.

²¹⁶ Tamtéž, druhé vyšetřování, 1945–1946. Výpis ze zápisu o schůzi 29. listopadu 1945.

²¹⁷ Tamtéž, druhé vyšetřování, 1945–1946, udání Dr. Jana Novopackého z 16. listopadu 1945.

²¹⁸ Tamtéž, druhé vyšetřování 1945–1946, udání Dr. Jana Novopackého ze 14. listopadu 1945 a udání JUDr. Karla Součka z 18. listopadu 1945. Dr. Novopacký podal ještě jedno udání na Dr. Máchu, datované 16. listopadu 1945, kde též sdělil své pochybnosti o objektivitě prvního projednávání případu Dr. Máchy před očištnou komisí v říjnu 1945. Je možné, že Dr. Novopacký své první obvinění sepsal bezprostředně poté, co se u Dr. Krásy náhodou dozvěděl, že Dr. Mácha byl očištnou komisí zbaven obvinění. Když se okamžitě vydal za Dr. Máchou, opět náhodou vyslechl, jak tento telefonicky blahopřeje Dr. Prokopovi z referátu I.A (hospodářského) k přeložení/povýšení do ředitelství hospodářské služby, kam měl Dr. Prokop odejít spolu s Dr. Krásou. Toto svědectví podal sám Dr. Novopacký s vlastním konstatováním: „Tomu se říká životní štěstí a úspěch.“

Nejmenoval sice Dr. Krásu přímo, ale tento přítel Dr. Máchy „*byl za účasti téhož osobního oddělení navržen do ředitelství hospodářské služby a předurčen ku povýšení do 1. stupnice platové. K tomu netřeba žádné poznámky,*“ tvrdil Dr. Souček. Neváhal Dr. Máchovi přiřknout zodpovědnost za škody, které Němci způsobili hlavnímu městu Praze a jeho hospodářství. Svůj dobrý úmysl deklaroval v závěru svého udání:

„Při provádění očisty veřejného života nelze se zastaviti na poloviční cestě, neboť obnovená republika ve svém vlastním zájmu nemůže trpěti ve veřejných službách politických chameleonů ani konjunkturálních kariéristů, kteří ochotně slouží každému režimu a každý režim také zradí.“²¹⁹

Ač to ze spisů není zcela jasně patrné, domníváme se, že předvolaní svědkové vypovídali v přípravném řízení před JUDr. Františkem Kadlecem, vrchním magistrátním radou, který připravil též shrnutí kauzy. Dr. Mácha se k oběma obviněním vyjádřil poněkud obsírněji 22. ledna 1946 a konstruktivním způsobem obě dvě vyvrátil. Aniž by odsuzoval chování obou udavatelů za války, spíše ukázal, že žádný z nich nepodnikl celkem nic k projevení odporu proti nacistické správě, když k tomu měli možnost, např. při schůzi o odvolání právnických přednostů z úřadoven, jak si přál náměstek Pfitzner. Zároveň Dr. Mácha jednou větou vysvětlil svou poznámku, již pronesl v žertu a v soukromém rozhovoru s Ing. Buškem, svým spolužákem z gymnázia (a od nějž se přímo dostala k Dr. Novopackému, který ji ve svém udání uvedl jako argument svědčící o vině Dr. Máchy). Dr. Mácha vysvětlil též účinnou byrokratickou taktiku, díky jejímuž uplatňování se poměrně dlouho a účinně dařilo oddalovat přijímání národnostně německých úředníků do obecních služeb, čehož se účastnili primátor Dr. Klapka a osobní referent Dr. Nestával. Proti údajnému nadržování Němcům, totiž zkracování čekatelské doby atp., které nařídili němečtí vedoucí představitelé na radnici, se mohl, dle Dr. Máchy, ozvat stejně i Dr. Souček, ze své úřední pozice, což však tento nikdy neudělal. Ostatně záhy bylo zřízeno zvláštní oddělení osobního prezidia pro německé zaměstnance – vskutku nebylo v logice věci, aby tuto agendu vyřizoval, či dokonce aproboval Čech.

O dalším důkazu spíše osobního motivu žalovatelů svědčí fakt, že obviňovali Dr. Máchu ze způsobu, jakým byla obsazována přednostenská místa. Oba pánové museli dobře vědět, že toto bylo a je výlučnou pravomocí primátorovou, do níž se sice náměstek Pfitzner snažil

²¹⁹ Tamtéž, udání Dr. K. Součka, 18. listopadu 1945.

zasahovat, ale až od případu povýšení Dr. Pešouta (viz výše) se mu to příliš nedařilo; od té doby docházelo k povýšení jediné po dohodě primátora a s náměstkem. Dr. Mácha dále netušil, proč dostal „Orlici“, ač se tomu pokoušel bránit. Domníval se, že měl být ukonejšěn poté, co na něj podal německý ředitel politické služby Dr. Juřina u gestapa oznámení pro sabotáž: „*Mělo se jednat o jakousi náplast na způsobené mi domnělé ‘příkoří’.*“ Dr. Mácha na konec své výpovědi shrnul, co by se dalo obecně soudit o chování veřejných zaměstnanců v době okupace, což relativizuje celý proces retribuice, alespoň na této úrovni:

„Tak, jako dr. Souček viní mne ze všeho, co se stalo v personálních věcech, mohl bych i já vinití jej ze všeho, co se stalo v referátě finančním. Mohl bych jej vinití z každého uvolnění peněz pro německé účely. Nečiním tak však.“

Na úplný závěr však Dr. Mácha argumentačně poněkud přitvrdil a přešel do protiofenzivy²²⁰: „*Jen tolik chtěl bych uvést. Jest mi známo, že † prim. dr. Klapka nebyl s dr. Součkem spokojen. I bývalý referent finanční Kinkal²²¹ si mně na dr. Součka stěžoval a žádal za jeho přeložení, což odůvodňoval tím, že dr. Souček jest přílišný opatrník. Mám za to, že v této věci mohl by leccos uvést dr. O. Procházka, který byl v té době v ref. finančním přidělen a jehož mi dr. Souček dával k dispozici. Navrhuji výslech dr. Procházky o chování dr. Součka v době války.*“

Žádní svědkové nepodpořili udání Dr. Novopackého a Dr. Součka proti Dr. Máchovi, právě naopak. Např. magistrátní rada JUDr. Zdeněk Petsch vypověděl, že Dr. Mácha, stejně jako primátor Dr. Klapka a ředitel Dr. Morway věděli o zbraních ukrytých ve vršovické radnici, věděl též o zaměstnancích, které Dr. Petsch ukrýval. Dále Dr. Mácha podpořil lež Dr. Petsche před okupanty o tom, že není údajně ve vršovické úřadovně žádných vyučených řemeslníků, kteří by museli být dáni k dispozici pracovnímu úřadu – Dr. Mácha toto hlášení schválil a ještě si dovolil na adresu Dr. Petsche poznámku, že je jedním z moudrých představených. Lakonicky se o udání Dr. Součka vyjádřil Dr. O. Procházka 21. ledna 1946: Pokud, dle Procházky, Souček „*bere za tuto [finanční politiku obce za protektorátu] zodpovědnost, či byla-li vynucena němci, není mi známo. Hlásí-li se dr. Souček k této politice, nejde ovšem o nedostatek jeho českého přesvědčení, nýbrž o nedostatek správné orientace. Nehlásí-li se*

²²⁰ Tamtéž, výpověď Dr. Máchy k obviněním Dr. Novopackého a Dr. Součka, 22. ledna 1946, patrně učiněná v prezidiu.

²²¹ Antonín Kinkal (1893–1942), v roce 1939 člen správní komise a správního výboru (tj. užíjí správní komise) hl. m. Prahy a finanční referent pražské obce, civilním povoláním státní úředník v ministerstvu dopravy. Byl zatčen jako účastník odboje ve skupině primátora Klapky 10. června 1940. Ve vězení spáchal sebevraždu. Almanach 1939, s. 10; A. MÍŠKOVÁ – V. ŠUSTEK, Josef Pfitzner a protektorátní Praha 1939–1945, sv. 1, c. d., s. 423.

k ní, jednal pod tímž nátlakem a ustoupil tomuto nátlaku jako dr. Mácha, na něhož žaluje. Proto nepovažují jeho udání za objektivní.“²²²

Žalobci Dr. Máchy v líčení před očištnou komisí Dr. Krásovi se zdálo divné, že se žádný z obou právníků nepřihlásili se svým svědectvím již během léta či podzimu 1945. Ohradil se proti nařčení z kamarádíčkování a o Dr. Součkovi prohlásil, že jej považoval za velmi schopného úředníka, který byl „*pensionován pro těžkou chorobu, v důsledku které bylo mu za německého režimu připočítáno 10 let do pense*“.²²³ Nehodlal vůbec komentovat nárok Dr. Novopackého na uznání jeho statečnosti („*neboť bych musil tvrditi opak*“) a konstatoval, že spíš, než úřední práce si Dr. Novopacký hledí svého umění. Bez ohledu na to, Dr. Krása prohlásil, že chová stejně přátelský vztah k Dr. Máchovi, jako k Drům Novopackému a Součkovi a vůbec ke všem kolegům na radnici. Dr. Krása též vyjádřil přesvědčení, že „*každý trochu jen zasvěcený do poměrů na pražské radnici během války může bez obav prohlásiti, že Dr. Mácha lehce prokáže jak ze spisů, tak i z prakse, že obě obvinění proti němu vznesená spočívají na vědomém nebo nevědomém omylu – mírně ovšem řečeno.*“

Dr. Kadlec připravil v únoru 1946 zprávu o celém šetření ve zprávě pro osobní oddělení prezidia, resp. pro osobní komisi²²⁴ a podrobně se vyjádřil k oběma obviněním, z nichž jeden současný představený (Dr. Novopacký) a jeden bývalý představený jednoho z nejdůležitějších referátů (Dr. Souček) nevyšli právě nejprofesionálněji. K udání Dr. Novopackého Dr. Kadlec shrnul:

„Udání toto, jak je stylisováno, nespadá pod žádný bod § 2 dekretu presidenta republiky č. 105 Sb. o očištných komisích pro přezkoušení činnosti veřejných zaměstnanců. Stěžovatel doplnil sice toto udání dodatečně tvrzením, že přijímání německých úředních sil na počátku války bylo čistě osobní záležitostí Dr. Máchy, ale ani tento dodatek nelze dobře včleniti do citovaného ustanovení č. 105/45 Sb. I kdyby bylo lze v dodatku tomto spatřovati provinění dle § 2 lit. e), třeba konstatovati, že žádný ze slyšených zaměstnanců navržených udávajícím udání toto nepotvrdil a obviněný Dr. Mácha naopak uvedl a písemnými doklady prokázal, že

²²² AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205, JUDr. Otakar Mácha, spis Vk 262/45, výpověď Dr. Máchy k obviněním Dr. Novopackého a Dr. Součka, 22. ledna 1946, patrně učiněná v prezidiu.

²²³ Toto prohlášení interpretujeme jako nepokrytou ironii Dr. Krásovi. Věcně to znamená, že Dr. Součkovi bylo připočteno deset let, jež pro chorobu nemohl odpracovat, k tomu, aby dosáhl plného penzijního nároku, bez ohledu na německou okupační obecní správu.

²²⁴ Patrně jednání 9. února 1946 – záznam na dokumentu je utržen. AHMP, f. MHMP II., 5/5, Kancelář primátora, karton č. 10, inv. č. 16, Čj. 32655/45, mimo program komise.

přijímání německých zaměstnanců k obci pražské nebylo jeho osobní záležitostí, nýbrž věcí těžkého a dlouhého boje mezi tehdejším primátorem Dr. Klapkou a německým náměstkem Pfitznerem, jež pochopitelně Dr. Klapka prohrál. Toto tvrzení Dr. Máchy podepřené originály výnosů příslušných nacistických úředních míst jest mimo to podepřeno osobními spisy jednotlivých německých zaměstnanců, přijatých k obci pražské, jichž část jsem prohlédl a z nichž jasně jde na jevo, že přijímání úřednických sil procházelo všemi úředními místy, jak jest předepsáno, t. j. návrh prošel finančním a kontrolním úřadem, byl schválen zprvu ústředním národním výborem později v primátorské poradě a pak zemským úřadem. Stejně tomu bylo i při povyšování těchto zaměstnanců. Ostatně tato skutečnost jest samozřejmá a každý občan, jenž jen poněkud se zajímá o obecní záležitosti a jen z povzdálí pozoruje běh úředních věcí, jistě ví, že žádný úředník obecní, i kdyby zastával postavení se vyšší, nemůže sám o sobě rozhodovati o jakýchkoliv obecních záležitostech a tím méně o věci tak důležité a zejména v době okupace tak ožehavé, jako jest přijímání a povyšování úředních sil. Poněvadž všechna rozhodnutí v osobních věcech zaměstnanců jsou podepsána Dr. Klapkou, Pfitznerem a osobním referentem Dr. Nestávalem a později Richterem, jest jisto, že tato rozhodnutí byla učiněna z jejich vůle ať už svobodné či nesvobodné, ale nelze připustiti, že by všichni tito volení (vlastně jmenovaní) funkcionáři obecní podléhali tu nátlaku úředníka Dr. Máchy. Jestliže přes tyto skutečnosti citovaného udání činí vysokoškolský úředník obce pražské, a dokonce představený úřadovny, jenž běh úředních věcí u obce musel znáti, nelze v tom viděti jen objektivní snahu po národní očistě veřejného úřednictva, nýbrž spíše cokoli jiného.“²²⁵

Podobně se Dr. Klíma vyjádřil i k udání Dr. Součka: „Z vylíčení jest jasno, že udání Dr. Součka nezakládá se na pravdě a že celý postup v osobní politice na pražské radnici dál se zcela jinak, než jak ve stížnosti jest líčen. Jest jen s podivem, že stěžovatelem jest představený referátu finančního, jenž poměry ty musel nebo aspoň měl znáti a jenž o těchto věcech spolurozhodoval, resp. měl rozhodovati. Pak-li přes to činí takovéto oznámení, nutno vzíti za prokázáno, že je buď neznal, a tudíž nebyl na svém místě, anebo jeho podání nesleduje cíl vytčený dekretem č. 105/45 Sb. stejně, jak uvedeno bylo ve stížnosti předchozí. V tomto směru poukazuje se také na výpověď Dr. O. Procházky, mag. vrch. rady v referátě finančním, jenž správně hodnotí spoluzodpovědnost referátu osobního, finančního a kontrolního a jenž pochybuje, že by německé vedení a zejména náměstek Pfitzner v tomto směru jakýkoliv odpor

²²⁵ Tamtéž.

*byl snesl. Konečně možno poukázati i na článek uveřejněný 'V radniční politice' dne 11. 11. 1939 a podepsaný stěžovatelem Dr. K. Součkem, v němž pod titulem 'K obecnímu rozpočtu na rok 1940' poukazuje na nová břemena, jež obci přinášejí vydání spojená zejména s přidělováním bývalých zaměstnanců samosprávy, správy státní a příslušníků bývalé branné moci, o finančních břemenech, jež obec již tehdy na sebe vzala přijímáním nových německých sil a jež nyní Dr. Souček přičítá na vrub Dr. O. Máchovi, tehdy nevěděl a veřejně na ně neupozornil.'*²²⁶

Po předstření těchto okolností není nikterak překvapivé, že Dr. Kadlec podal v uvedeném shrnutí návrh na zastavení řízení v této fázi²²⁷ pro nedostatek důkazů, s čímž, resp. v nezavedení řízení z téhož důvodu, postupně souhlasili zástupci místní závodní rady prezidiálních úřadů (2. února 1946), PROPu (8. února 1946), osobní komise (9. února 1946) a konečně též rada ÚNV ve schůzi 15. února 1946.²²⁸

Aby toho nebylo málo, po necelých dvou měsících od ukončení druhého vyšetřování Dr. Máchy se očištné komisi ozval Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu s dotazem, jak byl vyšetřen případ Dr. Máchy, jehož představitelé tohoto Svazu otevřeně podezřívají z kolaborace, neboť usuzovali, že Dr. Mácha obdržel řád Svatováclavské orlice na přání náměstka Pfitznera. Svaz se tedy tázal, jaké zásluhy způsobily toto vyznamenání. Za osobní oddělení prezidia odpověděl 15. dubna 1946 Dr. Vladimír Klíma, zástupce představeného (tj. Dr. Máchy), kde nepokrytě vyjádřil loajalitu ke svému představenému a k jeho chování během okupace, které zasloužilo spíše obdiv a vděk:

„Při obsáhlém vyšetřování bylo naopak zjištěno, že se jmenovaný úředník choval v době okupace na svém velmi zodpovědném místě naprosto čestně, že odvážně a důmyslně a proto též úspěšně čelil mnohdy velmi silnému nátlaku nadřízených Němců a zachránil tak mimo jiné velký počet zaměstnanců před pracovním nasazením a mnoho legionářů a míšenců před pronásledováním.

Jestliže obec pražská vyplácela za okupace pozůstalým po obecních zaměstnancích, padlých za oběť nacismu, ve velké většině zcela normální zaopatřovací požitky přes všechna opačná

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Pokud se podařilo zjistit, spis nebyl předán očištné komisi, jednotlivé dokumenty neobsahují ani příslušné manipulační záznamy, které by o tom svědčily, z čehož usuzujeme, že věc byla šetřena v rámci prezidia.

²²⁸ Přípis na shrnutí případu Dr. Klímou č. j. 32644/1945, tentokrát průpisu dochovaném v osobním spise Dr. Máchy in AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205.

okupační nařízení, bylo to umožněno právě neohrožeností Dr. Otakara Máchy jako představeného osobního oddělení.

Podotýkám, že jmenovaný, jakožto pragmatikální úředník je pouze výkonným orgánem, a tedy o věcech zaměstnaneckých nerozhoduje, poněvadž rozhodování přísluší podle obecního statutu ústřednímu národnímu výboru a jeho voleným funkcionářům a sborům, kde jsou političtí vězňové velmi početně zastoupeni.

[...]

Pokud snad němečtí funkcionáři na radnici mohli mu přičítati i se své strany přece nějaké zásluhy, mohla to býti jen skutečnost, že v personálních věcech obce pražské nedocházelo k větším poruchám. To bylo umožněno zejména tím, že zaměstnanci obce pražské – i v nejhorších dobách z 97 % Češi – byli v celku alespoň relativně méně nespokojeni než jinde, a o to se ovšem také jmenovaný zasloužil nejen tím, že vždy včas odborně a obratně využíval všech okupačních předpisů pro zaměstnance výhodných, nýbrž že zhusta naopak neprováděl ustanovení zaměstnancům nepříznivá, nedbaje vlastního nebezpečí.²²⁹

Dodatek k této zprávě sepsal osobní referent Václav Koubek (ČSSD).²³⁰ Koubkovo vyjádření je velmi zajímavé, neboť, jak uvádí, sám strávil v nacistických koncentračních táborech více než pět let. Svazu sdělil, že si o Dr. Máchovi mimo rámec oficiálních šetření obstarával soukromé reference, jež pro Dr. Máchu byly jen příznivé. Na dotaz Svazu zopakoval, že seznam nositelů Svatováclavské orlice, který byl uložen u náměstka Pfitznera, shořel při požáru Staroměstské radnice. Mohl být rekonstruován pouze částečně a Koubek už Svazu tento rekonstruovaný seznam poskytl. Přípravné řízení proti dr. Máchovi, vedené v letech 1945–1946, bylo zastaveno zástupci všech politických stran jednomyslně po důkladném šetření. Upozornil také, že i rekonstruovaný seznam není možno brát jako přesvědčivý důkaz. Sám Dr. Mácha se prokazatelně (a neúspěšně) snažil vyznamenání vyhnout a vyšetřování potvrdilo, že „*němečtí referenti návrhy na vyznamenání odpovědných úředních činitelů obce pražské se zřejmým úmyslem vzbuditi tím v řadách ostatních zaměstnanců českých nedůvěru k té osobě, které toto vyznamenání bylo uděleno. [...] Řada případů, kdy různí zaměstnanci obce pražské, jichž charakter byl válečnými událostmi a vlivem Němců zlomen, pokusili se za války různými denunciacemi způsobiti některým svým kolegům z osobního [sic] záští neb i z důvodů politických ty největší nepříjemnosti a jest prokázáno, že pokud měl Dr. Mácha vliv*

²²⁹ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205, JUDr. O. Mácha, č. j. 11311/46 z 15. dubna 1946.

²³⁰ Tamtéž, sine no., Václav Koubek Svazu osvobozených politických vězňů, 15. dubna 1946.

*a třeba jen nepatrnou možností, veškerá tato udání, resp. jich dalších projednávání vůbec znemožnil.*²³¹

Dopovězme ještě příběh kariéry Dr. Máchy u pražského magistrátu. Všechna obvinění, ať už vzešla z veřejnosti, či hůře od kolegů z téhož úřadu – neboť ti měli možnost opravdu poznat, jaký je to člověk –, byla spolehlivě vyvrácena. Pokud se to tak dá říci, jeho charakter a vysoká odborná kvalita – spolu s politickou nezávadností – patrně způsobily, že byl v roce 1949 povýšen na přednostu nově utvořeného referátu I.A pro všeobecné vnitřní věci ÚNV. Na vlastní žádost byl penzionován ke dni 28. února 1950.²³²

Případ Dr. Máchy ukazuje negativní jevy spojené s vypořádáním se s okupační minulostí, resp. se závadným či škodlivým chováním čs. občanů, zde veřejných zaměstnanců. Ačkoli nemůžeme provést na tomto místě důkladnou analýzu všech šetření magistrátních zaměstnanců, která byla zavedena nebo alespoň dovedena do přípravného stádia, můžeme se snad domnívat, že zde nedocházelo k přehmatům a nespravedlnostem, jak si přál ve svém programovém textu Dr. Jirkovský. Pokud by mělo někdy k takové analýze dojít, bude třeba prostudovat několik tisíc spisů všech obecních zaměstnanců, které se dochovaly, neboť se nemůžeme spolehnout, že jména, uvedená v zápisech z rad ÚNV, jsou všechna. Stejně tak chybí jakékoli obecné spisy o činnosti očištných komisí nebo úřední knihy, jmenovací dekrety členů komisí atp., kde by bylo možno provést rozbor politické příslušnosti jejich členů, případně zjistit, kým byli do komisí nominováni. V případě právnických úředníků, kterých bylo v době okupace zaměstnáno u pražské obce několik desítek, můžeme shrnout, jsme dohledali 19 projednávaných nebo šetřených obvinění. Z nich 13 se týkala úředníků s titulem magistrátního rady (a vyšším), čtyři úředníků s titulem vrchní magistrátní komisař a jednoho prezidiálního rady.²³³ Pouze dva z těchto devatenácti úředníků byli šetřeni soudem – Dr.

²³¹ Tamtéž.

²³² AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205, JUDr. O. Mácha.

²³³ Do tabulky byl zahrnut i Ing. Zdenko Denk. Jedná se o velice zajímavý a netypický příklad kariéry technického úředníka na postu, kde by bylo lze očekávat pouze úředníka právního. Ing. Denk byl prezidiálním radou, spolupracoval úzce s primátorem Dr. Klapkou (ovšem již 13. února 1939 byl z pozice koncipisty služby pro styky s cizinou jmenován vedoucím zahraničního oddělení prezidiální kanceláře). Doprovázel primátora k audienci k A. Hitlerovi na Pražský hrad 16. března 1939, kde po projevech (primátora a náměstka Pfitznera, A. Hitlera a F. Pawelleka) údajně „ujistil vůdce loajalitou úředníků a zaměstnanců hlavního města Prahy“. (Věstník hlavního města Prahy, 11, 1939, s. 153–154. Osobní spis Ing. Denka, jehož nelze považovat za kolaboranta, jak bylo po válce prokázáno, se z většiny nedochoval (srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. V/782, Ing. Zdenko Denk) – výjimkou jsou právě pouze dokumenty o šetření dle dekretu č. 105/1945 Sb. Zde bylo prokázáno, že Ing. Denk na Hrad musel jít, a to na příkaz Dr. Klapky. Ze stejného důvodu Ing. Denk pozval k sobě domů na návštěvu náměstka Pfitznera, aby mohl vyzvídat. Je nutno

Vlášek u Mimořádného lidového soudu v Praze a Dr. Krejza u Krajského soudu trestního. Řízení s Dr. Vláškem u Mimořádného lidového soudu bylo zastaveno, stejně tak, jako řízení u Trestní komise nalézací a jeho kariéra pokračovala.²³⁴ Naproti tomu Dr. Krejza²³⁵ byl v roce 1946 vzat do vazby a bylo proti němu zahájeno trestní řízení. V roce 1947 byl dán k dispozici; o jeho odsouzení však nemáme v prezidiálních spisech žádný doklad.

Elitní postavení právnických úředníků je v této souvislosti nepřímým doloženo opakovaným obviňováním Dr. Otakara Máchy, kde ale vyšší roli, dle našeho názoru, hraje jeho pozice šéfa osobního oddělení, proto může působit jako zástupný symbol pro všemožné nespokojence či kolegy, kteří měli pocit křivdy, odvíjející se jejich z nenaplněných ambicí, nebo trpěli prostou závistí. Nemůžeme konstatovat, že projevy rivality mezi kategoriemi (zejména nespokojenost se stále trvajícím upřednostňováním právníků) se projevila v jejich obviňování po osvobození Československa v roce 1945 nebo ve svědeckých výpovědích zaměstnanců ostatních kategorií, pokud bylo řízení zavedeno či alespoň dovedeno do přípravné fáze. Postavení právníků bylo naopak zavedením očistných komisí upevněno, neboť povinnost jejich členství v těchto komisích byla dána přímo ustanovením § 5 odst. 1 a § 10 dekretu č. 105/1945 Sb.²³⁶ Způsob, jakým připravovali pověřeni kární zástupci podklady pro jednání očistných komisí,

poznámenat, že manželka Ing. Denka byla německé národnosti, ač děti vychovávali česky. Němci Ing. Denka vnímali jako vstřícného, ovšem zároveň podezřelého, že tzv. hraje na obě strany. To potvrzuje i dokument ze spisů Oberlandrátu v Praze z roku 1941, „Deutschfreundlichen Tschechen“, který dal podnět StB, aby podala na Ing. Denka oznámení. (srv. AHMP, f. MHMP II., 5/5, Kancelář primátora, karton 25, inv. č. 203, osobní komise 8. května 1946, sign. Vk 293/45). O svém projevu k Hitlerovi Ing. Denk prohlásil, že po celou návštěvu na Hradě vůbec nic neřikal, ale že článek do Věstníku sepsal osobně Pfizner. Po jeho uveřejnění si Ing. Denka předvolal ústřední ředitel magistrátu JUDr. Josef Wajs, ředitel politické služby, který mu takový projev, učiněný za všechny obecní zaměstnance, vytkl – Denkovo vysvětlení skutečného popisu události však přijal. Očistná komise (viz výše, sign. Vk 293/45) navrhla pro Ing. Denka osvobuzující verdikt, tzn. zastavení řízení, PROP naproti tomu žádala postoupení očistné komisi při ZNV. Vzhledem k tomu, že byl nejpozději v roce 1947 převeden do služeb Ministerstva zahraničních věcí, můžeme mít za to, že byl Ing. Denk osvobozen, resp. že řízení před očistnou komisí ZNV proti němu nebylo zavedeno. Jeho údajný slib loajality Hitlerovi vzpomenu, ač Denka přímo nejmenoval, náměstek primátora J. Krosnář ve svém projevu k návrhu obecního rozpočtu na rok 1946. Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, index osobní 1931–1948, inv. č. 294 (D–E), záznamy k Ing. Denkovi (sign. V/782); [Projev J. Krosnáře], in Věstník hlavního města Prahy, 31, 1946, s. 593.

²³⁴ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/149, JUDr. Jaromír Vlášek: č. j. V/75-676/47-VII z 31. března 1947 (zastavení řízení dle dekr. č. 105/1945 Sb.); č. j. 5264/47 z 21. února 1947, kde osobní oddělení prezidia zasílá očistné komisi při ZNV spisy Dr. J. Vláška s poukazem k prohlášení žalobce u Mimořádného lidového soudu v Praze. Dále SOA Praha, f. MLS Praha, sign. Ls 5328/46, JUC. Jaromír Vlášek. Tento úředník poznal od června 1945 v podstatě všechny stupně retribuční, od šetření jeho protektorátní činnosti vyšetřovací komisí Závodní rady Městských podniků pražských až po Mimořádný lidový soud.

²³⁵ Osobní spis Dr. Krejzy sign. Pers. IV/440 se nedochoval. Můžeme proto pouze částečně rekonstruovat běh událostí podle osobního indexu in AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, index osobní, 1931–1948, inv. č. 302, záznamy JUDr. Bohumila Krejzy.

²³⁶ Odstavec 2 téhož paragrafu se vztahoval k vrchním očistným komisím, pro naše souvislosti tedy očistné komise při ZNV v Praze.

dokazuje jejich vysokou mravní kvalitu a ovšem snahu o co největší nezaujatost, přestože se můžeme více než domnívat, že se v naprosté většině s obviněnými osobně znali. Z návrhů vzešlých z jednání senátů očistných komisí plyne v podstatě totéž. To, že do řízení zasahovaly další vlivy, ať už politické nebo jiné, je patrné spíše z návrhů odlišných usnesení, které podávala radě ÚNV podniková rada (PROP), a taktéž debaty o obecném způsobu projednávání kauz dle dekretu č. 105/1945 Sb., které se odehrávaly v radě ÚNV v roce 1946.

Od roku 1946 můžeme v radě ÚNV, také pokud bylo referováno a hlasovalo se o provinění obecních zaměstnanců, ať už podle tzv. malého dekretu nebo dekretu č. 105/1945 Sb., pozorovat vzrůstající napětí mezi představiteli stran Národní fronty – atmosféra před blížícími se volbami byla čím dál vyhocenější.²³⁷ Byli to komunističtí zástupci Josef Krosnář, Dr. Jaroslav Holman nebo Jiří Lutovský, kteří opětovně navrhovali, aby byly všechny případy zaměstnanců šetřených dle dekretu č. 105/1945 Sb. postupovány očistné komisi při Zemském národním výboru, a to bez ohledu na návrh očistné komise (a osobní komise, kde byly spisy projednávány před jejich předložením radě ÚNV). Primátorův náměstek J. Krosnář dokonce prohlásil, že rada ÚNV, pokud zastavuje v těchto případech řízení,²³⁸ překračuje své pravomoci dané tímto dekretem.²³⁹ Potvrzení správného postupu rady ÚNV přinesla schůzka na ministerstvu vnitra 18. května 1945, o níž bylo referováno ve schůzi rady ÚNV 31. května 1946. I toto potvrzení komunistickým představitelům Dr. J. Holmanovi, Adolfu Svobodovi a J. Lutovskému nestačilo s tím, že jiný úředník ministerstva vnitra je opačného názoru a zejména kritizoval nerespektování návrhů Podnikové rady obce pražské, pokud navrhovala odlišný postup v řízení, než očistná komise – tento ministerský úředník Dr. Urbánek označil takový postup jako nezákonný.²⁴⁰ Rada nakonec odhlasovala po delší debatě, v níž vystoupili osobní referent Koubek, Dr. Šolc, náměstkyně primátora R. Pelantová, primátor Dr. Zenkl, doc. Štafl a jiní, že zpráva ministerstva vnitra se bere na vědomí a žádá se zároveň toto ministerstvo o urychlené vyřízení písemné.²⁴¹ Vedle zjištěných předvolebních výpadů je nutno vzít v úvahu, že původní působnost očistných komisí končila 31. březnem 1946. Prodloužena

²³⁷ K tomu srv. JIŘÍ KOCIAN – VÍT SMETANA A KOL., Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří. Praha: Euroslavica, 2014; MARTIN NEKOLA, Petr Zenkl. Politik a člověk, Praha: Mladá fronta 2014 – k poválečným poměrům v Praze s. 143nn.

²³⁸ Řízení dle § 2 dekretu č. 105/1945 Sb.

²³⁹ Zpráva o schůzi rady ÚNV 17. května 1946. Věstník hlavního města Prahy, 22, 1946, s. 379. Dle této zprávy bylo na uvedené schůzi zastaveno řízení dle dekretu č. 105/1945 Sb. proti devíti zaměstnancům, další tři případy byly předány očistné komisi při ZNV.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Komunističtí představitelé však hlasovali proti tomuto usnesení. Srv. Věstník hlavního města Prahy, 24, 1946, s. 425.

byla dvakrát, nejprve v červnu 1946 k 31. prosinci 1946 a naposledy koncem roku 1946 právě do 4. května 1947.²⁴² Komunisté dále naléhali na tvrdší postup vůči obviněným zaměstnancům, na něž bylo podáno kárné oznámení očistné komisi při ZNV. Do přešetření jejich věci měli být tito obvinění přikázáni k pracovní koloně Stavebního úřadu odb. 4²⁴³ – na tom se rada ÚNV shodla ve schůzi 14. června 1946.²⁴⁴ Očistné komise při pražském ÚNV řešily k 1. únoru 1946 329 případů obecních zaměstnanců pro obvinění z kolaborace a podobně „nedůstojného“ jednání, z nichž již 135 případů bylo zastaveno pro nedostatek důkazů a jen malý počet postoupen očistné komisi při ZNV.²⁴⁵ V září 1947 bylo sumárně oznámeno, že očistná komise projednala 527 udání, z nichž pouze 23 bylo předáno lidovému soudu. Ostatní zaměstnanci byli potrestáni referátem vnitřní bezpečnosti, tzn. podle tzv. malého dekretu, nebo úplně osvobozeni.²⁴⁶

²⁴² Zákon č. 130/1946 Sb., o doplnění a změně dekretu prezidenta republiky ze dne 4. října 1945, č. 105. Sb., o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců; zákon č. 247/1946 Sb., jímž se mění a doplňují předpisy o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců.

²⁴³ Tzn. správě městských sadů. Srv. FR. ADAM – A. RINGL – ST. BUČIL – V. HRÁZSKÝ, Lidová samospráva pražské obce, Praha: Presidium hlavního města Prahy, oddělení propagační a pro styk s cizinou, 1947, s. 31.

²⁴⁴ Dle Věstník hlavního města Prahy, 26, 1946, s. 474.

²⁴⁵ Schůze rady ÚNV 1. února 1946, referent Václav Koubek, dle Věstník hlavního města Prahy, 8, 1946, s. 116.

²⁴⁶ Věstník hlavního města Prahy, 36, 1947, s. 856, rubrika Pražský týden. Vzhledem k tomu, že spisy referátu vnitřní národní bezpečnosti se ve fondu Magistrát hlavního města Prahy II. nedochovaly, musíme vycházet pouze z těchto sumárních zpráv, otištěných ve Věstníku hlavního města Prahy.

III. Kariéra a životní poměry konceptního úředníka

„Stal se zázrak! Právě jsem byl jmenován stálým čekatelem na bezplatné místo praktikanta při okresním úřadě politickém!“

Dr. Viktor Nykys²⁴⁷

V následující kapitole se blíže seznámíme s průběhem kariéry magistrátních právnických úředníků a ovšem též se způsoby, jakým byli odměňováni. Stejně tak nás bude zajímat, zda mohli průběh své kariéry nějak ovlivnit a jak byla vůči nim uplatňována disciplinace. Abychom si učinili představu, o kom vlastně mluvíme v kontextu celého úřadu, provedeme nejprve srovnání o jejich počtu v průběhu námi zkoumaného období. Je také nanejvýš záhodno materiální poměry právnických úředníků postavit do dalších souvislostí, jako jsou např. jejich bydliště a rodinné poměry.

III.1. Platy a výdaje právnických úředníků

Uřčit počet potřebných úředníků, právnických i jiných, bylo ve výhradní kompetenci volených sborů v zásadě do roku 1926, od kdy tento počet a rozdělení do platových stupnic (tzv. systemizace) začal podléhat schválení Zemského úřadu.

Sbor obecních starších schválil ve schůzi 5. června 1899 úpravu služebních platů a taktéž způsob rozdělení magistrátních úředníků do hodnostních tříd, odpovídajícím státní úpravě.²⁴⁸ Obec měla v té době 453 úředníků, z toho 67 konceptních.²⁴⁹ Nejvyšší možnou dosažitelnou třídou byla pro konceptní úředníky třída VI., pokud dosáhli po odbytí praktikantské (čekatelské) doby jmenování, začínali definitivním jmenováním ve třídě X. S každou třídou byly spojeny pevné roční požitky ve třech stupních platu.

²⁴⁷ Repliku pronesl herec Ladislav Pešek v roli právníkého úředníka Dr. Viktora Nykyse ve filmu U nás v Kocourkově, režie Miroslav Cikán, 1934, scénář Jarka Mottl, Václav Wasserman, Karel Poláček. Je možné, že kromě zesměšnění úřední hierarchie scénáristé naráželi též na to, že úspěch v konkurzu na uvolněná místa nemusel znamenat okamžité přijetí do služby, kandidáti v některých případech skutečně čekali i několik let.

²⁴⁸ Zákon č. 172/1898 ř. z.

²⁴⁹ AHMP, f. MHMP I., Rankeum, sine no., Organizace, 1899–1909, 1901, [návrh úpravy poměrů] kap. III, konceptní úřednictvo.

Tab. 4. Systém tříd, odměn a postupu konceptního úřednictva v letech 1899–1918.

hodnostní třída	roční plat v K	úřední titul	postup do vyššího plat. st. téže třídy
VI.	8000 7200 6400	magistrátní rada	po 5 letech
VII.	6000 5400 4800	magistrátní rada	po 5 letech
VIII.	4400 4000 3600	magistrátní sekretář	po 5 letech
IX.	3200 3000 2800	magistrátní komisař	po čtyřech letech
X.	2600 2400 2200	magistrátní koncipista	po čtyřech letech
praktikanti	adjutum 1600 adjutum 1400		nejdříve po dvou letech

Postup do vyššího platového stupně nebyl automatický. Nutnou podmínkou byla bezvadná služba a o postupu rozhodovala městská rada. Pokud nebyl úředník jmenován definitivně (například pokud mu byl udělen pouze titul, spojený s vyšší hodnostní třídou), nedostával plat této vyšší třídy, dokud nebyl definitivně na místo ve vyšší třídě jmenován. Do vyšší třídy bylo možno před zavedením automatického postupu v roce 1910 postoupit jmenováním městskou radou nebo sborem obecních starších, a to volbou dle předem oznámeného konkursu. Od výše platu se odvíjela též výše příbytečného, a to ve výši 20 % služného, až do maximální výše 1200 K ročně.²⁵⁰

Tab. 5. Počty úředníků před zavedením automatického/časového postupu²⁵¹

	koncept celkem	VI	VII	VIII	IX	X	prakt.	měst.tajemník
k 26. 1. 1900	67(67)	3(3)	6(6)	20+1(21)	15(15)	13(15)	7+2(7)	1
k 15. 2. 1903	75(75)	4(4)	8+4(8)	19(22)	16+1+2 e. s. (16)	14(16)	9(9)	4 a. p. 1
k 1. 8. 1906	80(81)	4(4)	8+8(8)	23(25)	17+1(19)	18(20)	11(4) e. s.	

kde např. údaj 8+8(8) značí: 8 skutečných, 8 ad personam, 8 systemizováno

a. p. = kde uvedeno, značí ad personam.

e. s. = kde uvedeno, značí mimo status

prakt. = konceptní praktikant.

Od září 1897 pracovala užší organizační komise na přípravě služební pragmatiky, tzn. všeobecných pravidel, která upravovala služební poměr, udělování penzí a disciplínu

²⁵⁰ Usnesení sboru obecních starších, 5. června 1899. Status magistrátních a obecních úředníků král. hlav. města Prahy [...] dle stavu ze dne 26. ledna 1900, Praha: Nákladem vlastním, s. [3]–[4].

²⁵¹ Údaje dle: Status magistrátních a obecních úředníků král. hlav. města Prahy [...] dle stavu ze dne 26. ledna 1900, Praha: Nákladem vlastním, 1900 (dále jen Status 1900); Status úředníků a služebníků ustanovených při magistrátních a obecních úřadech král. hlav. města Prahy (Sestaven dle stavu ze dne 15. února 1903), Praha: Nákladem vlastním, 1903 (dále jen Status 1903); Status úředníků a sluhů ustanovených trvale při správě obce král. hlav. města Prahy. Dle stavu ze dne 1. srpna 1906, s. l., s. d. [1906] (dále jen Status 1906).

úředníků, a zároveň na organizaci úřadů a úředníků pražského magistrátu. Práce komise, složené z obecních starších, urychlilo vydání zákona č. 172/1898 ř. z. Zvláště náměstek starosty JUDr. Jana Podlipného JUDr. Vladimír Srb horoval pro novou úpravu již zastaralých předpisů nejen pro úředníky, ale i pro zřízence. Komise se shodla na převzetí systému „státních“ úřednických tříd XI.–VI. a o uzpůsobení penzijního systému pražské obce systému státnímu.²⁵² Vedle toho byla alespoň částečně vypracována reforma úřadování některých vlastních/samostatných i přenesených agend. Návrh platové úpravy pro komisi předložili mag. rada Karel Schwab a městský radní František Kroupa.

Zvláštní pozornost věnovali konceptním úředníkům porady svolávané na pokyn starosty JUDr. Vladimíra Srba od roku 1901, které měly (mimo jiné) vyřešit tíživý nedostatek magistrátních radních, jak je to zde dobře patrné z – na první pohled – chaotické tabulky s údaji o počty úředníků před zavedením automatického/časového postupu: i konceptní agenda se rozrůstala a systemizované počty vyšších (ale i ostatních) úředníků nestačily až do takové míry, že některé referáty vedl magistrátní sekretář – místo magistrátního rady.²⁵³ Podobně bychom mohli pokračovat dále.

Z dobových přehledů je jasné, že se počet (všeho) magistrátního úřednictva pomalu, ale jistě zvyšoval, a pokud tomu bylo zdánlivě jinak, lze to vysvětlit poměrně snadno. Bylo např. nutno obstarat dočasné, nové agendy v období 1914–1919, související s aprovizací obyvatelstva Prahy a jejích předměstí. Úředníci – a ovšem též úřednice – přijatí na dobu výjimečných válečných poměrů byli zpravidla propuštěni poté, co jich již nebylo v obecních službách zapotřebí; navíc se z bojišť někteří úředníci vrátili, a mohli tudíž opět obsadit svá místa.²⁵⁴ Ukázali jsme v kapitole o státních zásazích do samosprávy ve věcech zaměstnanců, že se počty a výše platů měly odvíjet podle podmínek, které stát určil pro své zaměstnance.

²⁵² Dle státního vzoru bylo např. určeno, že penzijní zabezpečení vdovy po magistrátním úředníku se odvíjí od jeho zařazení do hodnostní třídy a také dvouprocentní příspěvek aktivních zaměstnanců, strhávaný z celého služného, zatím bez vytvoření zvláštního penzijního fondu. K penzijnímu zabezpečení obecních zaměstnanců srv. JAN PLCH, *Pensijní normál zaměstnanců hlav. města Prahy. Historický náčrt a dnešní stav*, Praha: Nákladem hlav. města Prahy, 1933; VERONIKA KNOTKOVÁ, „Slavná rado městská, ráčíž mi povoliti příspěvek.“ *Pensijní zabezpečení pražských obecních úředníků, jejich vdov a sirotků*, in *Věché stáří, nebo zralý věk moudrosti? Sborník příspěvků z 28. ročníku symposia k problematice 19. století*. Plzeň, 28. února – 1. března 2008, (eds.) ZDENĚK HOJDA – MARTA OTTLOVÁ – ROMAN PRAHL, Praha: Academia 2009, s. 161–169.

²⁵³ AHMP, f. MHMP I., Rankeum, sine no, Organizace, 1901, návrh užší organizační komise k úpravě úřadování, 9. června 1901, kapitola III.

²⁵⁴ Nejistili jsme, kolik obecních zaměstnanců padlo na bojištích 1. světové války nebo zemřelo v důsledku válečných událostí. Válečné každodennosti v prostředí magistrátu i města však věnoval značnou pozornost ve svých denících JUDr. Emanuel Stehlík-Čenkov (viz dále).

Tab. 6, Počty právnických úředníků po schválení systemizace úředních míst dle zákona č. 103/1926 Sb.²⁵⁵

	celkem	st. I/1	st. I/2	st. I/3	st. I/4	st. I/5	st. I/6	čekatelů
k 31. březnu 1929	164(168)	2(3)	15(15)	36(36)	39(38)	17(38)	7(38)	48
k 31. březnu 1930	165(168)	2(3)	15(15)	35(36)	38(38)	21(38)	20(38)	34
k 31. lednu 1931	180(168)	3(3)	15(15)	36(36)	38(38)	38(38)	13(38)	24
k 31. lednu 1932	167(168)	3(3)	15(15)	36(36)	38(38)	38(38)	27(38)	10
k 31. lednu 1933	162(168)	3(3)	14(15)	36(36)	38(38)	38(38)	27(38)	6
k 31. lednu 1934	169(170)	2(3)	16(15)	37(37)	38(38)	38(38)	24(39)	14
k 31. prosinci 1934	168(176)	2(3)	13(15)	37(37)	38(38)	38(38)	26(45)	14
k 1. lednu 1936	176(177)	3(3)	15(15)	37(38)	38(38)	38(38)	24(45)	21
k 1. lednu 1937	174(177)	2(3)	15(15)	35(38)	38(38)	39(38)	21(45)	24
k 1. lednu 1938	176(177)	2(3)	16(15)	37(38)	38(38)	38(38)	22(45)	23
k 1. lednu 1939	175(177)	1(3)	14(15)	36(38)	38(38)	38(38)	26(45)	22

V závorce je uveden počet systemizovaných míst.

Dílčí srovnání počtů právnických úředníků se systemizovanými místy ostatních kategorií zaměstnanců ústřední správy hl. m. Prahy.²⁵⁶

Tab. 7, Počty právnických úředníků a úředníků všech ostatních kategorií Magistrátu hl. m. Prahy.

	právníci	ostatní
1932	168	2257
1933	168	2257
I/1934	170	2839
XII/1934	176	2845
1936	177	2845
1939	177	2848

Poznamenejme pro úplnou představu, že tyto počty nezahrnují zaměstnance, kteří nepodléhali pravidlům služební pragmatiky, ale služebního řádu, tzn. zaměstnanci s platem denním, týdenním atp. a též zaměstnance obecních podniků. Tato čísla jsou již problematictější

²⁵⁵ Údaje dle: Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy dle stavu ze dne 31. března 1929, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1929 (dále jen Status 1929); Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy dle stavu ze dne 31. března 1930, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1930 (dále jen Status 1930); Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy dle stavu ze dne 31. ledna 1931, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1931 (dále jen Status 1931); Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy podle stavu ze dne 31. ledna 1932, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1932 (dále jen Status 1932); Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy podle stavu ze dne 31. ledna 1933, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1933 (dále jen Status 1933); Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy podle stavu ze dne 31. ledna 1934, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1934 (dále jen Status I/1934); Status úředníků, zřízenců a pomocného personálu kancelářského hl. města Prahy podle stavu ze dne 31. prosince 1934, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1935 (dále jen Status XII/1934); Status úředníků, zřízenců a pomocného kancelářského personálu hl. města Prahy podle stavu ze dne 1. ledna 1936, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1936 (dále jen Status 1936); Status úředníků, zřízenců a pomocného kancelářského personálu hl. města Prahy podle stavu ze dne 1. ledna 1937, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1937 (dále jen Status 1937); Status úředníků, zřízenců a pomocného kancelářského personálu hl. města Prahy podle stavu ze dne 1. ledna 1938, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1938 (dále jen Status 1938); Status úředníků, zřízenců a pomocného kancelářského personálu hl. města Prahy podle stavu k 1. lednu 1939, Praha: Nákladem hl. města Prahy, 1939 (dále jen Status 1939).

²⁵⁶ Údaje dle Statusů 1932, 1933, I/1934, XII/1934, 1936 a 1939. Jedná se o dalších 14 až 16 kategorií od úředníků pro styk s cizinou (od Statu 1939), úředníků archivních a muzejních, technických; lékařů a zvěrolékařů, chemiků, geometrů; úředníků stavebních, účetních, administrativních, sociálně-pedagogických, kancelářských a manipulačních až po zřízence.

ověřitelná, neboť se s nimi setkáváme nejčastěji v návrzích obecních rozpočtů, které byly zpravidla sestavovány k odlišným datům, než status, neboť za běžných okolností se rozpočty projednávaly v prosinci předchozího roku. Odhady, podložené víceméně přesnými údaji v návrzích obecního rozpočtu, však ukazují, že v době těsně před vypuknutím velké hospodářské krize byl na pražské obci závislý každý dvacátý obyvatel Prahy, pokud byl každý třicátý devátý Pražan u obce zaměstnán nebo pobíral nějaký druh penze.²⁵⁷

Neméně zajímavé je srovnání poměru platů obecních zaměstnanců.²⁵⁸

Tab. 8a, Prostředky na výplatu pražských obecních úředníků se zohledněním konceptních úředníků.

potřeba	pro koncept	celkem pro zaměstnance*)	celková řádná potřeba
1899	119 260 zl.	441 565 zl.	4 116 837 zl.
1905	255 800 K	1 296 334 K	11 316 984 K
1908	300 200 K	1 715 481 K	12 681 040 K
1911	483 609 K	2 252 438 K	17 481 895 K
1917	545 083 K	2 583 693 K	23 001 957 K
1920	620 000 K	2 845 160 K	37 523 566 K

²⁵⁷ Zastupitel Josef Fikejzl (ČSL) ve schůzi ústředního zastupitelstva 5. prosince 1928 konstatoval celkový počet zaměstnanců 15253, k tomu pak 4219 pensistů. Praha byla jedním z největších zaměstnavatelů v ČSR. Věstník hlavního města Prahy, 49, 1928, s. 1220.

²⁵⁸ Dle Předchozí rozpočet král. hlav. města Prahy na rok 1899, Praha: Nákladem důchodů královského hlavního města Prahy, 1898 (dále jen Rozpočet 1899); Předchozí rozpočet král. hlav. města Prahy na rok 1905, Praha: Nákladem důchodů obecních královského hlavního města Prahy, 1904 (dále jen Rozpočet 1905); Předchozí rozpočet král. hlav. města Prahy na rok 1908, Praha: Nákladem důchodů obecních královského hlavního města Prahy, 1907 (dále jen Rozpočet 1908); Předchozí rozpočet král. hlav. města Prahy na rok 1911, Praha: Nákladem důchodů obecních královského hlavního města Prahy, 1910 (dále jen Rozpočet 1911); Předchozí rozpočet královského hlavního města Prahy na rok 1917, Praha: Nákladem důchodů obecních královského hlavního města Prahy, 1916 (dále jen Rozpočet 1916); Předchozí rozpočet hlavního města Prahy na přestupný rok 1920, Praha: Nákladem důchodů obecních hlavního města Prahy, 1919 (dále jen Rozpočet 1920); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1925, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1924 (dál jen Rozpočet 1925); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1929, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1928 (dále jen Rozpočet 1929); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1930, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1929 (dále jen Rozpočet 1930); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1931, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1930 (dále jen Rozpočet 1931); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1932, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1931 (dále jen Rozpočet 1932); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1933, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1932 (dál jen Rozpočet 1933); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1936, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1935 (dále jen Rozpočet 1936); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1937, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1936 (dále jen Rozpočet 1937); Rozpočty obce hlav. města Prahy na rok 1938, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1937 (dále jen Rozpočet 1938); Gemeindehaushaltsvoranschläge der Hauptstadt Prag/Rozpočty obce hlavního města Prahy 1941, Praha: Nákladem obce hlav. města Prahy, 1941 (dále jen Rozpočet 1941); Haushaltspläne der Hauptstadt Prag/Rozpočty hlavního města Prahy 1943, Praha: Nákladem hlavního města Prahy, 1943 (dále jen Rozpočet 1943); Rozpočty obce hlavního města Prahy na rok 1946, Praha 1946, nakladatel neuveden (dále jen Rozpočet 1946).

Tab. 8b, Prostředky na výplatu pražských obecních úředníků bez zohlednění konceptních úředníků. potřeba

	aktivní zaměstnanci	penzisté	celková řádná potřeba v Kč (K)
	počet/výdaj v Kč (K)	počet/výdaj v Kč (K)	
1925	1577/37 038 668	2144/21 656 886	409 152 853
1929	2018/43 341 506	918/13 055 904	507 648 538
1930	2077/47 643 820	998/15 913 173	536 445 156
1931	1863/49 351 579	1004/15 881 744	552 677 058
1932	1649/41 936 218	999/16 032 741	563 797 204
1933	2008/41 765 812	1010/16 352 508	557 606 671
1936	1774/42 132 936	1233/18 908 485	540 583 230
1937*	1842/43 695 299	1294/18 276 047	564 181 970
1938*	1849/42 561 1931	1257/18 792 246	597 901 127
1941*	1830/73 022 764	1337/25 944 199	847 247 281
1943*	1729/52 884 633	1455/32 075 738	1 117 031 254
1946*	2665/111 427 390	1355/36 800 400	1 549 005 143

*Údaj není úplný – není možno z návrhu rozpočtu rozlišit zaměstnance, zařazené do statu, uvedené ovšem mimo kapitolu „ústřední správa“, tedy ty, již jsou započítáni v dalších rezortních kapitolách, nebo z rozpočtu obecních podniků (typicky např. zaměstnanci referátu XV. – Elektrické podniky HMP). Počty zaměstnanců jsou v tomto přehledu převzaty vždy z návrhu rozpočtu řádného, kapitola I. Ústřední správa, oddělení B, Magistrát, úřady a ústavy obecní.

Platy právnických úředníků patřily k nejvyšším, které pražská obec vyplácela: zařazení do hodnotní třídy a platového stupně, resp. od roku 1926 do platové třídy a stupnice, se odvíjelo od nejvyššího dosaženého vzdělání úředníka. Životní úroveň právnických úředníků byla poměrně vysoká i přes dílčí výkyvy, dané mimořádnými hospodářskými poměry během válečných let 1914–1918 a 1939–1945, kdy zaměstnanci, odkázaní na pevné platy, trpěli poklesem hodnoty peněz. Jistý pokles ve mzdách znamenal nucené přijetí srážek ze složek platů (až 50 % z činovného a do 4 % ze služného) dle státního vzoru v době velké hospodářské krize a též zrušení vánočních odměn.²⁵⁹ Zejména v období první světové války byla snaha zaměstnancům přilepšovat tzv. vánočními příspěvky a podporami, které měly smysl zejména pro zaměstnance nižších kategorií.

Nikoli překvapivě, ve srovnání s pražským dělnictvem²⁶⁰ pobírali vysokoškolští úředníci několikanásobně vyšší platy. Zatímco průměrná roční dělnická mzda od roku 1921 klesla z 8515 Kč na 7391 Kč v roce 1929 (s nejdramatičtějším poklesem na 5641 Kč v roce 1923), úřednické platy neklesaly. Konceptní úředník X. třídy tak začínal v roce 1899 na ročních 1100 zl., po přepočtu na korunovou měnu to bylo 2200 K. Tentýž úředník pobíral v VI. hodnotní třídě ročně 6400 K v roce 1918, po povýšení do V. třídy v roce 1921 12108 Kč a v roce 1922

²⁵⁹ ZDENĚK KÁRNÍK, České země v éře První republiky (1818–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935), Praha: Libri, 2002, s. 441.

²⁶⁰ Údaje dle V. PRŮCHA A KOL., Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, I. díl, c. d., s. 237.

16308 Kč. Po převodu na platové stupně se z něj stal úředník I. platové třídy, ve 3. stupnici měl nárok na 49800 Kč ročně, s příplatky (v tomto konkrétním případě s činovním a přídavky na dvě děti) to bylo ročních 57000 Kč v roce 1926.²⁶¹

Platové třídy i stupně byly pevně dány (srv. tabulku 1 a 2), zvýšení platu nad rámec této klasifikace bylo po roce 1926 výjimečné, pouze formou dobře odůvodněných odměn za mimořádné práce odvedené v přesčasových hodinách, nebo příplatky za vedení či za přidělení k prezidiální kanceláři, kde byla přesčasová práce považována za automaticky nárokovatelnou. Pražská obec vyrovnávala platy svým zaměstnancům plošně dvakrát, jednou v souvislosti s přejímáním zaměstnanců připojovaných obcí od r. 1919 – tento proces vyvrcholil v roce 1925 – a podruhé při přechodu na státní systém služebních tříd v roce 1926.²⁶² Po zrušení povinných srážek z platů dle státního vzoru v roce 1938 přišla další omezení v roce 1939, kdy bylo výnosem Zemského úřadu zrušeno vyplácení všech osobních či funkčních příplatků.²⁶³ Během let okupace byl sice možný postup do vyšších platových stupňů a služebních tříd (zpravidla se schválením bezprostředně nařízeného nebo ústředního úřadu),²⁶⁴ výše platů však byla omezena.

Po skončení války osobní oddělení spolu s městskou účtárnou dostalo za úkol provést plošné odčinění křivd způsobených omezováním postupu. Všem úředníkům byly přepočítány platy a kariérní postupy (či kariérní postihy) byly zrušeny. Vedle toho probíhalo odčinění křivd veřejným zaměstnancům dle dekretu prezidenta republiky č. 53/1945 Sb., které se však netýkalo všech zaměstnanců, ale pouze těch, kterým byla způsobena křivda pro jejich politické postoje nebo osobní vlastnosti.²⁶⁵ Tento dekret tedy nevypořádal např. nucené penzionování dle vl. nař. č. 379/1938 Sb. z. a n. – ať již byli tito zaměstnanci reaktivováni dle dekretu prezidenta republiky č. 68/1945 Sb.,²⁶⁶ nebo ne. Možnost domoci se nápravy

²⁶¹ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/118, Josef Démal.

²⁶² Viz kapitola II.1.1.1.

²⁶³ Výnos Zemského úřadu v Praze č. 1196/9 z r. 1939/odd. 2. Zastavení výplaty přídatků bylo stvrzeno usnesením ústředního zastupitelstva 30. ledna 1939. Např. tamtéž, sign. Pers. IV/301, JUDr. Zdeněk Houska; tamtéž, sign. Pers. IV/189, JUDr. Čeněk Maťák aj.

²⁶⁴ Srv. zvl. § 17–25 vládního nařízení č. 420/1942 Sb. z. a n., o zjednodušení a o nové úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě, které se vztahovaly na samosprávné zaměstnance.

²⁶⁵ Dekret prezidenta republiky č. 53/1945 Sb., o odčinění křivd československým veřejným zaměstnancům. Dekret se týkal poměrně širokého okruhu osob, jak napovídá jeho název. Platnost pro zaměstnance samosprávných korporací je uvedena v jeho § 3 odst. 1 bod 1a).

²⁶⁶ Dekret prezidenta republiky č. 68/1945 Sb., o reaktivaci veřejných zaměstnanců, se týkal těchto zaměstnanců přeložených do výslužby, pokud, až na výjimky, nedosáhli ke dni účinnosti šedesáti let, jsou služby

a vyrovnání platů a penzí pro takto dotčené zaměstnance byla uzákoněna až po únorovém převratu zákonem č. 65/1948 Sb.²⁶⁷ V této souvislosti je zajímavé, že poměrně hojně přihlášky právnických úředníků o odškodnění dle dekretu č. 53/1945 Sb. byly spíše zamítány a spíše vyhověno bylo přihlášám o odškodnění dle zákona č. 68/1945 Sb. Dle dekretu č. 53/1945 Sb. tak bylo možno vyhovět žádostem o odškodnění i pozůstalých osob tam, kde byl příslušný zaměstnanec obětí rasové perzekuce, nebo zaměstnanci, který měl zastavený postup proto, že nesložil povinnou zkoušku z němčiny; naproti tomu „běžné“ újmy, jako právě nedobrovolné propuštění ze služby dle vl. nař. č. 379/1938 Sb. z. a n., nebyly dle tohoto dekretu odčiňovány.²⁶⁸

Zároveň byla připravována komplexní změna celého systému ohodnocení zaměstnanců. Na jejích principech se usnesla rada ÚNV na schůzi 9. srpna 1946 v rámci svého Budovatelského programu.²⁶⁹ Systém časového odměňování měl být nahrazen systémem výkonnostním, zvláštních odměn se mělo dostat úředníkům, kteří dokázali svou prací přivést městu úspory. Vedle zavedení osobní odpovědnosti úředníků, což znamená v zásadě popření rozhodovací pravomoci představeného v oblasti přenesené působnosti, měla být (a byla) provedena revize počtu zaměstnanců tak, aby ti, kteří přišli Praze vypomoci od května 1945 pro zvládnutí návalu úřední práce a jichž už nebylo potřeba, byli vráceni na svá původní působiště. Nikterak novou byla teze, že noví zaměstnanci budou vybíráni velmi pečlivě a bez ohledu na jejich stranickou příslušnost a že správa bude zhospodárněna.²⁷⁰

III.1.1 Bydlení

Značnou část svých příjmů vydávali úředníci za bydlení. Do roku 1926 se vyplácelo tzv. příbytečné, čtvrtletní příspěvek na činži, pokud dotyčný bydlel ve vnitřní Praze – předměstských obcí se tento příspěvek netýkal. Příbytečné bylo předmětem kritiky i satirické

schopní jak tělesně, tak duševně a mohou-li se prokázat bezúhonností a osvědčením o národní spolehlivosti (§ 2 a 3 tohoto dekretu).

²⁶⁷ Zákon č. 65/1948 Sb., o odškodnění a jiných opatřeních pro některé veřejné zaměstnance, kteří byli přeloženi do výslužby, nebo jejichž služební poměr byl rozvázán v době nesvobody.

²⁶⁸ Např. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/369, JUDr. Bedřich Weil, který byl propuštěn dle § 5 vl. nařízení č. 136/1940 Sb. (o tom dále). Opět pouze ilustrativně uvádíme příklad přihlášky Dr. Milady Horákové za odškodnění dle dekretu č. 53/1945 Sb., již nebylo v letech 1946–1948 vyhověno v první instanci Zemským úřadem v Praze, po odvolání ani Ministerstvem vnitra. Tamtéž, sign. Pers. IV/330, JUDr. Milada Horáková.

²⁶⁹ Budovatelský program rady Ústředního národního výboru hlavního města Prahy. Usnesení rady ÚNV hlavního města Prahy ze dne 9. srpna 1946, Praha: rada Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, 1946, s. 6.

²⁷⁰ Tamtéž.

nadsázky²⁷¹ a bylo ze systému platů dle zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. vypuštěno. U nájemního bydlení v Praze hrálo roli, zda se jednalo o tzv. staré nebo nové domy, tedy zda byly domy postaveny dle stavebního povolení uděleného před po 27. lednu 1917. Nájemníci v tzv. nových domech podléhali ochraně, což v podstatě znamená, že nájemné v takovýchto domech bylo regulováno.²⁷²

Tab. 9, Průměrné roční nájemné (v Kč) ve Velké Praze 1923–1930²⁷³

rok	byt 1+kuchyň domy s ochranou nájemníků	byt 2+kuchyň	byt 1+kuchyň domy bez ochrany nájemníků	2+kuchyň
1923	740	1432	1692	2680
1924	767	1470	1733	2753
1925	850	1630	1800	2760
1926	915	1740	1890	2770
1927	940	1760	2140	2960
1928	970	1820	2455	3765
1929	1125	2070	2700	4500
1930	1260	2170	2790	4500

Pokud byl rok 1914 brán jako hodnota 100, pak index nájemného v roce 1923 dosahoval u jednopokojového bytu s kuchyní hodnoty 206 bodů, v roce 1930 350 bodů, u dvoupokojového bytu s kuchyní 224 bodů v roce 1923 a 339 bodů v roce 1930. U tzv. starých domů, kde nájemné nepodléhalo regulaci, byla tato čísla více než dvojnásobná.²⁷⁴ Vztáhneme-li tedy ceny nájemního bydlení za období 1923–1930 k uvedeným mzdám, vidíme, že bez ohledu na poměrně rychle rostoucí výši nájmu si mohl i úředník ve vysokoškolské služební třídě I/6, na počátku své kariéry, dovolit samostatný jednopokojový byt i v domě bez „regulovaného“ nájemného, neboť to ho stálo přibližně 10–20 % hrubého ročního platu (bez činovního a příspěvků na vychování dětí).

Právnickí úředníci, a tudíž ani jinak vysokoškolsky vzdělaní zaměstnanci, zpravidla nedosahovali nároku na přidělení bytu v obecních domech, neboť jejich výdělky byly příliš

²⁷¹ Satiricky, ovšem bez ironie, je systém jednoduše vysvětlen na osudech Františka Vejvary, fiktivní postavě mladého konceptního úředníka pražského magistrátu konce 19. století. IGNÁT HERRMANN, Otec Kondelík a ženich Vejvara, Praha: F. Topič, 1900, o příbytečném a bytové nouzi v předměstími sevřené Praze viz s. 309–321. Je pochopitelné, že pražský sbor obecních starších neměl v úmyslu podporovat předměstské majitele realit velkých tzv. vnitřních předměstí (Smíchov, Královské Vinohrady, Karlín a též Žižkov), kteří v rozhodujících ohledech blokovali slučování s Prahou. K TOMU J. PEŠEK, Od aglomerace k velkoměstu, c. d., s. 135–203.

²⁷² Systém zákonů na podporu stavebního ruchu je přehledně podán v publikaci: Jan Konopáč, Nájemné ve Velké Praze v letech 1923–1930 jako složka životních nákladů rodině dělnické a úřednické v Praze, Praha: Státní úřad statistický, 1931, s. 28–31.

²⁷³ Dle J. KONOPÁČ, Nájemné ve Velké Praze v letech 1923–1930, c. d., s. 10.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 10 a s. 11: V Praze bylo v roce 1923 5699 tzv. nových bytů, do r. 1930 tento počet vrostl více než desetinásobně na 60369. Proti tomu počet tzv. starých bytů, 165 555 v roce 1923, poklesl v roce 1930 mírně na 161 671 – to je důsledek stále probíhající asanace a přestavby vnitřní Prahy, kde činžovní domy ustupovaly výstavbě kancelářských (ministerských, jiných úředních i univerzitních) budov na vltavském nábřeží.

vysoké, aby k tomu byli kvalifikováni. Od počátku 20. století jim však obec umožnila, aby za výhodných podmínek zakoupili stavební pozemek v asanačních obvodech nebo v nově připojených obcích (po roce 1919), kde by mohli nechat postavit vlastní vilky. Porovnáním adres právnických úředníků za roky 1906–1939²⁷⁵ můžeme zjistit jednak preference lokalit a též do jisté míry, dá-li se to z nemovitosti určit, zda bydleli v domě činžovním, či ve vilce. Na první pohled je patrný pozvolný trend ke stěhování z vnitřního města na předměstí. V roce 1914 bydlel nejvyšší počet právnických úředníků na Novém Městě (41 ze zjištěných 99 adres), druhou lokalitou byly Holešovice, které od svého připojení ku Praze zažívaly stavební boom. V roce 1935, i s úvahou utlumení (či spíše propadu) stavebního ruchu v době velké hospodářské krize, bydlel nejvyšší počet právnických úředníků – 25 ze 179 zjištěných adres – na Smíchově, 24 z nich bydlelo v Královských Vinohradech. V roce 1939 je tento trend (odchodu z vnitřního města) jasně patrný, v obvodech I–VI bydlelo, ze 159 zjištěných adres, 25 právnických úředníků, pokles zaznamenaly i Holešovice (12 právnických úředníků) a též Královské Vinohrady (16) a Smíchov (19). V žádném z pramenů nebyl zjištěn konceptní/právnický úředník bydlící v Praze IX. (Vysočany, Hloubětín, Prosek), což vzhledem k výrazně průmyslovému charakteru této lokality není nikterak překvapivé.²⁷⁶ Konceptní úředníci se stěhovali v poměrně značném počtu do původně zcela venkovských obcí, kde byla plánována a realizována výstavba pouze rezidenčního charakteru, jako Břevnov, Střešovice (části XVIII. obvodu) a Bubeneč (část XIX. obvodu). Zvýšený výskyt adres zaznamenávají i činžovními domy zastavované Dejvice (část XIX. obvodu). Tyto atraktivní lokality byly sice spíše vzdálené od magistrátních úřadů a úřadoven, ale jejich dostupnost k centru výrazně zlepšoval rozvoj tramvajové a později též autobusové sítě.²⁷⁷

²⁷⁵ Údaje o adresách konceptních/právnických úředníků pražského magistrátu byly převzaty z Almanachu (královského) hlavního města Prahy z let 1906, 1914, 1924, 1930, 1935 a 1939. Pokud to bylo možno, byla existence vlastního bydlení ověřena pomocí osobních spisů předmětných úředníků nebo pomocí dalších fondů a sbírek Archivu hlavního města Prahy, což bude případně uvedeno.

²⁷⁶ Viz Orientační plán hlavního města Prahy s okolím (1938). Dostupné např. na <http://web2.mlp.cz/mapa1938/klad.php> [29. února 2020].

²⁷⁷ Obecní zaměstnanci mohli využít slevy na tramvajové traťové jízdenky, poskytované Elektrickými podniky hl. m. Prahy. Autobusových linek se slevy údajně netýkaly. V roce 1932 tak stál traťový lístek po slevě 20 Kč a síťový 30 Kč. Slevu však bylo možno využít jen v časově omezenou dobu, např. obvyklou pro cesty do a ze zaměstnání. Viz Věstník hlavního města Prahy, 50, 1931, s. 1092. K historii pražské městské hromadné dopravy srv. četné práce Archivu Dopravního podniku hlavního města Prahy, a. s., zejména Pavla Fojtíka, např. PAVEL FOJTÍK – STANISLAV LINERT – FRANTIŠEK PROŠEK, Historie městské hromadné dopravy v Praze, Praha: Dopravní podnik hl. m. Prahy, 2005; dále např. ve výsledku poněkud problematickou práci R. VONDŘY, Po kolejích a silnicích Velké Prahy, c. d. (viz pozn. č. 6).

Tab. 10, Rozložení bydliště právnických úředníků v letech 1906–1939 v Praze a v předměstích

	1906	1914	1924	1930	1935	1939
I.	10	5	6	5	4	2
II.	40	41	29	23	18	9
III.	9	9	7	6	6	5
IV.	–	13	7	4	4	7
V.	2	3	4	5	2	1
VI.	1	1	6	4	3	1
VII.	18	21	19	19	12	12
VIII.	1	7	3	3	4	2
IX.	–	–	–	–	–	–
X.	–	–	5	2	2	1
XI.	1	–	5	4	4	7
XII.	2	–	12	20	24	16
XIII.	–	–	8	4	11	14
Vršovice	–	–	–	1	8	11
Strašnice	–	–	–	3	3	3
XIV.	–	–	3	6	10	9
Nusle	–	–	2	3	6	4
Michle	–	–	1	2	2	1
Dolní Krč	–	–	–	1	1	1
Záběhllice [Spořilov]	–	–	–	–	1	3
XV.	–	–	2	2	5	8
Podolí	–	–	2	2	–	2
Braník	–	–	–	–	2	–
Hodkovičky	–	–	–	–	3	5
Lhotka	–	–	–	–	–	1
	1906	1914	1924	1930	1935	1939
XVI.	1	–	6	18	25	19
XVII.	–	–	–	1	1	–
XVIII.	–	–	7	7	17	17
Břevnov	–	–	1	3	6	6
Střešovice	–	–	6	4	10	11
Liboc	–	–	–	–	1	–
XIX.	–	–	11	17	21	28
Bubeneč	–	6	6	7	9	–
Dejvice	–	–	5	11	14	19
mimo Prahu	4	–	1	–	5	1

Obvody I.–VII. a XII. se shodují s katastrálními územími, v XI. obvodě se jedná pouze o Žižkov, v XVI. pouze o Smíchov, v XVII. obvodě pouze o Košáře.

Ve vztahu k úředníkovu postavení nemůžeme říci, že by byly preferovány určité městské obvody nebo katastrální území v závislosti na hodnostní nebo služební třídě úředníků. Do konce první světové války je třeba vzít v úvahu, že nejvíce bytů bylo v postupně dostavovaném a přestavovaném území Nového Města (Praha II.), i když i zde později proběhla asanace vltavského nábřeží, Vojtěšské čtvrti, u kostela sv. Apolináře atp. Nejméně domů/bytů bylo ve Vyšehradě (Praha VI.), kde značnou část katastru stále zabírala vojenská pevnost. Relativně malý počet úředníků bydlících na Hradčanech (Praha IV.) je dán jednak malým prostorem čtvrti a dále tím, že se před rokem 1914 teprve dostavovaly úřednické vilky na tzv. Baštách, kde obec poskytla svým zaměstnancům možnost výhodně koupit pozemky

v bývalém hradebním pásmu.²⁷⁸ Další takovou nabídku bylo možno využít prakticky po celou dobu existence první republiky, kdy mohli úředníci s pomocí výhodné půjčky reflektovat nabídku na koupi stavebního pozemku ve Střešovicích, Libni, Záběhlicích (Spořilov) atd., a tak zaplatit před podpisem tržební smlouvy polovinu ceny tohoto pozemku. Druhá polovina kupní ceny byla srážena ve sto dvaceti srážkách ze služného (nebo penze).²⁷⁹ V VIII. obvodě se úřednické adresy bez výjimky vztahují na lokality mimo dělnické části, tzn. na Troju nebo na vilky v horní Libni. Vzhledem k tomu, že věrohodně rekonstruovat habitus právnických úředníků pražského magistrátu je vzhledem k chybějícím pramenům prakticky nemožné, zohledňujeme podrobněji alespoň preference jejich sídelních lokalit.

III.1.2 Rodinné a osobní poměry (ve vztahu ke kariéře)

Rodinné a osobní poměry několika desítek právnických úředníků pražského magistrátu jsme dílčím způsobem analyzovali s využitím údajů v jejich osobních spisech a dále pomocí údajů v tzv. konskripčních arších tzv. staré a nové konskripce.²⁸⁰ Vzhledem ke značnému počtu prověřovaných osob nebyly prováděny další rešerše v matrikách, které jsou již uloženy v archivech.

Osobní spisy právnických úředníků byly zaváděny průběžně, od zavedení nové úřední spisové manipulace v roce 1900 a podle souvislé číselné řady signatury Pers. IV by jich mělo být 439. Některé ze spisů byly v roce 1944 tzv. přerazeny a dochovaly se z nich – v lepším případě – alespoň spisové obálky. Některé spisy zcela chybí. Důvody jsou obvyklé – ztráta, postoupení spisu atp. V nutných případech, jako např. u Dr. Karla Blažka, prezidiálního šéfa od r. 1946, byl průběh kariéry nebo její důležité momenty rekonstruován podle existujících indexů personálního oddělení prezidia.²⁸¹

²⁷⁸ Jedná se např. o čísla popisná 235, 236, 238, 240, 241, 242. Pokud se podařilo ověřit, nabídky využilo devět úředníků, někteří s manželkami. Srv. AHMP, Sběrka listin, sign. PPL II – 2956, 3228, 2963 z let 1911–1912.

²⁷⁹ Např. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/111, JUDr. Karel Domanja. Parcela na stavbu domu ve Střešovicích tak stála necelých 45 000 Kč. Principiálně stejné nabídky využil ještě v roce 1940 JUDr. Václav Tuček k zakoupení parcely v Libni za celkovou cenu 24 251,25 K. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/340, JUDr. Václav Tuček.

²⁸⁰ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, osobní spisy, sign. IV; tamtéž, Referát IV. popisní, evidence pražských domovských příslušníků (obecním úředníkům bylo udělováno domovské právo nastoupením do úřadu od novelizace zákona č. 105/1863 ř. z. – zákonem č. 222/1896 ř. z., § 10). K chudinské a sociální péči ve vztahu k samosprávě srv. např. MILAN HLAVAČKA – PAVEL CIBULKA A KOL., Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén. Ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení, Praha: Historický ústav AV ČR v. v. i., 2013; MILAN HLAVAČKA – PAVEL CIBULKA A KOL., Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781–1939. Ideje – legislativa – instituce, Praha: Historický ústav AV ČR v. v. i., 2015, kde autorkou páté části, věnované Praze, je Olga Fejtová (s. 223–314).

²⁸¹ Základní informace o kariéře Dr. Blažka u pražského magistrátu viz Věstník hlavního města Prahy, 44, 1946, s. 897. Dr. Blažek byl jedním z nejfotografovanějších obecních úředníků – často doprovázel primátora Dr. Vacka

Souvislou řadu osobních spisů magistrátních právníků přerušují spisy jejich vdov, zejména těch úředníků, kteří zemřeli před zavedením nové manipulace v roce 1900 (a jejichž spisy již byly uloženy ve spisovně). V zásadě jsme nebrali v úvahu spisy, založené v případě potřeby již vysloužilému úředníku nebo jeho vdově, kde mohl původní/starší spis z doby úředníkovy aktivní služby existovat ve starších manipulacích.²⁸² Při analýze rodinných poměrů a zdravotního stavu úředníků byli bráni v úvahu právníčtí/konceptní úředníci, kteří u pražského magistrátu sloužili alespoň jeden rok.

Rodinné poměry během zaměstnání u pražského magistrátu, resp. výplaty penzijních požitků jsme mohli ověřit u 250 úředníků, tzn. 247 domácností (odečtena byla tři úřednická manželství, kde byli oba manželé úředníky právnické kategorie). Ve 129 rodinách máme doloženy děti, nejčastěji a bez ohledu na dobu, kdy byl příslušný úředník zaměstnán u pražské obce nebo u obcí připojených, se jednalo o jedno dítě (64 rodin), v 36 domácnostech to byly dvě děti a v 19 domácnostech tři děti. V deseti domácnostech lze doložit více než tři děti – po čtyřech dětech je doloženo v pěti domácnostech, po šesti dětech ve dvou domácnostech, jednou je hlášeno pět dětí a jednou deset (ovšem ze dvou manželství téhož úředníka). Započítány byly všechny živě narozené děti, byť některé zemřely před dosažením 6. roku věku, a též schovanci nebo děti nevlastní (vyženěné), nárokovali-li na ně úředníci výchovné. Nemáme doloženy žádné děti nemanželské nebo pozdějším manželským svazkem legitimované – jedná se tedy vždy o manželské děti.

Ze všech dochovaných osobních spisů signatury Pers. IV²⁸³ můžeme dle výše uvedených kritérií dále doložit, že 335 úředníků bylo ženatých (vdané). Z toho 23 bylo oddáno dvakrát (ve dvou případech s tímtéž partnerem) a dva úředníci byli ženatí třikrát. Rozvodu/rozluky dosáhlo jedenáct úředníků, nikoli překvapivě, po roce 1919.²⁸⁴ V jednom případě máme doloženo, že po zaopatření svých dětí se úředník odstěhoval a na značný čas i izoloval od své

při nejrůznějších oficiálních příležitostech. V popiskách k fotografiím bývají jeho jméno a úřední titul uváděny téměř vždy.

²⁸² Např. osobní spis Karla Vraného, magistrátního rady a známého filantropa, který sloužil u pražské obce do r. 1890, je třeba hledat pod značkou B hlavní spisovny magistrátu. Jeho spis v osobním oddělení prezidiální kanceláře byl založen patrně u příležitosti jeho pohřbu v roce 1910. Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/155, Karel Vraný.

²⁸³ Údaje jsou částečně doplněny z konskripčních karet tzv. nové konskripce. AHMP, f. MHMP I., referát IV popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1910–1949.

²⁸⁴ Rozluku všech manželství umožnil zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství, který novelizoval příslušná ustanovení občanského zákoníku. K rozluce zde § 13 a následující.

rodiny s tím, že potřebuje klid, a to zcela bez předchozích manželských neshod. Šest právních úředníků bylo sešvagřeno – bratřenci Dr. Rudolf Hlubinka a Dr. Emanuel Svoboda pojali za manželky dcery Mikoláše Alše,²⁸⁵ ze starší generace byli švagry Karel Schwab a Josef Šimůnek a z generace mladší Dr. Jan Plch a Dr. Karel Kohlmünzer (bratr manželky Dr. Plcha). Ministerský rada Václav Hrnčíř, magistrátní hospodářský expert převzatý v roce 1920 do státních služeb, pojali za druhou manželku Marii, vdovu po magistrátním radovi Karlu Tumpachovi.²⁸⁶ Několik úředníků a úřednic našli svého životního partnera v řadách pražských obecních zaměstnanců.²⁸⁷

Několik úředníků, kteří dosáhli velmi vysokých postů v magistrátní hierarchii, zůstalo nejméně během své služby svobodných a o domácnost se jim staraly příbuzné, nejčastěji sestry, řidčeji matky nebo, v jednom případě, teta. Např. JUDr. Zdeněk Kučera, před svým penzionováním v roce 1936 představený Ústředního sociálního úřadu, žil v domácnosti své provdané sestry, na niž byl v tomto ohledu odkázán.²⁸⁸ Ovdovělý magistrátní sekretář František Beneš vyřešil absenci hospodyně, po úmrtí své tety, jež se mu starala o domácnost, novým sňatkem v roce 1919.²⁸⁹ Sestra vrchního magistrátního rady Emila Šípka, patrně

²⁸⁵ Viz pozn. č. 475. Nebyla to jediná manželství, kde byla manželka umělecky činná nebo pocházející z umělecké rodiny. Rada Rudolf Mlynář se v roce 1918 oženil s herečkou Národního divadla Annou Suchánkovou, prezidiální rada JUDr. Josef Sobotka s dcerou hudebního skladatele Antonína Dvořáka Annou. Tamtéž, sign. Pers. IV/16, JUDr. Josef Sobotka a sign. Pers. IV/104, Rudolf Mlynář.

²⁸⁶ Václav Hrnčíř (1860–1932, u magistrátu v letech 1885–1920) byl od r. 1902 vdovcem po třináctiletém manželství, z něhož se narodil jeden syn. Karel Tumpach (1855–1913) začínal u magistrátu ještě za studií jako písař (1883–1885), jako konceptní praktikant byl přijat v roce 1885 a o rok později získal definitivu. Byl dalším z konceptních úředníků, kteří se zabývali převážně hospodářskou agendou. V letech 1893–1910 byl přidělen referátu asanačnímu, jinak působil v hospodářském referátě, v roce 1910 se stal představeným spojených referátů I.B. hospodářského a plynářského. Marie Tumpachová ovdověla po 23 letech manželství, jejím dvěma dcerám bylo v tom roce 20, resp. 19 let. Druhý sňatek uzavřeli V. Hrnčíř a M. Tumpachová v roce 1922. Skutečné okolnosti jejich seznámení a skutečné důvody jejich rozhodnutí vstoupit v manželský svazek nemůžeme zjistit. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/93, Václav Hrnčíř; tamtéž, sign. Pers. IV/130, Karel Tumpach.

²⁸⁷ Z právních úředníků to byli např. Dr. Zdeněk Houska a Dr. Marie roz. Bláhová ; Dr. Poslušný a Dr. Aloisie, roz. Poslušná. Manželství Dr. Andělína Mertý a Dr. Anny, roz. Tyšerové, máme doloženo z konskripční karty Dr. Mertý. AHMP, f. MHMP I., ref. IV popisní, evidence pražských domovských příslušníků, 1910–1949, karton 536.

²⁸⁸ Tamtéž, sign. Pers. IV/120, JUDr. Zdeněk/Zdenko Kučera (1876–1948, u pražského magistrátu v letech 1901–1936). V době mnichovské krize v roce 1938 se již penzionovaný Dr. Kučera nabídl, na základě výzvy bývalým úředníkům, již přinesly denní listy, že vypomůže se zvládnutím úřední agendy. V dopise prezidiu vylíčil, že jeho sestra, u níž žije, z obav před vypuknutím války opustila byt v pražském Podskalí a dočasně se i s rodinou uchýlila na venkov (na Zbraslav), a jemu tudíž nezbývá, než ji tam dočasně následovat. Dr. Kučera u své sestry též dožil; celý rok před jeho smrtí v roce 1948 ho ošetřovala v jeho nemoci.

²⁸⁹ Tamtéž, sign. Pers. IV/125. František Beneš se v roce 1936 stal představeným referátu X. zdravotního, kde předtím působil od r. 1915. V roce 1937 se stal ústřední radou magistrátu v I. služební třídě 2. platové stupnice – srv. Status 1938, c. d., s. 6.

jediného pražského²⁹⁰ konceptního úředníka, který sloužil v legiích, neměla po jeho smrti nárok na zaopatření, které se týkalo pouze manželek a dětí obecních úředníků, a podle dostupných spisů nedostala žádnou podporu ani cestou milosti. Ne zcela jasné jsou poměry představeného osobního oddělení prezidiální kanceláře JUDr. Karla Domanji, o jehož domácnost (ale i o nemocnou matku, s níž žil), se starala jeho sestřenice.²⁹¹

Během sledované doby platilo privilegované a ovšem formálně těž zodpovědnější postavení muže – živitele a zaopatřovatele rodiny,²⁹² což je běžně patrné i ze základních předpisů, upravujících služební poměr úředníků pražského magistrátu a pravidla pro určení výslužebních požitků a zaopatření vdovám a sirotkům.²⁹³ Postupem doby, můžeme-li to doložit z řídkých zmínek, přestávalo být výjimečné, že by manželky právnických úředníků neměly zaměstnání, kromě péče o chod domácnosti. Vedle shora zmíněných uměleckých povolání (herečka, malířka) se také setkáváme s učitelkami na středních školách. Počet provdaných právnických úřednic – ve sledovaném období²⁹⁴ víme o 18 ženách/právnickách konceptní kategorie, resp. zejména služební třídy I – začal výrazně stoupat až ve třicátých letech 20. století, kdy z 23 právnických čekatelů je sedm žen. (Příčiny jsou nasnadě a již jsme je uvedli: více žen absolvovalo právnické fakulty československých univerzit, a mohly se tak ucházet o tato místa.)

²⁹⁰ Emil Šípek (1881–1928) byl zaměstnancem bubenečského úřadu a do služeb pražské obce byl převzat.

Uváděl službu v legiích v letech 1918–1920. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/252. Dále viz „Pravidla 1926“ č. j. 15200/1926 os. pres., § 51–60.

²⁹¹ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/111, JUDr. Karel Domanja.

Dr. Domanja (1880–1948, aktivní služba 1901–1939) se vypracoval z chudých poměrů. Jeho otec zemřel v roce 1892 a Domanja si na studia přivydělával pět let jako denní písař v referátě X. zdravotním; kromě toho pobíral městské stipendium. Po ukončení právnických studií byl od r. 1906 zařazen do statu. Od r. 1919 byl přidělen do prezidiální kanceláře, kde se stal od r. 1926 nástupcem rady Františka Boháčka na postu představeného osobního oddělení. Využil nabídku na koupi jedné z obecních stavebních parcel ve Střešovicích (od r. 1932) za 22 332,10 Kč. Nejpozději od r. 1918 žil se svou ovdovělou matkou, o niž se starala sestřenice Dr. Domanji.

O penzionování zažádal sám koncem roku 1938 a rozhodl se využít § 21 vl. nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n. O rok později odmítl nabídku na titul „ústřední ředitel magistrátu v. v.“, jehož se pro něj domáhal Klub právnického úřednictva. Jeho členství v zednářské lóži „Národ“ nemáme ověřeno.

²⁹² K tomu srv. např. JAKUB RÁKOSNÍK – RADKA ŠUSTROVÁ, Rodina v zájmu státu. Populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918–1989, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 22–23.

²⁹³ Abychom byli konkrétnější: *Pravidla 1926* č. j. 15200/1926 os. pres. např. výslovně nepočítala s tím, že by ovdovělý manžel mohl žádat vdoveckou penzi po své manželce, zaměstnané u pražského magistrátu. Sirotci po takové zaměstnankyni však měli nárok na sirotčí důchod.

²⁹⁴ Tedy ženy právničky, přijaté na místa konceptních/právnických úředníků v letech 1918–1938, případně reaktivované v roce 1945.

Ženy měly nárok na tříměsíční placenou mateřskou dovolenou, již mohla městská rada na žádost prodloužit udělením další dovolené neplacené.²⁹⁵ Z hlediska požitků vládly do roku 1939, dnešními slovy řečeno, rovné příležitosti – platy žen a mužů se počítaly dle totožných tabulek, ovšem žena do roku 1938 nedosáhla vyšší služební třídy a stupnice, než I/4 (spojeno s úředním titulem magistrátní radová). V tom nebyl projev diskriminace, ale prosté uplatňování platných pravidel. Po druhé světové válce dosáhly vyššího titulu dvě²⁹⁶ úřednice, Dr. Housková a Dr. Horáková, jež byly po penzionování v lednu 1939 reaktivovány v roce 1945. Dr. Housková po ovdovění pracovala u magistrátu, resp. v ÚNV hlavního města Prahy do r. 1951, kdy odešla do podniku Kovomat (její pracovní poměr byl ukončen pro nadbytečnost dle zákona č. 66/1950 Sb.), před zrušením úředních titulů dosáhla titulu vrchní magistrátní radová ve třídě služební třídy Ib (od r. 1946, důsledek renominační akce) platové stupnice 3c (od r. 1948). Dr. Horáková měla v letech 1945–1948 přerušen pracovní poměr pro výkon poslaneckého mandátu, ale renominace se jí také týkala. V roce 1946 tak byla se zpětnou platností povýšena do 2. platové stupnice I. služební třídy a s úředním titulem vrchní magistrátní radová. To byla nejvyšší pozice, již žena dosáhla v magistrátní hierarchii v námi sledovaném období, přestože se nestala představenou žádného úřadu nebo referátu.²⁹⁷

O skutečných rodinných poměrech máme možnost učinit si částečnou představu z oznámení o změnách rodinného stavu úředníků, o narození a úmrtí dětí a s žádostí o vdovské penze. V případech, kdy bylo nařízeno, se můžeme spolehnout na výsledky místního šetření, jež prováděli magistrátní okresní.²⁹⁸ Při nutné kritice pramenů, jež umožňují zejména žádosti neformulářového typu, kde počítáme s přikrašlováním v popisech vztahů mezi manželi, nebo naopak, můžeme konstatovat jen velmi malé množství výskytu nestandardních rodinných vztahů, jako je manželský nesoulad (hádky, nasazování, obviňování). V kvalifikačním řízení u pražského magistrátu (viz kapitola III.7.1) se v zásadě neposuzovalo chování pražských

²⁹⁵ Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/397, JUDr. Marie Gollerová/Nucová.

²⁹⁶ V roce 1938 byla ve 4. stupnici I. služební třídy ještě Dr. Šnajdaufová, ale odešla do penze v roce 1941 pro rozličné choroby a po válce nebyla reaktivována. Srv. tamtéž, sign. Pers. IV/298, JUDr. Jiřina Šnajdaufová.

²⁹⁷ Srv. tamtéž, sign. Pers. IV/312, JUDr. Marie Housková a sign. IV/330, JUDr. Milada Horáková.

²⁹⁸ Úředníci přidělení Ústřednímu úřadu pro službu v okresích a výkonnou (původně Kancelář pro službu dozorcí a výkonnou v okresích). Místním šetřením v domácnostech, u sousedů atp. zjišťovali nebo ověřovali údaje v žádostech. Prováděli v zásadě všechna potřebná místní šetření i pro záležitosti berní, živnostenské, zdravotní, bytové, sociální atp. V exekučních a dražebních věcech vymáhali exekuce obecních dávek a podobných plateb, prováděli exekuční dražby atp. Úplný popis agendy magistrátních okresních je uvedeno v Almanáčích hlavního města Prahy, např. Almanach 1935, c. d., s. 146–147; M. KRATOCHVÍL, O vývoji městské správy pražské, c. d., s. 118 a 124; Stručný nástin a historický vývoj instituce „Sboru magistrátních okresních hl. města Prahy“, jich kompetence a organisace. 1784–1927, (red.) KAREL B. KUČERA – FRANTIŠEK X. NOVOTNÝ, Praha: Ústřední úřad pro službu v okresích a výkonnou magistrátu hl. města Prahy, 1927.

obecních úředníků mimo úřad. O to více pak působí jakékoli vybočení z očekávaného standardu vzorců chování řádných občanů. Na druhou stranu je patrné, že přes různou míru zostuzení, způsobenou neurovnanými rodinnými poměry, taková „soukromá“ ostuda neměla vliv na kariérní postup úředníků, pokud se nedotkla jejich úředního působení, i když si veřejnost mohla myslet pravý opak a domáhat se od magistrátu nápravy (více o tom v kapitole III.7.2 o disciplinárních řízeních).

V žádostech o vdovské penze je patrné, že zatímco během aktivní služby úředníka nebo během doby, kdy pobíral penzi, bylo možno udržet výdaje za domácnost na očekávané úrovni, životelovo úmrtí, zvláště v době obou válek, znamenalo pro vdovy značný pokles životní úrovně – vdovy žádaly městskou radu o výpomoc i několikrát do roka. Ve vyhovění těmto žádostem lze spatřovat jisté sympatie, neboť neexistovala-li pravidla, která by udělení výpomoci umožnila, byly tyto mimořádné příspěvky udělovány městskou radou dobrovolně.²⁹⁹

Z četných a opakujících se žádostí o příspěvek od vdov a sirotků po právnických úřednících vyčnívá případ Leopoldiny Stehlíkové, první manželky magistrátního rady, básníka a překladatele Dr. Emanuela Stehlíka-Čenkova, jež poněkud vyniká i okolnostmi svého vzniku v době nacistické okupace Prahy. Leopoldina Stehlíková se od prosince roku 1940 domáhala udělení vdovské penze, ač k rozvodu jejich manželství došlo v roce 1914 a k rozluce o sedm let později: L. Stehlíková tak neměla vůbec žádný nárok na obecní podporu, zvláště když byla po rozluce prvního manželství podruhé provdána (přestože ve druhém manželství ovdověla). Dr. Stehlík-Čenkov (1868–1940) měl své první manželce platit měsíční alimenty 900 Kč, od roku 1939 450 K (penzistům bylo odebráno činovné a penze byly vůbec sníženy kvůli úsporám ve veřejné správě). Jeho úmrtím Leopoldina Stehlíková o tento příjem přišla a tvrdila, že jiný nemá. Protože zjistila, že druhá Stehlíkova manželka Růžena, která zemřela krátce po Dr. Stehlíkovi na podzim roku 1940, nárok na vdovskou penzi neuplatní, přihlásila se o ni sama – poprvé ještě v roce 1940 (neúspěšně) u magistrátu a podruhé v roce 1942 u Oberlandrátu. Její žádosti nebylo vyhověno (v podstatě nařízením nadřízeného úřadu), a tak se u magistrátu v roce 1944 domohla alespoň roční podpory 2100 K. Šetřením magistrátního okresního, provedeným v únoru roku 1944, bylo zjištěno, že

²⁹⁹ Srv. žádosti o výpomoci městské radě (v jednom případě sepsané přímo představeným osobního oddělení prezidia Františkem Boháčkem v kanceláři Staroměstské radnice) Marie Tumpachové a jejích dcer z let první světové války a následujících, do r. 1922, jimž bylo ve všech případech vyhověno. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/130, Karel Tumpach.

L. Stehlíková žila bez vlastních prostředků v domácnosti se svou dcerou Annou, již z pozůstalosti Dr. Stehlíka připadl nepominutelný díl 100 000 K, které však sloužily k jejich výživě.³⁰⁰

Z deníků Dr. Stehlíka víme, že manželství s Leopoldinou Petrlíkovou nebylo šťastné, manželé se poměrně záhy začali odcizovat již po narození dcerky (1894) a jistý podíl na tom měla Stehlíkova tchyně,³⁰¹ můžeme-li zobecnit jeho výhrady vůči ní, osoba poněkud hašteřivé povahy, jež nacházela jisté zalíbení ve štvání své dcery a vnučky proti zeti. Dr. Stehlík se v roce 1914 odstěhoval z pražského Nového Města, kde žil s rodinou několik let na vltavském nábřeží v dnes již asanovaném domě v Nových mlýnech a posléze v ulici Na Poříčí, na hradčanský Úvoz a později do Nerudovy ulice v Malé Straně. S ním se stěhovala i služebná Růžena Fersterová, již si Dr. Stehlík vzal za manželku v roce 1927 a žil s ní až do své smrti v roce 1940.³⁰²

Případ Leopoldiny Stehlíkové ukazuje, že pražskou obec žádali o podporu často nejen zcela zoufalí lidé v beznadějně životní situaci, kteří očekávali, že o ně bude postaráno po předchozím (alespoň nějakém) zaměstnání jejich příbuzných v obecních službách. Dojemných a daleko méně bezostyšných žádostí podobného druhu jsou plné spisy, které jsme jinak pro náš výklad nemohli použít, tj. spisy vdov po obecních zaměstnancích, které přežily své manžele často o několik desetiletí. Pokud se znovu neprovdaly (po dobu provdání ztrácely nárok na vdovskou penzi, a to buď trvale, souhlasily-li s odbytým, nebo po dobu trvání druhého sňatku), jejich život byl závislý na penzi nebo tzv. „darech z ochoty“, poskytnutých

³⁰⁰ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/64, JUDr. Emanuel Stehlík.

³⁰¹ Anna Petrlíková byla manželkou profesora české techniky Kristiana Petrlíka (1842–1908). AHMP, f. MHMP I., Referát IV. popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1830–1910 (1920), kart. 267, Emanuel Stehlík z Čenkova a Treustädtu a kart. 219, Kristian Petrlík.

³⁰² Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/64, JUDr. Emanuel Stehlík; a dále ANpM, f. Dr. Emanuel Čenkov, [deníky], sign. D144/48 – D150/48; Almanach hl. m. Prahy 1906–1924, c. d. Růžena Stehlíková byla podle svědectví Leopoldiny Stehlíkové nalezena několik dní po své smrti v jejich malostranském bytě několik měsíců po smrti svého manžela. V záznamech Referátu IV. – popisního, evidence pražských domovských příslušníků, 1911–1949, chybí konskripční karta Dr. Stehlíka. Leopoldina Stehlíková však mohla být zapsána na konskripční kartě svého druhého manžela, jehož jméno se však nepodařilo zjistit. Ani L. Stehlíková, ani její dcera Anna nejsou uvedeny v kartotéce osob žádajících o udělení československého státního občanství u pražského magistrátu (AHMP, f. MHMP I., referát IV. popisní, kartotéka žadatelů o čs. státní občanství 1945–1949) nebo na seznamu osob německé národnosti („Zvláštní vydání Věstníku hlavního města Prahy, 1946, seznam osob německé národnosti, žádajících v Praze v r. 1945 o uznání, zachování či vrácení československé státní příslušnosti podle ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.“), což bylo prověřeno, neboť L. Stehlíková jak s pražským magistrátem, tak s Oberlandrátem korespondovala německy, ač to nebylo nutné.

městskou radou cestou milosti a nenárokovatelných.³⁰³ Úmrtí manžela, který nedosáhl nároku na alespoň nějakou penzi, tzn. po minimálně desetileté službě,³⁰⁴ znamenalo naprostou katastrofu, nemohla-li se vdova znovu provdat nebo zajistit svou obživu jiným způsobem. Ve většině případů byl však magistrátní úředník-vysokoškolák, který měl vyhlídku, že do dvaceti let služby se stane magistrátním radou, partie ve středních vrstvách dobře akceptovatelná. Postavení takového úředníka slibovalo přiměřené prestižní postavení střední, ale i vyšší střední třídy, odpovídající prostředky na výchovu a zaopatření potomstva a zabezpečení v době stáří, případně nemoci. Nejdůležitější však byla jistota zaměstnání, již u těchto úředníků, byť byli odkázáni na pevný plat, mohly změnit jen naprosto výjimečné okolnosti, nebo vážné disciplinární provinění.

III.1.3 Zdravotní stav úředníků ve vztahu k obecní službě

Podmínkou přijetí do obecních služeb byl u každého kandidáta vyhovující zdravotní stav, jenž kromě vlastního prohlášení uchazeče ověřoval městský fyzikát.³⁰⁵ Většina konceptních/právnických úředníků však dříve či později po nástupu do služby začala hlásit osobnímu oddělení prezidia rozličné neduhy, často související s výkonem služby. Nejednalo se o infekční choroby, jimiž by mohli být nakaženi např. při místním šetření, ale potíže spíše psychosomatického rázu, vyplývající z přepracování. U nejstarší generace právníků (v rámci námi sledovaného období), kteří začali svou kariéru v devadesátých letech 19. století, to byly neurastenické potíže a deprese a s tím související nemoci trávicího traktu, krevního oběhu, chronické dýchací obtíže, častá mírná obezita a s ní související diabetes atp. Městská rada v těchto případech často povolovala mimořádnou dovolenou na lázeňské léčení a poskytovala mimořádné podpory pro úhradu nákladů s tím spojených.³⁰⁶

³⁰³ Srv. např. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/106, Barbora Stříbrná (1858–1942), vdova po magistrátním radovi Josefu Stříbrném (1836–1888), která žila z vdovské penze – po šestiletém manželství – 54 let; tamtéž, sign. Pers. IV/128, Františka Pirníková, dcera magistrátního sekretáře Františka Pirníka, která žádala o podporu ve svých neutěšených poměrech i několikrát ročně v letech 1909–1948. Ochota pomoci se neomezovala jen na příbuzné etablovaných, špičkových úředníků, jak ukazuje případ vdovy po magistrátním koncipistovi Františku Šambergerovi (v konskripci jako František Schamberger, 1852–1886), který sloužil u obce příliš krátce na to, aby jeho vdova Anna dosáhla na pravidelnou penzi. Podpora 250 zl. za rok jí byla postupně zvyšována na 800 K, její poslední dochovaná žádost o podporu je z r. 1920 – tamtéž, sign. Pers. IV/154, Anna Šambergerová.

³⁰⁴ Viz Služební pragmatika pro úředníky a služebníky hlavního města Prahy; s přehledem úpravy platů písařských a s pensijním normálem z roku 1874, c. d.

³⁰⁵ V žádném z prověřených spisů sign. Pers. IV, resp. pro předchozí období oddělení B hlavní spisovny magistrátu nebyl nalezen nedoporučující zdravotní posudek městského fyzikátu, a to ani v případě JUDr. F. Navrátila, který trpěl křivou páteří a jednu nohu měl o 3,5 cm kratší. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/357.

³⁰⁶ Např. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/69, Otakar Borůvka; tamtéž, sign. Pers. IV/46, František Kubín [st.], který kvůli zdravotním potížím, způsobeným služebními vypětím, několikrát zvažoval i předčasný odchod do výslužby v letech 1896 a 1899 – nakonec odsloužil třicet let a do

I když charakter práce konceptních/právnických úředníků nebyl spojený s přiměřeným pohybem a tělesnou zátěží, nejednalo se o zcela sedavé zaměstnání. I tyto tzv. bílé límečky musely často podnikat místní šetření např. ve stavebních, zdravotních, asanačních a podobných záležitostech, pokud nebylo možno prošetření svěřit magistrátním okresním. Pracovní doba se ustálila zavedením tzv. jednoduché frekvence na 8–14 hodin, odpolední úřadování od 15–18 hodin bylo vyžadováno buď v mimořádných poměrech za první světové války, nebo při nutnosti zvládnout v určitém termínu složité úkoly. Bývalo zvykem, že úředníci chodili na oběd domů, což bylo v době před vznikem Velké Prahy snadno možné, a v úřadě pouze svačili.³⁰⁷

Posudek městského fyzikátu mohl být také podporou či argumentem pro přeložení úředníka na dočasný nebo trvalý odpočinek. V případě, že dotyčnému chyběly roky do dosažení plné penze – pro většinu námi sledovaného období to bylo třicet let –, mohli zastupitelé tuto chybějící dobu prominout a schválit plnou penzi. K ní se připočítalo do r. 1926 příbytečné nebo další příplatky a po roce 1926 (do roku 1939) též funkční přídavky. Kromě chorob, spojených s věkem a charakterem práce, se u právnických úředníků vyskytovaly i vážné nemoci, někdy skryté, které způsobily náhlé úmrtí během jejich aktivního služebního poměru, včetně duševních poruch, které sice byly méně časté, ale vždy vedly k předčasnému úmrtí

penze odešel v roce 1908. Ještě v roce 1945 a 1948 schválila rada ÚNV pomoc Dr. Janu Hudcovi na opravu zničeného chrupu (následek válečného věznění a útrap), resp. na výdaje, spojené s lázeňským léčením v Jáchymově – tamtéž, sign. Pers. IV/345, JUDr. Jan Hudec.

³⁰⁷ Mnoho stížností, ale i satiry, je spojeno s konzumací v úřadě. Snad všichni starostové i primátoři jednou za čas důtklivě připomínali, že v kancelářích je zakázáno pít piva a v místnostech, určených pro styk se stranami, i kouření. Vzhledem k častému připomínání těchto pravidel je vidět, že nebyla dodržována. Obraz úředníka – lenocha a mlsouna – vykreslili barvitě ve schůzi městské rady 12. listopadu 1907 Jan Weis a Dr. Eduard Baštýř při projednávání návrhu opětného zavedení dvojité frekvence úřadování. Na protest proti jejich invektivám byla svolána mimořádná členská schůze Klubu konceptního úřednictva 19. listopadu 1907, z čehož usuzujeme, že obvinění se týkalo zejména úředníků konceptních: „*Dr. Baštýř poukázal, že od doby zavedení jednoduché frekvence náklady na úřednictvo stále ohromně stoupají. Navrhuje proto remeduru spočívající v zavedení dvojité frekvence, již vyžadují zájmy poplatnictva. Před několika roky přišel často do kanceláří magistrátních. Tam se o 9. hodině snídá. To s poplatníkem nikdo nemluví. Proto musil čekati s kloboukem v ruce, až se nasnídají. V poledne úřednictvo většinou odchází na oběd. Weiss vyslovil se též pro dvojitou frekvenci. Úředníci snídají při jednoduché frekvenci, pak si dají přinést oběd. Poté, majíce dosti času, loudají se po ulicích a jako hladoví vlci očichávají uzenářské krámy, ježto již nemají na večeri.*“ AHMP, f. Klub konceptních úředníků Magistrátu hlavního města Prahy, kniha zápisů ze schůzí 1905–1909, zápis ze schůze 19. listopadu 1907, neinventarizováno. Úředníci se domáhali omluvy, protest byl vznesen dvakrát ve schůzi magistrátního senátu a ve schůzi městské rady 19. listopadu 1907 se úředníci omluvy dočkali. Konkrétní obsah invektiv obou radních však zápisy z předmětných schůzí městské rady neobsahují. Vzhledem k tomu, že protokol ze schůze obstarával konceptní úředník (v těchto případech Václav Kasalický, mimo jiné syn městského radního a obecního staršího) a další byli pověřeni referováním, kolegové-úředníci se o urážkách mohli dozvědět i od nich. Srv. AHMP, f. Protokoly sborů městské správy, městská rada, listopad 1907, inv. č. 327.

úředníka a v jednom případě dokonce k propuštění ze služby (viz kapitola III.7.2). Lékařská péče úředníků mohla být hrazena z Léčebného fondu veřejných zaměstnanců, nebo si za ni soukromě připláceli, jak svědčí účty dochované v osobních spisech, pokud úředník žádal městskou radu za udělení výpomoci v případě velkých výloh, spojených s léčením svým nebo manželky, případně dětí.³⁰⁸

III.2 Průběh kariéry právnických úředníků

III.2.1 Vstup do obecních služeb a počátek kariéry

Místa právnických úředníků byla obsazována několika způsoby, po roce 1918 se obsazování ustálilo na základě výsledků veřejného konkurzu, který býval oznamován v denním tisku a samozřejmě v obecním Věstníku. Před rokem 1918 se v několika případech stalo, že konceptní úředník byl přijat na pokyn starosty, jako v případě JUDr. Miloše Šebesty v roce 1909.³⁰⁹ O místo konceptního/právníckého úředníka u pražské obce se mohl ucházet absolvent jedné z právnických fakult státních univerzit. Do roku 1918 to znamenalo univerzity v rámci monarchie, po vzniku Československa pak některou ze tří právnických fakult československých univerzit. Můžeme-li soudit z dochovaných osobních spisů, všichni právníci úředníci v námi sledovaném období absolvovali právní studia na pražské univerzitě, ve výjimečných případech studovali krátce ve Vídni a v jednom případě v Krakově. Znalost zemského jazyka (jazyků v době před rokem 1918) byla další vstupní podmínkou, přednost však měli dostávat uchazeči, kteří ovládali více cizích jazyků a kteří mohli doložit další znalosti, např. znalost těsnopisu nebo zkoušku ze státního účetnictví, která byla povinná pro úředníky účetní.

Vedle vzdělání bylo nutno doložit státní občanství/příslušnost a prokázat vyhovující zdravotní stav. Uchazeč musel dokonale ovládat český jazyk, před rokem 1918 oba zemské jazyky, češtinu i němčinu.³¹⁰ Na to, abychom mohli vyvodit obecněji platné závěry o seberekrutaci

³⁰⁸ V těchto případech městská rada povolovala částečnou výpomoc, nikoli úhradu celé účtované částky.

³⁰⁹ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/151, JUDr. Miloš Šebesta. Přijetí Dr. Šebesty proběhlo na návrh a doporučení obecního staršího JUDr. Ladislava Pinkase a na návrh organizační komise 27. května 1909 byl k přijetí Dr. Šebesty zmocněn starosta (Dr. Groš). Starostovy pravomoci byly v tomto případě velmi rozšířeny, otázkou je, zda v souladu s pravidly. Dr. Šebesta tak byl přijat rozhodnutím starosty a přikázán k referátu XV. (Elektrické podniky). Během služby měl od představených vynikající reference, i když spíše než jeho úřední kariéra, je patrně stále známé jeho literární působení pod pseudonymem Miloš Marten.

³¹⁰ Ve dvacátých letech máme doloženo zaměstnání Poláka z Haliče JUDr. Ivana Hozyaše, jehož zaměstnání si vyžádal přednosta hospodářského referátu I.A Vít Kellner. Dr. Hozyaš byl zaměstnán u Zemského soudu civilního v Praze a do obecní služby byl doporučen svým tamějším nadřízeným. Přijat byl v roce 1928 po udělení čs. státního občanství, ale službu patrně nenastoupil. Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu,

právních úředníků pražského magistrátu, máme přeci jen malý vzorek badatelsky dostupných spisů. Můžeme se domnívat, že pozitivní zkušenost otce inspirovala i potomky, aby se o službu ucházeli, navíc přijetím nevstupovali do zcela neznámého prostředí, neboť všednodenní zkušenosti a dojmy a mechanismus fungování mezilidských vztahů v úřadě jim mohl být ozřejměn z vyprávění otce. Vedle vyšší motivace, tedy možnosti pokračovat v otcově díle, tak úvaha o přijetí místa s nadějí, že otcova (přínosná) služba bude vzata při posuzování žádosti o přijetí v úvahu, tato znalost poměrů a obeznámenost s výhodami spojenými se službou v samosprávné korporaci, mohly hrát důležitou roli při rozhodování potomka, kde se ucházet o zaměstnání.

Někteří právníčtí úředníci v námi sledovaném období pracovali u magistrátu ve druhé generaci – z kategorie konceptních/právních úředníků se jednalo o magistrátní rady JUDr. Pavla Růžičku a jeho syna JUDr. Ludvíka Růžičku, o radu Františka Kubína a jeho stejnojmenného syna, o Dr. Idu Uchytlovou, jejíž otec JUDr. Jan Uchytíl byl zaměstnán v městském úřadě v Královských Vinohradech v letech 1896–1920, o Dr. Jiřího Hodeka, jehož otec, administrativní ředitel v Kobylisích Cyrill Hodek dokonce podmiňoval svůj odchod do penze zaměstnáním svého syna v kategorii právnických úředníků. Je třeba podotknout, že otcové a jejich potomci se v magistrátě v době svého aktivního působení nesetkali, s výjimkou prvně uvedeného příkladu otce a syna Růžičkových, kde se služební doba překrývala čtyři roky v letech 1908–1912. Otcové dalších právnických úředníků působili v jiných pozicích, např. otec Dr. Jaroslava Holmana, jenž svou kariéru naplno rozvinul po roce 1945, byl inspektorem městské stráže.³¹¹ Vícekrát je povolání otce právnického úředníka spojeno s působením na učitelském místě.

oddělení osobní, sign. Pers. IV/337. Všichni konceptní/právníčtí úředníci u pražského magistrátu v letech 1900–1938 byli české národnosti, v jednom případě se mohlo jednat o Slováka. O přijetí Němce na post konceptního/právnického úředníka v tomto období nemáme žádný doklad a z dostupných prvorepublikových pořadí uchazečů o tato místa (tzv. teren) nevyplývá, že by se nějaký Němec přihlásil. Dle tzv. nové konškrípce tzv. říšským Němcem jeden právní úředník, JUC. Miroslav Malý, jehož osobní spis se nedochoval. Dle Almanachů můžeme sledovat jeho služební postup od konceptního čekatele v Magistrátní úřadovně VIII. po vrchního magistrátního komisaře v referátu III. stavebním v r. 1935, resp. v Magistrátní úřadovně Praha XVI. v r. 1939. AHMP, f. MHMP I., referát IV. – popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1910–1949, kart. 506; Almanach 1930, s. 152, Almanach 1935, s. 111, Almanach 1939, s. 209 a 369 (kde je uveden jako JUC. Miloslav Malý). Není uveden ani v kartotéce ref. popisního (agenda státního občanství, 1945–1949), ani na seznamu osob německé národnosti. Srv. AHMP, f. MHMP I., referát IV. popisní, kartotéka žadatelů o čs. státní občanství 1945–1949; „Zvláštní vydání Věstníku hlavního města Prahy“, 1946, c. d.

³¹¹ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/129, JUDr. Pavel Růžička, Pers. IV/133 JUDr. Ludvík Růžička; Pers. IV/46, Fr. Kubín (st.); Pers. IV/177, Fr. Kubín (ml.); Pers. IV/253, Jan Uchytíl; Pers. IV/315 JUDr. Ida Uchytlová; Pers. IV/260 Cyrill Hodek; Pers. IV/394, JUDr. Jiří Hodek; Pers. IV/415; JUDr. Jaroslav Holman.

Samostatnou kategorií, ale nepatrnou co do počtu, by tvořili právníčtí úředníci, jejichž otcové byli členy volených sborů pražské obecní samosprávy. Na přímé rozhodování o přijetí takového kandidáta by jeho otec musel být členem městské rady, která rozhodovala o přijetí kandidátů, a podle pražského obecního řádu by se nesměl v takovém případě zúčastnit hlasování pro předpojatost.³¹² Byl-li vypsán konkurz, návrhy pořadí uchazečů, v jakém měli být přijati, však sestavovalo více kolektivních činitelů, byli-li k tomu vyzváni. Máme tak doložena různá terna (pořadí kandidátů), sestavená pro konkrétní konkurzy magistrátním senátem, právníckou komisí a osobní komisí, přičemž konečnou verzi terna schvalovala městská rada. V době, kdy bylo možno obsadit více než jedno uvolněné místo, bylo pravidlem, že konečná verze terna sloužila zároveň jako závazný pořadník, tedy jakýsi rezervoár mladých, vyhovujících kandidátů obecní služby. V roce 1933 a 1936 tak proběhly dva rozsáhlé konkurzy, jichž se účastnilo několik desítek uchazečů. Na uprázdněná místa byli přijati kandidáti v příslušném pořadí okamžitě, další v pořadí pak čekali i několik let, až se další místo uvolní;³¹³ někteří kandidáti si však během čekací doby našli jiná zaměstnání a na nabídku městské rady již nereflektovali, nebo nemohli současné místo v dané lhůtě opustit, zvláště když se jednalo o místo ve veřejné správě. Právě v době nouze o místa v době hospodářské krize ve 30. letech³¹⁴ jsou pak pochopitelné jak důvody čekání na stabilní místo s příslušně ohodnoceným odborným vzděláním, tak důvody odmítnutí kandidátů, kteří již podobného (lepšího) místa mezitím dosáhli.

Jak jsme již naznačili, k přijetí do obecních služeb byly využívány přímluvy nejen zasloužilých otců/úředníků, jejichž zásluhami kandidáti často argumentovali ve svých žádostech o přijetí (časově nejmladší máme doloženu v již citovaném spise Dr. J. Holmana),

³¹² Nemůžeme prokázat konkrétní protekční jednání v městských sborech, které se týkalo přijímání právníků do obecních služeb, kde otcové těchto kandidátů nebo jejich jiní příbuzní byli volenými zastupiteli. Podle toho, jak často je protekční obsazování míst všech druhů a kategorií kritizováno v městském zastupitelstvu bez ohledu na dobu tento faktor bereme v úvahu. Před rokem 1918 nebylo nic mimořádného, když se v osobním spise úředníka zachoval přímluvný dopis, který měl na přijetí kandidáta vliv. Docházelo-li k protekcím i později, nemůžeme u právníckého úřednictva doložit konkrétními prameny. Usuzujeme z narážek opozice v zápisech z jednání ústředního zastupitelstva, že pokud měly v rozvažování městské rady hrát úlohu i jiné faktory, než požadované kvalifikační a zdravotní průkazy uchazečů, stoupající úlohu spíše hrála politická příslušnost kandidátů k některé z koaličních stran na radnici.

³¹³ V roce 1935 tak po dvouletém čekání nastoupili čekatelskou službu Dr. Vlasta Kurzová, Dr. Antonín Syrovátka nebo Dr. Marie Gollerová. Srv. tamtéž, sign. Pers. IV/400, JUDr. Vlasta Němcová/Kurzová; sign. Pers. IV/399 JUDr. Antonín Syrovátka; sign. Pers. IV/397 JUDr. Marie Nucová/Gollerová.

³¹⁴ Ve Věstníku hlavního města Prahy z těchto let nalezneme více než v dobách předkrizových, častá oznámení o tom, aby nebylo žádáno o zaměstnání u pražské obce, neboť tato jsou obsazována výhradně dle výsledků předem vypsáných a veřejně oznámených konkurzů.

ale rozličných vlivných osobností, jako byla Renáta Tyršová³¹⁵ (v jednom případě) nebo prof. Albín Bráf (ve dvou případech). Domníváme se, že jistou roli mohla hrát, zejména v době před rokem 1914, předchozí koncipientská služba, již kandidát absolvoval v advokátní kanceláři některého ze známých pražských advokátů, činných v obecní (zemské) politice, jako byli např. JUDr. Tomáš Černý, pražský starosta v letech 1882–1885, nebo starosta v letech 1906–1918 JUDr. Karel Groš.³¹⁶ I v kategorii právnických úředníků měla svou váhu patrně též politická příslušnost kandidáta, ale kromě důvodných domněnek ji nemůžeme podložit konkrétními doklady – stranické protekce však existovaly, byť nemusely být v úvahách o obsazení těchto kvalifikačně náročných pozic rozhodující.³¹⁷

Roli hrálo i příbuzenství uchazečů s dalšími osobami zaměstnanými u pražské obce, ovšem spíše ve smyslu ozřejmění příbuzenského stavu. Nezdá se příliš pravděpodobným, že by obecní zaměstnanec nižší kategorie mohl rozhodujícím způsobem ovlivnit přijetí svého mladšího příbuzného do konceptní služby jen na základě tohoto příbuzenství. Po roce 1945 zavedlo osobní oddělení prezidiální kanceláře formuláře – několikastránkové brožury – výkazů osobního stavu. Podobné formuláře (v zásadě dvojlisty) se základními evidenčními údaji úředníci vyplňovali již před první světovou válkou, ale až v roce 1945 bylo důsledně zkoumáno příbuzenství úředních osob ve službách pražského magistrátu či národních výborů. Údaje, uvedené v těchto formulářích, máme za spolehlivé – jako v zásadě všechny šetřené kategorie měly být přezkoušeny představeným úřadu, případně pracovníkem personálního oddělení. Ukazuje se, že častější bylo příbuzenství obecních zaměstnanců vzniklé sešvagřením, nebo v linii bratranců a sestřenic. Pokud se podařilo zjistit, žádný z právnických

³¹⁵ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/135, Jaroslav Antoš, přímluvný dopis Renáty Tyršové prezidiu hl. města Prahy, 4. října 1907. Tyršová J. Antoše doporučuje jako osobu jí známou dlouhá léta a jeho kvality posuzuje i vstřícným postojem jejího otce Miroslava Tyrše, jenž J. Antoše učinil kustodem v organizaci Sokol. Dále např. tamtéž, sign. Pers. IV/131, JUDr. Arnošt Wenig, přímluvný dopis Dr. A. Bráfa starostovi Dr. Vladimíru Srbovi. Oba kandidáti žádaná místa obdrželi, Dr. Wenig pak v roce 1919 odešel na Univerzitu Karlovu, kde se stal mimořádným profesorem, J. Antoš v obecních službách setrval do své smrti v roce 1925.

³¹⁶ Tamtéž, např. sign. Pers. IV/6, Bedřich Bureš, jenž do obecních služeb nastoupil v roce 1898; sign. Pers. IV/176, JUDr. František Pošíval, v obecní službě od r. 1919.

³¹⁷ Časté pranýřování stranického hlediska při obsazování volných míst, zejména z lavic opozičních zastupitelů, je možno doložit téměř při každém projednávání obecního rozpočtu od převratu v roce 1918, ale i např. v krizových letech od r. 1930, nebo jsou-li řešeny složitější a komplexnější úpravy personálních poměrů. Stranické protekce se však týkaly i přijímání pracovníků zaměstnaných dle [ustanovení] Služebního řádu, zaměstnanců nepragmatikálních, kteří byli odměňováni denní, týdenní nebo měsíční mzdou, ale nemohli dosáhnout tzv. definitivy.

úředníků neměl sourozence zaměstnaného u pražského magistrátu v právnické kategorii, najdeme ovšem sourozence v kategorii právní a účetní nebo právní a technické.³¹⁸

Vedle rozličných přímluv však rozhodující roli, zvláště pokud bylo obsazováno více míst, hrály roli předchozí studijní výsledky uchazečů (maturitní zkouška, státní zkoušky) a jejich další dosažená kvalifikace, případně reference o předchozí využitelné praxi ve veřejné správě.³¹⁹ Uchazeči se nejčastěji vykazovali předchozí soudní službou, službou ve finanční správě, méně často v notářství. Někteří, jak již bylo uvedeno, strávili několik měsíců i let jako advokátní koncipienti. Po celé sledované období většina uchazečů vyjadřovala svou motivaci ke vstupu do obecních služeb. Vedle podpůrného argumentu předchozí služby některého z více či méně přímých příbuzných v těchto případech vyjadřovali též (vroucí) vztah ku Praze jako svému rodnému městu/hlavnímu městu a své odhodlání spolupůsobit (ze všech sil) k rozkvětu zemské/státní metropole.³²⁰

Ve sboru obecních starších/ústřední správní komisi/ústředním zastupitelstvu často zaznívalo, že při přijetí do obecních služeb by měli mít zásadně přednost pražští příslušníci, tedy držitelé pražského domovského práva. U konceptních/právnických úředníků tomu často tak nebylo, jak je na první pohled vidět i porovnáním záznamů v evidenci pražských domovských příslušníků – většina konceptních úředníků získala domovské právo v Praze právě na základě jmenování na nejnižší definitivní místo právnické kategorie s titulem koncipisty.³²¹ Většina

³¹⁸ Srv. např. JUDr. Václav Wurm a účetní rada Antonín Wurm. A. Wurm měl v roce 1925 bydliště na adrese svého otce, ševce Jana Wurma, v č. p. 1071-I. Srv. Almanach 1924, c. d.; AHMP, f. MHMP I., Referát IV. popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1830–1910 (1920), záznam Jana Wurma (1846–1918).

³¹⁹ Můžeme tak soudit dle dochovaných pořadí přijatých uchazečů, kde jsou tyto údaje u každého z nich sumarizovány.

³²⁰ Oba argumenty spojil v motivační části své žádosti za přijetí do obecních služeb – jako denní písař, tzv. diurnista – v roce 1892 Emanuel Stehlík, rytíř z Čenkova a Treustädtu: „*Jest mým vřelým přáním věnovati kdysi služby své jako právník magistrátu svého staroslavného, rodného města; jest mou tužbou státi se po případě úředníkem tak chvalné pověsti, jako můj příbuzný, zesnulý magistrátní rada Karel Stehlík ryt. z Čenkova; protož prozatím žádám o toto místo manipulační, chtěje i v tomto oboru nabýti potřebné zručnosti a dovednosti.*“ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/64, JUDr. Emanuel Stehlík.

³²¹ Srv. AHMP, f. MHMP I., Referát IV., popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1830–1910(1920) – tzv. stará konskripce, dálkově přístupná též pod odkazem <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=7D95A72C3AA211E0824A00166F1163D4> (permalink) a je funkční pro ověření u úředníků, kteří nastoupili službu před r. 1910. Údaje o pražských domovských příslušnících z let 1910–1949 (tzv. nová konskripce) nejsou zveřejněny způsobem umožňujícím dálkový přístup kvůli ochraně osobních údajů žijících osob.

uchazečů pocházela z různých měst a vesnic Čech, Moravy a Slezska³²² a po studiích, odbytých v Praze, se rozhodla ve městě zůstat.

Po přijetí do obecních služeb čekala prozatímního praktikanta, jak se od složení přísahy mlčenlivosti úředně nazýval, přípravná čekatelská služba. Čekatel se měl ideálně seznámit s co největším počtem rozličných agend, aby se tak připravil na složení tzv. politické zkoušky, tedy zkoušky pro politickou správní službu,³²³ jejímž složením prokazoval kvalifikaci pro své působení ve veřejné správě. Přípravná doba se z původních dvanácti měsíců protáhla během let trvání první republiky na tři léta, která ovšem bylo možno na základě doložené předchozí kvalifikované služby zkrátit (na žádost čekatele). Přihlášku k politické zkoušce podával za kandidáta zaměstnavatel, tzn. starosta/primátor, jako představený úřadu. Text formulovalo osobní oddělení prezidiální kanceláře a obsahovalo výňatky z hodnocení kandidátova představeného/představených z doby přípravné služby. Nebyla-li tedy kandidátova přihláška k politické zkoušce, podaná nejprve prezidiu, podepřena doporučujícím hodnocením představeného, nebyl ke zkoušce, konané u místodržitelství, resp. u zemského úřadu, připuštěn. K přípravě na zkoušku bývala poskytována na zvláštní kandidátovu žádost městskou radou měsíční dovolená a zkouška jako taková trvala dva dny (měla písemnou a ústní část, při níž kandidát zpracovával konkrétní kauzy, řešené veřejnou správou). Zkouška byla hodnocena slovně na stupnici *prospěl s vyznamenáním – prospěl velmi dobře – prospěl dobře*. O (úspěšném) vykonání politické zkoušky byl kandidát vyrozuměn prostřednictvím magistrátní prezidiální kanceláře a teprve pak mohl městskou radu požádat o definitivní jmenování konceptním/právnickým úředníkem. Po jmenování skládal (první) služební přísahu³²⁴ a mohl být přidělen jinému referátu, než tomu, kde si odbyval službu přípravnou.³²⁵

III.2.2 Kariérní postup a solidarita úřednictva

Kariérní postup právníckého úředníka magistrátu určovala pravidla daná ve služební pragmatice a v dalších předpisech, odvozených (se vzrůstající měrou) od úprav, které určoval

³²² Jeden z úředníků, přijatých do služeb pražského magistrátu v roce 1938, se narodil v roce 1908 na Slovensku. V obecní službě setrval během válečných let a v roce 1946 přešel do státní služby do Poverenectva vnútra v Bratislavě. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/426, JUDr. Pavel Mrázek.

³²³ Nařízení č. 262/1854 ř. z., jímž se vydávají nové zákonné předpisy o praxi politických a soudcovských úředníků a o praktických politických a soudcovských zkouškách. Zrušeno bylo zákonem č. 323/1948 Sb. V pražském obecním řádu č. 85/1850 z. z. byla povinná způsobilost pro výkon služby dána do souvislosti s požadavky pro výkon státní služby obecně, v § 72.

³²⁴ Text (viz pozn. č. 52) se měnil v závislosti na panujícím zřízení v zásadě třikrát – po roce 1918, 1939 a 1945.

³²⁵ Srv. kapitola III.2.3.

stát pro své zaměstnance.³²⁶ O kariérním postupu v námi sledovaném období rozhodovaly volené sbory na základě zmocnění daném v obecním řádu; ve většině případů o tom rozhodovala městská rada. Zastupitelstvo rozhodovalo o závažnějších žádostech, např. o jmenování magistrátním radou a o udělení odpovídající hodnostní třídy, povolovalo mimořádné osobní příplatky a ovšem rozhodovalo též o přeložení úředníka do penze. Vzrůstající počet úřednictva a tím i agendy, která byla spojena s osobními záležitostmi zaměstnanců, byl vyřešen ustavením osobní komise zastupitelstva,³²⁷ v jejímž čele stál prakticky po celou dobu trvání první republiky JUDr. Pavel Kavánek (ND), občanským povoláním generální inspektor železnic,³²⁸ následovaný v roce 1938 JUDr. Josefem Nestávalem.³²⁹ Dr. Nestával byl nahrazen zásahem primátorova náměstka Dr. Pfitznera v roce 1940 Němcem Rudolfem Richterem³³⁰ a od roku 1945 byl osobním referentem ÚNV tajemník revizního odboru Ústřední rady odborů Václav Koubek (ČSSD)³³¹, jehož záhy po únorovém převratu nahradil Miroslav Vavřina,³³² člen ÚNV a člen/předseda Krajské rady odborů (KSC).

Od roku 1910 byl rozhodnutím sboru obecních starších³³³ pro úředníky všech kategorií zaveden, po četných intervencích, tzv. časový nebo též automatický postup. To znamená, že po odpracování určitého počtu let a při bezvadné kvalifikaci mohli „automaticky“ postoupit do vyšší platové stupnice té které hodnostní třídy a bylo-li místo, též do vyšší hodnostní třídy. Úvahy o zavedení tohoto způsobu úředního postupu se objevovaly již od konce 19. století

³²⁶ Viz kapitola II.1.1.

³²⁷ Vedle voleného referenta mohli referovat v osobních záležitostech zaměstnanců i referenti úřední. Před vznikem osobní komise tak byl jediným referentem magistrátní rada Fr. Boháček, po jeho penzionování přednášel osobní záležitosti Dr. K. Domanja. Po roce 1945 se stalo referování úkolem voleného referenta ÚNV a úředníci tak připravovali než podklady a prováděli rozhodnutí.

³²⁸ JUDr. Pavel Kavánek (1886–?) byl členem Ústřední správní komise hlavního města Prahy od r. 1922 a dále členem městské rady. V roce 1933 završil studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy získáním doktorátu. Byl nadšený sportovec a podporovatel sportovních aktivit, o čemž svědčí též jeho působení v pražské obecní sportovní komisi.

³²⁹ O něm viz P. KOURA, „Měl jsem rád svou republiku“, c. d.

³³⁰ Srv. A. MÍŠKOVÁ – V. ŠUSTEK, Josef Pfitzner a protektorátní Praha, Svazek 1, c. d., dokument 34 a přílohy, s. 417nn.

³³¹ O něm stručný medailon in Věstník hlavního města Prahy, 42, 1946, s. 845. V. Koubek byl členem předsednictva sociálně-demokratické strany v pražském kraji. V roce 1954 byl zatčen a odsouzen pro trestný čin proti republice (velezradu) dle § 78 odst. 1, 2, a 3 trestního zákona č. 86/1950 Sb. k doživotnímu trestu. Ve stejné skupině šestnácti obviněných byl souzen bývalý náměstek primátora a magistrátní úředník JUDr. Ladislav Pičman (o něm srv. pozn. č. 429). Koubkovi byl přerušen výkon trestu ze zdravotních důvodů v roce 1963 na jeden rok. Do vězení se již nevrátil. Rozsudek proti této skupině byl Nejvyšším soudem zrušen v roce 1966. Dle KAREL KAPLAN, Druhý proces. Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení 1968–1990, Praha: Karolinum 2008, protokol o výpovědi Václava Koubka 20. srpna 1969 na generální prokuratuře, s. 397–400.

³³² O něm Věstník hlavního města Prahy, 12, 1948, s. 271.

³³³ Schůze sboru obecních starších 2. května 1910. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, sbor obecních starších, duben–červen 1910, inv. č. 837.

a nejprve byly provedeny v roce 1900 pro kategorie sluhů, doručovatelů a kancelistů. Jisté váhání o tomto způsobu povyšování plynuly z obav, že automatický postup ubere na kvalitě výkonům úřednictva, což se však nepotvrdilo.

V roce 1899 bylo u pražské obce přejato nikoli poprvé rozdělení úřednictva do hodnostních tříd podle státního vzoru, od XI. do VI. třídy;³³⁴ v zásadě až do roku 1905 byl možný postup do vyšší kategorie pouze rozhodnutím sboru obecních starších, a to jmenováním. Ve zprávě užší organizační komise o časovém postupu koncem roku 1909³³⁵ se objevuje, dle našeho názoru, důležitý argumentační prvek: časový postup pro úřednictvo se vzděláním středoškolským a vysokoškolským byl zaveden u vídeňského magistrátu od roku 1907, byť pouze omezeně, do VIII. hodnostní třídy. S časovým postupem počítal též návrh služební pragmatiky pro státní úředníky.³³⁶ Bylo tedy též otázkou prestiže, zda se pražská obec k tomuto trendu připojí (tzn., že také unese ekonomicky náklady s tím spojené), zvláště když se český Zemský výbor usnesl navrhnout Zemskému sněmu zavedení časového postupu pro své úředníky na základě ještě širěji pojatém. Užší organizační komise však podotkla, že v případě zavedení automatického postupu je třeba zvážit, jakým způsobem budou vyřešeny penzijní, vdovské a sirotčí platy, které byly doposud vázány vždy na hodnostní třídu penzionovaného (zesnulého) úředníka.

Pražští magistrátní úředníci si byli těchto jednání vědomi a aktivně se do nich zapojovali podáváním petic k městské radě. Zavedení časového postupu by totiž vylepšilo jejich hmotné poměry zajištěným, nikoli blahovolně povolovaným, kariérním postupem. Všechny úřednické kategorie a spolky tedy podaly v září a v říjnu roku 1909 hromadné petice za časový postup. Vedle toho došlo téměř individuálních dvě stě žádostí o udělení vyšší hodnostní třídy ad personam, to znamená pro konkrétního úředníka bez ohledu na to, zda je takové místo systemizováno městskou radou ve statu. Ačkoli by se zdálo, že soustředěný nátlak argumentačně pomůže městské radě k zamítnutí těchto individuálních žádostí s odkazem na připravovanou systematickou úpravu, stal se pravý opak – mnoha individuálním žádostem bylo městskou radou vyhověno. V konkrétních číslech to znamenalo další nesystémové

³³⁴ Připomeňme, že pro úředníky s vysokoškolským vzděláním to byla X. třída třídou nejnižší.

³³⁵ AHMP, f. MHMP I., Rankeum, organizace 1899–1909, č. j. 4064 os. z 14. prosince 1909.

³³⁶ Návrh městské rady na zavedení časového postupu pro požitky úřednictva obce Pražské, příloha k bodu č. 28 programu schůze sboru obecních starších 2. května 1910, č. j. 1924 os. praes. [/1910]. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, sbor obecních starších, duben–červen 1910, inv. č. 837.

povýšení pro 17 konceptních, 25 technických, 4 stavebních, 6 zdravotních, 30 účetních, 19 kancelářských a 5 úředníků dalších kategorií.

Z tohoto konkrétního případu je vidět charakteristický rys jednání některých úředníků: jakkoli byli ochotni podpořit a následně apelovat na solidární postup a kolegiální ohledy, individuální zájmy měly u nich přednost bez ohledu na to, že takovýmto jednáním mohli způsobit svým kolegům v téže kategorii škodu. Na výplatu požitků byla každý rok v rozpočtu vyčleněna určitá částka a její překročení nebylo v zásadě možné – proto později podané individuální žádosti neměly pak v témže rozpočtovém období naději na kladné vyřízení. Městská rada si toho byla jistě vědoma. Úspěšné vyřízení individuálních žádostí způsobilo téměř lavinu v podávání žádostí za podání žádostí za povýšení těmi, kteří tak z různých důvodů doposud neučinili: do dvou měsíců jich bylo protokolováno dalších 259 a užší organizační komise počítala s celkovým počtem 372 oprávněných žadatelů. Bylo tedy více než vhodné stanovit kritéria, za nichž je možný kariérní postup, a ovšem i pevná pravidla kvalifikační. Cílem bylo jistě uspokojit nároky úřednictva, ovšem na druhé straně disponovat pravidly, která omezí libovolné plýtvání obecními prostředky, a ač to nebylo nikde řečeno, jistě i osobní protekce. Problémem nezpůsobovala ani tolik otázka, zda má být automatický postup zaveden, jako stanovení postupových lhůt – všechny úřednické organizace či kluby se tyto lhůty snažily pro svou kategorii zkrátit co nejvíce.³³⁷

Kategorie konceptních úředníků ve své petici požadovala alespoň částečný návrat ke stavu sedmdesátých let 19. století, kdy byla místa magistrátních sekretářů³³⁸ systemizována v VII. třídě. Tento požadavek plynul z toho, že jmenování na místa radů, spojená se VII. a VI. třídou, bylo vyhrazeno sboru obecních starších. Takových míst bylo systemizováno poměrně málo, takže nemohl být často ani splněn předpoklad, že v čele referátu či úřadu stojí na místě představeného právě magistrátní rada;³³⁹ v jednom doloženém případě se stalo, že představeným referátu byl jmenován magistrátní komisař, který však několik týdnů podléhal

³³⁷ EMANUEL SVOBODA, Odborové organizace zaměstnanců obce pražské a pražského učitelstva, in Praha v obnoveném státě československém, c. d., s. 219–237, zde s. 225.

³³⁸ Úřední titul, někdy používán synonymní pojem tajemník, viz tabulka č. 1.

³³⁹ Např. 6. května 1907 byli čtyři úředníci jmenováni magistrátními rady ad personam v VII. třídě, když k 1. srpnu 1906 již byla VII. třída ad personam udělena dalším deseti. Pro srovnání uvedme, že k tomuto datu byla v VI. hodnostní třídě systemizována čtyři místa a v VII. třídě osm míst. Místa zmiňovaných deseti úředníků byla skutečně systemizována ve třídě VIII. (spojeno s titulem magistrátní sekretář). Dosáhli sice osobního kariérního vzestupu, na druhou stranu bránili v postupu úředníkům v IX. třídě (spojeno s titulem magistrátní komisař). Celkový počet konceptních úředníků k 1. srpnu 1906: 74 ve třídě X.–VI., 11 konceptních praktikantů, dva konceptní úředníci mimo status a čtyři konceptní praktikanti ad personam, celkem 91 úředních míst.

supervizi magistrátního rady, pověřeného řízením jiného referátu, a to do doby, než byl tomuto komisaři udělen titul magistrátního sekretáře.³⁴⁰ Konceptním úředníkům šlo také o návrat k prestiži spojené se starými úředními tituly a s navýšením platů. Dr. Horák tak například dovozoval, že „dříve“ odpovídalo postavení magistrátního rady radům místodržitelským, s platem 3600–3000 zl., který byl snižen na 2400 zl. Podobně postavení magistrátního sekretáře odpovídalo postavení okresního hejtmana. Celkový pokles prestiže konceptního úřednictva pak byl srovnáván s obecným vzestupem a polepšováním postavení tříd ostatních. Klub konceptních úředníků tedy sestavil petici, kde bylo podrobně vylíčeno stávající postavení konceptního úřednictva ve srovnání s minulými dobami, kde úspěšně žádal, mimo jiné, za zřízení míst (po jednom) v VIII.–VI. hodnostní třídě a čtyř míst ve třídě IX. Ať již byli dobře informováni, nebo to byl prostý odhad, konceptní úředníci celkem nepochybovali o tom, že i u pražského magistrátu bude zaveden automatický postup.³⁴¹

Jednotlivé skupiny úřednictva se shodly na tom, že by mělo odpadnout prvotní jmenování úředníkem (po úspěšném ukončení čekatelské doby), které by bylo zachováno pouze při povýšení na místo představeného (povýšení na magistrátního radu a na představeného znamenalo totiž další jmenování a novou přísahu). S tímto návrhem nesouhlasil Zemský výbor a nebyl uskutečněn, popíralo by to celý princip vztahu zaměstnance a obce jako zaměstnavatelky³⁴² a těžko si lze představit, že by se městská rada vzdala práva jmenovat obecní úředníky a ztratit tím podstatný vliv na to, kdo bude u obce zaměstnán, nehledě k tomu, že by to znamenalo nutnou změnu příslušných ustanovení obecního řádu. Pokud se podařilo zjistit, návrhy na zrušení prvotního jmenování neuváděly alternativní mechanismus.

³⁴⁰ Č. j. 156641/ref. IX. z 23. října 1900, starosta JUDr. V. Srb ruší dohled magistrátního rady Dr. Reicherta na řízení referátu II.B živnostenského, neboť magistrátnímu komisaři Vojtěchu Šnajdaufovi, pověřenému řízením tohoto referátu, byl městskou radou dne 16. října 1900 udělen titul magistrátní sekretář. AHMP, f. MHMP I., Rankeum, organizace úřadování 1859–1900. Zároveň to svědčí o formální vážnosti, s níž byly spojeny úřední tituly.

³⁴¹ AHMP, f. Klub konceptních úředníků Magistrátu hlavního města Prahy, zápisy ze schůzí 1905–1909, neinventarizováno, zápis ze členské schůze 17. listopadu 1908 a zápis z výborové schůze 16. ledna 1909.

³⁴² AHMP, f. MHMP I., Rankeum, organizace 1910–1914, zpráva užší a širší organizační komise z 25. dubna 1910, [zpráva ve věci zavedení časového postupu].

Tab. 11, „Průměr postupů do té které hodnostní třídy dle nynějšího statu, počítaje v to i poslední povýšení ad personam od 1. ledna 1910 provedené“, úřednictvo konceptní³⁴³

Úřednictvo konceptní			
<i>dosavadní průměrný postup</i>	<i>Dle petice s žádostmi podanými ad personam</i>	<i>Žádané snížení průměrné číslice</i>	<i>Průměr u státu dle nové pragmatiky</i>
do X. třídy hodn. 1,95	do X. po zkoušce asi jako nyní:	0	do X.3 léta
do IX.5,55	do IX. po 4 letech:	o 1,55 rok	do IX.8 let
do VIII.10,41	do VIII. po 8 letech	o 2,41 rok	do VIII. ...15 let
do VII.16,85	do VII. po 15 letech	o 1,85 za rok	do VII. ...23 let
do VI.25	do VI. po 22 letech:	o 3 roky	
Úřednictvo technické			
<i>Dosavadní průměr (ve statu)</i>	<i>Kdyby zaveden byl týž postup jako u konceptu, t. j.</i>	<i>U státu</i>	
do X.1,22	– stejně ... bylo by snížení průměru:	do X.3 léta	
do IX.4,68	IX. 4 o 0,68	do IX.8 let	
do VIII. ...11,75	VIII. 8 o 3,75	do VIII. ...15 let	
do VII.17,81	VIII. 15 o 2,81	do VII.23 let“	

Tato tabulka a podrobné propočty městské účtárny ukazují, že úvahám o zavedení časového postupu byla věnována skutečně podrobná pozornost a že byla tato eventualita důkladně promyšlena i s ohledem na budoucí výdaje, pokud je bylo možno alespoň odhadnout: celkový roční náklad zavedení časového postupu k 1. květnu 1910 by činil po třech letech 261 869 K ročně.³⁴⁴ Obecním politikům se podařilo, jako v mnoha jiných případech, tuto závažnou otázku projednat v politických klubech předem, tudíž žádná debata se ve sboru obecních starších k tomuto návrhu nekonala. Návrh na zavedení časového/automatického postupu byl schválen jednomyslně téměř všemi přítomnými, 84 obecními staršími.³⁴⁵

Automatický postup poněkud zamezil, byť zcela neodstranil, prostor pro nestandardní kariérní postup, nemáme-li hovořit přímo o protekcích. Znamenal zvýšení jistoty srovnatelných, dle standardních kritérií zavedených postupových podmínek, ovšem pouze ideálně. Cílevědomější úředníci dál hledali cesty, jak dosáhnout rychlejšího povýšení, a to celkem bezohledně. Odborové kluby se snažily taková jednání bezúspěšně korigovat. Jmenování a úřední postup s ním spojený pochopitelně mohly zůstat utajeny, a protože každý úředník měl snadný přehled o pořadí, v němž by se měl dočkat postupu on i jeho kolegové, bylo každé nestandardní povýšení emočně poněkud vypjatěji komentováno. Preterovaný (tzn. kolegou

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, sbor obecních starších, duben–červen 1910, 2. května 1910, inv. č. 897, zápis o schůzi a stenografický zápis o schůzi. Jediný, kdo se zdržel hlasování, byl městský radní Dr. Eduard Baštýř, jak zvlášť a do protokolu upozornil po ukončení hlasování. K pozadí mocenského rozhodování mimo volené sbory viz J. PEŠEK in V. LEDVINKA – J. PEŠEK, Praha, c. d., s. 495nn., zvl. s. 544.

přeskočený) úředník se cítil být poškozován ve svých nárocích a zpravidla se obracel buď na městskou radu, jak můžeme doložit pramenně, nebo v kombinaci s tím hledal přímluvu u vlivných politiků, což dokládáme alespoň primátorovými opakovanými výzvami k úřednictvu.³⁴⁶

Individuální kariérní strategie, které bezohledně uplatňovali někteří konceptní úředníci, vedly i před zavedením automatického postupu k rozkolům v úřednictvu této kategorie. V členské schůzi Klubu konceptního úřednictva 10. října 1908 byl rozsáhle probírán případ Dr. Václava Wurma, který Klubu oznámil ukončení svého členství. Důvodem bylo, že Dr. Wurm požádal o jmenování magistrátním komisařem, jehož se mu dostalo bez ohledu na to, že ještě nesložil politickou zkoušku. Tak přeskočil pět svých kolegů, kteří se domnívali, že Dr. Wurm žádá o udělení tohoto titulu pouze pro svou osobu (ad personam), což nebyla pravda. Další z úředníků, který uplatnil podobnou taktiku, byl Dr. Antonín Sum, který takto přeskočil jednoho kolegu. Sumův případ však Klub neprojednával, patrně proto, že dotčený úředník se proti Sumovu postupu neozval.

Z debaty je vidět, že ač se nejednalo o první případ, možnosti Klubu zasáhnout byly velice omezené. Většina debatujících vyjádřila rozčarování, až údiv, nad takto nekolegiálním postupem. Nešlo tedy primárně o to, že jeden úředník byl povýšen, ale o bezohlednost, s níž toho dosáhl, aniž by si dělal starosti s názorem ostatních kolegů. Úředník prezidiální kanceláře Dr. Jan Dvořák konstatoval, že *„veškeré prostředky Klubu zabránití praeterování jsou marné, jako se ukázalo v případě Wurmově, a že nápravy jest možno pouze svépomocí, totiž zřízením čestné rady [jak o tom v Klubu uvažovali po celý rok 1908 – pozn. VK], která v případě uprázdnění má uvažovati, kdo se o místo má hlásiti. Hlavním úkolem čestné rady bude napřed předsevzítí důkladnou revisi statu od jednoho ke druhému ku zjištění sporných případů. Pak vyjde na jevo, kdo se bude brániti rozhodnutí čestné rady a Klub bude moci včas zakročiti.“*³⁴⁷

³⁴⁶ Např. Slovo primátorovo k úřednictvu hl. m. Prahy [po volbách r. 1927], in Věstník hlavního města Prahy, 48, 1927, prezidiální sdělení – oběžníky, s. 976–977, cit. v pozn. č. 446.

³⁴⁷ AHMP, f. Klub konceptních úředníků Magistrátu hlavního města Prahy, zápisy ze schůzí 1905–1909, neinventarizováno, zápis z členské schůze 10. října 1908.

Povýšením Dr. Wurma přeskočený (a evidentně zaskočený) Dr. Václav Kučera 3. ledna 1910 požádal městskou radu o povýšení: *„Mimo to dovoluje si ve vsí úctě podepsaný poukázati také k té okolnosti, že při jmenování mag. komisařem přes výbornou kvalifikaci svoji i představenými uznávanou obzvláštní schopnost a způsobilost úřední [Dr. Kučera měl skutečně vynikající posudky – pozn. VK] byl shodou neznámých okolností přeskočen kolegou Drem V. Wurmem, tehdy ve statu až na 6. místě se nacházejícím, když byl ve vsí úctě podepsaný téměř plný rok jako 1. ve statu na místo toto čekal.“* Dr. Kučerovi byla VIII. hodnostní třída a místo magistrátního

I kdyby byla „čestná rada“ zřízena, neměl by Klub účinné páky, aby zamezil podobně kolegiálně závadnému jednání. Stejně, jako v případě přesloužilců, i zde hrálo uplatňování kolegiálních ohledů největší roli, neboť nebylo žádného předpisu, který by zakazoval podávání žádostí za povýšení bez ohledu na služební pořadí. Je zajímavé, že v případě podání takové žádosti byl vždy petentův představený žádán osobním oddělením prezidia o posudek, pokud nebylo vyžadováno předložit poslední kvalifikační hodnocení. Nejen osobní oddělení, ale i představený tak měli představu o kariérním úsilí úředníků a mohli učinit kroky, které by kariérního „skokana“ poněkud zbrzdily. Nestalo se ovšem, že by představený nedoporučil příznivé vyřízení (jakékoli) žádosti, jednalo-li se o kvalitního úředníka, neboť to zkrátka nebylo správné, přičilo by se to úřednické etice. Nepříznivé posudky představených se tak vyskytují jen velice zřídka – muselo jít o skutečně závažné případy, neboť důsledky udělení nepříznivého posudku mohly mít na kariéru dlouhodobě negativní dopad.

Případ Dr. Wurma byl vybrán záměrně, jako ilustrativní, už proto, že jeho hlavní hrdina dosáhl nakonec oslnivé kariéry a všeobecného uznání. Za první světové války působil v městské aprovizaci (tuto agendu zvládal jako svého druhu druhý pracovní úvazek).³⁴⁸ Po skončení války odmítl nabídky k přestupu do státní služby a postupně se stal úředním referentem referátu Sboru pro vyřizování stížností, což předpokládalo značnou erudici, a po odchodu Dr. Pilze na odpočinek byl jmenován ředitelem politické služby, titulárně ústředním ředitelem magistrátu. Jako předseda Klubu konceptního úřednictva, jehož řady kdysi na protest opustil, hájil kolektivní zájmy této skupiny, vždy věcným stanoviskem, a třeba i proti mínění volených zástupců, což ilustruje níže popsaná kauza Dr. Kremličky a místního dejvického starosty Pražského (kap. III.2.3). Dr. Wurm, který se podílel i na přípravě nového jednacího řádu magistrátu v roce 1931, je příkladem úředníka, který, dosáhnuv nejvyšších kariérních stupňů, s odborností, autoritou, věcností a nadhledem konstruktivně pracoval na

sekretáře uděleno městskou radou k 1. květnu 1910. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/10, JUDr. Václav Kučera.

³⁴⁸ ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D149/48, 22. září 1914 – 15. listopadu 1915, zápis ze 4. března 1915: „*Do mého, kdysi dosti klidného úřadu, vjela vichřice. Dvěře se netrhnou, proud občanů hrne se do toho starého domu Servitů, jež dříve téměř nikdo neznal. [...] Včera jsem řekl p. Dru Grošovi, že to takhle dále nejde. Zatím přišla čerstvá posila’ – Dr. Wurm ze stav. [stavebního – pozn. VK] referátu; přichází po práci o 3. h ke mně a pracuje až do večera.*“

rozvoji korektně kolegiálních vztahů³⁴⁹ bez osobních záští (ale i oblib) a jehož práce byla pro obec značným přínosem.³⁵⁰

Solidarita byla jedním z významných prvků vytvářejících skupinovou soudržnost úřednictva. Nebyla to tedy pouhá shoda náhod, která úředníky svedla k jednomu zaměstnavateli, ale vědomě pěstovaná vlastnost. Její zvláštní, a jak jsme již viděli, obtížně dodržovanou podcharakteristikou, byla disciplinovanost – zvláště u cílevědomých úředníků. Dr. Wurm, jenž se stal naším průvodcem po této kapitole, mohl po letitých zkušenostech, nabytých v úředních i mimoúředních strukturách, v souvislosti s disciplinovaností úřednictva konstatovat, že „přeskočivší, kteří byli jmenováni přes odpor personálních komisí [personálních komisí různých zaměstnaneckých kategorií – pozn. VK], měli jistotu, že budou podporováni odjinud, od těch, kdo mají moc a jsou to především vlivy politické, a dokonce radniční. Největší nebezpečí [je] v tom, že jmenováním těch, kteří nebyli na řadě, byli utvrzeni ve vyhlídkách další a že tak by mohlo dojít ke zjevu, že přeskakování by bylo běžnou a pravidelnou věcí.“³⁵¹

Tento citát tedy vypovídá o tom, že ani zrušení časového postupu (zavedením *Pravidel 1926* č. j. 15200 os. pres. v roce 1926) neustala snaha o rychlejší a výhodnější postup bez ohledu na kolegy. Výrazně to mohli ovlivnit političtí představitelé a ani zájmové organizace s tím nemohly příliš udělat. Političtí představitelé používali účinného nástroje, který vytvářel dojem podílu na rozhodování, tedy personálních komisí příslušných kategorií. Neznamenal to však, že názor těchto komisí musel být politiky respektován, často spíše naopak, zvláště když šlo o ohýbání pravidel; technicky vzato, tyto komise vůbec nemusely být respektovány, ovšem dá se říci, že jejich existence jako zástupců úřednictva jednotlivých kategorií může být jistou předzvěstí tvorby poválečných závodních rad.³⁵² Personální komise, spolu s příslušným

³⁴⁹ Např. intervence Klubu konceptního úřednictva u městské rady ve prospěch falešně obviněného magistrátního rady Ladislava Jarolímka v roce 1921, na jehož profesní čest zaútočily noviny *Pražský večerník* ve vydání ze 14. dubna 1921. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, kart. 786, sign. 19/41, poděkování Klubu konceptního úřednictva MHMP radě hl. m. Prahy, 17. dubna 1921. Přesný obsah útočného článku se nepodařilo zjistit, předmětné číslo novin (celý ročník) se nedochoval.

³⁵⁰ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/26, JUDr. Václav Wurm; Schůze ústředního zastupitelstva 3. prosince 1934, proslov primátora Dr. Baxy: rozloučení s Dr. Wurmem, in *Věstník hlavního města Prahy*, 49, 1934, s. 786; Václav Wurm, Rozloučení, in *Věstník hlavního města Prahy*, 51–52, 1934, s. 817; R., Dr. Wurm šedesátníkem, in *Věstník hlavního města Prahy*, 17, 1934, s. 291; Ústřední ředitel Dr. Wurm odchází do výslužby, *Věstník Unie úředníků, učitelů, podúředníků a zřízenců hlavního města Prahy*, 2, 1935, s. 27–28.

³⁵¹ Schůze předsednictva Unie 10. října 1930. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejích podniků, zápisy ze schůzí 1928–1931, neinventarizováno.

³⁵² Závodní rady však vznikaly v jednotlivých referátech a úřadech, nikoli jako organizace zastřešující konkrétní kategorie zaměstnanců.

odborovým klubem, však mohly na jednotlivce vytvářet poměrně účinný nátlak a též spolupůsobit v upevňování žádoucích stylů a vztahů mezi úředníky téže kategorie.

Stavovství úřednictva, jež nechápeme jako pouhou aristokratickou nadřazenost,³⁵³ a vzájemnou loajalitu podporovaly příležitosti slavnostní, třeba smutné. Bylo dobrým zvykem vést povědomost o význačných jubilejních (někdy od padesátých narozenin,³⁵⁴ pravidelně od dovršení šedesátého roku věku) a připomínat je v obecním tisku, případně jubilantům nejen popřát a připravit dárek, ale i uspořádat oslavu. Kolegové se alespoň v delegacích účastnili pohřbu úředníků, ať zemřeli v aktivní službě, nebo na penzi, i když tento zvyk i velkolepost, s níž byly pohřby vypravovány, během let klesaly.³⁵⁵ Důvodem bylo zmasovění počtu zaměstnanců, a to i v případě právnické kategorie, kde již nešlo o jednotlivce, jež by bylo možno oslavit či připomenout, ale o desítky, a ovšem též krátká paměť těch, kteří by mohli vzpomínat. V dynamickém životě moderní Prahy tak vyzněla i vzpomínka na zásluhy úředníků starší generace, jako pozdrav z jiné planety, ovšem na druhou stranu tyto projevy podporovaly vědomí příslušnosti k elitní úřednické skupině, což bylo dokazováno nejen vypsáním konkrétních zásluh a zvládnutých náročných úkolů, ale i uvedením žádoucích charakterových vlastností připomínaných osobností. K tomu můžeme dodat, že nekrology, otiskované v obecním Věstníku, často dokládají osobní vztah politiků ke vzpomínaným úředníkům, který šel nad rámec slušně (a téměř povinně) vzdávané úcty.³⁵⁶

³⁵³ I. A. BLÁHA, *Sociologie inteligence*, c. d., s. 300–304, kde Bláha uvádí stavovství – předrepublikového ovšem – úřednictva jako jeden z jeho negativních rysů, neboť znamená povýšenost směrem k podřízeným či k veřejnosti a poníženost směrem k představeným.

³⁵⁴ Dalším příkladem, jak mohl vypadat vhodný dar k narozeninám úředníka vyššího postavení, ukazuje úmysl obdarovat představeného osobního oddělení prezidiální kanceláře Dr. K. Domanju u příležitosti jeho padesátých narozenin soškou Jiřího z Poděbrad od firmy Franta Anýž. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřizenců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků, zápisy ze schůzí 1931–1940, neinventarizováno, schůze předsednictva *Unie* 7. července 1930.

³⁵⁵ Redaktor Národních listů Josef Jošt, jeden z nejaktivnějších zastupitelů, pronesl k tomu na schůzi ústředního zastupitelstva 10. ledna 1938 rezoluční návrh, v němž kritizoval neúctu k bývalým zaměstnancům, vyjádřenou právě tím, že jejich pohřby nejsou navštěvovány. K tomu účelu doporučil prezidiu, „*aby laskavě uvážilo, zda nebylo by dobře vydati upozornění, které by připamatovalo povinnost, třeba nepsanou.*“ cit. dle Věstník hlavního města Prahy, 2, 1938, s. 45.

³⁵⁶ Např. nekrolog magistrátního rady Jana Fischera z pera městského radního Dr. Leopolda Langerera, otištěný ve Věstníku hlavního města Prahy, 13, 1930, s. 391–392, kde Dr. Langer ukázal roli rady Fischera při vybudování samostatného finančního referátu, přípravu první emisní komunální zápůjčky a jeho roli v uzavření tzv. zahraniční půjčky hlavního města Prahy – v tomto odstavci Dr. Langer zároveň stručně vysvětlil, v čem spočíval státní „podraz“ při čerpání této půjčky, ale i výhody, které z této půjčky nakonec pro obec vyplynuly. Dále popsal Fischerovy zásluhy o vznik a ustavení kontrolního referátu, o podíl na osnově k utvoření Velké Prahy a zejména na skutečném sjednocení správy a systému obecních dávek a přírážek. Úspěch jeho kariéry nespočíval však jen ve Fischerově nepochybně vysoké odbornosti, ale v jeho dalších vlastnostech: „*Jeho způsob referování i úřadování byl skvělý. Z každé jeho přednášky i poznámky byla vždy patrna úplná znalost projednávaného předmětu, spojená se znalostí zejména všech právních otázek. Dovedl vždy svoje názory projevovat způsobem*

V naprosté většině se tyto nekrology týkají konceptních/právnických úředníků, méně ostatních kategorií úředníků s vysokoškolským vzděláním a v naprosto mizivém případě úředníků ostatních kategorií.³⁵⁷ V rámci námi sledovaného období je pak poslední takovou vzpomínkou článek o pohřbu ústředního rady magistrátu JUDr. Františka Krásy, jehož se zúčastnil i primátor Dr. Vacek.³⁵⁸

Stavovství a solidarita úřednictva se vedle nehmotných projevů, patrných z jednání v konkrétních situacích, projevovalo též solidárním přístupem v podobě přispívání v nejrůznějších sbírkách na chudé kolegy nebo jejich pozůstalé, nebo též snahou zlepšit intervencemi otázku tzv. staropenzistů, tedy úředníků, jejichž penze byly vypláceny podle pravidel, přijatých sborem obecních starších v roce 1873 a v letech následujících, a jejichž systematická úprava (pře počítání) bylo obtížně proveditelné pro relativní různost kritérií.³⁵⁹ V symbolické rovině lze uvažovat o připomínání vysoce postavených úředníků a jejich významných skutků a zásluh jako o víceméně systematické a vědomé aktivitě na poli konstituování společné identity, kde mýtus o význačných jedincích hrál podstatnou roli nejen pro upevnění soudržnosti ve skupině úředníků právníké elity, ale taktéž působil na upevňování postavení této elity v rámci úřadu, resp. obecních struktur.³⁶⁰ Významnou měrou k tomu přispívalo nejen vyzdvihování nezpochybnitelných zásluh jedinců a ovšem též jejich morálních kvalit a dalších žádoucích vlastností, které sloužily jako příklad a vzor pro ostatní

jasným a každému srozumitelným. Ve styku s volenými funkcionáři i s úředníky a zejména též se stranami byl vždy veskrze věcný a přátelský, takže úřední jednání s ním zpravidla vedlo k cíli a to obyčejně bez průtahů.“

³⁵⁷ Srv. několikařádkový nekrolog oficiála Václava Drahoráda, vrátného ve Staroměstské radnici, in Věstník hlavního města Prahy, 17, 1930, s. 496. I zde jsou několika slovy vyjádřeny žádoucí vlastnosti úředníka nižší kategorie: „Byl svědomitý a pečlivý úředník obce Pražské.“

³⁵⁸ DR. V. P., Za JUDrem Františkem Krásou (* 4. V. 1893, † 7. IV. 1948), in Věstník hlavního města Prahy, 15, 1948, s. 343. Autor nekrologu oceňuje zejména extrémní pracovní nasazení Dr. Krásy, jeho konciliantnost, bez ohledu na jeho vážný zdravotní stav. Z pracovních zásluh uznal Krásovo úsilí o konsolidaci finančního hospodářství obce a ovšem též jeho statečnost, s níž se zúčastnil Pražského povstání.

³⁵⁹ Srv. např. projev JUDr. J. Podstránského, předsedy *Unie*, v členské schůzi 21. února 1936. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků, zápisy ze schůzí 1931–1940, neinventarizováno. Ústřední zastupitelstvo schválilo ve schůzi 5. října 1936 návrh městské rady na provedení zákona č. 182/1936 Sb. z. a n., který měnil a upravoval zákon č. 70/1930 Sb. z. a n., kterým se upravují odpočivné a zaopatřovací platy některých státních a jiných zaměstnanců a učitelů, jakož i pozůstalých po nich. Tato úprava nebyla povinně přejímaná svazky územní samosprávy. Stanovila však platnost penzijních ustanovení zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. i pro osoby, které byly penzionovány na základě přechozích úprav. Srv. též JAKUB RÁKOSNÍK – IGOR TOMEŠ A KOL., Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992, Praha: Auditorium, 2012, s. 249.

³⁶⁰ V širším kontextu národního společenství uvažoval o mýtotvorné a konstitutivní roli symbolů v národním hnutí a jejich míře jejich úspěšnosti u různých sociálních skupin, příslušných k tomuto společenství, JIŘÍ ŠTAIF, Symbolické znaky české národní elity v dlouhém 19. století, in 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávaly, (ed. MILAN ŘEPA), Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., 2008, s. 168–192.

úředníky a které činily tyto význačné jedince vítanými partnery pro politické reprezentanty a pro širokou veřejnost, která byla jak klientem úřadu, tak příjemcem (kvalitních) opatření, realizovanými těmito profesionály ve správě obce.

Přímluvce technických úředníků, městský radní Ing. Eustach Mölzer,³⁶¹ se v souvislosti se systemizací a resystemizací začal od raných třicátých let 20. století zajímat o celkovou revizi zákona č. 103/1926 Sb. z. a n., kvůli znovuzavedení automatického postupu úředníků. Svůj návrh, resp. podnět městské radě přednesl ve schůzi ústředního zastupitelstva 3. července 1933 a vyžádal si k tomu též stanovisko *Unie*, resp. jednotlivých klubů v ní sdružených. Je příznačné, že kategorie zaměstnanců, u nichž by se bývalo očekávalo, že budou iniciativu Ing. Mölzera podporovat, se přiklonily k zachování stávajícího stavu (kategorie manipulační, administrativní, Spolek [pomocných] magistrátních a obecních úředníků). Jen některé kluby, byť jich byla většina, s myšlenkou znovuzavedení automatického postupu souhlasily, pokud by neznamenal zhoršení stavu proti stávající úpravě (účetní, zvěrolékaři, kancelářští, zvěrolékaři, učitelé, lékaři). Právnickí úředníci a spolu s nimi též geometři zvolili vyčkávací taktiku, podle toho, jaké budou pro automatický postup předloženy směrnice. Automatický postup nebyl znovu zaveden, vláda měla ve třicátých letech docela jiné starosti a po roce 1945 na to nebylo pomyšlení: zradikalizovaný ÚNV, ať v rétorice členů komunistických nebo jiných, by nepřipustil povyšování na základě pouhé vytrvalosti, nepodložené náležitým výkonem, jakkoli je takto položený argument značným zjednodušením.³⁶² Trend směřoval k ustálení struktury úřadu, tzn. v utužení systemizace, kdy pozice v odborech byly pevně rozděleny mezi různé kategorie zaměstnanců tak, že tito nebyli překládáni podle momentální potřeby a v souladu s dlouhodobějším plánem pracovních sil naopak setrvali na jedné pozici.

Časový postup se nepodařilo znovu zavést, úpravy však doznaly úřední tituly (nejen právnických úředníků). Vzrůstající počet právnického úřednictva, poměrný, vzhledem

³⁶¹ Ing. Mölzerovi zejména vadil dlouholetý provizorní stav techniků (inženýrů), kteří byli často zaměstnáni v pouhém smluvním poměru, ač se často nejednalo o mladé absolventy – přestože jejich služeb bylo potřeba, nebyl pro ně vyčleněn ve statu dostatečný počet stálých, tedy systemizovaných míst. Srv. schůze městské rady 25. března 1938, in *Věstník hlavního města Prahy*, 12, 1938, s. 279. To platilo i po celá třicátá léta, po utlumení stavební činnosti a technických projektů během druhé světové války, se situace poněkud změnila, jak jsme ilustrovali na případě svědka Ing. Z. Sedláka, který obviňoval Dr. Máchu v jeho prvním vyšetřování (viz kapitola II.2).

³⁶² Automatický postup neznamenal povýšení v garantovaných lhůtách bez dalších ohledů, bylo třeba prokázat odpovídající kvalifikační hodnocení. Na nejvyšší třídy (tehdy třídy hodnostní od VII. výše) se vůbec nevztahoval, jak bylo ukázáno.

setrvale rostoucímu počtu obecních zaměstnanců, se musel odrazit i v hierarchii této skupiny. Již těsně před první světovou válkou se tedy objevuje prozatím čestný titul „vrchní magistrátní rada“, udělený za zásluhy penzionovanému úředníku. Po roce 1918, kdy jsou přejímány hodnostní třídy V. a IV., je titul vrchní magistrátní rada spojen s těmito třídami. Původní systemizace dle zákona č. 103/1926 Sb. z. a n. nechávala otázku titulů nejvyšších právnických úředníků stranou a vyčkávala na státní úpravu: záměr byl bez debaty schválen ve schůzi městské rady 22. června 1928³⁶³ a ústřední zastupitelstvo přejalo státní úpravu, vyjádřenou v zákona č. 103/1927 Sb. z. a n., ve schůzi 11. listopadu 1929.³⁶⁴ Celý systém úředních titulů byl stabilizován do roku 1931 do podoby vyjádřené v následující tabulce.

Tab. 12a, úřední tituly služebních tříd I–IV, bez titulů spojených s místy 1. a 2. platové stupnice³⁶⁵

v platové stupnici	ve služební třídě:			
	I.	II.	III.	IV.
3.	vrchní rada	vrchní ředitel	—	—
4.	rada	ředitel	vrchní kontrolor	vrchní správce
5.	vrchní komisař	vrchní tajemník	kontrolor	správce
6.	komisař	tajemník	revident	vrchní oficiál
7.	—	adjunkt	asistent	oficiál
čekatel	koncipista	elév	akcesista	manipulant

³⁶³ Schůze městské rady 1. června 1928, sdělení osobního referenta Pavala Kavánka, in Věstník hlavního města Prahy, 22, 1928, s. 582; AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, městská rada, červen 1928, inv. č. 517.

³⁶⁴ Věstník hlavního města Prahy, 46, 1929, s. 1136.

³⁶⁵ Oběžník č. j. 33/31 os. praes., in Věstník hlavního města Prahy, 3, 1931, s. 44–46.

Tab. 12b, Úřední tituly s ohledem na kategorii služby³⁶⁶

Ve služeb. třídě	kategorie služby	obor služební	předepsané předběžné vzdělání	Titulový přídomek, resp. zvl. úřední titul	Do kategorie byli převedeni úředníci
Ia (odpovídá služební třídě Ib úředníků státních)	právní	agenda právnická	tři státní zkoušky na právnické fakultě některé čl. university a praktická zkouška politická	Magistrátní (magistrátu hlav. města Prahy)	konceptní
	archivní knihovní muzejní	agenda archivní knihovní muzejní	absolutorium studií universitních a hodnost doktora na fakultě filosofické anebo právnické, neb zkouška pro učitel. na středních školách z oboru věd historických	archivní knihovní muzejní hlav. města Prahy	archivní knihovní muzejní
	zpravodajská	redakce Obec. Věstníku	úplně středoškolské a nejméně 4leté vysokoškolské vzdělání, ukončené úspěšným výkonem předepsaných státních zkoušek nebo doktorátu	tiskový referent hlav. města Prahy	redaktor Obec. Věstníku
	technická	agenda technická	dvě státní zkoušky na čl. technice a praktická zkouška politická	technický hlav. města Prahy	techničtí
	zdravotní a)	agenda zdravotní	hodnost doktora lékařství na čes. universitě a zkouška fyzikální [fysikátní]	zdravotní hlav. města Prahy	měst. okr. lékaři
	zdravotní b)	školní zdravotní agenda	hodnost doktora lékařství na čl. universitě	školní lékař hlav. města Prahy	městští školní lékaři
	veterinární	agenda veterinární	diplom zvěrolékaře na čl. vysoké škole zvěrolékařské a zkouška fysikátní	veterinární hlav. města Prahy	zvěrolékaři
	chemická	agenda chemická	dvě státní zkoušky z oboru tech. chemie na vys. školách technických nebo předepsaná rigorosa na universitě, při nichž hlavním předmětem jest chemie, znalost bakteriologie, hygieny a zbožíznalství a diplom potrav. experta ve smyslu zák. ze dne 16. I. 1896 č. 89 ř. z. a min. nař. ze dne 13. X. 1897 č. 241 ř. z. resp. ze dne 1. VIII. 1900 č. 133 ř. z.	chemický hlav. města Prahy	chemici

³⁶⁶ Tamtéž.

Ve služeb. třídě	kategorie služby	obor služební	předepsané předběžné vzdělání	Titulový přídomek, resp. zvl. úřední titul	Do kategorie byli převedeni úředníci
Ib (odpovídá služební třídě Ic úředníků státních)	měřická	agenda měřická	absolvování střední školy a kratší než čtyřleté, avšak aspoň dvouleté ucelené vysokoškolské vzdělání, ukončené úspěšným výkonem státní, příp. přísné zkoušky na vysoké škole	měřický hlav. města Prahy	geometri
II.	stavební	agenda stavební	absolutorium vyšší průmyslové školy	stavební hlav. města Prahy	stavební
	účetní	agenda účetní	absolvování střední školy a zkouška ze státního účetnictví	účetní hlav. města Prahy	účetní
	administrativní	agenda administrativní	absolvování střední školy a odborná zkouška kancelářská	administrativní hlavního města Prahy	administrativní
III.	kancelářská	agenda kancelářská	absolvování čtyř nižších tříd střední školy nebo jednorozhodného učebního běhu spojeného s občanskou školou a v obou případech ještě úspěšný výkon zvláštní odborné zkoušky neb absolvování občanské školy a aspoň dvouleté odborné školy	kancelářský hlav. města Prahy	kancelářští
IV.	manipulační	agenda manipulační	vyšší předběžné vzdělání, než jaké podává obecná škola (tři třídy měšťanské školy)	manipulační hlav. města Prahy	manipulační

Zvlášť bylo upozorněno, že přídomek „magistrátní“ je nadále vyhrazen pouze pro I. služební třídu právnické kategorie dle § 71 obecního statutu, čímž jako by byla dopředu rozhodnuta výše popisovaná debata³⁶⁷ o uznání prestiže mezi vysokoškolskými úředníky, která byla zahájena přibližně ve stejnou dobu, počátkem roku 1931. Hierarchie úředních titulů pro 1. a 2. platovou stupnici byla uzavřena až schválením návrhu městské rady ve schůzi ústředního zastupitelstva 13. listopadu 1933 podle výnosu Zemského úřadu: úředník stupnice I/1 byl ústředním ředitelem magistrátu a úředník stupnice I/2 ústřední rada magistrátu.³⁶⁸ V přehledu chybí jediný přídomek, neoficiální a běžně používaný, a to „prezidiální“ pro úředníky, kteří byli služebně přiděleni do prezidiální kanceláře.

³⁶⁷ Viz kapitola II.1.2.2.

³⁶⁸ Schůze ústředního zastupitelstva 13. listopadu 1933, in Věstník hlavního města Prahy, 47, 1933, s. 886. Ve schůzi ústředního zastupitelstva o čtyři měsíce později byl schválen návrh zastupitele Ing. E. Mölzera, aby byly tyto tituly upraveny – pro úředníka I/1 to měl být ústřední ředitel hlavního města Prahy a pro úředníka I/2 ústřední rada hlavního města Prahy. Sr. schůze ústředního zastupitelstva 12. února 1934, in Věstník hlavního města Prahy, 6, 1934, s. 114. Toto usnesení však nebylo dodrženo a nepodařilo se doložit, že by takto upravené tituly byly kdy použity.

Kariéra, tedy služební postup všech úředníků byl zbrzděn omezeními, danými vládními nařízeními z roku 1938 a i ten byl v období 1939–1945 podmíněn splněním mimořádných podmínek. Vzhledem k ustanovení němčiny jako vnitřního úředního jazyka museli právníci úředníci (až na výjimky)³⁶⁹ povinně složit komisionální zkoušku z němčiny a navštěvovat kurzy německého jazyka, pokud dále nedoložili, že se ke zkoušce připravují soukromě. Nevykonání zkoušky znamenalo minimálně zastavení i omezeného služebního postupu.

Daleko závažnější důsledky však mělo prohlášení o tzv. árijském původu, které museli úředníci podepsat do září roku 1939. Ti, kteří tak nemohli učinit, byli správním výborem posláni nejprve na dovolenou s čekatelným dle § 23 a 24 *Pravidel* č. j. 15200/1926 os. pres., což znamenalo nucenou dovolenou z organizačních důvodů nebo z nespécifikovaných „ohledů služebních“ s vyplácením plného posledního služného. Tito úředníci pak byli dáni do výslužby z moci úřední dle § 5 vládního nařízení č. 136/1939 Sb. z. a n., o právním postavení židů ve veřejném životě, v roce 1940 s příslušným výslužným.³⁷⁰ Z kategorie právnických úředníků magistrátu v činné službě se to týkalo JUDr. Bedřicha Weila, JUDr. Evy Vodňanské a JUDr. Františka Vrby. Dr. Vodňanská se v roce snažila požádat o vyloučení z vládního nařízení č. 136/1939 Sb. státního prezidenta. V roce 1942 byla zařazena do transportu a zahynula neznámo kde.³⁷¹

Dr. Bedřich Weil měl štěstí, válku přežil. Podařilo se mu uprchnout z terezínského ghetta 5. května 1945. Zamířil rovnou do Prahy a při bojích Pražského povstání byl 8. května 1945 zastřelen v Celetné ulici, což dodnes připomíná pamětní deska na domě č. p. 554-I.³⁷² Po

³⁶⁹ Osvobození od zkoušky bylo dáno (kdykoli odvolatelným) výnosem protektorátního Ministerstva vnitra č. j. P.2112-10/10-41 z 12. října 1941 a týkalo se např. úředníků, kteří zastávali vyšší pozice v magistrátní hierarchii, tudíž denně jednali s představiteli německé okupační správy. Srv. např. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/205 JUDr. Otakar Mácha, nebo sign. Pers. IV/210, JUDr. František Cipro.

³⁷⁰ Srv. HELENA PETRŮV, *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1941)*, Praha: Sefer, 2000, (o židovských zaměstnancích s. 76nn.).

³⁷¹ Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/371, JUDr. Eva Vodňanská (1901–?, v obecní službě od r. 1930). Poprvé žádala o přijetí do obecních služeb v roce 1926, kdy završila právníká studia, a operovala přitom též službou svého otce MUDr. Mořice Vodňanského, jenž byl třicet let městským lékařem. O její přijetí k pražské obci se přimlouval u primátora dr. Baxy v roce 1927 gen. Šnejdárek. V roce 1930 byla přijata dle pořadí konkurzu. V roce 1947 po ní pátraly francouzské úřady a dostalo se jim jen stručné odpovědi s údaji o posledním jejím známém pražském bydlišti a s datem přeložení do výslužby s dovětkem, že „její pozdější osudy a bydliště nejsou zde známy“. Dále viz www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/147842/eva-vodnanska [29. února 2020].

³⁷² AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/369, JUDr. Bedřich Weil, (1898–1945, u pražského magistrátu od r. 1930). V březnu 1939 byl na podnět ředitele politické služby přeložen

válce byl Dr. Weil vzpomenut jako účastník pražského povstání ve Věstníku hl. m. Prahy v až osobním nekrologu, který napsal jeho kolega Dr. Antonín Vlk.³⁷³ Poslední ze tří jmenovaných právnických úředníků, postižených z rasových důvodů, Dr. František Vrba, byl deportován v roce 1941 do Terezína a odtud do Izbicy; posléze zahynul.³⁷⁴

Všechna jmenování, provedená v období 1939–1945, byla zrušena dekretem č. 59/1945 Sb., který ovšem zároveň obsahoval zmocnění k provedení zpětného jmenování zaměstnanců, tzn. k provedení renominací,³⁷⁵ jež se týkaly aktivních i reaktivovaných úředníků a jež měly napravit zadržovaný nebo omezovaný postup. Přípravou prvotních podkladů bylo pověřeno osobní oddělení a následně byly projednány (po desítkách případů) v osobní komisi, resp. v radě ÚNV. *Pravidla* č. j. 15200/1936 os. pres. zůstávala nadále v platnosti, dokud platil zákon č. 103/1926 Sb. z. a n., tedy do roku 1950.³⁷⁶

Kariéra právnických úředníků u pražského magistrátu se odvíjela od jasných pravidel a byla dopředu předvídatelná. Jakékoli vybočení z rámce těchto pravidel nebo nesolidární postup právního úředníka byl jeho kolegy pro danou chvíli odsouzen, což neznamenovalo, že by byl takový úředník vyloučen z kruhu svých kolegů (jak je ukázáno na příkladu ředitele politické služby Dr. V. Wurma). Z reakcí ostatních právnických úředníků na nestandardní kariérní postup, o nějž se snažili někteří z úředníků, můžeme konstruovat alespoň částečně skupinové vzorce správného, kolegiálního chování. Jestliže se jedinec odhodlal upřednostnit vlastní dlouhodobý prospěch – jmenování do vyšších stupnic/stupňů bylo v zásadě nezrušitelné a v důsledku znamenalo urychlení celé kariéry – vyžadovalo to jistý druh odvahy, nebo sociální netečnosti. Nestandardní individuální prospěchářská strategie totiž mohla vést k obecnému nesouladu uvnitř (právníké) kategorie, pokud by se každý z jejích příslušníků

z referátu bytové péče, kam byl přidělen od roku 1934, „do úřadu, kde by nepřicházel příliš do styku se stranami. Dr. Weil není ariec, pan ředitel dává v úvahu statistický úřad, kde se právě uvolnilo místo úmrtím dr. Svatka“ – což si poznamenal do spisu Dr. Weila úředník osobního oddělení prezidia Dr. Plch 21. března 1939. Bratrem Dr. B. Weila byl spisovatel Jiří Weil, který jako jediný z rodiny válku přežil.

³⁷³ Antonín Vlk, Za kolegou padlým na prahu domova, in Věstník hlavního města Prahy, 5–6, 1945, s. 50. Rasový důvod perzekuce Dr. Weila v jinak skutečně vřelém textu není zmíněn. Antisemitské projevy mezi úředníky, tzn. ve vnitřním prostředí magistrátu, nemáme pro období od podzimu 1938 doloženy.

³⁷⁴ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/411, JUDr. František Vrba (1909–?, v obecní službě od r. 1936). Byl přijat v konkurzu na volná místa v roce 1936 v pořadí, které umožňovalo okamžité přijetí do obecních služeb. Působil ve stavebním referátu. Dle databáze www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/131302-frantisek-vrba [29. února 2020], odkud jsme čerpali informace o jeho deportacích, se zdá, že jeho manželce se podařilo v roce 1939 vycestovat do Spojených států.

³⁷⁵ Dekret prezidenta republiky č. 59/1945 Sb., jímž se zrušují jmenování veřejných zaměstnanců z doby nesvobody.

³⁷⁶ Zákon č. 103/1926 Sb. z. a n. byl zrušen k 1. dubnu 1950 zákonem č. 66/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech státních zaměstnanců.

snažil domoci výhod pro svoji osobu. Východiskem tedy bylo nalezení, si spíše nalézání, všeobecné shody nad kariérními podmínkami, které by přinášely takové hmotné a formální uznání postavení úředníků, které by podobné individuální výstřelky alespoň minimalizovalo. Kolektivním vyjednavatelem takových podmínek byl Klub právníckého úřednictva Magistrátu hl. m. Prahy, který byl zároveň členem nepolitického odborového sdružení Unie úředníků, učitelů, zřízců a penzistů hlavního města Prahy (dále vesměs pouze *Unie*).³⁷⁷

III.2.3 Příkazování úředníků službou

*„...překládání úředních sil náleží do práva starostova
a do něho on nikterak si nedá sahati.“*

Z odpovědi sociální komise *Unie*
Klubu městských úředníků na Smíchově, 1922.³⁷⁸

Charakter právnícké služby předpokládal občasné změny služebního působení konceptních/právníckých úředníků podle potřeby jednotlivých magistrátních referátů, ústavů a úřadoven. V úřadování byl tradičně kladen důraz na správný úřední postup, spojený s fundovanou právní úvahou, založenou na důkladné znalosti různých agend veřejné správy (a jejich historickém vývoji). Právní úředníci tak byli elitní úřednickou kategorií, v podstatě nepostradatelnou v kterémkoli z oborů obecní služby, jak jsme ukázali výše v kapitole II.1.2. Překládání úředníků – příkazování službou – bylo výhradní kompetencí starosty/primátora, který byl nejvyšším představeným magistrátu. To platilo i po roce 1945, kdy do personálních otázek zasahoval další činitel, zaměstnanecké rady. Přesto, že to muselo být všemu úřednictvu, a ovšem i voleným zástupcům³⁷⁹ známým faktem, snahy o ovlivnění toho, zda bude jedinec přeložen či nikoli, anebo kam bude přikázán, provázejí celé námi sledované období. Často na to bylo prezidiem, resp. samotným primátorem upozorňováno i v obecním Věstníku, jako například v roce 1947:

„V poslední době stalo se v několika případech, že zaměstnanec, přeložený na jiné služební místo, nebyl představeným nebo zaměstnaneckou radou svého dosavadního úřadu uvolněn, nebo sám na nové místo nenastoupil.“

³⁷⁷ O odborových organizacích viz kapitola III.6.

³⁷⁸ Zápis ze schůze sociální komise 5. prosince 1921. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízců a penzistů hlavního města Prahy a jejích podniků, sociální komise, zápisy ze schůzí 1920–1922, neuspořádáno.

³⁷⁹ Ve schůzi rady ÚNV 6. února 1948 byl osobní referent Václav Koubek po vyčerpání programu této schůze dotázán, zda je možno činit personální změny bez souhlasu referenta, a dokonce proti stanovisku závodní rady. I v tomto případě bylo konstatováno, že „*toto právo náleží primátorovi*“. Po této, zřejmě neuspokojivé odpovědi, rada schválila, aby byla změna této pravomoci upravena ve smyslu spolupráce předsednictva rady ÚNV a příslušných odborových referentů. Viz Věstník hlavního města Prahy, 8, 1948, s. 184.

Ukládám pp. představeným, aby upozornili všechny zaměstnance, že napříště bude považováno neuposlechnutí překládacího dekretu za služební přestupek a že proti všem, kdož by jakýmkoliv způsobem provedení dekretu mařili nebo zdržovali, bude zavedeno disciplinární řízení.

Páni představení jsou rovněž osobně zodpovědni za včasné uvolnění přeloženého zaměstnance.

*Nenastoupí-li zaměstnanec v úřadě, do něhož byl přeložen, nejpozději do 3 dnů od doručení dekretu, oznámí to představený nového úřadu osobním oddělení presidia.*³⁸⁰

Opakovaně tedy bylo připomínáno, že se úředníci nemají domáhat změny ve starostově rozhodnutí, kam budou přiděleni službou. Víceméně neúspěšné byly také protesty představených magistrátních referátů, pokud se bránili příkázání schopného úředníka do jiného referátu; větší šance byla vyhovění žádosti představeného o přeložení neschopného nebo jinak nevyhovujícího úředníka. Snaha zabránit nebo alespoň odvrátit přeložení schopného byla poměrně častá. Např. JUDr. Ludvík Kremlička byl v době likvidace (prvoválečných) aprovizčních ústavů, na níž pracoval,³⁸¹ příkázán dynamicky se rozvíjejícímu referátu hospodářskému I.A. Kremličkův stávající představený JUDr. Ladislav Pech se pokusil intervencí v osobním oddělení prezidia Kremličkovo přeložení odložit alespoň o několik týdnů, což se mu nepodařilo. Díky, ale i kvůli tradičně silnému postavení hospodářských referátů (bez ohledu na označení), které bylo dáno důležitostí jejich agendy vesměs v samostatné působnosti obce, mohl představený referátu I.A. Dr. Pavlánský kategoricky konstatovat a pro nás i brilantně shrnout nejčastěji opakované argumenty představených: *„Jest nezbytně nutným, aby p. sekretář Dr. Kremlička v referátě hospodářském I.A. nastoupil, neboť neprospívá referátu hospodářskému vůbec časté střídání sil konceptních a tím spíše, aby počet jich byl zmenšen“*.³⁸²

Nebylo-li to podstatné „z ohledů služebních“, nepomohla petentovi ani vlivná přímluva, ani stranická příslušnost.³⁸³ V osobním spise konceptního úředníka JUDr. Václava Podlipského je

³⁸⁰ Oběžník podepsal primátor Dr. Vacek. Věstník hlavního města Prahy č. 11, 1947, s. 257; též AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, sign. Pers. III/491 fl., oběžník pres. odd. os. č. 11/47 ze 7. února 1947 č. j. 5936/47, zdůraznění původní.

³⁸¹ Srv. [LUDVÍK KREMLIČKA – A. MAREK,] Aprovizace obce pražské za války a po válce 1914–1922, [red. LADISLAV PECH,] Praha: Nákladem Aprovisačních ústavů hlavního města Prahy, [1922]

³⁸² AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/139, JUDr. Ludvík Kremlička.

³⁸³ Ve schůzi městského zastupitelstva 6. června 1921 sociální demokrat Václav Pašek dokonce odmítl odpovědnost své strany za personální přesuny v úřadě: *„Pravdou jest, že si pan starosta osobuje právo*

zachován dopis jeho tchána, JUDr. Richarda Lindnera, pravděpodobně adresovaný přímo starostovi Dr. Grošovi, z 24. dubna 1914:

„Slovutný příteli!

Mám k Tobě snažnou prosbu, abys vzal mého zetě magistrátního koncipistu Dr. Podlipského do presidia.

Je to řádný, slušný, skrovný a věrný hoch.

A mně, starému příteli, prokážeš tím velkou službu.

*V naději, že mé prosbě vyhovíš, a s projevem vděčnosti, učiníš-li tak, zůstávám Tvým stále věrně oddaným přítelem, Richard Lindner.*³⁸⁴

Služba v prezidiální kanceláři byla vnímána jako obzvlášť prestižní, avšak této osobní žádosti tehdejší starosta Dr. Groš nevyhověl. Ať už srovnáním Almanachů hlavního města Prahy, z nichž je tato poměrně malá fluktuace v prezidiální kanceláři dobře patrná, či osobním svědectvím Dr. Stehlíka víme, že pozice v prezidiální kanceláři byly žárlivě střeženy a byl-li do této kanceláře, kde nebyl relativně nadbytek konceptních míst, někdo přikázán, zpravidla již na svém místě setrval. Prezidiální úředníci byli skutečně jedněmi z nejbližších

vyhražené obecní radě zastupitelstva [!] nebo radě městské, že však tak činí úplně autokraticky bez vědomí nebo proti vůli ostatních dvou náměstků a že tedy nese za totéž zodpovědnost pan starosta sám.“ Jako doklad Pašek předložil dopis dražebního komisaře Františka Novotného, spolustraníka Dr. Baxy, který starostu žádá, aby ho (Novotného) přeložil: *„Vážený bratře starosto! Poněvadž práce v dosavadním úřadě se mi nezamlouvá, žádám Tě, abys mne přeložil. Úředníci kanceláře městských okresních jsou národní demokrati, jest nutno, aby tam byli naši lidé. Ustanov mne v okresu, kde jsme politicky organisováni, abych mohl tím více pro stranu pracovat. Okresního M. Míška přelož do hlavní podatelny a mne místo něho.*“ Dr. Baxa Novotného žádosti vyhověl a bez toho, aby vypsal domácí konkurs, přikázal obě přeložení. Dr. Baxa aférku v zastupitelstvu zvládl. Prohlásil, že dopis je pravý, že nevidí důvod, proč by nemohl vyhovět, jedná-li se o způsobilého uchazeče doporučeného kterýmkoli obecním starším, a že při tom nebere žádné stranické ohledy. Jako předsedající schůze pak další debatu prohlásil za nepřijatelnou a věc byla uzavřena. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, ústřední zastupitelstvo, inv. č. 864, leden–červen 1921, stenografický zápis. Zkrácený výtah viz Věstník hlavního města Prahy, 12, 1921, s. 145.

³⁸⁴ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/162, JUDr. Václav Podlipský. Dr. Václav Podlipský se oženil se starší dcerou Dr. Lindnera, ředitele Hypoteční banky, Miladou. Tento nadějný úředník nastoupil k pražskému magistrátu v roce 1913, celou první světovou válku strávil na vojně – detaily nejsou známy, částečně patrně v poli a částečně v kanceláři –, přesto jeho kariéra měla poměrně strmý vzestup: v roce 1914 vykonal politickou zkoušku s výborným prospěchem, téhož roku byl jmenován magistrátním koncipistou, v roce 1917 komisařem a v roce 1919 sekretářem, přesto, že úřad již prakticky nenavštěvoval, protože přešel do státní služby k ministerstvu zahraničí. O důvodech jeho poměrně rychlého služebního postupu můžeme skutečně pouze spekulovat: byl vnukem Žofie Podlipské, jeho otec JUDr. Prokop Podlipský (1859–1900), švagr Jaroslava Vrchlického, byl zemským poslancem, od r. 1893 obecním starším a advokátem, tudíž příslušnost k měšťanské elitě je nepochybná. Václav Podlipský byl přes svou tehdejší manželku Miladu též spřízněn s Klenkovými z Vlastimilů. Srv. též Almanach královského hlavního města Prahy na rok 1899, ročník II, (ed.) VÁCLAV LEŠER, Praha: Nákladem důchodův obce královského hlavního města Prahy, 1899; MICHAEL NAVRÁTIL, Almanach československých právníků, Praha: [nákladem vlastním?], 1930; AHMP, f. MHMP I., Referát IV. popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1830–1910 (1920), kart. č. 225, resp. 1910–1949, kart. č. 658.

starostových/primátorových spolupracovníků a je pravděpodobné, že jejich mínění starosta bral v potaz, zvláště v době před první světovou válkou. Dr. Stehlík-Čenkov jistou trpkostí, pramenící patrně z jeho tehdy neuspokojených ambicí, považoval prezidiálního radu Františka Boháčka,³⁸⁵ zodpovědného za osobní oddělení prezidia, za rozhodujícího muže na radnici a prezidiálního radu Otakara Borůvku dokonce za „*milostníka Dra Groše*“.³⁸⁶

Původní představa, že starosta, jako představený magistrátu, bude moci být důkladně obeznámen s chodem úřadu a potřebou personálu v jeho jednotlivých odborech, brala již koncem 19. století za své. O potřebný personál se prostřednictvím osobního oddělení prezidiální kanceláře zpravidla hlásili představení referátů u starosty, případně bylo navrhováno přímo v městské radě, byla-li intervence podniknuta přímo u městského radního. Se vznikem Velké Prahy a s rozšířením magistrátních extenzí do nově utvořených obvodů se i představitelé místních rad a místní starostové museli srovnat s tím, že i aparát Velké Prahy zasahuje do jejich (už tak velmi omezených) pravomocí. Můžeme spolehlivě doložit oznámení místních starostů, kteří byli nespokojeni s úřadováním magistrátních úředníků, prezidiu hlavního města Prahy, v nichž žádali buď disciplinační opatření vůči těmto úředníkům nebo přímo jejich přeložení. Nejvytrvalejší a eticky velmi problematický byl případ místního starosty Prahy XIX. (Dejvice, Bubeneč a okolí) Františka Pražského (ČND/NSj), který svými velmi dobře promyšlenými kroky dokázal ztrpčovat život představenému Magistrátní úřadovny Praha XIX. Dr. Ludvíku Kremličkovi. Případ je natolik významný, že se jím budeme zabývat podrobně.

³⁸⁵ František Boháček (1863–1947), dlouholetý představený osobního oddělení prezidiální kanceláře, vedle toho referent komise pro otázky velkoměstské a komise pro vznik nového obecního řádu. V roce 1926 byl spolu s dalšími dlouholetými a zkušenými zaměstnanci donucen odejít do výslužby, v jeho případě po pětaticetileté službě. Jeho přístup k zaměstnancům byl velice striktní, vždy dbal ve svých návrzích, aby nebylo plýtváno obecními prostředky. Nebyl příliš oblíben. V prostředí zastupitelstva je problematicky vnímáno působení jeho stejnojmenného syna, advokáta, který byl šetřen v letech 1933–1936, pro podezření ze zpronevěry a vylákání státní garance na úvěr od státu na stavbu domů obecně prospěšného stavebního a bytového družstva, zapsané spol. s r. o. „Homole“. Řízení mělo být obnoveno v březnu 1939. Od léta 1939 na Dr. Boháčka mladšího útočily šovinistické a antisemitské listy, které ho pranýřovaly jako oportunistu a stoupence prezidenta Beneše – Hana Benešová byla kmotrou dcery Dr. Boháčka ml. Všechny nechutné útoky byly soukromým šetřením vyvráceny, nicméně Dr. Boháček ml. byl zatčen a odvezen do koncentračního tábora Oranienburg. Dr. Boháček st. se snažil syna z lágru dostat, za což utratil všechny své úspory a octl se prakticky na mizině, a ještě v dlužích. V roce 1947 mu byla přiznána mimořádná výpomoc 5000 Kčs, patrně též v uznání chybně vyměřené penze. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/67, František Boháček; tamtéž, Prezidium rady a magistrátu 1938–1950, kart. 942, sign. Praes. 7/19 Dr. Boháček – za upozornění na existenci tohoto spisu děkuji Dr. Haně Svatošové. K neúspěšnému pokusu otce a syna Boháčkových o ovládnutí Svazu pro povznesení návštěvy ČSR sv. TOMÁŠ KAVKA, Svaz pro povznesení návštěvy ČSR, úvod k inventáři, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2010, s. III–IV.

³⁸⁶ ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D147/48, zápis z 30. dubna 1908 [recte 1910] a z 10. června 1910.

Místní starosta Pražský již před nastoupením Dr. Kremličky na místo představeného úřadovny v Dejvicích protestoval proti Kremličkovu jmenování, neboť Dr. Kremlička, který bydlel v Dejvicích v obecním domě, vystoupil proti místní radě před volbami v roce 1931, avšak nikoli v souvislosti s těmito volbami. Hned na začátku kauzy je tedy dobře patrné, že primátor, resp. prezidium, nekonzultovalo obsazenost magistrátních úřadoven s místní politickou reprezentací. Bezpříznakově dodejme, že národní demokracie měla v roce 1932 zastoupení v prezidiu v osobě primátorova náměstka Dr. Aloise Štůly.³⁸⁷

Místní starosta Pražský bez rozpaků varoval prezidium rady a magistrátu, aby Dr. Kremličku nepřikazovalo dejvické úřadovně – „*v zájmu dobré shody a v zájmu společného úřadování ve prospěch obce*“.³⁸⁸ Primátor své rozhodnutí nezměnil ani po dalším apelu, tentokrát dejvického místostarosty F. Slámy z 13. května 1932. V primátorově odpovědi bylo místní radě vysvětleno, že přikazování úředníků se řídí jedině služebními důvody a není rozhodně věcí politickou.³⁸⁹ Místní rada byla odkázána do patřičných mezí, když jí bylo připomenuto, že na předchozího přednostu dejvické úřadovny si místní politikové taktéž stěžovali pro údajné časté neshody, což primátor odmítl: „*já ovšem musil jsem vždy odmítnouti tyto postupy, poněvač [sic] musil jsem chrániti čest úředníka, proti němuž nebylo žádných ani služebních ani disciplinárních provinění*“.³⁹⁰

Následovala úmorná bitva, kdy každý (často až zlomyslný) krok místních představitelů musel Dr. Kremlička pracně vysvětlovat rozsáhlými písemnými komentáři osobnímu prezidiu a kdy se ho tito představitelé snažili ponížit obviněními z údajných nedovolených zásahů

³⁸⁷ JUDr. Alois Štůla (1885–1941), advokát a poslanec Národního shromáždění, byl náměstkem primátora od roku 1926 (potvrzeno volbami 1927, 1931, 1935 a 1938). Srv. Almanach 1935, s. 25 a 27; Věstník hlavního města Prahy, 27, 1938, s. 571.

³⁸⁸ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/139, JUDr. Ludvík Kremlička, dopis místního starosty Pražského a obou jeho náměstků osobnímu oddělení prezidia rady hl. m. Prahy, 22. dubna 1932, sine no.

³⁸⁹ Primátor Dr. Baxa Místní radě Praha XIX., 1. června 1932, koncept: „*umístění p. Kremličky v Dejvicích navrženo mně bylo dne [datum není uvedeno – pozn. VK] komisí úředníků skládající se z ředitelů služby politické a hospodářské a z představeného osobního oddělení. Nařídil jsem totiž v březnu, aby řídící se jedině služebními důvody, předložila mi celý souborný návrh dislokační a v rámci toho návrhu bylo i přeložení Dra Kremličky na dnešní působiště. Tento návrh mohl jsem schváliti tím spíše, že dle úřední zprávy byla o činnosti Dra Kremličky v úřadovně Vysočanské naprostá spokojenost a zvláštní důraz se kladl na jeho bezvadné chování a nestrannost. Ježto jest vidno, že k rozhodnutí mému vedly jiné důvody služební a věcné, prostě jakýchkoli zásahů jiných, mohl bych Dra Kremličku odvolati z dnešního působiště jedině tehdy, kdyby proti němu vyneseny byly služební námitky takového rázu, které by odůvodňovaly neobvyklý jinak postup proti úředníku jeho věku, hodnosti i vzdělání, anebo dokonce provinění rázu disciplinárního.*“

AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/139, JUDr. L. Kremlička.

³⁹⁰ Tamtéž. Oním předchozím představeným byl JUDr. Karel Bertelmann.

magistrátní úřadovny do přímé pravomoci místní rady. Po Kremličkově jmenování dokonce Kremličkovi písemně oznámili, že si vybrali ze zaměstnanců dejvické úřadovny svého referenta a zapisovatele, jejichž prostřednictvím budou jediné s Dr. Kremličkou komunikovat. Přesným a obsáhlým vysvětlením, na co místní rada má nebo nemá právo v personálních otázkách, Dr. Kremlička jemně místní volené zástupce upozornil, že nemohou zasahovat do rozhodnutí primátora v osobních otázkách, stejně tak, jako nemohou změnit Kremličkovu pravomoc představeného nad podřízeným úřednickým personálem.³⁹¹

Zkušený magistrátní odborník Dr. Václav Wurm nazval tuto bitvu kompetenčním sporem. (Pod tím si představme frustraci místních výborů z podřízenosti jak ústřednímu zastupitelstvu, tak faktické bezmoci nad ovlivněním místních záležitostí a ovšem i výkonu veřejné správy, která byla vedena důsledně centralistickým způsobem: magistrátní úřadovny byly „pouhými“ extenzemi Magistrátu hl. m. Prahy. U zalidněnějších obvodů byla těmto úřadovnám přikázána prakticky úplná obecní správa.) Bez toho, aby komukoli stranil (jako ostatně vždy) provedl důkladný rozbor existujících předpisů, čímž dal za pravdu odpovědi Dr. Kremličky na ponižující dopis, zasláný Kremličkovi prezidiem místní dejvické rady.³⁹² Starosta Pražský se nevzdával, na Kremličkova vysvětlení nereagoval a vytvářel konfliktní situace při sebemenší zámince.³⁹³ Mistrovský kousek se starostovi povedl, když dokázal Dr. Kremličku – jinak národního socialistu – nařknout z plýtvání bramborami určenými pro nezaměstnané, které měly být na Kremličkův pokyn nevhodně uskladněny, a ještě toto obvinění dokázal propojit se stranickým nadřozováním místní organizaci národněsocialistické mládeže. Tento tah již vyžadoval nejen prostou škodolibost, ale promyšlenější taktiku, v níž starosta využil skutečností a informací, jež nemohly být Dr. Kremličkovi známy, vzhledem k jeho teprve půlročnímu působení v úřadovně. Po dalším obsáhlém vysvětlení věc nebyla dále z magistrátu šetřena, ale o poměru dejvického místního starosty k představenému tamější úřadovny si již vykládali i vrabci na střeše.

Prezidium rady a magistrátu tedy mohlo, po zvážení Kremličkova vysvětlení, nechat věci tak, jak jsou. Starostovo úsilí vystrnadit Dr. Kremličku neustalo ani po „bramborovém incidentu“

³⁹¹ Tamtéž, Dr. Kremlička prezidiu místního výboru Praha XIX., 21. května 1932 (na vědomí osobnímu oddělení prezidiální kanceláře).

³⁹² Tamtéž, komentář Dr. Wurma, s. d.

³⁹³ Dr. Kremlička musel řešit podivný případ vypáčeného kancelářského stolu v dejvické magistrátní úřadovně, kdy se nic neztratilo, ohrazovat se proti domnělým nesprávnostem v úřadování, vysvětlovat svá personální opatření v úřadovně či údajné protekcionářství. Tamtéž, stížnosti starosty Pražského a vysvětlení Dr. Kremličky z června až listopadu 1932.

– možná, že se tím starosta skutečně bavil, o správnost úřadování a kompetence mu skutečně nešlo. Vzhledem k „oboustranným steskům“³⁹⁴ pak ředitel politické služby Dr. Wurm doporučil Dr. Kremličku při nejbližší vhodné příležitosti převést: „*Doporučuji po celou dobu [vyřešení] stavu, který jest základem neshod, tím, že by v rámci služební potřeby nastala záměna v osobě představeného úřadu, což dle ujištění obou subjekty stálých konfliktů by bylo vítaným rozřešením*“.³⁹⁵ A tak byl 24. října 1933 Dr. Kremlička nahrazen JUDr. Františkem Hančem a sám přikázán – prezidiální kanceláři,³⁹⁶ jejímž představeným se stal několik měsíců poté, a byl jím až do svého penzionování v roce 1940.³⁹⁷

Tento extrémní případ svědčí o tom, že i bez přiznaných pravomocí mohli personální poměry v magistrátě (v jeho extenzích) ovlivňovat i činitelé zcela nekompetentní. Stanoviska magistrátního prezidia, ač by se mohla zdát bez zájmu o vyšetření pravého stavu věci, zůstávala vždy neosobní, bez ohledu na to, který z radů je sestavoval (většinou to byl ředitel politické služby, komentáře mohl připojit i šéf osobního oddělení). Důvod byl nasnadě: úřad se nesměl plést do záležitostí volených orgánů a také to neměl v úmyslu, což svědčí o profesionalitě magistrátní byrokracie a o důraz, jež kladla na neosobní výkon jí svěřených pravomocí, tedy bez ohledu na osobní či stavovské vazby v rámci skupiny právníckého úřednictva.

Magistrátní aparát neměl žádné pravomoci vůči voleným představitelům – taková úvaha je od počátku nemožná – a jeho úředníci si byli vědomi toho, že politický představitel nemusí na svém postu vydržet po dalších volbách, oni však v úřadě pravděpodobně setrvají. Umanutý starosta mohl být tedy přiveden ke konstruktivní spolupráci snad pouze svou vlastní stranou.

³⁹⁴ Tzn. stížnostem obou stran, tentokrát činěných u Dr. Wurma. Tamtéž, komentář Dr. Wurma k č. j. 10208/33 [pres.], 22. srpna 1933.

³⁹⁵ Tamtéž.

³⁹⁶ Tamtéž, č. j. 13503/33 os. praes. z 24. října 1933.

³⁹⁷ Dr. Kremlička byl zproštěn služby v roce 1940 dle vl. nař. č. 379/1938 Sb. z. a n. Proti dekretu o penzionování se odvolal, avšak námitkám nebylo vyhověno. Je jedním z magistrátních úředníků, kteří statečně položili život během okupace – po svém zatčení 18. září 1940 spáchal po půlročním věznění sebevraždu oběšením 26. února 1941 ve vyšetřovací vazbě drážďanské věznice. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/139, JUDr. Ludvík Kremlička, přihláška Marie Kremličkové za odškodnění dle dekretu č. 53/1945 Sb., o odčinění křivd československým veřejným zaměstnancům; Jaroslav Ryšavý, Vzpomínka na Dr. Ludvíka Kremličku, in Věstník hlavního města Prahy, 8, 1946, s. 111–112.

Případ dejvického působení Dr. Kremličky je sice extrémní v projevech, ale nikoli ojedinělý.³⁹⁸ V příběhu magistrátních úředníků v této souvislosti nastal správný moment, abychom se seznámili se způsoby, jimiž utvářeli a prosazovali své zájmy prostřednictvím vlastních odborových organizací. Vedle toho věnujeme pozornost též dalším aktivitám, které v rámci těchto organizací vedly k utváření skupinové mentality obecních úředníků.

III.3 Postoj politiků k zaměstnancům

„Obec Pražská a její volení zástupcové postupovali vůči obecním zaměstnancům vždy blahovolně; očekávám proto, že i obecní zaměstnanci budou v dnešní těžké době plnit co nejsvědomitěji úkoly jim svěřené a při řešení hospodářských věcí budou míti na zřeteli jen zájem obce a vynasnaží se ze všech sil udržeti hospodářství obce v dobrém stavu.“

JUDr. Karel Baxa, primátor hl. m. Prahy, 1934³⁹⁹

V městském zastupitelstvu se (zpravidla koncem každého kalendářního roku, neboť panovala shoda v odporu k rozpočtovému provizoriu) odehrávala při schvalování rozpočtu rozsáhlá debata o obecních výdajích, kde zvláštní pozornost věnovali zastupitelé počtu obecních zaměstnanců a výdajům s tím spojeným. Rozpočtové schůze se nezřídka protahovaly do noci, resp. do časných ranních hodin, nebo i do několika dnů. K zaměstnancům se vyjadřovali jak představitelé stran radniční koalice, tak strany opoziční.

Postoj konkrétních politiků nebo politických stran k obecním zaměstnancům budeme nejprve ilustrovat projevy v ústředním zastupitelstvu, resp. v ÚNV. Výrok primátora Dr. Baxy, uvedený v záhlaví této kapitoly, bychom mohli jinak vyjádřit ideálním přáním obecních zastupitelů, totiž aby obecní správa byla zvládnuta co nejkvalitněji a zároveň co nejekonomičtěji, tedy raději s menším počtem zaměstnanců, avšak dobře zaplacených. Zastupitelé deklarovali, že zaměstnancům se má umožnit klid a učinit co nejvíce k jejich spokojenosti – a to nejen proto, aby odevzdávali hlasy stranám, které se staví za

³⁹⁸ Např. vrchního magistrátního radu Rudolfa Císaře, přednostu vysočanské magistrátní úřadovny, vychválil místní starosta Blecha a žádal pro něj o místní přídavek, který byl Císařovi ve schůzi městské rady 25. června 1937 udělen (250 Kč měsíčně). Netrvalo ani půl roku a tentýž starosta spolu se svým náměstkem důrazně žádali o Císařovo přeložení z Vysočan „pro stálé stížnosti úředníků i stran“. R. Císař zůstal ve vysočanské úřadovně do svého penzionování v r. 1940. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/159, Rudolf Císař, č. j. Vys. 8650/37 a výpis č. j. 1519/37 řed. hosp.

Že se jednalo o dlouhodobější problém, spojený s organizací Velké Prahy, svědčí i žádost představeného Magistrátní úřadovny Praha XIII. (Vršovice, Strašnice, Hostivař) JUDr. Václava Kučery za přeložení kvůli sporu o kompetence s tamější místní radou v roce 1924. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/10, JUDr. Václav Kučera. Dr. V. Kučera byl ve vršovické úřadovně ponechán do r. 1931/1932, kdy byl jmenován představeným referátu Stížnostního sboru hlavního města Prahy.

³⁹⁹ Oběžník č. j. 448-ref. fin./34 z 9. února 1934, Věstník hlavního města Prahy, 9, 1934, s. 168.

zaměstnanecké zájmy, ale vůbec, pro rozkvět celé obce.⁴⁰⁰ Alespoň prohlašována byla zásada spravedlnosti a rovnosti při přístupu k řešení zaměstnaneckých otázek, jak skupinových, tak individuálních, jako bylo jmenování do vyšších platových stupnic. Častější pozornost byla věnována zaměstnancům nepragmatikálním, tzn. dělníkům, jejichž povinnosti a práva upravoval tzv. služební řád. Naproti tomu zaměstnanci pragmatikální (úředníci a podúředníci), jak již bylo řečeno, měli výhodu tzv. definitivy, tedy nevypověditelného pracovního poměru, pokud nedošlo k obzvláště závažnému disciplinárnímu prohřešku. Důvod byl patrně prostý: víc potenciálních hlasů, odevzdaných pro tu kterou stranu ve volbách. Vedle toho zastupitelé nijak nezastírali, že pro nízké kategorie zaměstnanců je velice obtížné s přidělenými platy, resp. mzdami vyžít.⁴⁰¹

Proklamovaná zásada úspornosti, která tak dobře vypadala na stránkách denního tisku, však nebyla snadno naplnitelná: pokud existovala politická vůle umožnit schopným zaměstnancům kariérní postup, spojený s vyšší odměnou a relativně vyšší prestiží, musel existovat dostatečný počet volných míst, jichž by mohli zaměstnanci dosáhnout. Co bylo možné zavedením časového postupu v roce 1910,⁴⁰² nepřicházelo v úvahu po roce 1926, kdy byl časový postup zrušen a do jisté míry nahrazen systémem meritorním, kdy kritériem pro povýšení do vysoké platové stupnice měly být (ideálně) předchozí prokázané kvality zaměstnance. Proto v zastupitelstvu často zaznělo, že je to stát, který nařizuje i kvalitně hospodařícím korporacím šetřit na svých zaměstnancích. Protože výdaje na platy a penze (pokud nepočítáme obecní podniky) tvořily i polovinu řádné potřeby, zastupitelé poukazovali na to, že těchto prostředků by bylo možno využít lépe, v sociální správě obce. Bylo proto důtklivě naléháno, aby nebyl zvyšován počet obecních zaměstnanců – od roku 1931 platila dokonce přísná restrikce

⁴⁰⁰ Za všechny např. prof. Alois Žipek (ČSNS) ve schůzi ústředního zastupitelstva 20.–21. února 1928. Věstník hlavního města Prahy, 8, 1928, s. 206. Zvláště fundovaná jsou všechna vystoupení Dr. Václava Vacka (KSČ), který evidentně rozpočty podrobně studoval a jednotlivé kapitoly pečlivě propočítával. Předmětem jeho konstantní kritiky byly výdaje na platy, které pohltily značnou část řádného rozpočtu. Srv. např. schůze ústředního zastupitelstva 9. prosince 1929, Věstník hlavního města Prahy, 52, 1929, s. 1333. Dr. Vacek však velmi dobře rozlišoval mezi platy dělníků a zaměstnanců nižších kategorií, jež navrhoval zvýšit na úkor, dle jeho názoru, nepřiměřeně vysokých platů vysoké byrokracie. Ve svých vystoupeních používal během let v zásadě velmi podobné argumenty, kdy udával výši platů spojených s úřednickými místy od nejvyšších přes kategorie, a srovnával je s platy dělnictva s uvedením, kolik celkových prostředků obec vynakládala na osobní náklad úřednictva. Srv. např. Schůze ústředního zastupitelstva 23. a 24. listopadu 1932, vystoupení Dr. Vacka (23. listopadu 1932), in Věstník hlavního města Prahy, 48, 1932, s. 1019; Schůze ústředního zastupitelstva 19. listopadu 1934, in Věstník hlavního města Prahy, 4, 1935, s. 80, apod.

⁴⁰¹ Např. zastupitel František Hlaváček v téže schůzi ústředního zastupitelstva 9. prosince 1929. Věstník hlavního města Prahy, 51, 1929, s. 1295nn. Z literatury srv. JOSEF KROSNÁŘ, Zlaté pražské časy, Praha: Svoboda 1966, (spoluautorka Ludmila Cekotová); Za novou a lepší Prahu. Dokumenty o činnosti komunistického klubu na pražské radnici 1923–1938, (ed.) VÁCLAV HLAVSA, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1957.

⁴⁰² O tom viz kapitola III.2.2.

v přijímání nových sil, kde ani uvolnění místa penzionováním či úmrtím zaměstnance nebylo dostatečným důvodem pro znovuobsazení místa, nebyla-li prokázána „naléhavá potřeba“.⁴⁰³ Přes počáteční důsledné uplatňování této zásady počet obecních zaměstnanců stoupal – z celkového počtu 15 027 zaměstnanců s nákladem 259 931 464 Kč v roce 1928 na 22 131 zaměstnanců s nákladem 465 549 656 Kč v roce 1936.⁴⁰⁴

Již jsme uvedli, že političtí představitelé, tvořící radniční koalice, se shodovali na nutnosti vyrovnaného rozpočtu. (Ve dvacátých letech rozpočty často vykazovaly přebytek, který však byl vesměs vložen do více či méně rozsáhlých investičních podniků. V krizových letech byla investiční činnost dosti utlumena a do roku 1938 již nemohla být obnovena.) Výdaje na obecní administrativu byly sice obrovské, ale na druhou stranu obhajitelné, pokud byly vyjeveny konkrétní počty zaměstnanců a trochu s čísly kouzleno, např. tím, že se ukázal průměrný plat, nikoli platová hodnocení po jednotlivých platových třídách.

Velmi nestranně a objektivně – neupřednostňoval žádnou konkrétní kategorii obecních zaměstnanců – vystupoval v zaměstnaneckých otázkách v ústředním zastupitelstvu JUDr. Leopold Langer (ČSDSD), též člen městské rady. Jeho vystoupení postrádala ideologickou optiku, jíž všechny obecní záležitosti posuzovali např. zastupitelé komunistické frakce. I on⁴⁰⁵ viděl otázky zaměstnanců v komplexních souvislostech fungování celého úřadu, v souvislosti s nikdy docela neprovedenou reformou organizace úřadu a způsobu úřadování. Předmětem jeho trefné kritiky byla zejména těžkopádnost úřadování, kdy spisy dlouze a někdy zbytečně putovaly napříč referáty, komisemi a odbory, kdy řešení problému nebyla vždy posuzována ze všech podstatných úhlů. V některých případech by kvalitní zpracování spisů mohlo předejít nutnosti tzv. víceprací, tudíž dalšího nutného byrokratického zpracování. V tomto smyslu poukazoval i na zcela zastaralý jednací řád magistrátu z roku 1905, dle nějž se porad magistrátního senátu mohli účastnit pouze magistrátní radové, tzn. právníčtí úředníci,

⁴⁰³ Srv. Josef Líznar (ČND), též referent finanční komise a kontrolního úřadu ve schůzi ústředního zastupitelstva 19. prosince 1931. Věstník hlavního města Prahy, 51, 1931, s. 1143; Přijetí nového zaměstnance bylo od r. 1933 schvalováno obecní komisí finanční – bez takového schválení bylo neplatné. Rozpočet 1933, c. d., č. j. 3237/32-ref. fin., vyjádření obecní komise finanční, s. VIII.

⁴⁰⁴ Srv. údaje zastupitele Václava Zemana (NL). Schůze ústředního zastupitelstva 7. prosince 1937, vystoupení V. Zemana. Věstník hlavního města Prahy, 1, 1938, s. 48.

⁴⁰⁵ Na nutnosti reformy struktury úřadu a ovšem i úřadování, tedy vnitřních mechanismů a úředních postupů, upozorňovali zastupitelé bez rozdílu politické příslušnosti.

a úředníci ostatních kategorií pouze s poradním hlasem, což považoval za „*bezduhové podceňování neprávnických kategorií odborných úředníků*“.⁴⁰⁶

Volání po úsporných opatřeních v ústředním zastupitelstvu sílila s rostoucí vážností krizových let. Naší zvláštní pozornosti si v této souvislosti zasluhují vystoupení zastupitelky Betty Svobodové (NL), jež nám poslouží jako příklad zastupitele, jehož rozhled je soustředěný spíše na partikulární otázky, ale vůle k prosazení dílčích návrhů důrazná, a který se snaží aktivně bránit byrokratickým taktikám, jež sice prohlédne, ale v zásadě si s nimi nemůže sám poradit.

Podle svých vystoupení byla Betty Svobodová schopna rozlišovat v obecním hospodářství výdaje, jež mohly odpovídat výdajům na domácnost či menší firmu:⁴⁰⁷ na příklad navrhovala zákaz soukromých telefonických hovorů z radničních aparátů nebo úspory v zařízení úředních místností, které považovala za uspokojivé.⁴⁰⁸ Její mentální obzor bychom mohli charakterizovat jako velmi tradiční, a přestože sama úspěšně kandidovala v obecních volbách, uznání ženské rovnoprávnosti jí bylo patrně cizí. V říjnu 1933 tak v ústředním zastupitelstvu navrhla, aby u obce zaměstnané vdané ženy, jejichž muži jsou rovněž zaměstnání a vydělávají více než 20 000 Kč ročně, byly propuštěny z obecních služeb, a to alespoň dočasně, dokud nepoleví krize.⁴⁰⁹ O půl roku později, v červenci 1934, tento svůj návrh upravila a podala jako návrh rezoluční⁴¹⁰ s tím, že z obecní služby má být propuštěn kterýkoli z manželů, pokud alespoň jeden z nich dosáhl ročního výdělku alespoň 24 000 Kč. Netrvala tedy již na tom, aby svá místa opouštěly výhradně provdané ženy. Za tím účelem žádala osobní oddělení prezidiální kanceláře, aby sestavilo úplný seznam manželských dvojic v obecních službách, neboť tito lidé, dle jejího přesvědčení, pobírají dvojitý plat z veřejných zdrojů. Ve svém projevu kladla důraz na nezaměstnané mladé vysokoškoláky, jejichž situaci chtěla tímto návrhem poněkud vylepšit.

⁴⁰⁶ Vystoupení Dr. L. Langeru ve schůzi ústředního zastupitelstva 23. listopadu 1932. Věstník hlavního města Prahy, 48, 1932, s. 994. Ke kritice privilegovaného postavení právnických úředníků viz výše v kapitole II.1.2.

⁴⁰⁷ Betty Svobodová (1885–?) byla zvolena za Národní ligu do ústředního zastupitelstva ve volbách r. 1931, občanským povoláním byla obchodnice. Srv. Almanach 1935, c. d., s. 31.

⁴⁰⁸ Vystoupení B. Svobodové v téže schůzi ústředního zastupitelstva 23. listopadu 1932. Věstník hlavního města Prahy, 50, 1932, s. 1070–1072.

⁴⁰⁹ Návrh B. Svobodové ve schůzi ústředního zastupitelstva 9. října 1933. Věstník hlavního města Prahy, 41, 1933, s. 766.

⁴¹⁰ Takové návrhy byly přikazovány příslušné komisi nebo referátu k projednání a k dání odborného podkladu, zda se věcí má rada či zastupitelstvo zabývat.

Svobodová podnikla samostatné šetření, neboť osobní prezidium jí žádný seznam neposkytlo, při němž zjistila, že dva manželé, zaměstnaní v obecních službách, se dali na oko rozvést, resp. rozloučit, aby mohli udržet svá zaměstnání u pražského magistrátu. Tuto taktiku považovala za vrchol morálního úpadku a bezohlednosti.⁴¹¹ Ač hrozila, že jména těchto bezohledných provinilců zveřejní, nezjistili jsme, že by tak neučinila.⁴¹²

K propouštění jednoho ze zaměstnaných manželů, pokud se nám podařilo zjistit, v době hospodářské krize třicátých let nedošlo.⁴¹³ Ať už měla pravdu, nebo nikoliv, zastupitelka B. Svobodová podnikla všechny kroky k tomu, aby si opatřila informace, jež jí byrokratický aparát – patrně zdržovací taktikou – odpíral. Bez zákonného důvodu však nemohla dosáhnout realizace svého návrhu: setrvání v manželském svazku nemohlo být důvodem k ukončení služebního poměru a námi uvedený příklad dvou manželů – dost pravděpodobně právnických úředníků – mohl mít docela jiné vysvětlení, jehož se dnes již nedopátráme. Zastupitelka Svobodová však byla patrně jednou z mnoha svých kolegů zastupitelů, již se o zaměstnanecké otázky systematicky nezajímali a pouze dílčí situace, možná dokonce náhoda, ji přiměly, aby požadovala tak komplexní opatření.

Daleko rozsáhlejšího šetření si vyžádalo prohlášení zastupitelů z téže strany Antonína Chmelíka (NL), k němuž se připojili další (Alexandr Nepevný a Josef Peterka), obviňující neadresně obecní úředníky z korupce a z využívání obecního majetku k soukromým účelům ve schůzi ústředního zastupitelstva 12. prosince 1933.⁴¹⁴ To bylo skutečně vážné obvinění,⁴¹⁵ zvláště když A. Chmelík nepřinesl žádné konkrétní důkazy, tudíž vlastně obvinil všechny

⁴¹¹ Vystoupení B. Svobodové ve schůzích ústředního zastupitelstva 2. července 1934 a 7. ledna 1935. Věstník hlavního města Prahy, 27, 1934, s. 464 a č. 2, 1935, s. 38–39.

⁴¹² Při zohlednění skutečností uvedených B. Svobodovou se domníváme, že pranýřovanými manželi by mohli být JUDr. Eugen Poslušný a JUDr. Aloisie Poslušná (Drápalíková), kteří uzavřeli sňatek v r. 1930. Rozluka manželství byla prohlášena v roce 1932. K opětovnému sňatku došlo asi v r. 1939, kdy se Dr. Drápalíková dobrovolně vzdala služby dle § 6 vl. nař. č. 379/1938 Sb. z. a n. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/319, JUDr. Aloisie Poslušná (Drápalíková).

⁴¹³ O tom, že situace byla pro vdané ženy ve státních službách vážná, svědčí dokument „Memorandum Vdané ženy ve státních službách“, in Antologie studijních textů k novověkým sociálním dějinám, (eds.) JAROSLAV ČECHURA – ZDENĚK KÁRNÍK, díl 2, Praha: Karolinum, 2002, s. 99–101. Autor komentáře k tomuto dokumentu (s. 99) se poněkud mýlil, když konstatoval, že restrikce v zaměstnání vdaných žen ve státních [veřejných] službách byly zavedeny za protektorátu. Vládní nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n. bylo uvedeno v účinnost v době II. republiky (viz výše, kapitola II.1.1).

⁴¹⁴ Dle výzvy primátora Dr. Baxy k zastupiteli A. Chmelíkovi ve schůzi ústředního zastupitelstva 13. prosince 1933. Věstník hlavního města Prahy, 4, 1934, s. 118.

⁴¹⁵ Majetkové přečiny byly vnímány jako obzvláště závadné, mohly vést i k propuštění zaměstnance. Zde se navíc mělo jednat o obecní majetek, jež měli úředníci řádně obhospodařovat, náležitě s ním nakládat a šetřit ho. Srv. § 26 služební pragmatiky. Služební pragmatika a jiné služební předpisy, (ed.) J. PLCH, c. d., s. 26.

zaměstnance. Hned následujícího dne se na primátora obrátili zástupci odborové organizace obecních zaměstnanců *Unie*, kteří požadovali, aby zastupitel Chmelík předložil své důkazy, a pokud by se ukázalo, že je jeho obvinění je důvodné, sám Dr. Baxa hodlal zakročít, přesto, že se za úřednictvo principiálně postavil. Předsednictvo *Unie* Chmelíkovo vystoupení vyhodnotilo jednoznačně, jako útok na obecní zaměstnance. Je příznačné, že vyšetření tohoto obvinění byl představitelům *Unie* sdělen personálním referentem JUDr. Kavánkem až 2. března 1934 opět bez uvedení jmen s tím, že se jednalo o již prošetřené záležitosti, z nichž nebylo nutno vyvozovat další důsledky.⁴¹⁶

Jedním z úředníků, jež A. Chmelík, A. Nepevný a J. Peterka obvinili (již adresně) ve schůzi městské rady 8. ledna 1934, byl JUDr. Jaromír Vlášek, služebně přidělený do referátu XV. (Elektrické podniky). Zastupitelé jej vinili ze zneužívání podnikových automobilů k soukromým jízdám. Na pokyn městské rady byl Dr. Vlášek vyslechnut představeným referátu XV. Josefem Dynybylem a poté, co jeho vysvětlení bylo shledáno uspokojivým, byla věc odložena.⁴¹⁷

Pomalý výstup z hospodářské krize se v obecním hospodářství projevil postupným růstem výnosu z obecních přírážek a dávek (což byly vedle výnosů obecních podniků hlavní obecní příjmy). Indikovala jej též změna rétoriky radničních politiků, kteří od roku 1937 navrhovali pro obecní zaměstnance konkrétní výhody, jako podpora jejich dalšího vzdělávání, ocenění jejich mimoúředních, ale záslužných aktivit v kvalifikačním řízení, či zrušení srážek z platů dle zákona č. 204/1932 Sb. z. a n.⁴¹⁸ Dalšího rozvoje však tyto návrhy nemohly doznat až do roku 1945 – v období po roce 1939 těžko můžeme sledovat vztah volených zástupců s úředníky, když volení zástupci byli ve většině odvoláni po rozpuštění ústředního zastupitelstva v únoru 1939 a ústřední správní komise od roku 1943 vůbec nejednala.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Zápisy ze schůzí předsednictva *Unie* 12. ledna 1934 a 2. března 1934. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků, zápisy ze schůzí 1931–1940, neuspořádáno.

⁴¹⁷ Dr. Vlášek napsal do své výpovědi mj.: „*Jestliže jako náměstek přednosta referátu XV. použiji někdy svrchu zmíněné výhody [užití služebního automobilu k soukromé jízdě] z titulu člena vysokého managementu podniku jako jiní z vedoucích úředníků podniku, děje se tak v mezích panujících zvyklostí, případně se svolením praesidia správní rady [Elektrických podniků hl. m. Prahy] a měrou nejmenší.*“ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/149, JUDr. Jaromír Vlášek, č. j. [os. pres.] 2105/1934, zdůraznění Dr. Vlášek.

⁴¹⁸ Schůze ústředního zastupitelstva 7. prosince 1938, vystoupení Václava Zemana a Františka Matheisla (NL). Věstník hlavního města Prahy, 1, 1938, s. 48, resp. Věstník hlavního města Prahy, 6, 1938, s. 145.

⁴¹⁹ P. SLÁMOVÁ – H. SVATOŠOVÁ, Pražská městská správa v období druhé republiky, c. d., s. 38–40.

Jedním z benefitů, které politická reprezentace poskytla obecním zaměstnancům, byl tzv. Jubilejní pensijní fond zaměstnanců Prahy. V roce 1928 se rozhodla městská rada zřídit tento fond, z něž měly být vypláceny veškeré penzijní požitky obecních zaměstnanců a který měl též sloužit jako záchrana pro ty zaměstnance, kteří zabředli do dluhů bez vlastního zavinění. Zřízení fondu oznámil ve slavnostní schůzi ústředního zastupitelstva 28. října 1928 primátorův náměstek JUDr. Alois Štůla (ND).⁴²⁰ Za úvahou městské rady nebyla jen oslava desetiletého trvání samostatného československého státu, ale zejména racionální úvaha o stoupajících výdajích, které bylo nutno vynaložit na výplatu zaopatřovacích požitků obecním penzistům, vdovám a sirotkům, a ovšem též darů z milosti v případech, kdy nebyl podložený nárok za stálou podporu.

Fond měl být financován z přebytků obecního hospodaření a přidělováním větších dotací. Pensijní a podpůrný fond byl skutečně zřízen v roce 1930, kde důstojným výročím byly osmdesáté narozeniny prezidenta T. G. Masaryka, a podpořen byl částkou přes 37 mil. Kč v oddíle penzijním a 80 mil. Kč v oddíle podpůrném. Rada naplánovala vkládat každoročně do obou fondů po 5 mil. Kč tak, aby bylo možno „zajistiti obecním zaměstnancům při odchodu do trvalé výslužby příslušnou kvotu příbytečného, vyrovnávacího příspěvku, event. nadlepení pensí sirotčích“ [proti ideálnímu nároku, který vyplýval z penzijního normálu, tzn. ze služební pragmatiky – pozn. VK].⁴²¹ O tom, že toto opatření bylo přijato s povděkem napříč úřednictvem, svědčí projevy vděku, tlumočené primátorovi, jeho náměstkům a finančnímu referentovi obce pražské deputací odborové organizace *Unie*.⁴²²

Existence penzijního fondu však nepřímou vzbudila v řadách úředníků i obavy, které byly spojeny právě s jeho vzrůstajícím vytížením. Obecní činitelé na to reagovali úvahami o možném prodloužení služební doby opět na 40 let tak, aby fond nebyl přetěžován. Zaměstnanci sdružení v *Unii* se proti tomu bránili všemi dostupnými prostředky. Ve hře totiž byly dva faktory. Pokud zaměstnanci, kteří měli odslouženu plnou dobu, tedy 35, resp. 30 let, měli nárok na plnou výsluhu a měli požádat o penzionování. Tím by uvolnili místa, na něž by mohli postoupit jejich mladší kolegové. Bylo to vnímáno jako postup solidární, ač nebylo prostředků, jak přesluhující zaměstnance, kteří byli v dobrém zdravotním stavu, k tomuto

⁴²⁰ Projev náměstka primátora Dr. Štůly v ústředním zastupitelstvu, 28. října 1928. Věstník hlavního města Prahy, 44, 1928, s. 1042.

⁴²¹ Schůze městské rady 28. února 1930. Věstník hlavního města Prahy, 9, 1930, s. 291.

⁴²² Schůze předsednictva *Unie* 11. března 1930. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků, zápisy ze schůze 1928–1930, neuspořádáno.

postupu donutit. Přesluhující zaměstnanci své penzionování mohli odmítnout, neboť jejich životní úroveň by poklesla, nehledě k tomu, že na ně často byly odkázány jejich rodiny, či jinak nezaopatřené příbuzenstvo (sourozenci, rodiče) – zvláště ve třicátých letech to byly vážné existenční starosti. *Unie* tak volila prostředky přímého přesvědčování takových kolegů a dokonce zamýšlela zveřejnit jejich jmenný seznam,⁴²³ vedle opakovaných intervencí v prezidiu i u konkrétních politiků, v první řadě u personálního referenta a u primátora.⁴²⁴ Otázka přesluhujících byla vyřešena dílem zavedením opatření dle vl. nař. č. 379/1938 Sb. z. a n. a dílem rozpuštěním prostředků fondu do obecního rozpočtu, což znamenalo zrušení fondu, v roce 1939.

Válečné hospodářství a nucené nasazení⁴²⁵ mělo soustředit co největší množství pracovních sil do výrobních odvětví. Jak bylo ukázáno výše v případě představeného osobního oddělení Dr. Otakara Máchy, i magistrát musel dávat k dispozici pracovnímu úřadu daný počet zaměstnanců, tedy zdálo by se, že počet zaměstnanců klesal. Vedle nuceného nasazení byly důsledně dodržovány principy penzionování úředníků a zaměstnanců, kteří dosáhli plné služební doby dle vládního nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n., nebo těch, na něž se mohla vztahovat ustanovení vládního nařízení č. 380/1938 Sb. z. a n. Odvolání nebo rozklady proti penzionování byly v těchto případech vyřizovány zásadně zamítnutím. Podobně jako v letech 1914–1918 však válečná administrativa vyžadovala značný počet pracovníků. Po počátečních snahách o zaměstnání většího počtu Němců se opět zvyšoval počet Čechů v obecních službách, i proto, že mnozí Němci schopní vojenské služby byli odveleni na frontu.⁴²⁶

Po roce 1945 se v postavení elitního úřednictva mnohé změnilo. Rozhodovací pravomoci byly magistrátu zcela odňaty a převedeny na Ústřední národní výbor hl. m. Prahy, tedy zcela do rukou zástupců stran Národní fronty. Nemůžeme si nevšimnout častých útoků na magistrátní úřednictvo vysokých kategorií, zejména ovšem na právníky, jejichž činnost byla jistě

⁴²³ Na to také skutečně došlo. Viz např. *Věstník Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízců a penzistů hlavního města Prahy*, 1935, *passim*.

⁴²⁴ Referát Dr. Podstránského ve schůzi organizací sdružených v Unii a sboru důvěrníků, 21. února 1936, f. *Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků*, zápisy ze schůzí 1931–1940, neuspořádáno.

⁴²⁵ *Srv. Museli pracovat pro Říši. Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války. Sborník ze semináře konaného ve Státním ústředním archivu v Praze dne 2. dubna 2004*, (eds.) JAROSLAV PAŽOUT – STANISLAV KOKOŠKA – ZDEŇKA KOKOŠKOVÁ, Praha: Státní ústřední archiv, 2004.

⁴²⁶ K nahrazení českých zaměstnanců v nejvyšších pozicích magistrátní hierarchie Němci viz A. MÍŠKOVÁ – V. ŠUSTEK, Josef Pfitzner a protektorátní Praha, c. d., s. 427nn; VOJTĚCH DRNEC, *Historik tisícileté Říše bez paměti*, in *Věstník hlavního města Prahy*, 9, 1945, s. 139–143; *Šest let okupace Prahy*, (ed.) VÁCLAV BUBEN, Praha: Osvětový odbor hlavního města Prahy, 1946, s. 24

shledávána jako neproduktivní. Rétorika členů ÚNV zněla spravedlivě a zdánlivě novátorsky a zaznamenala značný posun do levé části politického spektra, ovšem do značné míry opakovala předválečné argumenty o nutnosti zvýšení výkonu, kvality a o úsporách. Z těchto projevů ovšem můžeme dovodit i skutečnosti, které jsou jinak velmi obtížně (pokud vůbec) dohledatelné, jako byla např. kritika stranictví při odměňování a posuzování obecních zaměstnanců v období meziválečného magistrátu. Ostrá kritika, nesrovnatelná s předválečnými poměry, však ze všech stran mířila k byrokratickým postupům v magistrátu, které vedly pouze k přezaměstnanosti a k nedostatečné vytiženosti úřednictva.

Veřejnost se také již neseznamovala do podrobností s jednáními volených sborů, uváděných do roku 1939 alespoň v obsáhlých výtazích v obecních Věstnicích. Nyní byly doslova otiskovány projevy zejména primátorových náměstků či samotného primátora a ostatní průběh debat byl spíš zmiňován. V debatě o rozpočtu na rok 1946, která ovšem probíhala až po volbách, které se konaly v tomto roce, bylo zřejmé, že si všichni politikové stále uvědomují značně problematickou ztrátu výnosných obecních podniků, k níž přes veškeré protesty došlo znárodněním 28. října 1945. Není proto divu, že rozpočet na rok 1946, první poválečný, který prošel standardním schvalovacím procesem, byl rozpočtem schodkovým a nekrytý schodek ve výši 300 000 000 Kčs se v rozpočtu objevoval pravidelně do roku 1949. Primátorův náměstek Dr. Vladimír Šolc (ČSNS) k tomu prohlásil, že „*správa obce je v přítomné době relativně mnohem dražší než v předchozích dobách*“.⁴²⁷ V tomto světle pak potřeba šetřit, resp. konstituovat nějakým vhodným způsobem zcela nově obecní hospodářství, dostává další rozměr. Proto bylo třeba zracionalizovat obecní agendy a motivovat zaměstnance k většímu výkonu. Náměstek primátora Josef Krosnář (KSČ) představil vykonanou práci jako jediné podstatné kritérium odměňování, na úkor seniority: „...*personální výlohy tvoří daleko největší část našeho rozpočtu. Chceme tyto položky snížit, abychom tak ozdravili celé naše hospodářství, avšak znovu zdůrazňuji, že nikoliv tím, že budeme snižovat platy, ale že budeme vyplácet mzdy ne podle vyseděných hodností, ale podle*

⁴²⁷ Projev Dr. V. Šolce k rozpočtu na rok 1946. Věstník hlavního města Prahy, 35, 1946, s. 682. Pro ilustraci: na rok 1946 činily v řádném rozpočtu celkové výdaje 1 549 005, 143 Kčs, celkové příjmy 999 326 864 Kčs a ve schodku ve výši 639 678 279 Kčs nebylo krytí pro 154 858 279 Kčs. V mimořádném rozpočtu činila potřeba 449 249 400 a v jejím rámci nezajištěná úhrada 137 670 000 Kčs. Srv. Rozpočty obce hlavního města Prahy na rok 1946, Praha: [nakladatel neuveden], 1946. Fundovaný komentář k rozpočtu na rok 1946 a hospodářské výhledy obce po postátnění nejdůležitějších městských podniků: FRANTIŠEK KRÁSA, Poznámky k rozpočtu hlavního města Prahy na rok 1946, in Věstník hlavního města Prahy, 31, 1946, s. 585–588.

*skutečně vykonané práce.*⁴²⁸ Sociální demokrat JUDr. Ladislav Pičman, taktéž náměstek primátora a od roku 1946 magistrátní rada,⁴²⁹ zdůvodnil návrh na zrušení magistrátního senátu tezí, že všechna moc pochází z lidu, a proto byrokracie nemůže vládnout. Místo toho je třeba upevnit účinnou spolupráci, založenou na důvěře mezi zaměstnanci a členy ÚNV.⁴³⁰

Jedním z prvních, kteří po válce skutečně ostře a kriticky zaútočili na magistrátní byrokracii, byl národohospodářský referent ÚNV, komunista Adolf Roštlapil. Jeho rétoricky velmi zdatná argumentace jen podpořila představu o tom, že je v magistrátu zaměstnáno velké množství nepotřebných sil, které by mohly být v době obnovy republiky využity daleko konstruktivnějším způsobem.⁴³¹ Byl to také A. Roštlapil, jinak též ředitel Ústavu lidské práce, který navázal na projev primátora Dr. Zenkla v ustavující schůzi ÚNV 31. srpna 1945, kde Dr. Zenkl vyslovil požadavek vědeckého řízení města a plánování. V Roštlapilově podání to znamenalo, zejména potřebu reformy magistrátu ve smyslu vědeckého řízení práce a plánování.⁴³²

Po převratu v roce 1948 nebylo nutné brát další ohledy na partnerské strany, sdružené v Národní frontě. Místo osobního referenta, po válce zastávané sociálním demokratem Václavem Koubkem, převzal u ÚNV komunista Miroslav Vavřina. V srpnu 1948, po kroměřížském sjezdu národních výborů, provedl analýzu magistrátních zaměstnanců, jež rozdělil do tří skupin: (1) neschopní protežovanci, přijatí k obci pouze na základě svého

⁴²⁸ Rozpočtové projevy členů ÚNV s titulkem ÚNV a zaměstnanci OP, zde projev J. Krosnáře. Věstník hlavního města Prahy, 31, 1946, s. 593.

⁴²⁹ JUDr. Ladislav Pičman (1910–1977) byl k pražskému magistrátu přijat na základě konkursu v roce 1936, kdy už měl za sebou několikaměsíční praxi v Ministerstvu sociální péče. V květnu 1945 byl pověřen vedením prezidiální kanceláře. Po převedení k Obvodnímu národnímu výboru v Praze 1 (1949) byl záhy v rámci akce „77 000 do výroby“ převeden k ČSAD, kde pracoval jako závozník. Pro nevalný zdravotní stav mu byl povolen návrat do administrativy; v roce 1954 byl zatčen. V roce 1958 byl hospitalizován v psychiatrické léčebně v Praze-Bohnicích. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/411, JUDr. Ladislav Pičman; Věstník hlavního města Prahy, 36, 1946, s. 704. Internetová „Encyklopedie ČSSD“ (<http://www.historiecssd.cz/p-g/picman-ladislav/>, ověřeno 15. března 2020) uvádí rok jeho úmrtí a další doplnění: Dr. Pičman byl zatčen jako stoupenec protikomunistického křídla sociální demokracie a odsouzen k 25letému trestu odnětí svobody. Ve vězení duševně onemocněl, což vedlo k jeho opakované hospitalizaci. Z vězení byl propuštěn na amnestii v roce 1960.

⁴³⁰ Věstník hlavního města Prahy, 31, 1946, s. 591.

⁴³¹ „Nevím, proč by nestačilo, aby pod osobní odpovědností podepsal návrh pro komisi úředník, který věc připravil, a ostatní úředníci by místo podpisování spisů mohli dělat nějakou rozumnou a užitečnou práci. Nebo jsem se dověděl, že v jednom úřadě na magistrátě vedoucí úředník chodí do kanceláře o půl 9. a nezdávka odchází kolem 12. hodiny. Není demokratické a není myslitelné, aby tak nezodpovědným způsobem někdo úřadoval v době, kdy na druhé straně lidé padají únavou, jezdí na brigády a obětují celý svůj volný čas, aby pomohli republice.“ Projev Adolfa Roštlapila k rozpočtu 1946. Věstník 42, 1946, s. 849.

⁴³² Tamtéž, s. 851. Roštlapilův stručný životopis in Věstník hlavního města Prahy, 43, 1946, s. 872. Projev Dr. Zenkla: Věstník hlavního města Prahy, 15, 1945, s. 250–252.

členství v politické straně; (2) původně schopní a pracovití zaměstnanci, které však „strhla“ první skupina k nečinnosti a kteří se věnují hlavně svým vedlejším specializacím; (3) skutečně pracovití lidé, kteří se nenechali zvíkat posměchem prvních dvou skupin. Z těchto lidí mají být vybrány nové vedoucí kádry, opora nové lidové správy.⁴³³ Stejně jako Adolf Roštlapil, i Miroslav Vavřina důrazně poukázal na nedostatky dřívějšího magistrátního úřadování pro úřadování a nikoli pro občany, na všudypřítomné stranické kritérium a neplodný byrokratismus. Předestřel též principy reformy veřejné správy, v pražských podmínkách hlavně konečnou decentralizaci pravomocí z ústředí na obvody, která umožní převést několik tisíc obecních zaměstnanců buď ke komunálním podnikům, nebo do výroby.⁴³⁴

Pokusili jsme se charakterizovat rámcový vztah některých výrazných politiků k obecním zaměstnancům jako celku a podařilo-li se to doložit, k právnickým úředníkům obzvlášť. Pro období do roku 1939 můžeme shrnout, že i v době mimořádných poměrů politická reprezentace zastávala v zásadě vstřícný postoj, oceňující kvalitní výkon a služební nasazení, a mohla-li, zaměstnance podporovala nejen vyšší platu, ale jak ukážeme dále, i mírou symbolického uznání. Období třetí republiky, charakteristické prováděním překotných změn, snahou rychle odčinit válečné škody a zároveň nutností vyrovnat se se značně nepříznivým stavem obecních financí, nepřineslo v postavení obecních úředníků systémovou změnu, ač bylo jasné, že ji bude třeba provést, zejména ve spojení s reformou obecní správy. V ÚNV zasedli lidé, kteří se chtěli odstříhnout od selhavšího systému vyhraněného prvorepublikového stranictví (jak se mohla jevit první republika). Neoceňovali pochopitelně kontinuitu a přetrvávání prvorepublikového systému magistrátního úřadování a jeho reprezentantů a deklarovali rozhodný rozchod s úřední správou založenou na neefektivních byrokratických principech. Do obecní správy hodlali vnést výrazný prvek lidové kontroly a spoluúčasti na správě, prováděný jednak jimi, třeba členy ÚNV, dále přímo lidem. K zaměstnancům si nebudovali jednotný vztah, ale přistupovali k nim podle toho, do jaké míry byli ochotni spolupracovat při vytváření nových podmínek obecní/veřejné správy.

⁴³³ MIROSLAV VAVŘINA, Pražská lidová správa musí být důstojným partnerem socialistické výroby: Zbavíme se stůj co stůj nevykonných lajdáků!, in Praha, 14, 1948, s. 3.

⁴³⁴ Tamtéž. Předpoklad z roku 1949 byl převést do výroby 600 zaměstnanců s úsporou ročních 30 mil. Kčs a do komunálních podniků dalších 3000 zaměstnanců v první etapě. Dále bylo naplánováno penzionování 300 tzv. přestárlých zaměstnanců s roční úsporou 5 mil. Kčs. Nevykonní pracovníci měli být vůbec propuštěni. Srv. sdělení v rubrice „Dary zaměstnanců ÚNV IX. sjezdu strany“ in Praha, 9, 1949, s. 3.

Je velmi obtížné pramenně doložit osobní vazby obecních politiků a úředníků. I sebevřelejší projevy vzájemných sympatií, např. při uznání zásluh zaměstnanců o rozvoj obce, jež se objevují v penzijních dekrettech nebo v nekrolozích, se vyznačují jistými šablonovitými rysy, které spíš dokládají, že se jednalo o dobovou zvyklost či prostě o projev slušnosti. Stejně můžeme posuzovat zmínky o deputacích úředníků, kteří byli svými organizacemi vysíláni projevit díky za intervence vlivným obecním představitelům, ač zde již bylo vhodné projevit o něco větší úsilí, např. výběrem odpovídajícího daru, jenž by obdarovaného potěšil.⁴³⁵ Z těchto projevů vyčnívá oslava sedmdesátých narozenin primátora Baxy v roce 1932, kdy mu Unie věnovala vázu od prof. Drahoňovského a uspořádala oslavu s kulturním programem, a rozloučení s ním⁴³⁶ (v čele hl. m. Prahy, ať jako starosta, předseda správní komise či primátor, stál v letech 1919–1937) při jeho rezignaci na primátorský post v roce 1937.

III.4 Vztah úředníků a primátora

Panská láska po zajících skáče.

(české přísloví)

„V neděli zastřelen byl u akademie hr. Straky o 4. h. obecní starší p. Parůžek, [...] propuštěným zřízencem. Usneseno, aby pohřeb vypraven byl na náklad obce a s nádherou neobyčejnou...“

Dr. Emanuel Stehlík, 1901⁴³⁷

Krátce před svým dobrovolným odchodem do penze v roce 1927 si Dr. Emanuel Stehlík-Čenkov poznamenal do svého deníku: *„Dr. Baxa ponechává péči o organisaci úřadů,*

⁴³⁵ V roce 1909 se Klub konceptních úředníků rozhodl nechat zhotovit podobiznu starosty Dr. Groše od Maxe Švabinského za 600 K. Je pravděpodobné, že Dr. Groš pak reprodukcí tohoto portrétu použil jako svoji novoročenku. AHMP, f. Klub konceptních úředníků Magistrátu hlavního města Prahy, zápisy ze schůzí 1905–1909, neuspořádáno; Archiv Národního muzea (dále jen ANM), f. Antonín Sum, passim.

Čestný dar, vybraný předsedou Dr. E. Svobodou a jednatelem Dr. Podstránským, dostal za odborovou organizaci *Unie* v roce 1936 k 50. narozeninám osobní referent JUDr. Kavánek. O rok dříve dostal náměstek primátora Dr. Štůla taktéž k 50. narozeninám od zástupců *Unie* Schnirchovu sošku sv. Václava se štítkem a v unijním Věstníku byl uveřejněn na jeho počest oslavný článek s podobenkou. Večírky k oběma příležitostem pořádal Klub právnických úředníků MHMP. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejích podniků, zápisy ze schůzí 1931–1940, neuspořádáno; zápis ze schůze předsednictva Unie 30. listopadu 1934, 6. prosince 1935 a 16. ledna 1936.

⁴³⁶ Usneseno ve schůzi předsednictva Unie 3. června 1932, včetně vydání zvláštního čísla Věstníku *Unie* a uspořádání oslavy. Program oslavy 24. června 1932 ve velké zasedací síni Staroměstské radnice: 1. Slavnostní sbor (B. Smetana), účinkuje Pěvecké sdružení úředníků obce pražské dirigent K. Krupa, 2. projev primátora a náměstka Dr. Štůly, 3. Odevzdání čestného daru *Unie*, 4. Státní hymny. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejích podniků, zápisy ze schůzí 1931–1940, neinventarizováno; 70 let primátora hl. města Prahy JUDr. Karla Baxy 1862–1932, (red.) J. Gmela – M. Hladík – A. Žipek, Praha: Unie úředníků, učitelů, podúředníků a zřízenců hl. města Prahy (= zvl. výtisk Věstníku [Unie] číslo 6, roč. III.), 1932; JUDr. Karel Baxa, první primátor hlavního města Prahy. Věstník hlavního města Prahy, slavnostní číslo, ročník 44, 1937. Baxova osobnost je velice výstižně charakterizována J. Peškem v cit. knize V. LEDVINKA – J. PEŠEK, Praha, c. d., s. 566–568.

⁴³⁷ ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D145/48, 1. února – 30. prosince 1901, zápis z 24. dubna 1901.

zejména pokud jde o stránku platovou, jiným činitelům a to by neměl pouštět z rukou. Ale on už je takový.“⁴³⁸ Tento postřeh vypovídá o dvou rovinách námi zkoumaného vzájemného vztahu primátora a jeho podřízených, resp. spolupracovníků, jak úředníky s oblibou často nazýval Dr. Petr Zenkl: až na výjimky se mezi úředníky a primátorem neutvářely přátelské vazby, které pokračovaly i poté, co jedna z obou stran opustila své úřední místo. Dále přes deklarované projevy vděčnosti, často vyjádřené i finanční odměnou za mimořádné práce, vzpomínka na nějaké mimořádné zásluhy záhy vybledla a kolegové, kteří sešli z očí, často přirozeně zmizeli i z paměti politika i z paměti kolektivní svých kolegů, zvláště když se o další chod úřadu již nezajímali.

Jedním z výlučných práv, které obecní řád dával starostovi/primátorovi hlavního města Prahy, bylo právo přikazovat zaměstnance, „z důvodů služebních“ nebo „se zřetelem na potřeby služby“ do různých referátů a úřadů. V případě konceptních úředníků se jednalo o prakticky všechna oddělení a referáty magistrátu, s výjimkou čistě odborných složek, jako byl rozsáhlý stavební úřad nebo městský fyzikát.

Ve zkoumaném období se na starostenském/primátorském stolci hl. m. Prahy vystřídal devět politiků, z toho osm doktorů práv – připomínáme a dodáváme, že to byli JUDr. Jan Podlipný, JUDr. Vladimír Srb, JUDr. Karel Groš, JUDr. Přemysl Šámal, JUDr. Karel Baxa, JUDr. Otakar Klapka, JUDr. Alois Říha a JUDr. Václav Vacek. Tuto právnickou linii přerušuje dvakrát PhDr. Petr Zenkl. Každý z těchto mužů musel řešit jiné závažné problémy, ať naléhavé nebo dlouhodobé a jen u některých můžeme nalézt vyhraněný vztah k úřednictvu. Dr. Podlipný,⁴³⁹ charismatický a ambiciózní mladoček, se s vervou vrhl do neformální reorganizace úřadu. Jeho přístup mu patrně nezískal velké sympatie podřízených úředníků, neboť se snažil o utužení vnitřní úřední disciplíny ve prospěch zvýšení ekonomiky práce, vstřícnosti k občanstvu, vnitřních úspor a pod.⁴⁴⁰ Snažil se též o důsledné dodržování úředních

⁴³⁸ ANpM, f. Emanuel Čenkov, D155/48, „Moje Praha. 3. dubna 1926 – 26. března 1929“, zápis ze 3. března 1927.

⁴³⁹ Starostou v letech 1897–1900. K Podlipnému srv. např. AUGUSTIN SEIFERT, Dr. Jan Podlipný. K desátému výročí jeho smrti vzpomíná Augustin Seifert, Praha: Národní rada československá, 1924; VÁCLAV ŘEZNÍČEK, JUDr. Jan Podlipný, jeho život a působení, Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1924; ADÉLA HEŘMÁNKOVÁ, Typ veřejně činné pražské měšťanské rodiny na přelomu 19. a 20. století. Příklad Jana a Anny Podlipných. Diplomová práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2011; k Podlipného politické kariéře v tzv. mladočeské straně viz LUBOŠ VELEK, Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1889–1907. Příspěvek k dějinám politického stranictví v habsburské monarchii v období procesu politické modernizace. Disertační práce, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2004.

⁴⁴⁰ Srv. např. AHMP, f. MHMP I., Rankeum, sine no., Organizace úřadování, 1859–1900, č. j. 61076 z 1. května 1897: „Bylo si z mnohých stran na to stěžováno, že někteří magistrátní úředníci a zřízení k úřadu přicházejí,

hodin, podpořenou systematickou kontrolou docházky; na jeho pokyn byly v referátech zavedeny tzv. lhůtníky, evidence spisů s poznámkou o lhůtě, v níž měly být vyřízeny, aby představení mohli lépe kontrolovat, zda není úřadováno liknavě.⁴⁴¹ Jeho disciplinační oběžníky se obsahově leckdy opakují, což svědčí o tom, že byť mohla být krátkodobě utužena, úřední morálka se časem opět uvolňovala – a to nejen za doby Podlipného působení v úřadě.

Dr. Podlipný byl starostou pouze jedno volební období, jeho druhá kandidatura neprošla. Dr. Srb byl dvakrát zvolen starostou v letech 1900–1906 a oba dva se snažili nějakým způsobem kompenzovat ústup ze slávy a z centra radničního dění. Po odstoupení ze starostenského stolce se žádný z nich nestal ani náměstkem svého nástupce, což je pochopitelné – nový starosta jistě nechtěl, aby jeho autorita byla, byť symbolicky, omezována. Ze svědectví Dr. Stehlíka víme, že se oba z aktivní komunální politiky poněkud stáhli do svých občanských povolání (byli advokáty), ovšem dále se věnovali aktivní politice a svým poslaneckým mandátům. Dr. Podlipný byl navíc předsedou Národní rady české a předsedou Spolku pro zbudování Husova pomníku v Praze. Příležitostně si oba stěžovali na nevděk a občas utrousili kritiku směrem k právě panující radniční garnituře.⁴⁴² Dr. Groš úspěšně pokračoval v unifikačních snahách o vytvoření Velké Prahy, jejíž postavení posiloval i dovedným rozvíjením zahraničních styků. Pro jeho projevy (vynucené) loajality během první světové války na něj bylo shlíženo s opovržením a byl pouze částečně rehabilitován v roce 1938, kdy zemřel. Jako každý ze starostů, i Dr. Groš úžeji spolupracoval s úředníky na

takovým způsobem, že jednání jejich na mnoze ani obvyklým pravidlům a formám společenským, tím méně pak platným úředním nařízením, důstojnosti a vážnosti úřadu neodpovídá. Stěžováno si mně bylo zejména na kouření, donášení jídel a nápojů do úřadoven, na hlučné hovory a zábav pp. úředníků mezi sebou, mnohdy za současné přítomnosti čekajících stran, jakož i na to, že někteří pp. úředníci a zřízenci libují si v nešetrném, neochotném, drsném, ano i urážlivém chování se k osobám, které z různých příčin k úřadu přicházejí. [...] Tím povážlivějším pak jest, když stížnosti podobné netýkají se jen jednotlivců, nýbrž nesou se k celým kancelářím a úřadovnam, v nichž pp. úředníci a zřízenci při svlečených kabátech, sklenici piva, hovoru a doutníku čas úřední maří. [...] K svému politování musil jsem seznati, že mnohé z pronešených stížností na pravdě spočívají, a že skutečně velmi mnozí pp. úředníci nechovají se v úřadě tak, jak od nich, jakožto mužů vzdělaných by se mohlo očekávati, a jak nad to úřední přísaha a platné předpisy úřední jim ukládají.“ Dr. Podlipný dále upozorňuje, že všechny jím jmenované pohoršivé skutečnosti byly již v minulosti zakázány jak radou, tak starosty. Podobné nešvary proto Dr. Podlipný přísně zakazuje: „a to tím více, ježto jsem si vzal za úkol, aby úřadování a úřednictvo obce král. hl. města Prahy, jakožto úřadu samosprávného, zřízením samosprávným dle sil svých ku cti a vážnosti napomáhalo, všeobecné úcty a uznání v obecnstvu i u veřejnosti si vydobylo a aby vůbec k tomu všemožně působeno bylo, aby četné, někdy až příslovečné stížnosti obecnstva na liknavost, povrchnost a nesprávnost úředního řízení, jakož i na nesprávné chování se a neochotu úřednictva vůči občanstvu nadobro vymizely.“ S textem oběžníku se měli seznámit, pod zodpovědností představených a referentů, všichni podřízení úředníci a stvrdit to podpisem. Oběžník měl být uschován v každém úřadě, aby s ním mohl být seznámen každý nový úředník.

⁴⁴¹ Tamtéž, č. j. 1049 praes. z 31. července 1899.

⁴⁴² ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D146/48, 19. září 1906 – 19. května 1907, např. zápis ze 14. dubna 1907.

špičkách magistrátní hierarchie, např. se šéfem prezidiální kanceláře Otakarem Borůvkou – i zde se ovšem jednalo o ryze profesionální spolupráci, byť to mohlo při pohledu zvenčí vypadat přesně naopak.⁴⁴³ Od citlivého Dr. Stehlíka se také dozvídáme drobné postřehy o charakterech mužů na Staroměstské radnici, které je sice polidšťují, nicméně nejsou vždy lichotivé.⁴⁴⁴

S rozrůstajícím se úřadem nebylo již možno, aby starostové navazovali intenzivnější styky se všemi úředníky. Důvodně se domníváme, že úžeji spolupracovali s představenými referátů (a tudíž i úředními referenty v radě nebo v zastupitelstvu) a že se s právníckými úředníky seznamovali patrně již záhy poté, co tito muži nastoupili službu u pražského magistrátu – byli to totiž právníci, kteří se střídali v pořizování zápisů ze schůzí sborů městské správy a často i z jednání různých komisí. Dále se pak se starosty intenzivněji stýkali – a záležela na tom patrně úspěšnost vyjednávání – představitelé úřednických odborových organizací, ať už dílčích, jako byl Klub konceptního/právníckého úřednictva, nebo zastřešující nepolitické *Unie*. Velice špatně jsou dohledatelné doklady o stranické protekci v magistrátě, ale přeci jen máme některé z nich podchyceny, ať se jedná o vyslovené protežování, či v menší míře o uplatňování stranických ohledů.⁴⁴⁵ Rámcově to můžeme doložit negativním, alespoň deklarovaně, stanoviskem vedení magistrátu, které opakovaně upozorňovalo zaměstnance, aby např. při ohlášeném povyšování neobcházeli zastupitele s žádostmi o intervence. Stejně

⁴⁴³ „Včera pohřeb mag. rady Ot. Borůvky, chéfa presid. kanceláře. [...] Celá Praha oficielní byla na pohřbu. I s polic. řiditelem! Co znamená oficielní chvála, vidno z těchto dvou projevů. V radě městské pronášá Dr. Groš chválu svému důvěrníkům [tj. zesnulému O. Borůvkovi – pozn. VK] – ale před tím k náměstkovi Schrötterovi se vyjádřil: “Borůvka nebyl v důležitých věcech mou oporou. Když něco vážného přišlo, musil jsem já býti oporou jemu.” ANpM, f. Emanuel Čenkov, D151/48, Moje Praha 1. listopadu 1917 – 16. června 1918, zápis z 14. května 1918.

Otakar Borůvka (1867–1918), šéf prezidiální kanceláře, zemřel na jaře r. 1918, přímá příčina smrti není uvedena ani v jeho pozůstalostním spise. (Srv. AHMP, f. Okresní městský delegovaný soud pro Malou Stranu a Hradčany, sign. A 549/1918.) U pražského magistrátu působil v letech 1897–1918, byl nositelem několika čestných vyznamenání, udělených patrně díky jeho postavení v úřadě: rytíř císařského řádu Františka Josefa, důstojník Francouzské akademie, Stříbrná medaile města Paříže. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/69, Otakar Borůvka.

⁴⁴⁴ „23. září 1911. Po hostině na Žofíně dne 18. září, když odjeli cizí hosté a konsulové, setrval ještě starosta p. Dr. Groš se členy sboru u tabule při víně. Lordmayor horlil pro abstinenci. A [jen – pozn. VK] že ze Žofína odjel, připil prý Dr. G. svým kolegům se slovy: ‘A kdo nepije, ten je mezulán!’ Tak to vyhlíží v zákulisí. A proto nevěřím mnoho ve výsledek styků zahraničních, když budeme míti takové národní apoštoly. Historku vypravoval mně p. S. úředník prezidiální.” Jednalo se patrně o Dr. Antonína Suma, ale s jistotou to nelze určit. Zdvořilý Dr. Stehlík, byť sebevíc roztrpčen, zachovával dekorum a uváděl u jmen tituly a hodnosti, i když mu osoby, o nichž psal, nebyly sympatické. ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D148/48, „Večerní myšlenky. 9. března 1911 – 16. září 1912“.

⁴⁴⁵ Primátor Baxa se k jejich užití bez uzardění přiznal, viz níže uvedený případ Františka Novotného, projednávaný v roce 1921.

tak byli zaměstnanci žádáni, aby hlásili jakýkoli pokus o intervenci politiků ve vyřizování žádostí.⁴⁴⁶

Primátor Dr. Baxa nechával personální otázky často na bedrech osobního oddělení, personálního referenta, nebo se nechával zastupovat svými náměstkyně, např. v disciplinárním řízení – svědectví jeho osobního sekretáře Dr. Čenkova, uvedené na začátku tohoto oddílu, je výmluvné. V roce 1936 absurdní, ale jinak logická předzvěst dalšího vývoje po roce 1945, je požadavek zastupitele Antonína Červenky (NOF), který požadoval, aby osobní oddělení prezidia bylo doplněno o volené členy ústředního zastupitelstva, „*aby mohly být spolehlivě řešeny záležitosti dosti spletitého rázu, aby p. primátor, který hlavně podpisuje vyřízení této kanceláře, mohl bezpečně svůj podpis připojit.*“⁴⁴⁷ Vedle toho, že Červinka zcela opomněl roli osobní komise, se zdá, že to pouze potvrzuje, že Baxův postoj k zaměstnaneckým otázkám byl dostatečně známý.

Baxův nástupce Dr. Petr Zenkl by se zvolenou rétorikou dal přirovnat poněkud k Dr. Podlínému. Byť se jednalo o zkušeného komunálního politika a městského radního, Dr. Zenkl po svém nástupu do funkce deklaroval zvýšený osobní zájem o chod úřadu a o obecní zaměstnance, zejména o referenty. Zdůraznil, že bude vyžadovat úplnou loajalitu k obci a jejím zájmům a velmi těsnou, konstruktivní spolupráci, rychlé, přesné a hospodárné úřadování – to v souvislosti se stále chystanou reformou magistrátu – a konečně racionalizaci ve způsobu práce.⁴⁴⁸ Dr. Zenkl neměl čas převést své reformní představy do praxe. Bez

⁴⁴⁶ Srv. např. Slovo primátorovo k úřednictvu hl. m. Prahy [po volbách r. 1927], Věstník hlavního města Prahy, 48, 1927, presidiální sdělení – oběžníky, s. 976–977: [Primátor Baxa] „*S politováním konstatoval, že ve veřejném životě uplatňují se časté intervence mnohdy i veřejně postavených osob a žádal úřednictvo, aby intervence ty, které zpravidla nemají významu, ježto jde o věc samozřejmou, odmítalo a tím spíše, když intervenci dosáhnouti se hledí vyřízení, na něž strana nároku nemá.*“

⁴⁴⁷ Schůze ústředního zastupitelstva 10. února 1936, rezoluční návrh Antonína Červenky. Věstník hlavního města Prahy, 5, 1936, s. 124.

⁴⁴⁸ Petr Zenkl, O spolupráci se zaměstnanci obce. Úryvek z projevu. Věstník hlavního města Prahy, 25, 1937, s. 491–493, následující výňatek s. 492: „*Zaměstnanci musí tvořit jediný celek, spjatý společnou láskou k dílu, které mají konat. Při žádném svém kroku nesmíme zapomínat na to, že jsme ve službách demokratické obce, že nejsme představiteli nějaké vrchnosti, která svým poddaným jen poroučí. Každý zaměstnanec je povinen vystupovati vůči veřejnosti jako spravedlivý a důsledný obhájce obecních zájmů, ale takovým způsobem, aby si získával její náklonnost a respekt. To není jenom věcí úředníků vedoucích, nýbrž povinností každého zaměstnance, ať je postaven na jakémkoliv služební místo: každý obecní zaměstnanec si musí býti vědom toho, že pracuje stále, ať na ulici nebo v úřadě, před očima svých zaměstnavatelů, že jeho práce je stále sledována i kontrolována celou veřejností a že nakonec dojde vždy uznání úředník i zřízenec, který své povinnosti plní oddaně a věrně. Nikdo z nás nesmí nikdy zapomínat na to, že není jen zřízencem nebo úředníkem, ale především také spoluobčanem. Vlídností, slušným slovem, korektností dosáhneme u občanstva jistě mnohem více, než povýšeneckým rozkazováním nebo domýšlivým vyzdvihováním své úřední autority. Duch nové doby se nesmí projevovati jen v používání vymožeností technických a organizačních, ale především v uplatňování nového*

zavrhování zkušeností starších zaměstnanců ovšem dokázal ocenit i práci mladší generace, např. svých stranických kolegů Dr. Františka Račanského a Dr. Milady Horákové.⁴⁴⁹

Až furiantský odpor primátora Dr. Klapky k okupantům na radnici našel podporu u vysoce postavených úředníků, jako byl prezidiální šéf Dr. Ludvík Kremlička, představený osobního oddělení Dr. Mácha, Ing. Denk nebo šéf politické služby Dr. Otto Morway.⁴⁵⁰ Dr. Morway dokázal svými stanovisky na čas oddálit zavedení některých opatření náměstka Pfitznera do dennodenní úřední praxe. Jednalo o zdánlivé banality, ovšem se značným symbolickým významem, který podporoval morálku zaměstnanců, kteří mohli vidět, že jejich představení se nevzdávají a neklesají na mysli.⁴⁵¹ I když taktika, již tito úředníci užívali, byla formálně zcela v pořádku, jednalo se o „pouhé“ důsledné dodržování platných předpisů, jejím uplatňováním tito úředníci balancovali nad propastí. Po zatčení primátora Dr. Klapky tyto projevy poněkud

demokratického názoru na poměr občana k občanu. Naše demokratické přesvědčení musíme osvědčovati činy v denním životě a při každodenní práci. Zaměstnanci obce Pražské musí při výkonu svých úředních povinností sloužiti vždy jen zájmům obce jako celku a nesmějí zneužívatí svého postavení k uplatňování nějakých stranických, politických, třídních, stavovských nebo osobních zájmů. Zaměstnanec obecní není k tomu, aby sloužil a službičkoval zájmům osob a stran, ale aby poctivě, cele a neochvějně sloužil zájmům obce a všeho občanstva. Stavěl-li by výše zájmy jiné než osobní [půvabný projev řádění tiskařského šotka – pozn. VK.], zpronevěřoval by se svým povinnostem.“ Errata v následujícím čísle Věstníku 26/1937, s. 505: „*Stavěl-li by výše zájmy jiné, než obecní, zpronevěřoval by se svým povinnostem.“*

⁴⁴⁹ JUDr. František Račanský (1900–1988), ústřední rada magistrátu, u něž sloužil od r. 1927 do r. 1948, kdy byl zproštěn služby. Po působení v hospodářském referátu MHMP byl v roce 1945 povolán do prezidiální kanceláře, jejímž představeným byl od února do října 1946. Při jeho odvolání z funkce prezidiálního šefa mu bylo oznámeno, že tato funkce je převážně politickou. O působení JUDr. Milady Horákové (1901–1950) na pražském magistrátě toho nebylo mnoho publikováno. Stejně jako Dr. Račanský, který byl jejím kolegou z vysokoškolských studií (během nichž mu bylo přiznáno stipendium městské univerzitní nadace), nastoupila do obecních služeb v roce 1927 a působila v Ústředním sociálním úřadu hl. m. Prahy. Ze služby byla propuštěna v roce 1939 dle vl. nařízení č. 379/1938 Sb. z. a n., během války byla vězněna za odbojovou činnost. Po návratu do úřadu, když se počátkem března 1948 vzdala poslaneckého mandátu, byla v úřadě šikanována, např. za pozdní příchody. Z Ústředního sociálního úřadu byla po intermezzu, kdy ji Akční výbor Národní fronty ÚNV hl. m. Prahy poslal po únorovém převratu 1948 na dovolenou s čekatelným – ačkoli byla uvolněna pro výkon poslaneckého mandátu – přeložena do Osvětového odboru, patrně na zásah primátorova náměstka Krosnáře. Dnem 27. září 1949, kdy byla v úřadě zatčena, byla suspendována a 27. února 1950 vůbec propuštěna. Dr. Račanský byl odsouzen v pobočném procesu k pětadvacetiletému trestu odnětí svobody. Oba byli vnímáni jako čelní spolupracovníci Dr. Zenkla. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/330, JUDr. Milada Horáková; tamtéž, Pers. IV/327, JUDr. František Račanský. Dále např. K. KAPLAN, Druhý proces, c. d., s. 565–566.

⁴⁵⁰ Viz kapitola II.2.

Dr. Morway měl být již v roce 1940 ze své pozice ředitele politické služby odstraněn, dokud nebude nalezen nějaký výtečný německý úředník: „*Der Posten des Leiters des politischen Dienstes (jetzt besetzt von Obermagistratsrat Morway) muss sobald wie möglich in deutsche Hand gebracht werden. Solange jedoch ein erstklassiger Man für diese Schlüsselstellung nicht zur Verfügung steht, ist Morway zunächst zu belassen.“* A. Míšková – V. Šustek, Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939–1945, c. d., dokument č. 34, příloha A/4, Watterův záznam z porady s Pfitznerem, s. 427.

⁴⁵¹ V literatuře jsou popsány obstrukce k zavedení jednojazyčných (německých) úředních razítek, dočasné znemožnění přijetí nových německých úředníků atp. — V. Šustek, úvodní studie k edici dokumentů in A. MÍŠKOVÁ – V. ŠUSTEK, Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939–1945, c. d.

ustoupily, ve prospěch nenápadnější, stejně záslužné činnosti – zaměstnávání bývalých příslušníků čs. armády nebo jejich manželek, nedodržování kvót zaměstnanců určených pro totální nasazení atp.⁴⁵²

Primátor Dr. Říha neměl na rozhodování v městské správě žádný vliv. Úředník zemské politické správy, v roce 1940 na penzi, byl pro svou nestrannost a profesionalitu vybrán Němci, aby zastával (formální) postavení v čele Ústřední správní komise. Dr. Říha měl velmi malý manévrovací prostor, byv bedlivě sledován svým náměstkem Dr. Pfitznerem, marně toužícím jak po uznání, tak po primátorském stolci. Skutečné centrum rozhodování neleželo během protektorátu v primátorových rukou. Dr. Říha, který se během okupace opakovaně snažil rezignovat, avšak nebylo mu vyhověno,⁴⁵³ byl 5. května 1945 vystřídán revolučním primátorem Dr. Václavem Vackem, jehož popularita nevídanou měrou vzrostla poté, co se účastnil obrany Staroměstské radnice při Pražském povstání.

Dr. Vacek byl primátorem do srpna 1945, kdy musel po dohodě politických stran Národní fronty přepustit křeslo Dr. Zenklovi, jehož se stal I. náměstkem. Po květnových volbách 1946, kdy KSČ v Praze těsně zvítězila,⁴⁵⁴ byl za nadšených ovací zvolen primátorem.⁴⁵⁵ To, že primátoři si vybírali své nejbližší spolupracovníky, dokazuje fakt, že z postu prezidiálního šéfa byl odvolán v říjnu 1946 národní socialista JUDr. Fr. Račanský, který byl nahrazen JUDr. Karlem Blažkem.⁴⁵⁶ Dr. Vacek byl u zaměstnanců skutečně oblíben a do svého

⁴⁵² K odbojové činnosti na pražském magistrátu srv. ANM, f. Hn 116, Karel Slaviček, neuspořádáno, svědectví spolupracovníků štábního kapitána Viléma Žváčka a diagramy „odbojové skupiny magistrát“, složené hlavně z vojáků.

⁴⁵³ A. MÍŠKOVÁ – V. ŠUSTEK, Josef Pfitzner a protektorátní Praha, c. d., dokument č. 33, příloha A/4, s. 405, svědectví Dr. Matla při poválečném procesu s J. Pfitznerem, dle něž byl Dr. Říha nucen zůstat v úřadě, neboť ministr R. Bienert oddaloval vyřízení Říhovy opakované žádosti v této věci.

⁴⁵⁴ Ve stočlenném ÚNV získaly: KSČ 36 mandátů, ČSNS 34 mandátů, ČSL 16 mandátů a ČSSD 14 mandátů. Věstník hlavního města Prahy, 27, 1946, s. 495. Seznam členů ÚNV s vyznačením členů rady ÚNV a komisí ÚNV (s uvedením referentů) in Věstník hlavního města Prahy, 29, 1946, s. 545–548. Složení komisí ÚNV in Věstník hlavního města Prahy, 28, 1946, s. 519–523.

⁴⁵⁵ Srv. fotografii ve Věstníku hl. m. Prahy, 37, 1947, s. 871, kde je zachycen nadšený dav nesoucí na ramenou Dr. Vacka do Nové radnice po jeho zvolení primátorem. V. Ledvinka upřesňuje, že skutečná moc však ležela v rukou náměstka Josefa Krosnáře (KSČ). VÁCLAV LEDVINKA, JUDr. Václav Vacek (1877–1960), http://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/vaclav_vacek.html [29. února 2020].

⁴⁵⁶ Osobní spis JUDr. Karla Blažka (1930–?), sign. Pers. IV/342, se v AHMP nedochoval. Jeho kariéru můžeme částečně rekonstruovat pouze dle osobního indexu. JUDr. Blažek byl v červenci 1945 obviněn pravděpodobně z řad zaměstnanců ONV Praha 8 z kolaborace, k čemuž přibýlo o několik dní později ještě obvinění ze zneužití úřední pravomoci. V prosinci 1945 bylo řízení zastaveno. (AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, index osobní 1931–1949, inv. č. 292 a podací protokol prezidia, rok 1945). Byl-li JUDr. Blažek v r. 1949 převeden na některý obvodní národní výbor, je možné, že spis byl na tento ONV odeslán, čímž ho bohužel musíme považovat za ztracený.

působení vnesl, patrně bez prvoplánového kalkulu, prvky moderní show, když např. (symbolicky) zametal schodiště před Novou radnicí nebo když závodil v běhu do schodů ve Staroměstské radnici právě s Dr. Račanským (jehož porazil),⁴⁵⁷ nebo když byly v roce 1947 ve Věstníku hl. m. Prahy publikovány fotografie z Vackova rodinného života na pražské periferii, kde je zachycen např. při kropení prádla zahradní konví.⁴⁵⁸ Zvláště dělníky a nižšími kategoriemi zaměstnanců byl Dr. Vacek vnímán jako opravdový zastávce jejich zájmů, jímž v meziválečném zastupitelstvu vsutku byl.⁴⁵⁹ Srdečný, až osobní vztah zaměstnanců k Dr. Vackovi za všechny vyjádřil JUDr. Zdeněk Mollik v článku Proč ho máme tak rádi, v němž ocenil Vackovu erudici, skromnost, pracovitost a činorodost, nestrannost a respekt včetně respektování odlišného politického názoru.⁴⁶⁰ Všechna svědectví o Vackových vlastnostech se shodnou a oceňují též jeho statečnost, jak za protektorátu, tak při Pražském povstání. To však nic nemění na tom, že Dr. Vacek byl přesvědčeným komunistou a jednal v souladu se stranickými direktivami. Stanovisko KSČ k zaměstnancům tak spíš, než všelidový Dr. Vacek, vyjadřoval důrazně jeho náměstek Josef Krosnář, předseda pražské stranické organizace. Mimo již známých ideálních vlastností zaměstnance (profesionalita, odbornost, vstřícnost, vlídnost ke stranám) akcentoval Krosnář širěji pojatou politickou vyspělost, jako základní podmínku uvědomělého budování socialismu a lidové správy; předestřel, že komunisté nehodlají nikoho nutit k politickému školení a výstavbě vlastního (žádoucího ovšem) politického názoru, kladného poměru k lidově demokratickému zřízení, ovšem apolitičnost úřednictva kategoricky odvrhl jako nepřijatelnou, která může mít nežádoucí důsledky.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ V. LEDVINKA, JUDr. Václav Vacek, c. d.; Věstník hlavního města Prahy, 13, 1947, Co píše český tisk o Praze, s. 301: „*Ale ještě nedávno jsem vyhrál závod!*“ *Zpovídal se p. primátor dr. V. Vacek sportovnímu redaktorovi. 'Setkal jsem se u vchodu do radnice s dr. Račanským a dali jsme si do druhého patra závod do schodů. A předběhl jsem ho o tři schody!' (Čtenář nechť laskavě uváží, že pan primátor je o 30 let starší než dr. Račanský.)*“ Správný údaj by byl o 23 let starší, ale i tak to byl od téměř sedmdesátiletého primátora pěkný sportovní výkon.

⁴⁵⁸ Věstník hlavního města Prahy, 37, 1947, s. 881.

⁴⁵⁹ Srv. např. projev představitelů PROPU při předání slavnostní adresy Dr. Vackovi 24. června 1946 a její text, in Věstník hlavního města Prahy, 31, 1946, s. 588; Za novou a lepší Prahu, c. d., passim.

⁴⁶⁰ Zdeněk Mollik, Proč ho máme tak rádi, in Věstník hlavního města Prahy, 37, 1947, s. 883. Toto číslo tvoří z části oslavné články k Vackovým 70. narozeninám. Články nebo osobními vzpomínkami do čísla přispěli za Českou národní radu její předseda Dr. Albert Pražák, místopředseda Josef Smrkovský, generální sekretář Svazu národní revoluce Jaroslav Orálek, všichni primátorovi náměstkové Růžena Pelantová, Msgre. Alois Tylínek, Dr. L. Pičman, J. Krosnář, Dr. Vladimír Šolc, Jiří Lutovský, Martin Rumišek, dále Boh. Novotný, člen ÚNV Antonín Pik (ČSNS), archivář Dr. V. Vojtíšek, historik Prahy E. T. Havránek a konečně Dr. Mollik.

⁴⁶¹ JOSEF KROSNÁŘ, O nový typ veřejného zaměstnance, in Praha, 19, 1949, s. 3: „*Je třeba si především uvědomit, že jen politicky vyspělý zaměstnanec může dobře vykonávat svou práci, že už dávno nestačí resortnické odborné znalosti. [...] Zkušenosti nám ukázaly, že politicky vyspělý člověk může být nasazen na kteroukoli práci a nikde nezklame, ale naopak zklame dobrý odborník, je-li politicky nevyspělý. [...] Stará falešná měšťácká demokracie žádala, aby [úředník] sloužil každému režimu, který byl právě u moci. Aby nemyslel, neuvažoval, neporovnával, aby prostě sloužil. O úředníky zatížené tímto starým smýšlením nestojíme.*“

Vztah politiků a úředníků se ideálně typicky odvíjel ve vzájemné spolupráci. Dobrá práce, vstřícný postup, ekonomičnost v úřadování vč. omezování zbytečných byrokratických postupů, to vše přispívalo ke způsobu vnímání volených zástupců obce – zejména jejich špiček – veřejností. Domníváme se, že tento samozřejmý nárok na kvalitní výkon svěřené správy je často skryt za požadavkem kvalitního úředního personálu, tak často vyjadřovaným při jednání obecního zastupitelstva. Při představě, jak obtížné by bylo definitivního úředníka propustit, bylo jistě vhodnější ho pozitivně motivovat k alespoň slušnému, když už ne vynikajícímu výkonu. Zejména s generační obměnou po roce 1939, resp. zejména po roce 1945, nemohli volení zastupitelé znát všechny konceptní úředníky osobně. V období předchozím se často spoléhali při posuzování jejich žádostí v první řadě na vyjádření žadatelova přímého představeného, na stanovisko osobního oddělení prezidiální kanceláře, později též na stanovisko osobní komise, případně komise příslušné kategorie. V některých případech byl vyžadován též názor magistrátního senátu, například při sestavování pořadí žadatelů o uvolněná místa konceptních praktikantů.

Svou roli v rozhodování politiků hrály též obratné intervence odborových organizací, stranických i nestranických, jež budeme do jisté míry charakterizovat níže. Užší osobní vazby či dokonce přátelství, tzn. vztah činitelů, kteří zastávali rozdílné hierarchické pozice, můžeme víceméně vyloučit, a to po celou dobu, kdy zaměstnanci byli k politikům v podřízeném postavení.⁴⁶²

III.6 Odborové organizace: hájení skupinových zájmů úřednictva

Základním problémem odborového organizování pražských obecních zaměstnanců byla různost konkrétních obsahů jejich skupinových zájmů. Dokladem toho je, že po vzniku jednotného úřednického odborového spolku⁴⁶³ nastala od konce 19. století odlivová vlna, kdy si různé skupiny obecních úředníků zakládaly své vlastní odborové kluby. K jejich opětovnému sdružení sice došlo v důsledku zkušeností z první světové války v roce 1920, avšak uvidíme, že základ tohoto sdružování byl volnější: dílčí kluby měly značnou volnost

⁴⁶² V tomto ohledu není přesvědčivým argumentem ani nabídnuté (a přijaté) tykání, jak vyplývá z četných zápisků Dr. Stehlíka (srv. zejména jeho deníkové záznamy z let 1900–1927), který přijal nabídku tykání od Dr. Podlipného (poté, co Dr. Podlipný přestal být starostou) a od Dr. Baxy, jehož byl osobním tajemníkem. Tento způsob komunikace sice otvírá některé formální bariéry, kdy se nadřízený občas podřízenému i svěří s osobními starostmi, avšak bez další oblasti, kde by se vztah dal rozvíjet, dojde k přerušení či utlumování vzájemných styků.

⁴⁶³ Pro srovnání – úřednický spolek v Rakousku, sdružující rakouské i uherské státní úředníky, vznikl v roce 1865. Srv. W. HEINDL, *Josephinische Mandarine*, c. d., s. 133.

v samostatném jednání. Dále je třeba rozlišovat mezi politickými a nepolitickými odbory zaměstnanců hlavního města Prahy, kde prosazování společných kroků všech organizací bylo opět velice obtížné a záleželo na konkrétních jedincích, zda se podaří dohodnout společný postup. Samotný fakt ustavení spolku neznamenal, že se podaří, aby se členy stala alespoň většina zaměstnanců příslušných k té které úřednické skupině.⁴⁶⁴

Příčinou relativní různosti zájmů jednotlivých úřednických kategorií a z toho vyplývající roztržitosti v organizovanosti zaměstnanců⁴⁶⁵ bylo, dle našeho názoru, také vyhraněné vědomí příslušnosti k té které kategorii či příslušnost ke skupině dle nejvyššího dosaženého vzdělání zaměstnance. To můžeme chápat i negativně, tzn., že úředníci s nižším vzděláním často zásadně nesouhlasili s požadavky vysokoškoláků, tudíž je nepodporovali. Vedle toho se techničtí úředníci vymezovali proti „nadvládě“, míněno z jejich pohledu vyšší prestiži a vlivu, úředníků právnických⁴⁶⁶ – tedy ani vysokoškolští úředníci nebyli často schopni shodnout se na svých kolektivních zájmech a zvláště úředníci techničtí dlouho odolávali začlenění do zastřešující *Unie*.

Nejen prosazování společných zájmů vzhledem k obci, jako zaměstnavatelce, ale i často opakované výzvy ke vstupu do zaměstnaneckých odborů, vyhlašované přímo, či pěstování mimoúředních společenských styků na výročních zábavách, sportovních aktivitách či vlastivědných vycházkách, které byly otevřené i nečlenům a nečlenkám, přispívaly k rozšiřování povědomí o skupinových aktivitách odborových skupin. Podle oznámení, která různé odborové organizace nechávaly otiskovat⁴⁶⁷ (pro rozšíření většího povědomí) také ve Věstníku hlavního města Prahy, soudíme, že atraktivita vycházek do pražského okolí,

⁴⁶⁴ V zápisech ze spolkových schůzí (předsednictvo užší a širší, valné hromady) je tento fakt častým steskem, a to nejen u Klubu konceptního úřednictva, ale i širěji zaměřené *Unie*. Srv. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků, zápisy ze schůzí 1928–1940 a f. Klub konceptních úředníků Magistrátu hlavního města Prahy, zápisy ze schůzí 1900–1909. Ve fondu *Unie* je dále dochována zvláštní kniha zápisů ze schůzí sociální komise *Unie* pro léta 1920–1922. Žádný z těchto dvou fondů není archivně zpracován, avšak na použité archiválie lze i tak docela dobře odkázat pro celkový malý rozsah fondů, tudíž i jednoznačnost popisu takové archiválie.

⁴⁶⁵ E. SVOBODA, Odborové organizace zaměstnanců obce pražské, c. d., s. 219–237, *passim*.

⁴⁶⁶ Viz kapitola II.1.2.2.

⁴⁶⁷ V pořádání různých společenských, mimoúředních zábavních podniků byl velice aktivní Spolek magistrátních úředníků hlavního města Prahy, založený r. 1892, jako Spolek magistrátních a obecních pomocných úředníků ke vzájemné podpoře a vzdělání zřízců při městské obci kr. hl. m. Prahy. Adjektivum „pomocní“ bylo z názvu vypuštěno v roce 1919. Uvádíme zde proto, aby nedošlo k záměně s prvním odborovým spolkem totožného názvu, který existoval v letech 1891–1910 (spis spolkového katastru sign. XII/064, viz níže). AHMP, f. MHMP II., NVP, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. XXI/0074 Spolek magistrátních a obecních pomocných úředníků ke vzájemné podpoře a vzdělávání zřízců [...], <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ED0A2E402D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan1> (permalink).

periferie či za technickými novostavbami, výroční večery v Radiopaláci nebo na Žofíně, konané často pod primátorovým protektorátem a spojené se vkusným uměleckým programem, navíc se zábavou a tancem, přispívaly též k seznámení zaměstnanců napříč kategoriemi a možná tím můžeme také vysvětlit různá úřednická seznámení či jejich rozvíjení ve společensky vhodném prostředí, jež mohla vyústit i ve sňatky.

První skutečně odborový spolek zaměstnanců, pracujících u pražského magistrátu, vznikl v roce 1891. Spolek magistrátních a obecních úředníků královského hlavního města Prahy (dále jen *Spolek magistrátních úředníků*) sdružoval úředníky různých kategorií, od vysokoškoláků po úředníky kancelářské. Jeho cílem byla zejména úprava⁴⁶⁸ služební doby – pro vysokoškolsky vzdělané úředníky na třicet let, z původních pětatřiceti, a pro kategorie ostatní na třicet pět let (původně čtyřicet let), úprava služného zařazením úředníků do kategorií podle státního vzoru, úprava příbytečného a jeho poměrné započítání do penzí, případně vdovských či sirotčích platů, úprava požitků pražských obecních úředníků pro případ připojení předměstí Prahy a převzetí předměstských úředníků do služeb hlavního města apod. Tyto cíle zůstaly víceméně totožné i poté, co se Spolek magistrátních úředníků přejmenoval a znovu ustavil jako Jednota magistrátních a obecních úředníků královského hlavního města Prahy (dále jen *Jednota magistrátních úředníků*) v roce 1899 a trval do svého dobrovolného rozpuštění valnou hromadou 25. dubna 1910.⁴⁶⁹

V roce 1899 se ze Spolku magistrátních úředníků vyčlenil Klub koncepčního úřednictva magistrátu královského hlavního města Prahy, od roku 1929 Klub právního úřednictva magistrátu hlavního města Prahy. Jednalo se o nepolitický spolek, jehož prvním zájmem bylo intervenování „*ve věcech, jež se dotýkají zájmů spolku a jeho členů*“, získávání (stavovských) výhod, společné přednášky a zábavní podniky a vydávání nepolitických tiskovin.⁴⁷⁰ Pramenně

⁴⁶⁸ Slovo „úprava“ je používáno eufemisticky jak odbory, tak politiky. Bez kontextu se nedá říci, zda znamená budoucí ochuzení, např. zavedením srážek z garantovaného služného, nebo opak. Pokud se tedy odborům jedná o služební požitky, slovo „úprava“ značí zvýšení. Jde-li o služební léta, znamená naopak snížení.

⁴⁶⁹ E. SVOBODA, Odborové organizace zaměstnanců obce pražské, c. d.; AHMP, f. MHMP II., NVP, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. XII/0064, Spolek magistrátních a obecních úředníků král. hl. m. Prahy. Předsedy tohoto spolku byli v letech 1895–1896 koncepční úředníci JUDr. Pavel Růžička a v letech 1896–1897 Karel Schwab. Srv.

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ECB6C4F52D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan1> (permalink).

⁴⁷⁰ AHMP, f. MHMP II., NVP, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, sign. XXII/0186, Klub koncepčního úřednictva Magistrátu král. hl. m. Prahy,

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ED0A2E632D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan1> (permalink).

máme podrobněji podchycenu činnost spolku v prvním desetiletí jeho existence, pro období od roku 1910.

Předsedou Klubu konceptního/právníckého úřednictva byl vždy alespoň magistrátní rada, tedy seniorní úředník, který měl za sebou úspěšnou kariéru a který se těšil respektu členstva. Předsednický post Klubu konceptního úřednictva zastávalo deset úředníků, někteří byli voleni opakovaně, ovšem nestalo se, že by byl předsedou zvolen úředník po delším odstupu, kdy funkci nezastával.⁴⁷¹ Pozici jednatele zastávali mladší úředníci od titulu koncipisty po sekretáře a můžeme dovozovat, že se jednalo o funkci spojenou s časově i organizačně náročnějšími povinnostmi, vzhledem k poměrně častějšímu střídání na tomto postu. Nejčastěji zůstávali jednatele na postu jeden rok (ve dvanácti případech, z toho jednou opakovaně).⁴⁷² Pouze ve dvou případech byl místopředseda zvolen v některém následujícím období předsedou Klubu (místopředseda František Kubín st. v letech 1900–1901 byl předsedou Klubu v letech 1902–1905 a Vojtěch Šnajdauf po období 1910–1911 na pozici místopředsedy byl zvolen předsedou pro období 1911–1914). Klub existoval do roku 1942, kdy byl sloučen výnosem ministerstva vnitra s odborovou organizací Ústředí veřejných zaměstnanců, protože zástupci Klubu na dotaz sdělili policejnímu ředitelství v květnu 1939, že hodlají pokračovat v činnosti. Poslední valná hromada Klubu se konala v roce 1941, zřejmě po tříleté přestávce od roku 1938.⁴⁷³

⁴⁷¹ Tamtéž. Předsedy byli, dá-li se to identifikovat: Dr. Jindřich Malý (1898–1901), Dr. Pavel Růžička (1901–1902), František Kubín [st.] (1902–1905), Václav Hrnčíř (1905–1906), Václav Jíra (1906–1909), Dr. František Horák (1909–1911), Vojtěch Šnajdauf (1911–1914), Dr. Otakar Pavlánský (1914–1920), pozdější ředitel politické služby magistrátu Dr. Václav Wurm (1920–1935) a následující ředitel politické služby Dr. Josef Wajs (1935–1941).

⁴⁷² Tamtéž, opět orientační data: František Boháček (1902–1903), Dr. František Hermann (1903), Jan Fischer (1903–1904), Dr. Alois Svoboda (1904–1905), Dr. Karel Heller (1905–1906), Gustav Jaroš (1906–1907), Václav Řehák (1907–1908 a 1909–1910), Josef Malina (1908–1909), Milan Fučík (1918–1919), Dr. Dalibor Vyskočil a Dr. Čeněk Maták (1927–1928). Dva roky byl jednatelem Dr. František Bátěk (1910–1912), Dr. Vlastimil Stypa (1928–1930), více let pak Václav Hrnčíř (1898–1902), Dr. Robert Flieder (1913–1918), Dr. Jan Plch (1923–1927), Dr. Adolf Štafl (1930–1935) a Dr. Josef Čížek (1936–1941).

⁴⁷³ AHMP, f. MHMP II., NVP, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, spis sign. XXII/186, Klub konceptního úřednictva magistrátu král. hlav. města Prahy, od roku 1929 Klub právníckého úřednictva Magistrátu hl. m. Prahy. Výnos Ministerstva vnitra ze 4. března 1942 č. D-3111-3/3-42-V/5 o sloučení Klubu dle § 1 odst. 1 a 2 a § 4 vl. nařízení č. 347/1941 Sb. ze 14. srpna 1941 s odvoláním na ustanovení § 6 odst. 2 vl. nařízení č. 14/1942 Sb. z 15. ledna 1942; Sdělení Klubu pražskému policejnímu ředitelství z 18. května 1939.

Tab. 13, Volení zástupci Klubu konceptního/právníckého úřednictva hl. m. Prahy 1916–1941⁴⁷⁴

	P	I. MP	II. MP	výbor	náhradníci výboru	revizoři účtů
1941	JUDr. Wajs	JUDr. Podstránský	JUDr. Plch	JUDři Čížek (I.J), Kanta, Matuchová (zap.), Jíša, Ringl, Stöhr, Stypa, Štafl (II.J), Vyskočil (pkl)	JUDři Ant. Vlk, Hlaváč, Janů	JUDři Fr. Krása, Holub
1938	dtto	dtto	JUDr. Zafouk	JUDři Čížek (I.J), Housková, Kanta, Matuchová (zap.), Jíša, Plch, Stypa, Štafl (II.J), Vyskočil (pkl)	JUDři Vlk, Stöhr, Ringl	JUDři Fr. Krása, Holub
1937	dtto	dtto	dtto	JUDři Čížek (I.J), Housková, Kanta, Matuchová (zap.), Morway, Plch, Stypa, Štafl (II.J), Vyskočil (pkl)	JUDři Jíša, Vlk, Stöhr	JUDři Fr. Krása, Holub
1936	dtto	dtto	dtto	Plch (správce domu), Stypa (II.J), Štafl (I.J), Vyskočil (pkl)	neuveдено	neuveдено
1935	dtto	dtto	dtto	JUDři Štafl (I.J), Stypa (II.J), Vyskočil (pkl), Plch (správce domu), Čížek, Ečer, Housková, Kanta, Svoboda	JUDři Jíša, A. Vlk, Stöhr	neuveдено
1934	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Podstránský	JUDři Stypa (I.J), Štafl (II.J), Kanta (zap.), Vyskočil (pkl), Plch (správce domu); Čížek, Ečer, Hřebejk, Prokop	neuveдено	neuveдено
1933	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Podstránský	JUDři Stypa (I.J), Štafl (II.J), Kanta (zap.), Voženílek (pkl), Plch (správce domu); Cikhart, Houba, Hřebejk, Mařák	neuveдено	neuveдено
1932	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Podstránský	JUDři Stypa (I.J), Vyskočil (II.J), Kanta (zap.), Voženílek (pkl), Plch (správce domu); Cikhart, Houba, Hřebejk, Mařák	neuveдено	neuveдено
1931	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Hanč	JUDři Stypa (I.J), Vyskočil (II.J), Kanta (zap.), Voženílek (pkl), Plch (správce domu); Houba, Hřebejk, Mařák, Podstránský	neuveдено	neuveдено
1930	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Hanč	JUDři Vyskočil (I.J), Stypa (II.J), Kanta (zap.), Voženílek (pkl), Plch (správce domu); Houba, Hřebejk, Mařák, Podstránský	neuveдено	neuveдено
1929	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Hanč	JUDři Vyskočil (I.J), Stypa (II.J), Kanta (zap.), Voženílek (pkl), Houba, Hřebejk, Mařák, Plch, Podstránský	neuveдено	neuveдено
1928	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Hanč	JUDři Vyskočil (I.J), Mařák (II.J), Kanta (zap.), Voženílek (pkl), Houba, Hřebejk, Hrubý, Stypa	neuveдено	neuveдено
1927	JUDr. Wurm	JUDr. Em. Svoboda	JUDr. Hanč	JUDři Vyskočil (I.J), Mařák (II.J), Kanta (zap.), Voženílek (pkl), Houba, Hřebejk, Plch, Wajs	neuveдено	neuveдено

⁴⁷⁴ Tamtéž.

	P	I. MP	II. MP	výbor	náhradníci výboru	revizoři účtů
1926	JUDr. Wurm	JUDr. Klan	JUDr. Hanč	JUDři Plch (J), Kanta (zap.), Hrubý (pkl), Em. Svoboda, Houba, Mařák, Voženílek, Wajs	neuveđeno	neuveđeno
1925	JUDr. Wurm	JUDr. Klan	JUDr. Hanč	JUDři Plch (I.J), Mařák (II.J), Hrubý (pkl.), Houba, Podstránský, Em. Svoboda, Voženílek	neuveđeno	neuveđeno
1924	JUDr. Wurm	JUDr. Klan	JUDr. Hanč	JUDři Plch (I.J), Mařák (II.J), Hrubý (pkl.), Houba, Podstránský, Vodička, Steiner, Em. Svoboda	JUDři Mácha, Líska; V. Kellner, St. Jaroř	—
1923	JUDr. Wurm	JUDr. Klan	JUDr. Fr. Vlk	JUDři Plch (I.J), Mařák (II.J), Hrubý (pkl.), Houba, Podstránský, Steiner, Em. Svoboda, Mácha	JUDři Krása, Hanč; V. Kellner, St. Jaroř	—
	starosta	místostarosta	výbor			
1921	JUDr. Wurm	L. Jarolímek	JUDři Hanč, Mařák, David, Bátěk, Vulterin, Steiner, Em. Svoboda, Formánek			
1920	JUDr. Wurm	L. Jarolímek	JUDři Hanč (I.J), Pradáč (II.J), David (pkl.), Batěk; Řehák, Císař, Vlášek			
	předseda	jednatel	výbor	náhradníci		
1919	JUDr. Pavlánský	JUDr. Hanč	L. Jarolímek (pkl.), J. Fleissig (zap.), JUDři Fikar (správce domu); Wurm, Sommer	JUDři Balabán, Domanja, Hansík		
	předseda	náměstek	výbor	náhradníci		
1918	JUDr. Pavlánský	JUDr. Sommer	M. Fučík, R. Císař, JUDři Flieder, Wenig, Voženílek	E. Hansík, T. Vulterin, JUDr. Domanja		
	starosta	místostarosta	výbor			
1917	JUDr. Pavlánský	JUDr. Sommer	JUDři Flieder (J), V. Kučera (pkl.), Kremlíčka (zap.), Wenig Em. Hansík			
	starosta	výbor				
1916	JUDr. Pavlánský	JUDři Flieder (J), Sommer (pkl.), Kremlíčka (zap.), Wenig a V. Kučera.				

Vysvětlivky: P= předseda, MP= místopředseda, J=jednatel, zap.= zapisovatel, pkl.=pokladník

V Klubu konceptního úřednictva se výrazně angažovali JUDr. Emanuel Svoboda⁴⁷⁵ a JUDr. Josef Podstránský,⁴⁷⁶ kteří se oba stali postupně předsedy *Unie*. Během jejich působení na

⁴⁷⁵ JUDr. Emanuel Svoboda (1883–1967), ústřední rada magistrátu, vstoupil v roce 1914 do služeb smíchovské obce a po vzniku Velké Prahy byl převzat do referátu III. stavebního MHMP, později do referátu hospodářského I.B, jehož se stal přednostou v roce 1929 po Janu Fischerovi. Vedle angažmá v odborovém hnutí (v roce 1937 se zúčastnil zájezdu do SSSR jako jeden z delegátů Odborového ústředí – čl. svazu úřednických a zřízeneckých organizací) se staral o odkaz malíře Mikoláše Alše, jehož dceru Marynu pojal za manželku. Dr. Svoboda byl penzionován v roce 1942. V témže roce měl zadržovaný postup, neboť nesložil povinnou zkoušku z němčiny – taktéž povinné návštěvě kurzů německého jazyka na magistrátě se vytrvale vyhýbal, vymlouvaje se na ischias. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/273, JUDr. Emanuel Svoboda; Věstník hlavního města Prahy, 26, 1947, s. 607: fotografie, na níž je zachycen Dr. Em. Svoboda s náměstkem primátora J. Krosnářem při prohlídce Alšovy výstavy. Dr. Svoboda je v popisku k fotografii charakterizován jako „vynikající znalec Alšova díla“.

Manželem druhé dcery M. Alše byl ústřední rada magistrátu Rudolf Hlubinka (, znalec pražské památkové péče. ⁴⁷⁶ JUDr. Josef Podstránský (1893–?), ústřední rada magistrátu. U obce byl zaměstnán v letech 1919–1955. Za druhé světové války byl představeným vinohradské magistrátní úřadovny (Praha XII) a zúčastnil se odboje. Přesto byl v roce 1945 vyšetřován s návrhem na suspendaci. AHMP, f. MHMP II., 5/5, Kancelář primátora, karton 18, inv. č. 174 osobní komise 25. ledna 1946, návrhy vyšetřovací komise pro radu ÚNV, Vč 273/1945;

předsednickém postu *Unie* se zaměstnanci museli vypořádat zejména se systemizací úředních míst, jak ji požadoval zákon č. 103/1926 Sb. z. a n.,⁴⁷⁷ a zejména ve 30. letech s její revizí, krátce zvanou resystemizace. Systemizaci provedla městská rada a schválilo ji ústřední zastupitelstvo (č. j. 15200 os. praes. ze 17. prosince 1926), ovšem její schválení Zemským výborem se protáhlo na několik měsíců. Po opakovaných intervencích různých obecních představitelů včetně primátora a rozhořčených, byť věcných projevech v městské radě i v zastupitelstvu, byla nakonec utvořena společná komise Zemského výboru a dotčených ministerstev – bez účasti zástupců hlavního města Prahy, jakkoli bylo proti tomuto postupu protestováno.

Nešlo jen o to, že tato komise byla utvořena. Na zásah Ministerstva vnitra ve věci projednání systemizace pražských obecních zaměstnanců nebyl žádný zákonný důvod, stejně tak, jako na čekání na systemizaci státních zaměstnanců, jak na to v obou sborech upozorňoval opakovaně a nejčastěji zejména městský radní Dr. Leopold Langer. Dr. Karel Domanja, představený osobního oddělení prezidiální kanceláře, uvádí, že hlavním důvodem tohoto zdánlivě byrokratického otálení byl fakt, že nebyla dokončena systemizace státních zaměstnanců, a to až do listopadu roku 1927. Zemský výbor nakonec pražskou systemizaci schválil v březnu 1928 [!], alespoň včetně povýšení, která byla provizorně podle ní již provedena.⁴⁷⁸ Teprve poté mohlo ústřední zastupitelstvo ve schůzi 16. dubna 1928 hlasy všech přítomných, kromě dvou, aklamací schválit systemizační projekt.⁴⁷⁹ Již v projevech zastupitelů J. Vybírala, Ing. E. Mölzera a konec konců i osobního referenta P. Kavánka zaznělo, že přes všechnu snahu o objektivitu se mohly udát dílčí nespravedlnosti, mimo jiné proto, že nebylo možno respektovat seniorát (služební stáří), neboť to zákon č. 103/1926 Sb. z. a n. nepřipouští. K délce služby mohlo být přihlédnuto pouze v případě, kdy byli dva zaměstnanci, pro něž

AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/190, JUDr. Josef Podstránský [spis je hodně proskartován]; ANM, f. Hn 116 Karel Slaviček, Seznam magistrátních zaměstnanců spolupracujících na odbojové činnosti, s. d., [patrně sepsán škpt. V. Žváčkem], kde je mezi spolupracovníky odbojové skupiny „magistrát“ uveden Dr. Podstránský v magistrátní úřadovně Praha XII.

⁴⁷⁷ Rámcově viz výše, kapitola II.1.1.1.

⁴⁷⁸ Karel Domanja, Úřednictvo a zřízeníctvo i jeho postavení, in Praha v obnoveném státě československém, c. d., s. 192–203. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, protokoly osobní komise, 1926, inv. č. 2, schůze komise upravovací 30. srpna 1926. Téma schválení systemizace se pravidelně objevovalo na programu i v návrzích ve schůzích městské rady i zastupitelstva, např.: Schůze městské rady 20. května 1927, in Věstník hlavního města Prahy, 21, 1927, s. 454; Schůze městské rady 1. července 1927, zpráva osobního referenta P. Kavánka o jeho intervenci v Ministerstvu vnitra, in Věstník hlavního města Prahy, 27, 1927, s. 582–583; Oběžník „Systemisace“ = zpráva primátora Dr. Baxy o intervenci u Ministerstva vnitra a u Zemského správního výboru, in Věstník hlavního města Prahy, 36, 1927; Schůze městské rady 9. prosince 1927, in Věstník hlavního města Prahy, 50, 1927, s. 1029; projev Dr. L. Langera ve schůzích ústředního zastupitelstva, např. 9. ledna 1928 a 12. března 1928, in Věstník hlavního města Prahy, č. 2, 1928, s. 38 a č. 10, 1928, s. 256.

⁴⁷⁹ Schůze ústředního zastupitelstva 2. dubna 1928, zpravodaj Pavel Kavánek, Věstník hlavního města Prahy, 15, 1928, s. 402 a 412.

mělo být však určeno pouze jedno místo, stejně kvalifikováni.⁴⁸⁰ *Unie* střízlivě konstatovala, že přes všechnu nepřízeň dopadla systemizace ještě dobře, pokud se může porovnat její provedení u pražské obce se státem, resp. se Zemským správním výborem.⁴⁸¹ Provedení systemizace také znamenalo odchod do penze některých již přesluhujících úředníků, kteří rozumně usoudili, anebo jim to bylo naznačeno, že se jich převod na novou soustavu již nebude týkat.⁴⁸²

Resystemizace neznamena jen úsilí o zavedení trvalejší soustavy úřednických (a jiných) míst, spojené s rozvrhem služebních a výslužebních požitků. Byla s ní též spojena citlivá otázka tzv. přesloužilců.

Ještě v roce 1929 předsednictvo *Unie* sebevědomě prohlašovalo, že návrhy sdružených klubů ve věci jmenování by měly být prezidiem respektovány.⁴⁸³ Po propuknutí hospodářské krize a s raketově vzrůstající nezaměstnaností a s výdaji, které byly věnovány na její řešení, bylo sáhnuto k úsporným opatřením a zavedeny srážky na platy. *Unie* viděla jako jednu z možností, jíž by se dalo nezaměstnaným pomoci, striktní přístup k přesluhujícím úředníkům, již měli být nuceni k odchodu na odpočinek. V této věci konala již dříve četné intervence, jako první stupeň prosazování svých požadavků – u osobního referenta P. Kavánka, u primátora nebo v městské radě.

Dalším krokem strategie bylo zpravidla přímé oslovení dotyčných úředníků ústně i písemně a nakonec, kdyby tyto akce nebyly úspěšné, svolání velké schůze a zveřejnění jmen přesluhujících kolegů. Na jaře 1930 se však městská rada postavila velice rychle za tyto „význačné úředníky“, o jejichž služby nechtěla zatím přijít. *Unie* usoudila, že neúspěch tohoto postupu, který však nebyl do konce realizován, spočívá v tom, že postup nebyl dohodnut s politickými odborovými organizacemi.⁴⁸⁴ Toto poučení však vedlo k prospěšnému navázání

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ Ve schůzi valné hromady 30. listopadu 1928 tak na návrh Otakara Nájemníka, t. č. předsedy, vyjádřili vděčnost politickou i skutečnou primátorovi a jeho náměstkům, osobnímu referentovi P. Kavánkovi a Dr. Domanjovi, představenému osobního oddělení prezidia. Jméno radního Dr. Langeru v této souvislosti nebylo zmíněno. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků, zápisy ze schůzí 1928–1931, neuspořádáno.

⁴⁸² ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D155/48, „Moje Praha 3. dubna 1926 – 26. března 1929“, zápis z 10. října 1928; Slavnostní rozloučení vrch. mag. praes. rady Dra Em. Stehlíka-Čenkova se Staroměstskou radnicí, in *Věstník hlavního města Prahy*, 40, 1928, s. 905.

⁴⁸³ Schůze předsednictva *Unie* 25. dubna 1929. AHMP, f. Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejich podniků, zápisy ze schůzí 1928–1931, neuspořádáno.

⁴⁸⁴ Schůze předsednictva *Unie* a předsedů a jednatelů všech sdružených klubů, 2. května 1930. Tamtéž.

užší spolupráce s politickými odborovými organizacemi.⁴⁸⁵ Otázka přesloužilců byla vyřešena až v roce 1939, kdy bylo nutno provést opatření dle vládních nařízeních č. 379/1938 Sb. z. a n. a č. 380/1938 Sb. z. a n.

Resystemizace byla připravena v roce 1931 a *Unie*, která si návrh opatřila prostřednictvím svého předsedy Dr. Emanuela Svobody, nad ním vyjádřila zklamání. Zdálo se být jasné, že tento návrh nebude hned tak schválen, neboť navyšoval počty techniků tak, že by došlo k překročení částky určené na osobní náklad. Osobní komise, která návrh resystemizace připravila na četné intervence zaměstnanců, jejich organizací i politiků, se ocitla ve střetu mnoha zájmů. Nešlo jen o dílčí nápravy „křivd“ v jednotlivých případech, ale o počty úředníků jednotlivých kategorií. Potřeba technického personálu, zejména inženýrů, stoupala a jejich lobby byla patrně velice silná, jinak by k návrhu takového navýšení – bez zajištěné úhrady – nemohlo dojít. Předpoklad vedení *Unie* byl správný. Zemský úřad se návrhem resystemizace zaměstnanců hlavního města zabýval přes rok. Jednalo se o rok volební, tudíž volení zástupci, kteří by mohli vyvinout úsilí o urychlení schvalovacího procesu, měli i v tomto ohledu mnoho jiných starostí, šlo také o voličské hlasy.

Otázka návrhu resystemizace byla oživena v dubnu 1932 a v listopadu téhož roku již městské radě došly ze Zemského úřadu připomínky, resp. žádosti o vysvětlení.⁴⁸⁶ Námitky byly vypořádány a počátkem léta 1933 Zemský výbor resystemizaci schválil, což městská rada vzala na vědomí ve schůzi 28. července 1933.⁴⁸⁷ Přesto že bylo opakovaně uvažováno o další resystemizaci, srovnatelná úprava s touto revizí nebyla do konce války provedena. Po skončení války bylo nutno napravit křivdy, spojené s propouštěním, zadržným postupem a požitky atp., což se protáhlo na několik let.

III.7 Disciplinace úředníků

III.7.1 Kvalifikace

„...žádná sebe lepší kvalifikace za dnešních poměrů plně neuspokojí. A pak si řekněme upřímně, jaký praktický význam má pro nás kvalifikace? Žádný. Při jmenování se k ní nepřihlíží a jinde a jinak je bez významu, nejvýše, že zaměstnance mezi sebou znesváří. Popíše se zbytečně plno papíru, promarní příliš drahého času v kvalifikačních komisích, zaměstná

⁴⁸⁵ Tamtéž. Šlo o Národní sdružení [pravděpodobně] odborových organizací dělnických a zřízeneckých, Svaz obecních, zemských a státních zaměstnanců [sociálně demokratický] a Syndikát zaměstnanců české samosprávy/samosprávných zaměstnanců [národně socialistický].

⁴⁸⁶ Schůze městské rady 4. listopadu 1932, návrh Ing. Eustacha Mölzera, in *Věstník hlavního města Prahy*, 45, 1932, s. 909.

⁴⁸⁷ Schůze městské rady 28. července 1933, in *Věstník hlavního města Prahy*, 29–32, 1933, s. 618.

hromada úředníků a výsledek se rovná nule. Raději tedy bez kvalifikace, aspoň se nebude ten, kdo byl lépe kvalifikován, cítit dotčen, že byl přeskóčen, a bude o jednu trpkost méně.“

JUDr. Josef Podstránský⁴⁸⁸

Kvalifikační řízení mělo periodicky ověřovat kvality zaměstnance, a to jak odborné, tak sociální (sociální inteligence a psychosociální dovednosti, řečeno dnešními slovy).⁴⁸⁹ Provádělo se periodicky a začínalo hodnocením úředníka představeným referátu, v němž zaměstnanec působil. Podle stanovených kritérií představený hodnotil s použitím na dané stupnice zaměstnancovo přičinění, chování a schopnosti, přičemž bylo starosty pravidelně připomínáno, aby představení hodnotili své podřízené přísně.⁴⁹⁰

Standardizací procesu kvalifikačního řízení se zabývala též organizační komise, která v roce 1909 navrhla jednoduchá kritéria hodnocení. Základním požadavkem bylo *přičinění*, tzn. samozřejmá přesná docházka a dodržování lhůt pro vyřizování spisů. Bez splnění tohoto základního požadavku neměl mít úředník nárok na postup na vyšší pozici a s ní odpovídající platové navýšení. Druhým požadavkem pak byla *ochota*, pod níž bylo zahrnuto celkové vystupování úředníka, chování ke stranám (zdvořilost, klid), tzn. ovládání psychosociálních dovedností a vlastností. Konečně měla být posuzována *schopnost* ve smyslu způsobilosti k vyřizování přidělené agendy, od rutinních po složité záležitosti. U této skupiny bylo ovšem spravedlivě uvažováno o tom, do jaké míry lze takovou kategorii objektivně hodnotit jako možnou překážku v postupu. Pilný úředník, který vyřizoval včas spisy jedné agendy, by neměl být hodnocen negativně proto, že se nedostane k agendě pestřejší a náročnější na uplatnění samostatného úsudku (správní úvahy či tvůrčího myšlení).⁴⁹¹ Organizační komise převedla tato kritéria do schématu kvalifikační tabulky, v níž byly jednotlivé charakteristiky klasifikovány třemi stupni, odlišnými pro každou z nich. Aby bylo možno předejít nedorozuměním, očekávalo se od představených, že svá hodnocení náležitě slovně zdůvodní.

⁴⁸⁸ Josef Podstránský, *Aktuality posledních a příštích dnů*, in *Věstník Unie úředníků, učitelů, podúředníků a zřízenců hlavního města Prahy*, 3, 1935, s. 37.

⁴⁸⁹ Stručně a výstižně popisuje kvalifikační řízení u státních úředníků (a ovšem i disciplinaci) před rokem 1914 historička W. HEINDL, *Josephinische Mandarine*, c. d., s. 142n.

⁴⁹⁰ Např. oběžníky městské rady č. j. 80822 z 12. července 1892 (starosta Jindřich Šolc), č. j. 187632 z 9. prosince 1896 (starosta Čeněk Gregor).

⁴⁹¹ AHMP, f. MHMP I., Rankeum, organizace 1910–1914, č. j. 4064 os. ze 14. prosince 1909, zpráva užší organizační komise.

Tab. 14, Návrh kvalifikační tabulky, 1909⁴⁹²

„Jméno úředníka:

Stav:

Byt:

Studia a zvláštní vědomosti:

Popis služebního postavení a přidělení služby

V kterém úřadě byl (jest) zaměstnán

V jakém služebním postavení

Od které do které doby (dle kalendáře)

Popis služby

Příčinění. *Budiž příčinění a píle popsány co do navštěvování úřadu, a co do rychlého a včasného vyřizování prací úředních a ku konci připojena kvalifikace, zda je příčinění*

a) vzorné, b) dobré, c) dostatečné.

Chování úředníka k obecnstvu, k představenému a ostatním úředníkům a silám pomocným se zřetelem k § 8. až 14. služeb. pragmatiky.

Budiž chování podrobně popsáno, zejména zda-li chová se úředník k obecnstvu zdvořile, ochotně a klidně, a zda-li rychle věci stran vyřizuje, zda-li k představenému kanceláře chová se uctivě a poslušně a zda-li vychází vůči ostatním osobám úředním vstřícně s ochotnou podporou ve věcech úředních. Popis buď ukončen při každém odstavci kvalifikační známkou: a) vzorné, b) bezvadné, c) nestejně.

Způsobilst.

Budiž podrobně popsána, uvedeno co možná podrobně které práce v úřadě vyřizuje a jakým způsobem, zda-li obstarává věci obtížné anebo méně závažné, zda-li vyřizuje vše spolehlivě anebo méně přesně, zda-li pracuje rychle anebo pomalu, a jak celkově jeví se jeho způsobilst k vyřizování prací úředních toho kterého úřadu.

Popis budit ukončen za jednotlivými odstavci popisu kvalifikací: a) velmi dobrý, b) dobrý, c) dostatečný.

Zvláštní vlastnosti a schopnosti úředníka.

Budiž uvedeno, zda-li má úředník některé vlastnosti a schopnosti, kterými nad ostatní personál kanceláře vyniká, v kterém směru, a zda-li má k některému druhu agendy způsobilst vynikající.“

Pravidla kvalifikačního řízení byla v návaznosti na zavedení automatického postupu rámcově upravena v § 5 služební pragmatiky z roku 1911 a znovu v roce 1926.⁴⁹³ Městská rada stanovila pět kategorií, které měly být posuzovány u každého úředníka, jenž podléhal kvalifikaci: *chování, schopnost, důvěryhodnost (spolehlivost), píle a upotřebitelnost (znalost věcí úředních)*. U *chování* bylo hodnoceno jak vystupování k veřejnosti, tak k představenému a ostatním úředním osobám, kde mělo být specificky zhodnoceno, zda úředník zachovává klid a zda je ochotný, zda je poslušný, zdvořilý, zda nemarní čas zbytečnými hovory, zda používá slušnou mluvu atd. Při posuzování *schopností* se měly – decentně – uvést i ne-schopnosti, pokud ovšem byly „službě na závalu“, a při *důvěryhodnosti* se posuzovala spolehlivost a přesnost vyřizování. *Píle*, jak již bylo shora uvedeno, znamenala docházku a nasazení v úřední činnosti, případně liknavost. *Upotřebitelnost* značila ochotu a schopnosti

⁴⁹² Tamtéž, zpráva užší a širší organizační komise z 25. dubna 1910, [zpráva ve věci zavedení časového postupu].

⁴⁹³ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205, č. j. 2765 os. praes. ze 3. března 1926, kvalifikace pragmatikálních zaměstnanců; provedení kvalifikace bylo schváleno městskou radou ve schůzi 12. února 1926.

vzhledem ke znalosti předpisů a schopnosti je aplikovat. Počítalo se i s poznámkami, které by uvedly další skutečnosti, kladné i záporné.

Důraz byl kladen na objektivitu hodnocení, přičemž nedodržení této zásady by bylo posuzováno jako nezpůsobilost k zastávání místa představeného dle § 14 služební pragmatiky. Jinak řečeno, protežování či zasednutí si na podřízeného při kvalifikačním řízení bylo chápáno jako nedodržení vyžadované autority, jíž se představený musel těšit. Jeho případné neobjektivní jednání by způsobilo nesvornost v úřadě, což by mohlo vést k roztrpčení podřízených, resp. k pocitu jejich zneuznání, což by mohlo ohrozit kvalitu jejich práce.⁴⁹⁴ V roce 1926 podléhali kvalifikaci i představení samotní, kteří byli posuzováni prezidiem městské rady, což bez dodatku „a magistrátu“ může znamenat, že komisi by tvořil primátor a jeho náměstci (ve skutečnosti patrně po návrhu osobního oddělení – ředitelství služeb v roce 1926 ještě neexistovala). Totožný způsob provedení kvalifikace byl nařízen ve schůzi městské rady 28. března 1930.

Tab. 15, Kvalifikační tabulka, 1926⁴⁹⁵

„Úřad:

Kvalifikační tabulka

Jméno a příjmení zaměstnance:

Hodnost (titul a třída):

Přidělen od:

Stupně: 1. výborný, 2. velmi dobrý, 3. dobrý, 4. méně uspokojivý, 5. neuspokojivý

Chování:

Schopnosti:

Důvěryhodnost (spolehlivost):

Píle:

Upotřebitelnost (znalost věcí úředních):

Způsobilost (celkový posudek):

Poznámky na vysvětlenou:

V Praze dne:

Razítko úřadu a podpis představeného“

Úředníci, kteří s kvalifikací nesouhlasili, byli oprávněni podat proti jejímu výsledku námitky, jež vypořádaly tříčlenné komise určené primátorem pro každou kategorii zvlášť. Předsedou

⁴⁹⁴ Vyplyvá to z § 14 odst. 2 pragmatiky: „Zejména jest představený povinen věnovati stálou péči a pozornost všem oddělením úřadu jeho řízení svěřeného, starati se o to, aby všechny síly byly přiměřeně zaměstnány, působiti příkladem, poučením a radou tomu, aby v úřadě vládla svornost a vzájemná podpora ve věcech úředních a pečovati o to, aby záležitosti úřední správě a včas byly vyřizovány, úřední hodiny zachovávány a aby chování úředníků v každém ohledu bylo takové, jak toho vyžaduje vážnost a důvěra úřadu“. Služební pragmatika a jiné služební předpisy, (ed.) J. PLCH, c. d., s. 21.

⁴⁹⁵ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205, č. j. 1088 os. praes. ze 3. února 1926. Tabulka byla sestavena osobním oddělením a projednána osobní komisí.

všech komisí byl v roce 1930 jmenován ředitel hospodářské služby vrchní magistrátní rada JUDr. Hugo Pilz a po dvou členech do každé komise zaměstnanci příslušné kategorie – pro právníky to byli vrchní magistrátní radové JUDr. Emanuel Svoboda a JUDr. Václav Wurm; celkem mělo námitky projednat devět komisí.⁴⁹⁶ Odvolací komise samy o sobě neměly napadaná hodnocení, pokud je neopravil příslušný představený sám. V případě právnických úředníků byla opravena kvalifikace magistrátního rady Felixe Čtrnáctého, pro nedodržení vyžadované terminologie, a kvalifikace JUDr. Adolfa Štafla, jemuž bylo zlepšeno hodnocení *schopnosti a pílě* na výbornou – představený referátu III. JUDr. Jan Kroupa⁴⁹⁷ tak usoudil po půlročním působení Dr. Štafla v referátě, který byl v době kvalifikování v referátě nově přidělen.

Přestože odvolací komise konstatovala častou šablonovitost kvalifikačního řízení, uznala, že řízení bylo ve všech případech provedeno v souladu s předpisy. Často vytykala představeným hodnocení příkázaných úředníků stupněm výborně, kde by se slušelo spíše užití stupně druhého, velmi dobře.⁴⁹⁸ To dokládá všeobecný jev, že totiž představení nechtěli podřízeným uškodit. Zároveň však chyběla přesnější pravidla, která by vysvětlovala žádoucí užití kvalifikačních známek, což stejnou měrou pociťovali jak představení, tak zaměstnanci. Kvalifikace sice byly důvěrné, ale dle opětovného připomínání důvěrnosti celého řízení lze předpokládat jistý únik informací až k úplnému zveřejnění.⁴⁹⁹

Vnitřní neoficiální zpravodajství nepřinášelo vždy a včas zásadní informace. Při přípravě naléhavě požadovaných nových kvalifikačních předpisů tak mohla *Unie* žádat prezidiální kancelář až po zveřejnění komentáře k novému kvalifikačnímu řádu v roce 1932 v obecním Věstníku,⁵⁰⁰ aby jí byl zpřístupněn návrh nových kvalifikačních pravidel k vyjádření, neboť je

⁴⁹⁶ Tamtéž, sine no. [14142/1930 os. praes.], jak vidno z dalších spisů.

⁴⁹⁷ Tamtéž, zpráva Dr. H. Pilze o schůzích kvalifikačních komisí z 29. prosince 1929. Dále srv. Status 1931, c. d., s. 3 a 7 – původní zpráva komise tyto konkrétní údaje neobsahuje.

⁴⁹⁸ Zpráva Dr. H. Pilze o schůzích kvalifikačních komisí z 29. prosince 1929, AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205.

⁴⁹⁹ Patrně nejkřiklavější případ se stal v roce 1934, kdy byl zástupce představeného osobního oddělení JUDr. Jan Plch nařčen, že ovlivnil kvalifikaci svého švagra, JUDr. Karla Kohlmünzera. Neznámý jedinec informoval ČTK, že v Plchově případě městská rada rozhodla před tím, než ve skutečnosti rozhodla. Obvinění Dr. Plcha ze střetu zájmů a zneužití úředního postavení k soukromému prospěchu bylo velmi vážné a čekalo se objektivní posouzení celého případu. Věc s oznamovatelem se sice vyšetřila na podnět radního JUDr. L. Langerera, ovšem tak tajně – diskrétnost šéfa osobního oddělení Dr. Domanji se projevila i v tomto případě –, že je identita onoho dobrého oznamovatele dodnes neobjasněná včetně způsobu, jakým (a zda vůbec) s ním bylo naloženo. Přesuneme-li se na rovinu spekulace, můžeme usuzovat, že oznamovatelem byl někdo z volených zástupců, již v zásadě nemohli být v tomto případě disciplinováni. Vystoupení Dr. Langerera v městské radě 18. května v této věci: Věstník hlavního města Prahy, 20, 1934 s. 352–353, výsledek pátrání po oznamovateli viz výše citovaný spis sign. Pers. III/205, č. j. 11619/1934 os. praes.

⁵⁰⁰ Jan Plch, Na okraj nového kvalifikačního řádu, Věstník hlavního města Prahy, 7, 1932, s. 161–162.

schopna takový návrh posoudit z pohledu všech sdružených úřednických kategorií.⁵⁰¹ Do návrhu nových kvalifikačních pravidel byly osobním oddělení následně zapracovány drobné připomínky *Unie* i závažnější připomínky ředitelů služeb.⁵⁰² Cílem nového kvalifikačního řádu č. j. 727/1932 os. praes. ze 4. července 1932 bylo zavést co nejobektivnější kritéria pro hodnocení kvalit zaměstnance a zároveň samotné řízení učinit co nejobektivnějším. Proto představený kvalifikovaného úředníka připravoval nejprve tzv. kvalifikační popis zaměstnance,⁵⁰³ vlastní kvalifikaci pak provedla pětičlenná komise jmenovaná primátorem na tříleté období (pro každou kategorii sestavená zvlášť). Do výsledku i dílčích hodnocení bylo možno podat odvolání, byla-li udělena známka „dobře“ a horší. Kvalifikace měla být prováděna každoročně během ledna a února.

Hodnocené kvality zaměstnanců byly rozděleny do osmi skupin: *odborné vzdělání (vě. znalosti předpisů); schopnost a chápavost; píle, svědomitost, spolehlivost při výkonu služby; způsobilost pro styk se stranami a pro vnější službu (znalost řečí); iniciativa; upotřebitelnost; chování mimo úřad;*⁵⁰⁴ *způsobilost pro vedoucí místo; jiné podstatné zvláštní okolnosti.* Celkové hodnocení, vyjádřené stupnicí *výtečně – velmi dobře – dobře – méně přiměřeně – nepřiměřeně*, se příliš nelišilo od úpravy v roce 1926, byla ovšem stanovena návodná kritéria, jak těchto známek užit.⁵⁰⁵ Kvalifikace byla opět veřejná, každoročně byla stanovena

⁵⁰¹ Exemplář návrhu nového kvalifikačního řádu byl *Unii* poskytnut a dána čtrnáctidenní lhůta pro případné připomínky. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205, č. j. 2050/1932 os. praes.

⁵⁰² V již citovaném spise sign. Pers. III/205 se dochovalo vyjádření ředitele hospodářské služby Dr. Pilze a ředitele politické služby Dr. Wurma, v obou případech zásadního rázu, neboť upozorňovaly na problematičnost některých ustanovení návrhu kvalifikačního řádu z hlediska legality.

⁵⁰³ Do kvalifikačního popisu bylo možno nahlédnout pouze za splnění podmínek daných § 7 jednacího řádu magistrátu. Srv. B. ŠTĚDRÝ, Sbírnka zákonů, nařízení a předpisů platných pro hlavní město Prahu, díl I., c. d., s. 82.: „*Jedině starosta nebo představený oddělení povoluje stranám nahlížeti do spisů, které jejich právní věci se týkají a které u úřadů se nalézají, vyjma v návrhy náležitosti a usnesení, v protokoly o poradách a hlasování a v písemnosti, které obsahují opatření disciplinární.*“ To znamená, že kvalifikační popis byl v podstatě naprosto neveřejný dokument.

⁵⁰⁴ Toto kritérium se do kvalifikace vrátilo po přestávce, trvající několik desítek let. Jako „morálka“ se objevuje v kvalifikacích obecních úředníků ještě ve 2. polovině 19. století. Srv. AHMP, f. MHMP I., Rankeum, Úřednické kvalifikace 1858–1887, 8 svazků, neinventarizováno. Jedná se o svázané kvalifikační formuláře, uspořádané abecedně dle příjmení úředníků všech kategorií; hodnocení byla evidentně pořizována při různých příležitostech.

⁵⁰⁵ Úprava kvalifikačního řízení, č. j. 727/1932 os. praes., in Věstník hlavního města Prahy, 27, 1932, s. 611–612, § 5 odst. 2: „*Posudkem 'nepřiměřeně' jest kvalifikovati toho zaměstnance, který požadavkům služby nevyhověl ani v nejmenší míře, nezbytně k řádnému výkonu služby. Vyhověl-li kvalifikovaný požadavkům služby sice v nejmenší, nezbytně nutné míře, nikoliv však v průměrné míře, potřebné pro řádný výkon služby, anebo vyhovoval-li požadavkům služby jen občas, budiž kvalifikován celkovým posudkem 'méně přiměřeně'. Jestliže zaměstnanec vyhovoval po celý rok, za který se jeho kvalifikace určuje, požadavkům služby v takové míře, jako jest průměrně zapotřebí k řádnému výkonu služby, sluší jej kvalifikovati celkovým posudkem 'dobře'. Celkovým posudkem 'velmi dobře' lze kvalifikovati jen toho, jehož služební činnost v každém směru a po celý rok, za který*

osmidenní lhůta kvalifikovaných, aby nahlédli do svých kvalifikačních tabulek, a podali případné námitky.⁵⁰⁶

Primátor Dr. Baxa opětovně upozorňoval představené, kteří měli stále značný podíl na provádění kvalifikací, neboť kvalifikované pořád znali nejlépe, opětovně upozorňoval na nutnost věnovat řízení značnou pozornost.

„Není přípustno, aby – jak se namnoze dalo při kvalifikacích předchozích, které také z toho důvodu pozbyly ceny a nemohly být směrodatným podkladem při povyšování – kvalifikační formuláře byly jednoduše vyplněny nejpříznivějšími známkami a tak odeslány osobnímu oddělení. Jako na jedné straně nespravedlivý a nepříznivý posudek má pro kvalifikovaného v zápětí újmy materiální a nemůže být dán bez svědomitého prozkoumání všech subjektivních i objektivních momentů, tak na druhé straně plýtvání výtečnými známkami znamená ve skutečnosti poškození úředníků opravdu nad průměr vynikajících, poněvadž tito jsou tímto způsobem nivellováni s úředníky ve skutečnosti jen průměrnými.

Žádám tudíž od pp. představených, aby si počínali při kvalifikaci s krajní svědomitostí, ale také s naprostou pravdivostí, a aby, jak jest to jejich povinností, nebáli se podle okolností říci plnou pravdu. Kvalifikační posudky, které by těmto požadavkům neodpovídaly, by musily být vráceny jako nepotřebné a z neschopnosti takto projevené bych byl nucen vyvoditi příslušné důsledky.“⁵⁰⁷

Záměrně jsme opět zvolili přesné znění proti parafrázi, osobní oddělení prezidia, které dost pravděpodobně tento oběžník pro představené koncipovalo, totiž mohlo porovnat došlé kvalifikační popisy a samozřejmě si všimlo přístupu jednotlivých představených. Existují totiž doklady, že schematická kvalifikační hodnocení nebo hodnocení, kde užitá známka neodpovídala komentáři, byla vracena představeným k přepracování. Závadou též byl nesoulad mezi horšími dílčími známkami a celkově příznivým hodnocením nebo – dle mínění osobního oddělení – nadměrné užití známky „výtečný“.⁵⁰⁸ Výsledkem této vytrvalé snahy po

se kvalifikace určuje, vynikala nad průměrnou míru řádného výkonu služby, celkovým posudkem 'výtečně' pak pouze toho, kdo nad to vykazuje mimořádné vynikající služební výkony, jež musí býti zvláště popsány.“

⁵⁰⁶ Tamtéž.

⁵⁰⁷ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205, č. j. 68/34 os. praes. Tato připomínka byla neveřejná.

⁵⁰⁸ Tamtéž, průvodní listy představených k č. j. 2590/34 os. praes. [sám o sobě tento dokument vyhledával kvalifikační řízení] s poznámkami Dr. Domanji, představeného osobního oddělení prezidia, spolupodepsané primátorem Dr. Baxou. Téměř všichni představení své posudky upravili ve smyslu výtek osobního oddělení, s výjimkou Václava Kasalického, tehdy představeného žižkovské magistrátní úřadovny, a vrchního ředitele Masarykových domovů Františka Veidiše, kteří na svých posudcích odůvodněně trvali (Kasalický na mnoha

rozlišení vynikajících úředníků od standardně dobrých po průměrné, ne-li horší, byla úžasná zpráva, která pronikla i do volených sborů, totiž že mohl existovat tajný pokyn či jakási kvóta, která určovala, kolik úředníků smí být hodnoceno známkou „výtečný“, a již bylo nutno dodržet, i kdyby vynikajících zaměstnanců bylo ve skutečnosti daleko více.

Největší roztrpčení způsobovala ideální představa hodnocených právníků o vlastních vynikajících výkonech, a představa kvalifikační komise (ve shodě s osobním oddělením) o tom, že užití této známky by mělo být naprosto výjimečné. Nový kvalifikační řád z roku 1934 nesplňoval očekávání, jakkoli problém byl spíše v uznání objektivních kritérií uplatňovaných při kvalifikacích jako takových, než v samotném předpisu. Objektivizovat jakékoli hodnocení tak, aby se s ním srovnal jak hodnocený, tak hodnotitel, je úkol velmi nesnadný. Nějaké hodnocení ovšem muselo být prováděno a i sebeobjektivnější představený a (v konečném důsledku) kvalifikační komise nemohli dosáhnout souhlasu hodnocených podřízených, pokud tito měli pocit křivdy.⁵⁰⁹

Tab. 16a, „Poměr známek u jednotlivých kategorií“ pragmatikálních zaměstnanců, kvalifikace 1934⁵¹⁰

Kategorie	výtečně	velmi dobře	dobře	méně přiměřeně	nepřiměřeně
I. Právníci	13	82	11	1	–
II. Archiv, knihovna, muzeum	–	3	3	1	–
III. Technici	9	73	21	–	–
IV. Lékaři	6	70	14	1	–
V. Zvěrolékaři	–	14	2	–	–
VI. Chemici	–	5	–	–	–
VII. Geometři	1	9	7	1	–
VIII. Stavební	4	32	14	–	–
IX. Účetní	21	204	111	4	–
X. Administrativní	9	153	63	2	–
XI. Sociálně-pedagogičtí	3	5	–	–	–
XII. Kancelářští	15	178	63	–	–
XIII. Manipulační	9	112	51	2	–
XIV. Kancelářské síly pomocné	4	144	90	7	–
XV. Zřízenci	7	403	295	10	–

výtečných hodnoceních a Veidiš na nepoměru dílčího hodnocení a příznivého celkového hodnocení). Zcela se vymykal obšírný komentář Josefa Herverta, ředitele popisního úřadu (tedy úřadu konskripčního; byla to jedna z mnoha součástí magistrátu), který vysvětlil, že vzhledem ke krátkým lhůtám k vyřizování agendy, která spočívala zejména v evidenci obyvatelstva, již z principu nejde odkládat ani zdržovat a vzhledem k stereotypu, musí být jeho podřízení kvalifikováni stejně, pokud všechny lhůty dodržují. Svůj elaborát zakončil vlastní mírnou obranou: „*Neznaje jiných směrnic, neuzavírám se jako poslušný úředník jinakým direktivám, budou-li mně sděleny, prohlašuji, že neměl jsem nejmenšího úmyslu řídit se schematicky, nýbrž dle nejlepšího svého vědomí a svědomí. Prosim uctivě sl. praesidium, aby toto moje vysvětlení blahovonně bylo přijato.*“

⁵⁰⁹ Případ opačný, odvolání z kvalifikace pro předpojatost představeného vůči hodnocenému, se nepodařilo dohledat.

⁵¹⁰ Zpráva o výsledku kvalifikačního řízení pragmatikálních zaměstnanců hlavního města Prahy za rok 1933, provedená 17. března až 26. dubna 1934. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205, sine no.

Tato (bohužel) jedinečně dochovaná tabulka nám umožňuje poněkud konkretizovat výsledek reformovaného kvalifikačního řízení, byť nemůžeme tato čísla, pro nedostatek údajů, porovnat s roky předchozími ani s roky následujícími.

Kvalifikováno bylo celkem 357 vysokoškoláků (kategorie I.–VII.) a 2390 ostatních úředníků. Žádný z nich nebyl hodnocen známkou „nepřiměřeně“, nejvíce (10, ovšem z celkového počtu 715) bylo hodnoceno známkou „méně přiměřeně“ v kategorii XV., zřízení, což je po zaokrouhlení na dvě desetinná místa 1,40 %). Hodnocení „méně přiměřeně“, pokud se objevuje, je procentuálně velmi podobné v každé kategorii. V kategoriích právníků a techniků, kde se počet kvalifikovaných lišil o čtyři úředníky, hodnocení přepočítané na procenta neznamenal dramatický rozdíl, při porovnání s kategorií kancelářskou (XII.) a zřízeneckou (XV.) již jistý posun nastal u zřízenců:

Tab. 16b, „Poměr známek u jednotlivých kategorií“ pragmatikálních zaměstnanců, kvalifikace 1934: přepočtení číselných údajů z tabulky č. 16a na procenta

	výtečně	velmi dobře	dobře	méně přiměřeně
Právníci	12,15 %	76,60 %	10,28 %	0,93 %
Technici	8,74 %	70,87 %	20,39 %	0 %
Účetní	6,18 %	60 %	36,51 %	1,32 %
Kancelářští	2,73 %	69,53 %	24,61 %	0 %
Zřízenci	0,98 %	56,36 %	41,26 %	1,40 %

Nemůžeme tedy říci, že by u nižších kategorií platila mírnější pravidla a komise byly shovívavější. Přestože byl v kvalifikační komisi vždy zastoupen představitel příslušné kategorie, předsedou byl zásadně vysokoškolák, právník (ve většině případů), technik nebo lékař, resp. archivář u kategorie II. I bez propočtu vidíme, že těžiště hodnocení bylo rozumně směřováno do stupně „velmi dobře“, resp. „velmi dobře“ a „dobře“ u kategorií nižších.

V roce 1934 se nad kvalifikačním řízením zamyslel dlouholetý představený osvětového odboru a předseda právnické kvalifikační komise Ladislav Jarolímek.⁵¹¹ Ve svých podrobných úvahách, uveřejněných v obecním Věstníku koncem roku 1934, nejprve konstatoval, že kvalifikační posudek je nejsprávnějším podkladem pro posouzení žádostí o povýšení (vedle kritéria služebního stáří, na něž lze brát omezený zřetel při rovnosti pořadí uchazečů; nebo na další, ovšem nepřipustné faktory, jakými byly protekce či role čisté náhody

⁵¹¹ Ladislav Jarolímek (1875–1941), ústřední rada magistrátu, představený osvětového odboru od roku 1928, kdy byl tento odbor zřízen z původního referátu VI. školního. K pražskému magistrátu nastoupil v roce 1901 a s výjimkou let první světové války působil v referátu školním, resp. v městské osvětě do roku 1936, kdy byl penzionován. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/95, Ladislav Jarolímek.

při losování). Podle Jarolímků nešlo vynechat v kvalifikačním řízení hodnocení dosavadního průběhu služby a ovšem také hodnocení mravních kvalit žadatele.⁵¹²

Jarolímek velice uvítal roli kvalifikačních komisí, zavedených v roce 1932 a složených ze zaměstnanců (kteří ovšem vzhledem ke svému dosaženému postavení již kvalifikaci nepodléhali). V roce 1934 komise poprvé provedly kvalifikační řízení a jeho výsledek vyvolal částečnou nespokojenost – podání opravného prostředku – Jarolímek uvedeného půl procenta kvalifikovaných zaměstnanců, v to počítal i intervence volených představitelů za zlepšení, resp. revizi kvalifikace.⁵¹³ Zvláštní pozornost věnoval hodnocení „velmi dobře“ a „výtečně“, kde došel k závěru, že je chybou vyjadřovat hodnocení číslem (hlavně dvojkou), neboť to vede k představě školního známkování mravů, snížené známky. Přísně podotkl, že čím vyšší kategorie, tím větší nároky jsou na výkon pozice vyžadovány, tzn., že velmi dobře kvalifikovaný právník by byl coby administrativní pracovník samozřejmě hodnocen výtečnou známkou, kdyby byl kvalifikován na některé nižší pozici.⁵¹⁴ Jako předseda kvalifikační komise právnických úředníků Jarolímek důrazně obhajoval snahu této komise o co největší objektivnost za těžkou práci, již komise měla se srovnáním posudků jednotlivých představených dle jednotného měřítko. V rámci přezkoumání kvalifikace dokonce za komisi sdělil prezidiu: *„Jestliže by presidium pochybovalo o přísné nestrannosti a naprosté nezaujatosti komise, nezbylo by jejím členům, než aby žádali za zproštění svých funkcí a za dosazení jiné komise, která by elaborát nynější přezkoumala.“*⁵¹⁵

⁵¹² LADISLAV JAROLÍMEK, Poznámky k otázce kvalifikačního řízení, in Věstník hlavního města Prahy, 47, 1934, s. 733–737, zde s. 733.

⁵¹³ Těžko říci, kolik to bylo osob – dle propočtu tabulky 16a snad můžeme říci, že jejich celkový počet byl 2737. Jarolímek konkrétní počet neuvádí, ale domníváme se, že zahrnuje pouze pragmatikální zaměstnance. Hrubým odhadem snad můžeme říci, že se jednalo o několik desítek osob – dochovány máme námítky celkem 27 úředníků všech kategorií stavebního úřadu odbor 12 a stavebního úřadu odbor 13 ve dvou hromadných odvoláních, datovaných totožně 28. května 1934, č. j. 8894 a 8906/1934 os. pres.; dále nedatovaný seznam 37 úředníků různých kategorií a jeden podnět k revizi kvalifikace náměstkem primátora – to je celkem 65 revizí, tedy po zaokrouhlení 2,37 %. Kdybychom nebrali v úvahu oněch 37 úředníků, jednalo by se o 28 namítaných kvalifikací, tedy o 0,97 % (opět po zaokrouhlení).

Náměstek primátora Ferdinand Kellner (ČSDSD) intervenoval za revizi kvalifikace právníka JUDr. Vladimíra Prokopa, magistrátního rady v referátu I.A hospodářském. Dr. Prokop byl kvalifikován celkově „velmi dobře“ poté, co návrh představeného referátu I.A JUDr. Josefa Houby na celkovou Prokopovu kvalifikaci zněl „výtečně“. Právníká kvalifikační komise se proto na pokyn primátora Dr. Baxy znovu sešla v totožném složení (mimo předsedu Jarolímka to byli Dr. Štědrý, Dr. Vaněk, Dr. Pech a Dr. Wajs, spolu s představeným Dr. Houbou) a původní kvalifikaci potvrdila, znovu důkladně uváživši nejen „sporný“ případ Dr. Prokopa, ale všech právnických úředníků, jejichž kvalifikace byla hodnocena mezi stupni „výtečně“ a „velmi dobře“. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205, č. j. 7642/1934 os. pres. (též ve spise sign. Pers. IV/233, JUDr. Vladimír Prokop).

⁵¹⁴ L. JAROLÍMEK, Poznámky k otázce kvalifikačního řízení, c. d., s. 734.

⁵¹⁵ Závěr revize posudku Dr. Prokopa č. j. 7642/1934 os. pres. ze 7. května 1934. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/233 a Pers. III/205.

Pro právnické úředníky Jarolímek navrhoval kvalifikaci upravit, tzn. nezavádět zcela jednotná pravidla pro všechny úřednické kategorie, jako to bylo doposud, ale zohlednit rozdílný charakter a náplň práce různých kategorií. Pro právníky, resp. i pro další vysokoškoláky by upravené schéma vypadalo takto:⁵¹⁶

- „1. všeobecné schopnosti (chápanost, přesnost myšlení, pohotovost, energičnost)
2. zvláštní schopnosti potřebné pro službu v určitém oboru (na př. u právníků: stylistická dovednost, organizační schopnost, způsobilost formulovati a vykládati noviny, referovati a jednati na komisích, před soudem a pod.),
3. iniciativnost
4. odborné vzdělání (jeho šíře a hloubka) a (zejména u neprávníckého úřednictva) znalost předpisů potřebných pro výkon služby,
5. důvěryhodnost (opravdovost, pevnost charakteru),
6. píle, spolehlivost a svědomitost při výkonu služby,
7. snaživost (zájem o službu),
8. upotřebitelnost ke zvlášť důležitým, obtížným a odpovědným pracím,
9. jednání se stranami,
10. chování,
11. způsobilost k vedoucímu místu (jen u úředníků o jichž povolání na takové místo jde),
12. zvláštní znalosti pro službu upotřebitelné (znalost řečí a j.),
13. zvláštní okolnosti pro kvalifikaci rozhodné,
14. celkový posudek.“

Pro nevoli, již způsobilo hodnocení stupni „výtečně“ a „velmi dobře“, Jarolímek navrhoval zpřísnit naopak rozdíl mezi stupněm „velmi dobře“ a „dobře“, protože kvalifikace „dobře“ opravdu značila pouhý průměr a měla vést kvalifikovaného k zlepšení se ve všech hodnocených směrech.

Na Jarolímkovy úvahy navázal v roce 1935 Vladimír Šantrůček ve Věstníku *Unie*, který se pokusil zhodnotit kvalifikace z hlediska procesu vědeckého řízení práce.⁵¹⁷ Upozornil na to, že je těžko objektivně hodnotit, kde nejsou (a bylo by možno je stanovit) objektivní kritéria, pozdější terminologií bychom mohli snad říci, normy. Navrhoval zřízení jakéhosi katalogu prací, kde by bylo zohledněno, zda se jedná o práci tvůrčí či mechanickou a jaká je její hodnota pro zaměstnavatele. Proti kvalifikaci „trestající (pasivní)“ navrhoval pro veřejnou správu pravý opak, kvalifikaci motivující zaměstnance ke zlepšení.⁵¹⁸ Hlavní problém viděl v nedostatku odborného školení pro veřejnou správu, ať předběžného, tak průběžného a z komplikovaného systému služebních tříd, odvozených od předběžně požadovaného

⁵¹⁶ L. JAROLÍMEK, Poznámky k otázce kvalifikačního řízení, c. d., s. 737.

⁵¹⁷ VLADIMÍR ŠANTRŮČEK, Kvalifikace ve světle administrativy jako vědy, in Věstník Unie úředníků, učitelů, podúředníků a zřízenců hlavního města Prahy, č. 2, 1935, s. 19–22, č. 3, 1935, s. 39–43, č. 4, 1935, s. 54–57 a č. 5, 1935, s. 71–73.

⁵¹⁸ Tamtéž, unijní Věstník č. 2, 1935, s. 20.

vzdělání, které nemá pro službu jako takovou valného významu (s výjimkou právnických studií).⁵¹⁹ Navrhl zcela jiný systém kvalifikací o šesti třídách po třech kategoriích, kde by po hodnotitelích byla vyžadována nejen důkladná znalost hodnoceného, ale praktická znalost psychologie, neboť se hodnotila jak kvalita práce, tak povaha hodnocené osoby.⁵²⁰

Nespokojenost s výsledky kvalifikací, spojená hlavně se stížnostmi na nezkušenost kvalifikačních komisí, vyvolala úsilí o další revizi kvalifikačního řádu.⁵²¹ Stížnosti se konkrétně týkaly, jak bylo již uvedeno, zejména nikde neuvedených a v kvalifikačním řádu nikde se neobjevujících kvót, týkajících se zejména „výtečné“ a „velmi dobré“ kvalifikace, což bylo vytýkáno komisím na úkor prvotního hodnocení představenými. Kromě již uvedeného střetu zájmů při kvalifikaci svého švagra (viz pozn. č. 499) se námitky snesly na hlavu zástupce představeného osobního oddělení, vrchního magistrátního rady Dr. Jana Plcha, o němž bylo v městské radě 18. května 1934 konstatováno, že „*naléhal na představené úřadů, aby zhoršovali kvalifikaci jimi navrhovanou a aby svou kvalifikaci měnili.*“⁵²²

V téže schůzi městské rady byl schválen návrh radního Dr. Langer, aby právníci z odborových organizací vypracovali návrh nových kvalifikačních pravidel (a nového disciplinárního řádu).⁵²³ Úprava z roku 1936 č. j. 1315/1936 os. pres. se stala poslední úpravou, podle níž byly u Magistrátu hlavního města Prahy prováděny kvalifikace zaměstnanců. Procesní a formální ustanovení této úpravy se nelišila od úpravy z roku 1932: platilo zrušení každoročních kvalifikací zřízců a pomocných kancelářských sil, pokud nedošlo od posledního kvalifikačního řízení k podstatným změnám, nebo nepožádal-li výslovně zaměstnanec z takto dotčené kategorie o provedení kvalifikace nebo nechtělo-li kvalifikaci provést osobní prezidium. Kvalifikaci stále nepodléhali úředníci vysokoškolsí v platovém stupni 1.–3. (kategorie I.) a kategorií ostatních, kde bylo dosaženo nejvyššího platového stupně. Související ustanovení o kvalifikaci představených referátů, úřadů a ústavů, které je vylučovalo – pochopitelně – z kvalifikací sebe samých, se tak mohlo jevit poněkud nadbytečným, i když formálně je jistě správné. Komise stále jmenoval primátor na tři roky

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 21. I z toho se dá usoudit, že autor byl právnickým úředníkem pražského magistrátu.

⁵²⁰ Tamtéž, unijní Věstník č. 4, 1935, s. 56–57.

⁵²¹ Ve schůzi městské rady 2. listopadu 1934 podal mimo jiné návrh na podání zprávy o stavu příprav nového kvalifikačního řádu radní JUDr. Josef Jeřábek (ČSDSD) – to znamená, že po vydání kvalifikačního řádu v roce 1932 se prakticky okamžitě začalo pracovat na řádu novém. Věstník hlavního města Prahy, 44, 1934, s. 682.

⁵²² Schůze městské rady 18. května 1934, pozměňovací návrh Dr. L. Langer. Věstník hlavního města Prahy, 20, 1934, s. 353

⁵²³ Tamtéž. Dr. Langer téměř o měsíc později, ve schůzi městské rady 8. června 1934, urgoval projednání tohoto svého návrhu a dále navrhl, aby byly přezkoumány všechny případy, kdy byla úředníkům zhoršena kvalifikace proti návrhu představených. Věstník hlavního města Prahy, 23, 1934, s. 400.

a skládaly se z předsedy, zástupce osobního oddělení (jenž nesměl být předsedou), představeného příslušného referátu a ze dvou zástupců příslušné úřednické kategorie, kteří již kvalifikaci sami nepodléhali. Přesto nebylo možné, aby členové komise kvalifikovali někoho, kdo měl vyšší třídu a platový stupeň, než oni.⁵²⁴ Změnil se však § 4, který konkretizoval hodnocené kategorie.

Tab. 17, Rozdíl v úpravě kvalifikovaných vlastností a schopností, § 4 (článek 4) kvalifikačního řádu⁵²⁵

Č. j. 727/1932 os. pres.	Č. j. 1315/1936 os. pres.
<p>(1)</p> <ul style="list-style-type: none"> - odborné vzdělání a znalost předpisů, potřebných pro výkon služby, - schopnosti a chápavost, - píle, svědomitost a spolehlivost při výkonu služby, - způsobilost pro styk se stranami a pro vnější službu (znalost řečí), - iniciativa, - výsledek upotřebení, - chování v úřadě i mimo úřad, - případná způsobilost pro vedoucí úřední místo. <p>(2) Uvést zvláštní okolnosti, které ovlivní kvalifikaci.</p>	<p>(1) Posuzují se tyto vlastnosti, pokud mají pro službu významu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. všeobecné schopnosti (duševní i tělesné), 2. znalost předpisů pro výkon služby, 3. důvěryhodnost, 4. píle a výkonnost, 5. svědomitost a spolehlivost, 6. iniciativnost (pokud se může projevit), 7. způsobilost pro styk se stranami, 8. chování, 9. způsobilost pro vedoucí místo (pokud přichází v úvahu), 10. upotřebitelnost. <p><i>Ve zvláštní rubrice bud'ěž popsány zvláštní znalosti a okolnosti pro službu a kvalifikaci významné. Podle ocenění s jednotlivých uvedených hledisek bude pak určen celkový posudek.</i></p> <p><i>(2) Odchyluje-li se posudek kvalifikační komise od kvalifikačního popisu představeného, bud'ěž uvedeny důvody.“</i></p>

K přepracování kvalifikovaných vlastností přispělo i memorandum *Unie*, jemuž bylo vyhověno v několika bodech: rozdělit známkování píle, svědomitosti a spolehlivosti, neboť se jedná o velice odlišné pojmy; upuštění od známkování úředníka chování mimo úřad (s výjimkou případů budící pozornost).⁵²⁶ V tomto bodě se stejně vyjádřil i Ústřední svaz samosprávních, státních i veřejných zaměstnanců se sídlem v Praze⁵²⁷ a požadavek podpořil i ředitel politické služby Dr. Wurm ve svém komentáři z 26. listopadu 1934: „...v Praze, jako velkém městě není ani dosti dobře možno toto chování sledovati a konstatovati. Tento bod převzatý z kvalifikování státních úřadů má nesporně význam pro státní úředníky v menších městech, kde i v demokratickém životě jsou považovány za tzv. honorace a kde jistě jejich

⁵²⁴ Věstník hlavního města Prahy, 5, 1936, s. 113; č. j. 1315/1936 os. pres. ze 6. února 1936, pozměněný kvalifikační řád. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205.

⁵²⁵ Tamtéž, není-li vyznačeno, jedná se o parafrázi původního textu.

⁵²⁶ Tamtéž, č. j. Unie 313/35. Nevyhověno bylo většině podnětů: stanovit důvěryhodnost a spolehlivost jako důležité známky; povolit stěžovatelovu důvěrníkovi nahlížení do spisů; změna označení stupnice pro chování v úřadě; neustavovat do komisí přesloužilce; možnost podat rozklad i proti jednotlivé známce (neboť i to může kvalifikovaného úředníka deprimovat); rozšířit použití stupňů „výtečně“ a „velmi dobře“, protože i „dobře“ kvalifikovaný úředník nemusí být nevykonný a špatný, prostě jen nevykíná.

⁵²⁷ Tamtéž, č. j. 6585/34 Hl.

*chování mimo úřad má v očích občanstva, tedy stran, určitý reflex i na jejich autoritu v úřadech.*⁵²⁸ Dr. Wurm principiálně souhlasil s tím, že se nemají kvalifikovat vlastnosti, které dotyčný úředník během své služby neuplatní, např. iniciativa; dále podpořil požadavek odůvodnění rozdílného posudku kvalifikační komise proti případnému návrhu představeného a konečně přidání ustanovení o případné podjatosti členů kvalifikační komise nebo komise odvolací, přesto, že zatím není k takovému ustanovení žádná výslovná analogie, pouze analogie nepřímá (např. v § 13 odst. 6 služební pragmatiky – úředník se má zdržet úředních prací kdykoli je podjatý) a obecné mravní důvody.⁵²⁹

Zproblematizované a sporné užívání známek „výtečně“ a „velmi dobře“, obsáhle odůvodněné v úpravě z roku 1932, bylo vypuštěno. Zjednodušeno bylo též složení odvolací komise. O námitkách proti kvalifikaci nadále rozhodoval primátor po vyslechnutí návrhu tříčlenné odvolací komise. Jejími členy dále byli ředitel příslušného odboru služby jako předseda, předseda příslušné personální kategorie a úředník téže kategorie, je-li to možné. V úpravě z roku 1936 však bylo vypuštěno, že se jednání odvolací komise účastní zástupce osobního oddělení prezidiální kanceláře a představený stěžovatele.⁵³⁰

Kvalifikační řízení bylo náročné nejen na čas, byla proto snaha je zjednodušit, aniž by byla ohrožena jeho kvalita, tedy aby nesklouzlo k formalismu. Městská rada se tak usnesla v roce 1937 též na návrh *Unie*, že kvalifikace bude prováděna každé dva roky, s výjimkou zaměstnanců, kteří byli celkově kvalifikováni stupněm „dobrý“ a horší, nebo jejichž snažení a vlastnosti za uplynulý rok napovídaly, že by při kvalifikaci dosáhli těchto známek – ti měli být kvalifikováni vždy po roce.⁵³¹ I v tomto ohledu pak některé důsledky ze zhoršeného či špatného výkonu zaměstnance mohlo od roku 1943 provádět osobní oddělení prezidia, jako například zastavit až na dva roky zvyšování platu – poslední kvalifikační řízení proběhlo v roce 1942 (ještě v roce 1940 byly ustaveny nové kvalifikační komise⁵³²).

⁵²⁸ Tamtéž, „posudek opravných návrhů“, Dr. Wurm, 26. listopadu 1934.

⁵²⁹ Tamtéž. Zajímavá jsou též odůvodnění návrhů, jež Dr. Wurm doporučil zamítnout, např. sestavit celkovou známku jako aritmetický průměr: „*Tak zajisté prokazované 'odborné vzdělání, znalost předpisů', jest docela něco jiného, než-li 'chápavost, píle, svědomitost' atd., poněvadž jedno jest často výsledkem nadání, druhé výsledkem píle; k menšímu nadání lze býti shovívavější, než-li k prokazovanému nedostatku píle a k nedbalosti. Myslím, že tomuto podnětu nelze za žádných okolností vyhověti.*“

⁵³⁰ Tamtéž, v obou řádech se jedná § 8 (článek 8).

⁵³¹ Č. j. 3171 os. pres., usnesení rady hl. m. Prahy z 26. února 1937. Věstník hlavního města Prahy, 12, 1937, s. 244.

⁵³² Návrh kvalifikačních komisí [1940], sine no; oběžník č. 11/1942 praes. os.. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205.

Po skončení války byla obnovena činnost kvalifikačních komisí, zastavená od 1. ledna 1943,⁵³³ ale plošná kvalifikace nebyla provedena, „ježto její výsledek neodpovídal by nákladům a ztrátám s ní spojenými.“ Prováděna byla v individuálních případech⁵³⁴ – splýnulo tedy posuzování žadatelů či uchazečů s kvalifikačním řízením, které bylo až několikastupňové a kde působilo více faktorů, než jeden posudek představeného. Všeobecné kvalifikační řízení bylo na ÚNV na dlouhá desetiletí zcela zastaveno v roce 1948, s odůvodněním, že by se jednalo o proces neekonomický.⁵³⁵ Přišla doba kádrových posudků.

Kvalifikační řízení bylo na čas i lidské zdroje nákladným prostředkem, jak ověřit a zhodnotit kvalitu úřednického sboru, jakkoli pokud se podařilo zjistit, hromadně z ní nebyly vyvozovány žádné důsledky a s výjimkou teoretického pokusu o zvědečtění kvalifikačního procesu z pera Vladimíra Šantrůčka se jimi nikdo na vyšší úrovni nezabýval. Na jejich relativní zbytečnost v tomto světle poukázal v několika větách v roce 1935 Dr. Josef Podstránský, jednatel úřednického spolku *Unie*, přesto se s kvalifikacemi nepřestalo až do vynuceného zastavení v roce 1943. Bez ohledu na to, že nebyly využity, měly v konkrétních případech závažné důsledky na průběh kariéry hůře kvalifikovaného úředníka.⁵³⁶ Zaměstnanci se na jednu stranu kvalifikací domáhali, na stranu druhou nebyli s výsledky spokojeni, neboť se neztotožnili se zvolenými kritérii kvalifikačního řízení nebo s odůvodněním výsledných známek. Jen velmi malé množství zaměstnanců dosáhlo výtečné kvalifikace a důsledky z kvalifikace nepříznivé (4. nebo 5. stupeň) spočívaly v trestu zastavení postupu/zvýšení služného na dobu až dvou let.

⁵³³ Vládní nařízení č. 420/1942 Sb., o zjednodušení a o nové úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě, provedený u pražského magistrátu oběžníkem č. 3/43 Pers., Ausserkraftsetzung der Vorschriften über die Qualifikation), a dekret č. 67/1945 Sb., jímž se obnovuje činnost disciplinárních a kvalifikačních komisí pro veřejné zaměstnance a zrušují se předpisy o omezení opravných prostředků.

⁵³⁴ Odpověď osobního oddělení prezidiální kanceláře ze 14. ledna 1948 č. j. 633/48 Pers. III-205 na dotaz ÚNV hlavního města Olomouce ze 6. ledna 1948. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205.

⁵³⁵ Návrh předsednictva osobní komise č. j. 3356 os. pres. ze 6. února 1948 byl schválen radou ÚNV 5. března 1948. Odůvodnění návrhu je výmluvné: „... aby vzhledem k neúměrným nákladům a ztrátě času nebylo zatím prováděno všeobecné kvalifikační řízení, poněvadž se stejně vyžaduje a provádí podrobná kvalifikace ve všech konkrétních případech, kde je jí potřeba, jako např. při konkursech, ustanovování, jmenování a povyšování zaměstnanců, zvyšování služného a pod.“ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. III/205.

⁵³⁶ Srv. např. případ JUDr. Jiřiny Šnajdaufové, které bylo v roce 1925 a 1926 pozastaveno definitivní ustanovení, neboť nevyhověla v „praktické způsobilosti“, a to přesto, že s úspěchem vykonala politickou zkoušku. Po revizi kvalifikace bylo navrženo vyhovění její žádosti v červnu 1926. Srv. AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, protokoly osobní komise 1925–1926, inv. č. 1: protokol ze schůze 11. prosince 1925 a inv. č. 2: protokoly ze schůzí osobní komise 3. února 1926, 23. června 1926.

Kvalifikační řízení však bylo jedním z prostředků disciplinace zaměstnanectva, prostředkem prováděným pravidelně a bez zvláštního popudu. Silnějším disciplinačním prostředkem při identifikaci konkrétního přestupku nebo závadného chování (v mnoha směrech) bylo disciplinární řízení.

III.7.2 Disciplinární řízení a potíže s disciplínou

„Nemohl jsem připustiti, aby kterýkoliv úředník jednal proti své povinnosti a dopouštěl se něčeho, z čeho by prostý občan pražský mohl mysleti, že je to nějaká zvláště byrokratická a pod.“

Dr. Karel Baxa⁵³⁷

Max Weber ve svých úvahách o byrokracii mimo jiné dovozuje, že disciplinární řízení chrání podřízeného úředníka od libovůle jeho nadřízeného a že disciplinární řízení v podstatě podporuje uzavřenost byrokracie před kontrolou veřejnosti.⁵³⁸ S těmito závěry se můžeme bez rozpaků ztotožnit s doplněním pohledu na disciplinaci úředníků zevnitř, z prostředí úřadu.

Vhodně uplatňovaná disciplinační opatření byla nástrojem udržení kázně a dodržení pravidel, podle nichž se byrokratická organizace musela řídit jak pro naplnění svého vlastního účelu, tak pro dodržení způsobů, jakým byl tento účel naplňován. Šlo tedy o kontrolu způsobu, jakým bylo úřadováno v souladu s platnými pravidly, jak úředník vystupoval a jak se choval ke kolegům a též k lidem přicházejícím do úřadu se svými záležitostmi zvenčí.⁵³⁹ Disciplinace v tomto pojetí se nevztahuje na kvalitu úřednickovy erudice a jejího průběžného doplňování – to bylo úkolem kvalifikačního řízení. V kvalifikačním řízení se taktéž hodnotilo úředníkovy vystupování a produktivita jeho práce, ale důsledky nepříznivé kvalifikace byly o poznání méně závažné než disciplinární tresty.

Méně závažné, ale zřetele hodné přestupky proti úřední disciplíně – v případě „*přestoupení pořádku*“⁵⁴⁰ – řešil představený provinilého úředníka domluvou, která se nemusela (a zpravidla také nedostala) do provinilcových osobních záznamů. V případě, že dotyčný domluvy nedbal, hlásil představený provinilce prezidiální kanceláři, která informovala starostu/primátora, jenž provinilce pokáral buď udělením ústní domluvy, nebo ústního nebo písemného napomenutí. V případě závažnějších provinění nebo závažnější míry onoho

⁵³⁷ Z projevu odstupujícího primátora JUDr. Karla Baxy k úřednictvu, in Věstník hlavního města Prahy, slavnostní číslo, ročník 44, 1937, s. 21.

⁵³⁸ M. WEBER, Autorita, etika a společnost, c. d., s. 90.

⁵³⁹ Dobový název pro tuto občanskou veřejnost je „strana“, resp. „strany“. Dnes se patrně nejčastěji používá slovo „klient“, což ovšem implikuje vztah závislosti občanstva na úřadu.

⁵⁴⁰ Služební pragmatika, (ed.) J. PLCH, c. d., § 21, s. 23

prestupení pořádku dal starosta/primátor pokyn k zahájení přípravného řízení, jež mohlo vyústit až v řízení disciplinární.

Disciplinární řízení se zavádělo v případě spáchání závažnějšího přestupku, jehož se dopustil úředník, v našem případě úředník vázaný pravidly služební pragmatiky. Vlastní disciplinární pravidla pro pragmatikální úředníky byla upravena ve II. části služební pragmatiky a nebyla v průběhu námi sledovaného období v zásadě revidována (jedná se o § 19–40). Mimo to však pragmatika, která je sama o sobě souborem pravidel, upravovala a řešila zákazy aktivit, které by mohly ohrozit výkon úřední služby a vážnost, objektivnost a nezájatost úřadu. Byly to zejména situace, kde hrozil střet zájmů, konkrétně:

- zákaz vedlejšího zaměstnání, které bezprostředně souviselo s úřední činností příslušného úředníka; zákaz pokoutnictví (např. zhotovování plánů, udílení rad za úplatu), dále zákaz přijímání úplatků a výhod všeho druhu pro úředníka i pro jeho příbuzné, povinnost zachovat mlčenlivost o úředních záležitostech a zákaz účasti v řízení ve věcech vlastních nebo ve věcech příbuzných až do 2. stupně švagrovství; zákaz přidělení příbuzných ve vztahu podřízený – nadřízený do jednoho úřadu (§ 13 Služební pragmatiky);
- a vedle toho povinnost bezodkladně, bez námitek a ochotně vykonávat příkazy představeného (§ 14 Služební pragmatiky).⁵⁴¹

Udělení všech disciplinárních trestů ve smyslu § 21 Služební pragmatiky navrhovala po projednání provinilcova přestupku disciplinární komise, sestavovaná zvláště k projednání každého přestupku. Disciplinární komise, složená ze dvou členů ústředního zastupitelstva a ze dvou magistrátních radů (tedy z právnických úředníků), měla za starostova/primátorova předsednictví⁵⁴² za úkol prošetřit skutečný stav věci a navrhnout provinilcovo potrestání – komise ovšem sama trest neudílela. V případě, že bylo třeba posoudit věc též z odborné stránky, byl přizván jako pátý člen s hlasovacím právem zkušený odborný úředník z téže kategorie, jako provinilec. Pokud se jednalo o navržený trest důtky, rozhodl o jejím udělení starosta/primátor. Byla-li navrženým trestem pokuta, přeřazení z trestu nebo propuštění, rozhodoval o udělení trestu volený sbor, který úředníka jmenoval, po slyšení návrhu disciplinární komise, tedy buď městská rada, nebo zastupitelstvo.

⁵⁴¹ Tamtéž, § 13 a 14 [částečně], s. 20–23.

⁵⁴² Primátor mohl místo sebe ustanovit předsedou disciplinární komise svého náměstka. Tamtéž, § 31 odst. 4, s. 27.

Disciplinární komise mohla navrhnout udělení čtyři základních disciplinárních trestů (podle míry závažnosti provinění, nebylo-li to přesně vymezeno pro specifická provinění): důtku, pokutu, přeražení z trestu, nebo propuštění ze služby. Důtku udělil úředníku starosta/primátor, pokud se předchozí pokárání minulo účinkem, nebo pokud došlo k provinění, za něž by si býval úředník vysloužil napomenutí, „obzvlášť závažným způsobem“.⁵⁴³ Trest pokuty se vztahoval na svévolné porušení úřední disciplíny v oblasti docházky a řádného úřadování – pokud úředník překročil bez dostatečné domluvy dovolenou o více než pět dní, pokud promeškal stanovenou lhůtu k vyřízení mimořádně důležité věci nebo pokud složil bez důvodné omluvy pozdě účty.⁵⁴⁴ Komentář Dr. Plcha k § 24 Služební pragmatiky precizoval sedm možností přeražení úředníka z trestu, kde mohlo dojít ke kombinaci přeložení do jiného úřadu, snížení nebo ponechání platu a změnu či ponechání ve stejné úřední kategorii.⁵⁴⁵ Návrh přeložení z trestu předcházelo prokázané úředníkově pokoutnictví (zhoršeno, pokud k němu došlo ve věcech, které spadaly do působnosti magistrátu), či za hrubé porušení etiky úřední služby s následkem ztráty důvěry v úřad a ve spolehlivost jeho zaměstnanců.⁵⁴⁶

Pokud se provinilec dopustil trestného činu, kde byla součástí trestu ztráta veřejného úřadu nebo služby, mohl být propuštěn bez disciplinárního řízení. I osvobozující rozsudek soudu však nebránil úřadu, aby provinění prošetřil z hlediska disciplinárních předpisů. Kromě odsouzení pro úmyslné spáchání trestného činu nebo zločinu byl důvodem k případnému propuštění majetkový delikt (zpronevěra, uvalení pod kuratelu pro marnotratnost, přijetí úplatku) nebo nespecifikované obzvlášť hrubé porušení služebních povinností daných úřední přísahou (slibem) a dalšími služebními předpisy.⁵⁴⁷

Z procesního hlediska bylo před zavedením disciplinárního řízení nejprve starostou/primátorem nařízeno řízení přípravné, kde primátorem pověřený [vyšetřující] úředník zjistil, o jaké provinění se má jednat, a vyslechl obviněného a jeho obhajobu. Dle výsledku tohoto předběžného vyšetřování mohl starosta/primátor nařídit buď zavedení disciplinárního řízení, nebo řízení sám v této přípravné fázi zastavit a ve své kompetenci o věci rozhodnout.⁵⁴⁸ K řízení před komisí, pro niž byla dopředu dalším pověřeným

⁵⁴³ Tamtéž, § 22, s. 24.

⁵⁴⁴ Tamtéž, § 24.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 25.

⁵⁴⁶ Tamtéž.

⁵⁴⁷ Dalšími služebními předpisy jsou patrně myšleny příkazy primátora k organizaci úřadu a k zavedení/utvoření úřední disciplíny, etiky a kultury mezilidských vztahů. Srv. obšírný text oběžníku Dr. Podlipného č. j. 61076 z 1. května 1897, citovaný v poznámce č. 438.

⁵⁴⁸ Služební pragmatika, (ed.) J. PLCH, c. d., §27 a 31, s. 26–28.

úředníkem vypracována žaloba,⁵⁴⁹ si mohl provinilec přizvat svého obhájce, pokud se nechtěl hájit sám. Obviněný úředník mohl vznést (pouze odůvodněné) námitky proti jednotlivým členům disciplinární komise, o nichž právoplatně, tedy bez možnosti odvolání, rozhodoval starosta. Obviněný tedy nemohl navrhnout najednou vyloučení komise jako celku a domáhat se zřízení komise zcela jiného složení. Kromě obhájce si mohl obviněný přizvat až dva své důvěrníky, jak z úřednického sboru, tak z řad zastupitelů. Komise o provinění hlasovala, při rovnosti hlasů mohl hlasovat i předseda a výsledný návrh potrestání či zproštění musel být určitý. Všechny udělené tresty mohly být z osobního výkazu úředníka vymazány, pokud od udělení důtky sloužil bezvadně jeden rok, a v případě udělení pokuty nebo přerazení z trestu bezvadně sloužil po tři roky.

Z rozhodnutí o udělení pokuty, přerazení z trestu se snížením platu a o propuštění bylo přípustné odvolání v osmidenní, resp. od r. 1919 ve čtrnáctidenní lhůtě,⁵⁵⁰ nejprve ke sboru obecních starších a posléze, po jeho zvolení, ke Sboru pro vyřizování stížností.⁵⁵¹

Z výše popsané povahy věci plyne, že spisy disciplinární komise je třeba hledat v osobních spisech příslušných úředníků, případně v dokumentech Stížnostního sboru. V zápisech ze schůzí městské rady nebo zastupitelstva nenajdeme zpravidla příliš mnoho podrobností o projednávání těmto sborům vyhrazeným trestům, zápisy jsou často tak diskrétní, že občas ani možno zjistit, o který z přestupků se jednalo, kdo a jak hlasoval a případně průběh debaty. Zprávy o projednávání disciplinárních deliktů jsou ještě stručnější, objeví-li se nějaká zmínka v jinak často velmi podrobných zprávách o jednání obou sborů v obecním Věstníku. To však neznamená, že by byly disciplinární poklesky brány na lehkou váhu, spíše to potvrzuje úvodní Weberovu tezi, kde úřad, resp. rozhodující činitelé samosprávy stanoví určité meze, za něž není veřejnost připuštěna. Jakákoli skandalizace je nežádoucí, neboť stín viny padá na volené představitele, kteří jsou zodpovědní za to, koho do obecních služeb vyberou a koho odměňují z veřejných peněz.

Typicky je to vidět na způsobu, jakým byl vyřešen útok časopisu *Přítomnost* v roce 1937, kdy se primátor Dr. Baxa připravoval na odchod ze svého postu: šlo o způsob protežování

⁵⁴⁹ Žalobce nebyl členem disciplinární komise – srv. tamtéž, § 33, s. 28.

⁵⁵⁰ Tamtéž, komentář k § 38, s. 29.

⁵⁵¹ V úvodu této práce bylo pouze zmíněno ustavení Sboru pro vyřizování stížností po roce 1918. Vznikl zmocněním daným zákonem č. 116/1920 Sb. z. a n., o organizaci a působnosti ústředního zastupitelstva hlavního města Prahy a místních výborů (srv. § 5, 6, 12 a 15 tohoto zákona). Spisy tohoto Sboru se bohužel téměř nedochovaly, jedná se o směšné torzo z konce 30. let 20. století a o evidenční knihy.

politicky dobře zapsaných, leč defraudací provinilých úředníků.⁵⁵² Zpráva z jednání městské rady z 2. dubna 1937, uveřejněná v obecním Věstníku, obsahovala jak shrnutí obvinění *Přítomnosti*, tak výsledek šetření, jež na primátorův příkaz v této věci provedlo osobní oddělení. Výsledek tohoto šetření byl v městské radě přednesen a jednomyslně schválen:

„Osobnímu referátu není známo, že pan primátor dr. Baxa trpěl, aby u obce Pražské byli protežováni úředníci dopustivší se činů, pro které měli být propuštěni[,] nebo, že pan primátor připustil dokonce protežování úředníků-defraudantů od politických stran.

Úředníci, kteří se ve službě provinili, byli potrestáni podle služebních předpisů, a to buď pořádkově panem primátorem[,] nebo disciplinárně radou městskou po náležitém objektivním disciplinárním řízení.

Také není známo, že by ve službách obce byli defraudanti, za které se staví některá politická strana. Žádná politická strana, tudíž ani strana, jejímž členem je pan primátor dr. Baxa, se dosud za žádného úředníka-defraudanta nepostavila.“⁵⁵³

Zřídka v osobních spisech právnických úředníků nacházíme disciplinární spisy: domníváme se, že v zásadě se prohřešky proti disciplíně, které by bylo třeba disciplinárně šetřit, v této kategorii nestávaly příliš často. Tyto spisy zároveň poskytují jedinečnou možnost vhledu do všednodenního chodu magistrátu, a to zejména v oblasti mezilidských vztahů. Z více či méně čitelných podpisů pod koncepty úředních výměřů se opět alespoň na okamžik stávají skuteční lidé, jejichž charaktery, třeba ve vypjatých situacích, se na chvíli plně ukáží. S vědomím, že následující výčet v žádném případě nemůže být považován za reprezentativní, neboť nevíme, zda se dochovaly všechny zápisy z disciplinárních řízení, anebo z projednání menších, napomenutím trestaných deliktů, předkládáme konkrétní výčet prohřešků konceptních úředníků.

Tyto prohřešky můžeme rozdělit na veřejné a neveřejné (k nimž došlo uvnitř úřadu) a dále podle toho, zda se týkají úředních nebo soukromých věcí, kde je v mimořádném prostředí závadným chováním úředníka dotčena pověst magistrátu. Veřejné můžeme dále rozlišit podle toho, odkud přišel podnět k jejich šetření, ať od nadřízených úřadů, od policejních orgánů, nebo od občanstva. Někdy se ukáže, že to, co bylo v rámci úřadu vnímáno jako bezproblémové, zavedlo podnět k šetření, jako např. v níže uvedeném případě magistrátního

⁵⁵² B. S., Co čekáme od nového pražského primátora in *Přítomnost*, č. 6/1937, 10. února 1937, s. 85.

⁵⁵³ *Věstník hlavního města Prahy*, 13–14, 1937, s. 265.

komisaře Františka Kafky. Vnitřní přestupky můžeme podobně rozdělit na závadné chování mezi kolegy a na přestupky v úředních věcech (špatný úřední postup, kde nedbalostí úředníka nebo z jiných příčin vznikla obci škoda). Na pomezí mezi veřejnou a vnitřní sférou jsou stížnosti členů volených sborů na závadné jednání a chování úředníků, neboť členové zastupitelstva (sboru obecních starších) a městské rady do jisté míry o úřednících rozhodují jako jejich kolektivní nadřízený. V této skupině disciplinárních prohřešků navíc mohou vystupovat úředníci jako osoby soukromé – k prohřešku došlo mimo výkon úřední činnosti. Je totiž otázkou, jak se tito lidé sami vnímali, jestli se cítili jako součást mechanismu obecní správy, nebo zda se vnímali jako lidé stojící mimo tuto sféru („služebnou“ či „obslužnou“); mohli také vnímat obecní zaměstnance jako živel nepřátelský, arogantní, až odbojný, jak jsme již viděli. Na rozdíl od starosty/primátora (a dočasně jeho náměstků) nebyli volení představitelé obce součástí úřadu. Jak vidno, naše pracovní roztržidění závadného chování a jednání se ne zcela shoduje s výše shrnutou praxí postihování závadného jednání, jak je zachycena ve služební pragmatice, ovšem všechny uvedené přestupky byly disciplinárně projednávány, a proto se můžeme pokusit o tuto přehlednější kategorizaci.

Jako příklad méně závadně vnímaného provinění uvedeme patrně nikoli ojedinělou záležitost, která svědčí i o mimoúředním zaujetí konceptního úředníka problémy veřejné správy, kde si na jeho jednání mimo úřad stěžuje a disciplinárního projednání se domáhá nadřízený úřad. V roce 1901 starosta Dr. Srb přednesl ve schůzi magistrátního senátu požadavek místodržitelství,⁵⁵⁴ aby byl disciplinárně potrestán komisař František Kafka, který v Národních listech uveřejnil článek k problematice nedělního klidu. Dodržování nedělního klidu, kdy měly být živnostenské provozovny až na povolené výjimky uzavřeny, nově upravovala místodržitelská vyhláška, k níž ovšem ani obec ani společenstva nedostaly příležitost k vyjádření. Kafka toto opomenutí hodnotil v důsledku tak, že vyhláška je vydaná nezákonně.

František Kafka byl v roce 1901 přidělen k živnostenskému referátu II.B, jehož představeným byl v té době František Kubín (st.), člověk charakterní a zodpovědný, jenž býval často žádán o prošetření disciplinárních provinění.⁵⁵⁵ Potíž nebyla ani tak v tom, že kritický a odborně napsaný článek vyšel, ale že byl otištěn též podpis autora a jeho úřední hodnost – jak se ukázalo, autor neměl ponětí, že bude jeho identifikační údaj v novinách zveřejněn. C. k.

⁵⁵⁴ ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D145/48, zápis z 19. září 1901; AHMP, f. Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/63, František Kubín [st.].

⁵⁵⁵ O Františku Kubínovi st. srv. V. KNOTKOVÁ, „Slavná rado městská, ráčiž mi povoliti příspěvek“, c. d., s. 167n. a ovšem též uvedený osobní spis Pers. IV/63 Fr. Kubína st.

místodržitelství žádalo starostu Dr. Groše, aby věc prošetřil a Kafku disciplinárně potrestal. Magistrátní senát se k tomu měl vyjádřit. Podle svědectví Dr. Stehlíka nikdo z přítomných radů nepronesl ani slova, což Dr. Stehlík poněkud roztrpčeně okomentoval: „*Radové autonomního magistrátu hrdinně mlčeli, při čem starosta podotkl, že ‘mlčeti jest zlato’.* – *Resultát, že pisateli [rozuměj Fr. Kafkovi – pozn. VK] bude udělena starostou domluva.* – *Stiskne se knoflík elektrický u telefonu a všichni našinci tancují dle přání a pokynů vyšších jako roztomilé figurky.*“⁵⁵⁶ Dr. Stehlík nemohl vědět, že představený referátu II.B František Kubín napsal na magistrátního sekretáře Kafku více, než příznivý posudek. Z jeho komentáře vyplývají další, již zmíněné skutečnosti: napětí mezi představiteli státní správy a samosprávy, v uvedené době ještě okořeněné bojem národnostním a ve Stehlíkově pojetí též státoprávním. Bez ohledu na to, že místodržitelství představovalo nadřízený článek „cizí“ státní správy, bylo jím obci jasně dáno najevo, co lze a co nelze trpět bez ohledu na to, zda měl odborník, který text dotčeného článku sepsal, pravdu. Hierarchická úcta neměla dojít žádné újmy a můžeme se snad i domyslet, že takový text mohl být chápán jako jakási zrada byrokratického stavu.

Disciplinární řízení na podnět nadřízeného úřadu pro vážné úřední nedostatky bylo zavedeno v roce 1919 s magistrátním radou Františkem Zimou.⁵⁵⁷ Jednalo se o defraudaci v oblasti vyměřování poplatků – finanční rada Wiesenberger z úřadu pro vyměřování poplatků při úřední revizi v magistrátní úřadovně v Praze VII. (Holešovice, Bubny) zjistil, že radovi Zimovi chyběly více než tři stovky spisů, u dalších desítek chyběly kolky nebo tyto kolky nebyly znehodnoceny. Některé úřední spisy byly nalezeny při domovní prohlídce v bytě rady Zimy a dlouho pohřešované klíče od pokladny, pudy, sklepa a kanceláře představeného holešovické magistrátní úřadovny měl rada Zima ve svém stole.

Obžalobu na radu Zimu sestavil dne 4. září 1919 na příkaz starosty Dr. Baxy magistrátní rada JUDr. František Hermann.⁵⁵⁸ Po přešetření věci odmítl Zimovy omluvy jako nepřipustné pro úředníka Zimovy praxe a postavení – taková si přehlédnutí a zapomenutí v takovémto rozsahu nemohou dovolit. To, že Zima sám stranám prodával kolky, hodnotil Dr. Hermann jako podezřelou okolnost, nepatřilo to do agendy magistrátního rady. Navíc kolkové záležitosti a protokolování spisů byly velmi přesně popsány (dnes bychom řekli, že byly správně nastaveny procesy). Dr. Hermann žaloval tedy nejen defraudaci, ale i [záměrné]

⁵⁵⁶ ANpM, f. Emanuel Čenkov, sign. D145/48, zápis z 19. září 1901.

⁵⁵⁷ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/42, František Zima.

⁵⁵⁸ Tamtéž.

nerespektování úředního postupu a snížení autority aprobujícího, odpovědného úředníka. Že na to musel upozornit cizí úřad, bylo o to horší.

Disciplinární projednání v komisi za předsednictví starostova náměstka Ing. Rotnágl – Dr. Baxa se tedy předsednictví v tomto případě, jako mnohdy jindy, vzdal – se událo 14. listopadu téhož roku. Rada Zima se hájil nejjednodušším způsobem: vše popřel a hájil se též jistou bezmocností vůči poměrům, které v úřadovně byly zavedeny předchozím šéfem. Na scénu tak opět vstupuje, nyní již magistrátní rada, František Kafka v roli bývalého představeného holešovické úřadovny, na jehož způsob vedení holešovické úřadovny se rada Zima pokoušel převést alespoň díl odpovědnosti. František Kafka tedy nebyl představeným holešovické úřadovny v době, kdy byla Zimova defraudace odhalena, ale rada Zima ve své obhajobě narážel na Kafkovu autoritářskou nekompromisnost, jež měla být komisi známa: *„Pokud jde o poznámku žaloby, že jako zástupce šéfa měl jsem v úřadovně VII. zavést sám pořádek, dovoluji si připomenouti, že vzhledem k osobě tehdejšího šéfa p. mag. rady Kafky, zakročení v tom směru s mé strany by bývalo považováno více než za smělost, a že bych byl jistě jím odkázán do příslušných mezí jako subalterní úředník mísící se do výsostných práv pouze jeho jako přednostovi náležejících, tak jako se mně to již svého času stalo, když jsem náhodou přišel na nesprávnost jakousi a dovolil si jej na to upozornit. Nemám, co bych více na obhajobu svou uvedl, a odvolávám se pouze na svou dosavadní bezvadnou službu.“*⁵⁵⁹

Přítomní členové disciplinární komise, kolegové rady Zimy z kategorie konceptních úředníků radové Dr. A. Svoboda a Fr. Hanke, navrhovali uznat obžalovaného vinným. Úmysl obohatit se sice nepovažovali za prokázaný, na rozdíl od *„hrubého porušení povinnosti každého úředníka a poctivého člověka vůbec“* ve smyslu § 3, 7 a 19 služební pragmatiky, jak to formuloval rada Hanke.⁵⁶⁰ Komise hlasovala nerozhodně,⁵⁶¹ a proto předseda Ing. Rotnágl hlasoval – pro výrok o vině tak, jak jej formuloval Fr. Hanke. Rada Zima měl být z trestu přeřazen ze VII. služební do třídy o třídu níže, do třídy VIII., čtvrté stupnice (§ 24 služební pragmatiky) a ke ztrátě úředního titulu magistrátního rady. Pokud by finanční správa nebo soudní správa zavedla další řízení v této věci a rada Zima byl uznán vinným, řízení se mohlo obnovit. Vedle toho měl rada Zima uhradit obci škodu, která jeho nedbalostí obci vznikla. Tento závěr disciplinární komise přednesl v městské radě Ing. Rotnágl, obviněný tentokrát zvolil zástupce, magistrátního radu Theobalda Vulterina. Městská rada v důvěrné schůzi

⁵⁵⁹ Tamtéž.

⁵⁶⁰ Tamtéž.

⁵⁶¹ Tamtéž. Jejimi dalšími členy byli radní Karel Veit a zastupitel a stavební rada Ing. Rudolf Žižka.

28. listopadu 1919 rozhodla, že rada Zima bude potrestán domluvou dle § 20 služební pragmatiky. Městská rada se patrně chtěla vyvarovat skandálu, který by se týkal úředníka tak vysokého postavení, a raději zavřela oči s tím, že se jedná o člověka nedbalého, který se nechtěl úmyslně obohatit na konto veřejných peněz. Bez ohledu na to, že velice nestandardní manipulace s ceninami v kompetenci rady Zimy byla důkladně vyšetřena a prokázána, což je dodnes ze spisu patrné. Vzhledem k důvěrnému charakteru schůze městské rady nebyl případ pochopitelně zveřejněn v obecním Věstníku. Záznam o projednání ani jeho výsledek chybí taktéž v originálním zápisu ze schůze městské rady a způsob, jak rada hlasovala, je nám tak znám pouze z osobního spisu Františka Zimy. V programu jednání schůze je případ zmíněn pouze jednou větou, stejně tak, jako v zápise z jednání této schůze.⁵⁶²

O poznání méně závažným navenek, avšak pro vnitřní úřední disciplínu nepřipustným přestupkem mohla být domnělá či skutečná neúcta úředníka k představenému a ke kolegům. Nyní nemáme na mysli výše popsaný nekolegiální postup „skokanů“, tedy kariérní dravost bez ohledu na kolegy a služební pořadí v žádostech o povýšení (srv. kap. III.2.2), ale skutečně přestupky proti všednodennímu slušnému chování v úřadě.

V roce 1905 přišla radovi Františku Kubínovi (st.), jenž byl t. č. představeným referátu V.B berního, stížnost na magistrátního koncipistu Josefa Dynybyla, který měl křičet na svého služebně výše postaveného kolegu – opět se jednalo o Františka Kafku, tehdy již magistrátního sekretáře – a ohrožovat ho. Kafka svému představenému napsal:

„Velectěný pane rado!

Pan koncipista Dynybyl spůsobil právě ve Vaší nepřítomnosti velkou výtržnost v referátě, křičel na mne tak hlasitě, že jednání jeho bylo velkým pohoršením. Přišel s hořícím viržínkem do pokoje [tzn. do kanceláře – poznámka VK] a odfukoval na mne kouř, i když pak jsem ho žádal zdvořile, by nefoukal na mne kouř, křičel, že mi do toho nic není a strašně křičel hlomosil – ano osobně mne ohrožoval. Jsem celý rozechvěn, dostal jsem prudké tlučení srdce.“⁵⁶³

⁵⁶² Tamtéž. Devět radních hlasovalo pro doplnění disciplinárního spisu. Osm hlasovalo pro úplné zproštění obžalovaného a čtrnáct pro udělení důtky. Dále srv. AHMP, f. MHMP I., Protokoly sborů městské správy, městská rada, inv. č. 466, schůze 28. listopadu 1919, č. j. 8269 os. praes. [1919]: „Rozhodnutí v disciplinární záležitosti mag. rady Zimy stalo se v důvěrné schůzi.“ Na program schůze byla tato věc zařazena na poslední místo, před volné návrhy.

⁵⁶³ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/68, Josef Dynybyl, 18. ledna 1905.

Při posudku pro prezidium rada Kubín objektivně pochválil odborné kvality koncipisty Dynybyla, zároveň však připustil, že se nejedná o první jeho prohřešek, stručně řečeno, koncipista Dynybyl byl poněkud bezohledný hulvát, jenž se svého viržinka nezdržel ani před kolegy, ani před stranami, které přicházely do berního referátu vyřizovat své věci. Dovídáme se, že v jedné místnosti sedělo osm úředníků, všichni pokuřovali (což skutečně vedlo k dusné atmosféře na pracovišti...). Opakované mírné i důraznější domluvy představeného na J. Dynybyla neplatily, nerespektoval ani zákaz kouření v době návštěvních hodin. Nešlo zde tedy o neomalenost jednoho úředníka, ale o autoritu představeného a potažmo samotného starosty (srv. opět oběžník starosty Dr. Podlípého z roku 1897, citovaný v poznámce č. 440), který nebyl zrušen, ale aktualizován), což rada Kubín zdůraznil: *„Toto chování v zájmu disciplíny v referátu, kterou jsem pracně zavedl a která v zájmu úřední práce se osvědčila, dále trpěti nemohu, a poněvadž jest třeba, aby i ostatní úředníci viděli, že nedisciplinovanost netrpím nikomu, ani úředníku konceptnímu, prosím, aby p. koncipista Dynybyl, který snad od počátku své služby zaměstnán jest v referátu berním, přesazen byl do jiného referátu a na místě něho aby mi byla dána konceptní síla stejně spůsobilá.“*⁵⁶⁴

V tomto případě se mohlo ve smyslu služební pragmatiky jednat o přeřazení z trestu se stejným platem. Jestli to tak bylo hodnoceno, nevíme. Jisté je, že do referátu V.B byl přeřazen Dr. Kučera z úřadovny v Libni, kam byl místo něj poslán provinilec J. Dynybyl. O oficiálně uděleném trestu není v Dynybylově osobním spise dochován žádný záznam. Pokud jsme se doposud neztratili v záplavě jmen konceptních úředníků, vzpomeneme, že na újmu v kariéře to Josefu Dynybylovi nebylo. Většinu úřední kariéry nakonec strávil v referátu Elektrických podniků hl. m. Prahy (XV.), v jehož čele nakonec stál čtrnáct let (srv. kap. II.1). V tomto případě vidíme konkrétní ukázkou nekolegiálnosti, neúcty a neochoty vycházet s kolegy, která byla vyřešena odsunutím problémového úředníka Josefa Dynybyla na tehdejší periferii do „obyčejné“ úřadovny.

Tragikomicky vyznívá případ magistrátního sekretáře Jaroslava Bechyněho, na němž je dobře pozorovatelná relativita disciplinace. Na počátku své kariéry byl v letech 1914–1919 devětkrát přeložen, což je míra poněkud neobvyklá. První disciplinační potíže jsou v jeho spise⁵⁶⁵ doloženy k roku 1916, kdy již měl čtyři léta definitivu. Stížnosti rady Františka Kafky, tehdejšího představeného holešovické úřadovny, vůči Jaroslavu Bechyněmu se týkaly

⁵⁶⁴ Tamtéž.

⁵⁶⁵ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/143, Jaroslav Bechyně.

v podstatě nerespektování autority představeného. Rada Kafka Bechyněmu vytýkal tzv. resty, tedy spisy nevyřízené v dané lhůtě, a vyřizování soukromých záležitostí v úřední době, což Bechyně popíral. Po přeložení do referátu XVII. humanitního se v Bechyněho přístupu nic nezměnilo. I zdejší představený rada Mansvet Waldstein Bechyněmu v podstatě vytýkal lenost a po tom, co byl přeložen do stavebního referátu, tamější představený rada Otto Knot upozorňoval, že Bechyně dokonce spí v kanceláři. Tak Jaroslav Bechyně putoval z referátu do referátu, nicméně jeho kariérnímu – pravidelnému – postupu představení v zásadě nebránili. Oceňovali jeho schopnosti a odbornost, jeho přičinění však hodnotili jako nedostatečné.

Skutečně disciplinárně potrestán byl jednačtyřicetiletý Jaroslav Bechyně v roce 1924,⁵⁶⁶ kdy byl přeřazen do nižší platové stupnice – trienálky – téže hodnostní třídy k 1. lednu 1925; to znamená, že měl o tři roky zpomalený postup. Bechyněho provinění spadalo do oblasti veřejné mravopochybnosti, kdy se mu „podařilo“ znevážit či zostudit magistrát naprosto ojedinělým způsobem. Nebylo nejspíš náhodou, že byl konceptní úředník Bechyně přistižen představeným, jak v kanceláři tvrdě spí. Jestli to doposud bylo taktně zamlčováno, po aféře z podzimu 1923 již nešlo pominout, že žije bohatým nočním životem a že jeho soukromé poměry jsou více než neuspořádané. Pozdního večera tak byl ve tři hodiny ráno 27. listopadu 1923 doslova vyhozen z noční kavárny Žežulka v Žitné ulici v Praze II. pro výstřední chování. Choval se totiž, notně podnapilý, dotěrně k přítomným ženám, ať hostům, nebo členkám ženské hudební skupiny, jež zde hrála, lákaje ženy k erotickým dobrodružstvím, kde barvitě líčil, čeho se ženy mohou nadát, a dále obtěžoval ostatní, jemu cizí hosty. Do protokolu zaznamenané výroky, na nichž se svědkové shodli, svědčí o bohatě obscénním slovníku ovíněného úředníka, který dalece překročil únosnou míru. Vyhazovem z podniku to však neskončilo. Bechyně se snažil dostat zpět do kavárny, přičemž marně fyzicky útočil na vrátného, který se snažil opilce zvládnout. Při tom mu sdělil: „*Vy mě nemáte co napomínat, vy jste sprostý pacholek od vrat a já jsem magistrátní rada.*“ (Což mimochodem nebyla pravda, byl v té době magistrátním sekretářem v VII. hodnostní třídě.) Přivolaná hlídka se ho snažila dopravit na policejní stanici, což Bechyněmu evidentně příliš nevadilo, naopak ji ubezpečil,

⁵⁶⁶ Tamtéž. Disciplinární řízení z roku 1921 není bohužel v osobním spise Jaroslava Bechyněho vůbec dochováno. Víme, že byl v letech 1918–1919 šetřen pro podezření ze šmeliny a byl zproštěn. Další šetření v trestních věcech proti J. Bechyněmu vyšlo najevo v roce 1928, kdy Bechyně žádal za udělení úředního titulu magistrátního rady. Dle výpisu z trestního spisu Zemského trestního soudu bylo zjištěno, že Bechyně vylákal s příslibem opatření místa v obchodě, získání hostinské koncese na Slovensku a opatření místa na ministerstvu od několika osob částky v rozmezí 700–3500 K, a to jako zálohu na zúčtovatelné výdaje. S petenty se seznámil různě, např. ve vinárně Globus. Přestože slovu nedostál a částky se po stokorunách snažil vracet, poškození u soudu nevypovídali, že by měl Bechyně jednat se zlým úmyslem – např. místo na ministerstvu opatřil, ale kandidát neměl požadovanou kvalifikaci. Peníze na výlohy tedy jeho rodičům postupně vrátil.

že je spolužákem policejního prezidenta Bienerta⁵⁶⁷ a že si jako kolegové umějí vyhovět. Za přestupek byl Jaroslav Bechyně potrestán okresním soudem pro přestupky pěti dny vězení s podmíněčným odkladem na dva roky. Kolosální ostudu, již si nenechal ujít tisk⁵⁶⁸ – jistě se jednalo vysloveně o skandál spáchaný navíc úředníkem elitní kategorie – bylo nutno řešit i uvnitř organizace; se sekretářem Bechyněm tedy bylo zavedeno disciplinární řízení, a to na podnět městského radního Vojtěcha Brůžka vznesený ve schůzi městské rady 30. listopadu 1923.

Osobní oddělení prezidia doporučovalo vyčkat se zavedením disciplinárního řízení podle výsledku soudního líčení. Pro nás daleko důležitější je však postoj Klubu konceptního úřednictva, stavovské organizace, která podala počátkem roku 1924 prezidiu žádost za přeložení Jaroslava Bechyněho z místa představeného magistrátní úřadovny v Praze VII. Klub se od provinilce distancoval: „*Ke kroku tomu odhodlal se Klub, maje na zřeteli povahu trestného resp. disciplinárního přestupku JUC. Bechyňovi kladeného, vedle toho pak chtěje se uvarovati i jen stínu podezření, že v tomto případě, dotýkajícím se dobré pověsti konceptního úřednictva, nevykonal všeho, co by vedlo k objektivnímu zlikvidování této krajně trapné události.*“⁵⁶⁹ [zdůraznění původní] J. Bechyně byl přikázán do referátu zdravotního (X.A).

⁵⁶⁷ Richard Bienert (1881–1949) působil po předchozí policejní službě na pražském policejním ředitelství krátce před vypuknutím I. světové války. Spolupracoval s Maffii a po válce se stal pražským policejním prezidentem. Jeho působení v policejním sboru dosáhlo nejen uznání, ale sám Bienert byl údajně v policii oblíben. Působil zde v zásadě až do r. 1942, kdy přijal post ministra vnitra ve vládě Jaroslava Krejčího (do ledna 1945), do 5. května 1945 byl předsedou protektorátní vlády. Po skončení II. světové války byl odsouzen Národním soudem ke tříletému trestu odnětí svobody pro kolaboraci. Z vězení byl propuštěn těžce nemocen a po dvou letech zemřel. K jeho osudům více např. Dušan Tomášek – Robert Kvaček, *Obžalovaná je vláda*. Praha: Themis, 1999, c1998. Pro náš příběh je zajímavé, a opět to dokládá pozici pražské obce jako významné zaměstnavatelky, že R. Bienert sice nebyl spolužákem Jaroslava Bechyněho, ale jeho otec Richard byl magistrátním úředníkem od r. 1881 v kategorii kancelářského personálu (oficiál, akcesista), resp. magistrátní okresní – ovšem nikoli již v roce 1923. Účetním úředníkem pražského magistrátu se stal bratr Richarda Bienerta Rudolf. Pokud se podařilo zjistit, samotný Richard Bienert, v roce 1912 policejní koncipista, působil v rámci obecních struktur jako člen povodní komise v jednom z okresů Nového Města. Jejich dvě sestry byly učitelkami v měšťanských školách – staroměstské dívčí a dívčí na Maninách, tedy také v obecních službách. Srv. Almanach 1899, c. d., s. 68; Almanach 1906, c. d., s. 127 a 147; Almanach 1912, c. d., s. *65; 34, 77; *68, 37, 63 a 127; 164; 173. Dále viz AHMP, f. MHMP I., ref. IV. popisní, evidence pražských domovských příslušníků 1830–1910(1920), <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=1E01084523A911E08F90005056C00008> (permalink), Richard Bienert (*1862).

⁵⁶⁸ Např. *Večerník Rudého práva*, č. 270, IV. ročník, 27. listopadu 1923, s. 3.

⁵⁶⁹ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/143, Jaroslav Bechyně.

Disciplinární řízení k projednání Bechyněho poklesku proti ustanovení § 8 služební pragmatiky⁵⁷⁰ byla skutečně zahájeno až po oznámení rozsudku přestupkového soudu v Praze, 28. srpna 1924. Primátor Baxa pověřil předsednictvím disciplinární komise svého náměstka JUDr. Ludvíka Vaňka (ND), dalšími členy byli zastupitelé Ferdinand Kellner (ČSDSD), a MUDr. Rudolf Raše (ČSS), vrchní magistrátní radové Dr. Pavlánský a Dr. Hermann. Obžaloba rekapitulovala Bechyněho závadné jednání a vyjádřila nepokryté rozhořčení o jeho důsledcích:

„Při posouzení těchto provinění s hlediska disciplinárního nutno však ještě dále uvážiti, že obžalovaný, tehdy představený úřadovny v Praze VII., vážnost a důvěru svého stavu a úřadu vědomě a takřka zúmyslně profanoval tím, že místo, aby po svém neomluvitelném chování stav svůj a úřad zakryti a tím chrániti chtěl, týž hlučným vydáváním se za magistrátního radu, v nevážnost veřejně vydával. Okolnost tato při posouzení disciplinárního přestupku velmi závažná a velmi přitěžující obžalovanému zjištěna jest.“⁵⁷¹ Obžaloba zároveň vyloučila možnost uvážení polehčujících okolností, na rozdíl od přestupkového soudu, který vzal v potaz ustanovení § 264 (polehčující okolnosti) písm. e) zákona č. 117/1852 ř. z., trestního zákona, tzn. „prudké hnutí myslí“, jež považovala naopak za okolnost přitěžující a navrhla potrestání Jaroslava Bechyněho dle ustanovení § 21 služební pragmatiky, tedy s vyloučením trestu pokáráním.

Nebylo snadné komisi definitivně ustavit. Vrchní rada Dr. Hermann se omluvil pro nával práce, ani místo něj primátorem ustanovený vrchní rada Dr. Urban se nemohl účastnit. Až druhý náhradník, Dr. Kučera, se projednání účastnil. Zastupitel Ferdinand Kellner se taktéž omluvil, místo něj byl ustanoven Josef Chlumecký, Kellnerův kolega ze sociálně demokratické strany. Jaroslav Bechyně se z jednání, svolaného na 26. října 1924 omluvil, poslav lékařské vysvědčení. Komise těsným hlasováním omluvu jeho přijala a jednání odročila. Změna termínu vedla k rezignaci Dr. Otakara Pavlánského pro již stanovené jednání, jehož se musel osobně účastnit.⁵⁷² Místo něj byl ustanoven magistrátní rada JUDr. Jan Jiříkovský. Komise se konečně sešla 3. listopadu 1924. Při ústním jednání si Jaroslav Bechyně stěžoval, že již byl potrestán dosti – přeložením, odepřením remunerace, tím, že

⁵⁷⁰ Patrně zejména proti ustanovení věty druhé tohoto paragrafu: „V úřadě i mimo úřad povinni jsou [úředníci] chovati se tak, jak vážnost a důvěra jejich povolání toho vyžaduje.“ Srv. Služební pragmatika (ed.) J. PLCH, c. d., s. 16.

⁵⁷¹ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/143, Jaroslav Bechyně.

⁵⁷² Tamtéž. (Šlo o narovnání obce Vršovic s Občanskou záložnou – Dr. Pavlánský, v té době představený hospodářského referátu I.A, se evidentně nevymlouval.)

nebyl jmenován přednostou vysočanské magistrátní úřadovny (Praha IX.) a odepřením postupu do VI. hodnostní třídy. Svůj přestupek zlehčoval, popíral vulgární chování a nesmyslně se vymlouval, že netušil, že se odsouzení pro přestupek zapisuje do trestního rejstříku – výmluva, která u právníka nemohla být vzata v úvahu. Do role oběti se stavěl i tím, že tvrdil, že se na něj personál kavárny Žežulka domluvil a že není zvyklý na víno, proto možná reagoval poněkud přehnaně.

Disciplinární komise k této obhajobě nepřihlédla a jednomyslně se usnesla na návrhu uznání viny „*hrubým porušením služebních povinností, stanovených § 8 služební pragmatiky, jehož se dopustil dne 26. listopadu [1923 – pozn. VK] v kavárně 'U Žežulků' svým chováním, přičítám se nejen slušnosti, nýbrž i mravopověstnosti.*“ Navrhla trest ve smyslu § 24 odst. 1 Služební pragmatiky, tedy přeložení v téže služební kategorii a hodnostní třídě, avšak v nižší platové stupnici. Městská rada tento návrh zcela schválila ve schůzi 9. prosince 1924. Jaroslav Bechyně se proti trestu odvolal (20. prosince 1924), ale o několik let později, 20. dubna 1928 [!], vzal toto odvolání zpět – rozhodl se totiž požádat o výmaz uděleného trestu ze svého osobního výkazu.⁵⁷³

Je pravda, že od tohoto skandálu se Jaroslav Bechyně usilovně snažil o nápravu své pověsti. Žádal o platové nadlepení i o výmaz zbytku trestu, ovšem před uplynutím oné tříleté lhůty, jež byla dobou stanovenou pro jeho setrvání v nižší platové stupnici. Toto stanovisko zastávalo osobní oddělení prezidia (Dr. Plch) a ovšem též vysokoškolská personální komise (Dr. Wurm), protože posudky představeného J. Bechyněho z referátu zdravotního nebyly zcela příznivé (nevyhovující chování a služba). Bylo rozhodnuto uvést J. Bechyněho v Almanachu⁵⁷⁴ jako magistrátního radu, přičemž ve vyžádaném vyjádření k této otázce se vysokoškolská personální komise daleko více věnovala celkové úpravě úředních titulů úředníků vyšších kategorií než Bechyněho případu. Ten byl v roce 1935 jmenován vrchním magistrátním radou. Od spáchání přestupku dostal první odměnu za mimořádné práce až po téměř deseti letech, v roce 1933 (1800 Kč za přesčasové práce). V té době byl údajně jediným konceptním úředníkem holešovické magistrátní úřadovny. Jaroslav Bechyně zemřel v roce 1936, v 53. roce věku. Byl dosti zadlužený. Z hrubého ročního služného 42 600 Kč měl zaplatit celkem 22 550 Kč, jež dlužil. Městská rada mu tak povolila v lednu 1936 zálohu na

⁵⁷³ Tamtéž.

⁵⁷⁴ Almanach 1928, s. 192. Jaroslav Bechyně je uveden jako magistrátní rada I. služební třídy, 4. platové stupnice.

plat ve výši 23 000 Kč. Dluhy zůstaly Bechyněho druhé manželce. Zdá se, že nebyla žádným neviňátkem. V roce 1939 podvedla svého bývalého příbuzného (ze strany jejího prvního manžela) tvrdíc, že může opatřit místo pro dceru tohoto příbuzného, neboť ministr Rudolf Bechyně je příbuzným jejího zesnulého manžela. Dále vylákala na tomto muži ručení na směnku na 2800 Kč. Podvedený příbuzný si stěžoval na prezidium, ale jak věc dopadla, ze spisu není patrné.⁵⁷⁵

Relativita disciplinace je patrná též z případu JUDr. Oldřicha Engela.⁵⁷⁶ I v jeho tragickém případě jsou nápadné okolnosti, které ukazují, že se od počátku jeho kariéry u pražského magistrátu, kam nastoupil po kratší soudní službě v roce 1919, nejednalo o vzorného úředníka. Jen v roce 1922 byl třikrát přeložen a představení vyjadřovali nepokrytou nespokojenost s jeho pracovní morálkou. V roce 1922 s ním bylo zavedeno disciplinární řízení dle § 7, 8 a 14 služební pragmatiky pro zanedbání služební povinnosti, neobstarání přidělené práce a pro neplnění přidělených prací přesně a svědomitě. Problémy s tímto úředníkem, můžeme-li tak soudit dle dochovaných hodnocení přestavených, propukly koncem roku 1921. Dr. František Kafka, představený referátu zdravotního, žádal prezidium o Engelovo přeložení, neboť při trpění tohoto úředníka „*hrozí nebezpečí rozvratu pořádku a kázně v referátě.*“ Až čtvrté Kafkovo oznámení z dubna 1922, kde důrazně trval na přeložení Dr. Engela, jinak že hrozí „*rozvrat celého úředního pořádku*“,⁵⁷⁷ vedlo k prošetření pracovní morálky Dr. Engela.

V jeho stole bylo nalezeno přes čtyři sta nevyřízených spisů, a to komise nepočítala Engelem ignorované urgency. Obhajoba Dr. Engela již mohla působit zarážejícím dojmem, zvláště u úředníka vysokoškolsky vzdělaného: „*Já pracuji, ale když je toho více, než mohu zmoci, tak je to těžká věc. Kolik jsem vyřídil spisů, nemohu říci, poněvadž nevedu si žádnou evidenci.*“⁵⁷⁸ Posledním referátem pražského magistrátu, kde Dr. Engel působil, byl referát III. (stavební). Jeho představený Dr. Josef Déalal žádal o Engelovo přeložení již počátkem června 1922 a byl poněkud sdílnější v popisu závadně vnímaného chování, resp. míry, kdy takové chování může začít působit závadně. Dle Déalalova popisu Engel vůbec nepracoval, procházel se po kancelářích, zaváděl hovor s ostatními úředníky a rušil je v práci. Nevadilo mu, že si toho

⁵⁷⁵ Tamtéž.

⁵⁷⁶ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/191, JUDr. Oldřich Engel. Ve spise se vyskytují dvě varianty psaní jeho příjmení, „Engl“ i „Engel“.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

⁵⁷⁸ Tamtéž.

představený všiml a důrazně mu to zakázal. I Dr. Démal se pozastavil nad nezvyklou a vysokou měrou Engelovy bezstarostnosti, nerespektování autorit: „Výsledek jeho [tzn. Engelovy – pozn. VK] vlastní práce jest naprosto nedostatečný a náprava v tom směru dá se podle mého mínění sotva očekávati vzhledem ke zvláštnímu a přímo nepochopitelnému způsobu, jakým jmenovaný si vůbec vede a který musí konečně v pozorovateli vzbuditi dojem, že p. Dr. Engl snad ani není s to, aby si dosah a následky tohoto svého zvláštního jednání uvědomil.“⁵⁷⁹

Na jednu stranu bylo třeba zakročit, na druhou stranu je patrná jistá bezradnost představených s Engelovým chováním a vystupováním. Nebyl neuctivý, ale v podstatě nepracoval, napomenutí se mýjela účinkem, jako by to mladému úředníkovi bylo lhostejné. Za všechny vlastně shrnul tuto nejistotu Dr. Hugo Pilz, z pozice zastupujícího představeného referátu III.: „Mohu prohlásiti, že za dobu své 22leté služby, ač měl jsem dosti příležitostí seznati různé poklesky úředníků, nesetkal jsem se nikdy s takovou nedbalostí a nesvědomitostí, jako projevuje Dr. Engel, a mohu si vysvětliti jen tím, že je snad duševně zatížen, jinak musil bych za to míti, že jednání jeho spočívá na trestuhodné zlomyslnosti. Stížnosti, které přednesl na chování Dr. Engla chef referátu vrch. m. r. Dr. Démal potvrzují, neboť jsem se o důvodnosti jich osobně přesvědčil.“⁵⁸⁰ Na to byl Dr. Engel 12. srpna 1922 suspendován, patrně po prohlídce obecním lékařem Dr. Čeňkem Klikou v městském fyzikátu téhož dne. Prohlídka neprokázala žádnou potíže nebo nesrovnalost.

Těžko říci, zda na případě tohoto mladíka mělo být ukázáno, že magistrát není shromaždištěm lenochů, kteří jen hledají pohodlné kancelářské místo. Pokud tento případ měl sloužit jako varování dovnitř úřadu a demonstrace vlády pevné ruky veřejnosti, nemohlo se jednat o ojedinělé prohřešky tohoto typu, které spíš odpovídaly veřejné představě byrokracie, mnohokrát zesměšňované a pranýřované. Je třeba si uvědomit, že v roce 1922 vstoupily v platnost zákony o vzniku Velké Prahy (viz výše) a bylo potřeba „jen“ upravit po dva roky dotvářenou realitu rozšíření hlavního města, o niž se však snažily již předchozí generace. Obměněné vedení města⁵⁸¹ se mohlo chtít prezentovat veřejnosti jako přísný představený obecních zaměstnanců, kteří měli za poměrně slušný výdělek vzorně sloužit veřejnosti

⁵⁷⁹ Tamtéž.

⁵⁸⁰ Tamtéž.

⁵⁸¹ Volby do Ústředního zastupitelstva hl. m. Prahy proběhly 19. září 1923 a do jeho ustavující schůze Prahu řídila Ústřední správní komise na místě zastupitelstva, jmenovaná ministrem vnitra 3. ledna 1921, a z jejího středu vybraná Užší správní komise na místě městské rady. Politologickou analýzu obecních voleb v Praze v období první čs. republiky podal v poslední době M. Švec: MICHAL ŠVEC, Komunální politika ve Velké Praze, Praha: Karolinum 2012.

a poněkud se formálně rozžehnat se „starorakousky zatuchlým“, zkostnatěle byrokratickým úřadem. Přestože pražská obec a její úřad byly do jisté pozoruhodné míry představiteli modernizace v českých zemích, ať už z vlastní vůle a iniciativy, nebo nutností vyřešit např. sanitární otázku rozrůstající se aglomerace.⁵⁸²

Dr. Baxou jmenovaná disciplinární komise opět doznala změn. Předsedou byl nakonec F. Kellner (místo dr. Vaňka), z politických představitelů Josef Hubka (ČSS) a MUDr. Max Popper (ČSDSD), dále vrchní magistrátní rada Václav Kredba a JUDr. Emanuel Svoboda (místo Dr. Hermanna). Jednání byl přítomen též vrchní magistrátní rada Josef Malina. Svědčili vrchní magistrátní radové JUDr. Jan Vošický a JUDr. František Jakubův a magistrátní radové Dr. Karel Domanja, František Kafka a František Zima. Rada Fr. Kafka se jednání odmítal účastnit, neboť svou výpovědí nechtěl obžalovanému Dr. Engelovi přitížit: z čehož vyplývá, že neměl vůbec nic, čím by mohl ocenit působení Dr. Engela ve svém referátě. Dr. Domanja vypověděl o nepochopitelném chování Dr. Engela, když se tento dostavil do osobního prezidia, se slovy „*Nejuctivější služebník, pokorný, co pes.*“ Komisi muselo prošetřované chování Dr. Engela připadat dosti zvláštní a nemohla je pochopit. Vrchní rada Malina se ptal MUDr. Maxe Poppera, zda může být příčinou duševní porucha. Dr. Popper se obžalovaného ptal, zda ho něco trápí či zda něčím trpí. Dr. Engel odpověděl, že nic, na svou obhajobu vlastně neuvedl žádnou okolnost, která by svědčila v jeho prospěch, a i to bylo přinejmenším nezvyklé. Komise se jednohlasně usnesla o vině Dr. Engela ve smyslu disciplinární obžaloby. I při uznání jeho dosavadní zachovalosti mu přičetli „*za přitěžující soustavné hrubé porušování služebních povinností způsobem, který nemůže býti v zájmu kázně a pořádku trpěn, jakož i to, že veškeré domluvy i ostatní opatření zůstala bezvýsledná, čímž veškerou vážnost a spolehlivost ztratil.*“⁵⁸³

Dr. Oldřich Engel byl shledán vinným a propuštěn dle § 26 odst. 1 služební pragmatiky nálezem ústřední správní komise z 18. srpna 1923.⁵⁸⁴ Z tohoto verdiktu bylo přípustné

⁵⁸² O tom např. J. PEŠEK, *Od aglomerace k velkoměstu, c. d., passim.*; V. Ledvinka – J. Pešek, Praha, c. d., s. 466nn.; Jiří Pešek – Hana Svatošová, *Městské samosprávy a občanské elity středoevropských metropolí versus stát a odborníci v jeho službách 1848–1948*, in *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, (eds.) Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno: 2006, s. 41–48; na konkrétním projektu potom např. JAROSLAV JÁSEK, William Heerlein Lindley a pražská kanalizace (= *Documenta Pragensia Monographia 21*), Praha: Archiv hlavního města Prahy, Dolní Břežany: Scriptorium, 2006.

⁵⁸³ AHMP, f. MHMP I., Prezidium rady a magistrátu, oddělení osobní, sign. Pers. IV/191, JUDr. Oldřich Engel.

⁵⁸⁴ Tamtéž:

„Pan JUDr. Oldřich Engl, magistrátní vicesekretář, jest vinen, že
1) v úřadě pro péči o mládež opomenul včas poukázati pojistné pensijní příspěvky za personál Olivovny, následkem čehož vzešly obci exekuční výlohy, byť nepatrné;

odvolání ke Sboru pro vyřizování stížností hl. města Prahy, jehož Dr. Engel využil. Netrvalo však ani rok a byl mrtev – zemřel kvůli tumoru na mozku, jak se osobní prezidium dozvědělo od jeho bratra, PhMr. Hynka Engela, jenž předložil radovi Fr. Boháčkovi úmrtní list. Tato okolnost a podnět Klubu konceptního úřednictva, který se za zesnulého kolegu nyní postavil, vedla k projednání případu Dr. Engela městskou radou 2. května 1923, za jeho „*posmrtnou mravní rehabilitaci příslušným prohlášením Užší správní komise. [...] Bude tím odčiněno i určité odium, které zevšeobecňováním tohoto případu vrženo bylo na všechno magistrátní úřednictvo konceptní.*“ Rodině nešťastného úředníka se dostalo zadostiučinění a disciplinární rozhodnutí bylo změněno.⁵⁸⁵

Tento tragický případ měl v námi zkoumaném období dalekosáhlé důsledky – nemáme doloženo, že by od té doby byl konceptní/právní magistrátní úředník pro srovnatelné prohřešky proti disciplinačním ustanovením služební pragmatiky propuštěn. Možná i tato okolnost „zachránila“ výše zmíněného magistrátního sekretáře Jaroslava Bechyněho před propuštěním, i když ostudy a důsledků svého jednání se možná nikdy nezbavil.

Pokusili jsme se představit typické případy prohřešků proti úřednické etice s vysvětlením mechanismů projednávání a uplatňování disciplinačních předpisů. Ideálně typická situace, prokázaný přestupek a z něj vyplývající potrestání, nikdy nenastala – s jedinou výjimkou případu Dr. Engela. Do hry vždy vstupoval lidský faktor, ať už se jednalo o více či méně tolerantní představené, kteří byli v disciplinačním mechanismu v prvním stupni, nebo o vlastní disciplinární řízení, kde nebyla snaha dosáhnout co nejpřísnějšího potrestání.

Představení zodpovídali za přidělené zaměstnance. Při zjištění nedostatků nejprve vymáhali u podřízených úředníků nápravu, zpravidla domluvou. Pokud se minula účinkem, dalším řešením byl návrh na přeložení nedbalého úředníka. K tomuto kroku nepřistupovali představení příliš rádi, nebylo totiž zdaleka jisté, že se jim dostane náhradní síly. Konceptních

2) že v referátě vojenském, kam byl přeložen, vybrané pokuty od stran nezaznamenal, čímž se stalo, že po jeho přeložení do referátu zdravotního nebylo a není možno zjistit, kým pokuty byly zaplacený;

3) že protokol o schůzi užší správní komise ze dne 3. března 1922 dohotovil po několikeré urgenci teprve dne 24. března 1922;

4) že v úřadě pro péči o mládež, v referátě vojenském, zdravotním a konečně stavebním, kamž byl postupně překládán, nejen zanedbával svoje povinnosti služební nevyřizuje spisy, nevypisuje komise, nýbrž že i svojí [nesvědomitostí], netečností a stálým povídáním [sic] ostatní personál od práce [zde mělo patrně být „rušil“, sloveso chybí – doplnila VK] a demoralisujícím způsobem působil na ostatní úřednictvo. [...] Vzhledem k tomu, že obviněný, ač tělesně i duševně zdrav [sic], soustavně porušoval služební svoje povinnosti způsobem, který nemůže být v zájmu kázně a pořádku trpěn, jakož i to, že veškeré domluvy i ostatní opatření zůstala bezvýslednými, vzhledem k tomu uznala užší správní komise, že porušení služebních povinností stalo se zvláště hrubým způsobem, a musela proto ve smyslu § 26 odst. 1 II. věta vynést trest propuštění ze služeb. [...].“

⁵⁸⁵ Tamtéž.

úředníků nebylo mnoho a agenda, již měli zvládnout, narůstala; v kvantifikačním měřítku nepochybně. Vyšetřující úředník (pověřován byl zkušený právník), jehož úkolem bylo prošetřit přestupek, nikdy svůj úkol neodbyl. Provinilec dostával rozsáhlý prostor pro obhajobu a byly hledány polehčující okolnosti. Pokud primátor rozhodl o zavedení disciplinárního řízení proti konceptnímu úředníkovi, nezřídka pověřil předsednictvím disciplinární komise některého svého náměstka nebo jiného člena zastupitelstva, což je pozoruhodné a do jisté míry potvrzuje postřeh jeho sekretáře, magistrátního rady Dr. Stehlíka, z roku 1927.⁵⁸⁶

Neméně důležitý je však nepsaný etický kodex úřednického stavu, který byl všem srozumitelný a který předpokládal, že k závadnému jednání nemůže za běžných okolností dojít, protože by poškodilo jak jednotlivce, tak celou elitní skupinu. Příslušníci elitní skupiny se mohli teoreticky honosit nezávadným mravním profilem a byrokratickými ctnostmi a z toho vyplývajícími vzorci chování a jednání, které byly dodržovány zcela automaticky. Je to dobře vidět v postojích Klubu konceptního úřednictva, které jsme v této kapitole představili. Prohřešek sám o sobě, pokud se dostal na veřejnost, vedl ke ztrátě vážnosti postavení úřednické elity, bez ohledu na to, zda bylo toto postavení objektivní, nebo vnímáno subjektivně. Zavadné jednání, vlastně bez ohledu na konkrétního provinilce (byť byla Praha stále „malá“ ve smyslu sociálních interakcí vyšší střední třídy, do níž se tito úředníci mohli zařazovat), vedlo k vyloučení takového úředníka z jejího středu.⁵⁸⁷ Ve světle této interpretace je tak možná pochopitelné, proč pro nestandardní chování konceptního úředníka Dr. Engela nacházeli představení i členové disciplinární komise jedině vysvětlení, totiž že nebyl, nemohl být duševně zcela zdrav. Překročení respektovaných vzorců chování a jednání tak mohlo být chápáno jako zmar autority, recese či absurdita, která nemá v daných mezích chování žádné místo. Takové jednání a postoje, kde se provinilec ani nepokoušel obhajovat, byť by bylo jasné, že se jedná o obhajobu směšnou: znamenalo to, že se takový úředník autoritě a onomu imaginárnímu eticko-byrokratickému kodexu nepodrobí, v důsledku tedy zásadní a netolerovatelný útok na podstatu řádu. Domnívám se, že tento závěr je pro vysvětlení úřednické disciplinace v prostředí pražského magistrátu nejpodstatnější.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ Srv. kap. III.4, byť se citát výslovně týká spíše organizace úřadu.

⁵⁸⁷ Můžeme si tak klást otázku, zda radovi Bechyněmu nakonec nebylo ve 30. letech, kdy byl jediným právnickým úředníkem holešovické magistrátní úřadovny – s výjimkou představeného –, vlastně lépe.

⁵⁸⁸ Pro utváření byrokratické disciplíny a vysvětlení mnohovrstevnatého pojmu „policie“ dovnitř i navenek byrokratických struktur od 70. let 18. století srv. též P. HIML, Pozorovat, popsat, stvořit, c. d.

IV. Závěr

Disertační práce předkládá rozbor personálního ústrojí největšího obecního úřadu v naší zemi, pražského magistrátu, pomocí analýzy postavení jedné z elitních kategorií tamějšího úřednictva v první polovině 20. století – konceptních či právnických úředníků.

Tato kategorie byla zvolena záměrně. Její příslušníci byli pro výkon pražské obecní správy nepostradatelní a při výkonu svého povolání procházeli téměř všemi součástmi magistrátu, jejichž podobu a způsob fungování spoluutvářeli. Zcela v tradicích veřejné správy, kontinuálně se formujících od počátků její modernizace v tereziánsko-josefinském období, se jednalo o profesionální správní zaměstnance, kteří již od studií vědomě směřovali k exkluzivní přípravě pro působení ve veřejné správě. Přístup to byl zažitý velmi pevně a v zásadě s ním neotřásly žádné politické a společenské změny až do roku 1948.

V předchozí analýze bylo ukázáno, že se jednalo o kompaktní úřednickou kategorii, která byla schopna víceméně úspěšně a v koordinaci s obecními zaměstnanci dalších kategorií formulovat a uplatňovat své požadavky vůči voleným představitelům obce, kteří tvořili jejich individuálního (starosta/primátor) či kolektivního nadřízeného (volené sbory – zastupitelstvo a rada).

Pražský magistrát neexistoval izolovaně. Jako sebevědomý představitel historického hlavního města země, a od roku 1918 i československého státu, dokázal naplnit rozsáhlé úkoly procesu přeměny provinčního města v moderní hlavní město tohoto státu. Po vzniku Československa na to měl v podstatě dvanáct let, velké projekty v podstatě zhatila hospodářská krize 30. let a ukončila II. světová válka. Magistrát byl jednotným správním úřadem pro celou Velkou Prahu a v přenesené působnosti rozhodoval na úrovni prvoinstančního úřadu. Ačkoli rozhodování o počtu, struktuře a hmotných poměrech, tedy celá agenda jeho úřednictva byly věcí obce, během sledovaného období kontinuálně stoupaly státní zásahy do struktury obecního zaměstnanectva a jejich služebních poměrů – a v důsledku ovšem i do jejich hmotných poměrů –, přes všechny snahy samosprávy tento proces zvrátit či alespoň ovlivnit.

Předkládaná práce je prvním pokusem o systematické zpracování postavení právního úřednictva pražské obce po roce 1918. Zkoumána byla rovněž sociální pozice konceptních úředníků a zasazena do dobového kontextu. Domnívám se, s ohledem na značnou šíři předmětu zkoumání a na množství relevantních perspektiv, že téma nebylo zdaleka touto prací vyčerpáno. V budoucnu vidím prostor zejména pro další výzkum a následné srovnání shromážděných údajů (např. využitím údajů ze sčítacích operátů pro rok 1930), který umožní

generování přesvědčivějších výsledků, s využitím výsledků komparace postavení konceptního úřednictva a úředníků ostatních vysokoškolských kategorií a dále komparace této širší úřednické elity s ostatními obecními úředníky kategorií nižších, což umožní dosíci vyšší míry generalizace. Tak snad bude možno důkladněji rekonstruovat habitus magistrátních právníků na základě rozsáhlejších rozborů pramenů, nikoli jej pouze naznačit v hrubých obrysech, jako to umožnil dosavadní stav výzkumu. Na tomto místě byla v disertační práci dána po zralé úvaze přednost důkladnější analýze postavení této úřednické elity v rámci úřadu a taktéž vzájemným vztahům jejích příslušníků.

Přesvědčivější závěry bylo možno v této práci vyvodit z rozboru průběhu kariéry konceptních/právnických úředníků, jejich motivací ke vstupu do obecních služeb, vztahu k politickým představitelům i jejich individuálním i kolektivním strategiím vyjednávání. I zde, po zpřístupnění některých dalších archivních materiálů, ať pozůstalostí nebo fondů, které není možno studovat z důvodu nezpracovanosti nebo pro ochranu osobních údajů potenciálně žijících osob, vidíme prostor pro další nosnou analýzu, neboť prameny osobní povahy vnášejí do našeho tématu neocenitelná osobní svědectví o skutečných (nebo jako skutečné vnímaných) poměrech a vztazích: jak mezi úředníky, tak mezi úředníky a volenými představiteli obce. Ovšem i zde, v oblasti mezilidských vztahů, se myslím podařilo v přesvědčivé míře tyto vztahy ilustrovat s možností jisté míry zobecnění.

Tato práce neměla být pouhým chronologickým popisem vývoje pražské městské správy, zpestřené několika příběhy jejích protagonistů. Konkrétních příběhů bylo užito v hojné, avšak důvodné míře. Mnohé zůstalo zdánlivě opomenuto: stalo se tak uvážlivě, s ohledem na kompaktnější a dynamičtější celek textu této práce. Bez rozboru vývoje městské (veřejné) správy není možno přistupovat k dějinám města jako korporace a jeho elitní (vedoucí) byrokratické skupiny. Jedním z proponovaných cílů této disertační práce bylo ukázat konkrétní podoby výkonu vnitřní správy pražského magistrátu, v jehož vnitřní, byrokratické a pravidly svázané struktuře, existovali tito elitní aktéři v souladu s uvedenými pravidly, či jim navzdory.

Pojetí obce jako společenství lidí zainteresovaných (a účastných) na správě jejich společných zájmů je těžké udržet, pokud se má týkat několikaset tisícového města, jímž se Praha stala od roku 1922. Tvrdíme však, že se obecním představitelům podařilo toto obecné vědomí vytvořit (v případě utvoření Velké Prahy), a to do značné míry. Nesloužily k tomu jen obecní volby do společných orgánů pražské veleobce, ale též propojování území města sítěmi dopravních linek

a cest pro ně, zastavování domy a komunikacemi, budování nových inženýrských sítí či elektrifikace a plynofikace. Ve zkoumané době bylo ještě ve značné míře nezbytné udržet obecní správu v centralizované podobě, s jedním ústředním úřadem a jeho pobočkami s větším či menším rozsahem přidělené agendy. Tento centralistický model byl velice efektivním, ovšem nebylo ho patrně možno do budoucna udržet kvůli kvantitativnímu růstu agendy, již bylo třeba vyřizovat. Příčina tohoto nárůstu souvisí s význačným růstem počtu obyvatelstva hlavního města a s vzrůstající měrou (někdy též se vzrůstající komplikovaností) záležitostí, jež bylo třeba řešit s veřejnou správou a do nichž veřejná správa aktivně zasahovala. Obyvatelé Prahy nejen potřebovali vyřídit svoje záležitosti, ale bylo třeba se o ně postarat, např. ve smyslu sociální a zdravotní péče. Přestože o období po roce 1948 hovoříme jako o konci samosprávy, je třeba uvážit, že až obvodní národní výbory postupně dostaly přidělen větší díl správních pravomocí s možností rozhodovat tak, jak se to jejich předchůdcům, místním výborům (a konec konců i úřadovněm), mohlo jen zdát. Nešlo samozřejmě o samostatné rozhodování v zákonem vymezených mezích, ale o změnu správních pravomocí. Z Ústředního národního výboru/Národního výboru hl. m. Prahy se stal druhoinstanční úřad a přes všechna omezení skutečných center řízení, rozhodování a utváření koncepcí, správní pravomocí ústředního úřadu a obvodních výborů byly posíleny. Nelze hovořit o samosprávě. V následném výzkumu by však bylo přínosné zjistit, nakolik personální vazby představitelů národních výborů na mocenská centra ovlivňovaly tvorbu politik a koncepcí rozhodování v místní sféře a naopak, nakolik angažovanost místních aktérů v centrálních strukturách přispěla k utváření či změně těchto politik.

Přestože se v textu této disertační práce jedná o oblast bytostně byrokratickou, založenou na stanovených a kodifikovaných pravidlech a normách, důležitou roli zde hráli samotní aktéři, jejich charakter, dispozice a osobní motivace a samozřejmě jejich vzájemné mezilidské vztahy na formální i neformální úrovni. Pro jejich vývoj a disciplinaci to platí stejnou měrou. Základem kvalitního fungování organizace nejsou jen skvěle nastavené principy tohoto fungování, vycházející z norem, ale též ochota členů této organizace je naplňovat a provádět v praxi, aniž by došlo k porušení práv a povinností jedince i korporace. Důsledné uplatňování byrokratických principů může organizaci paralyzovat, stejně tak jako odklon od nich. Obě tyto patologické varianty Praha během zde sledovaného období zažila, v dílčím i širším měřítku. Bylo třeba proto hledat a nacházet kompromis mezi těmito póly, a jedná se vlastně o nikdy neukončený proces – právě proto, že je závislý na skutečných lidech.

Jen menšina z několika stovek aktérů, o nichž tato práce pojednává, byla schopna a ochotna jednat jako odosobnění byrokraté v negativním smyslu tohoto slova. I přes několikanásobný nárůst úředního personálu byla jedním z tmelících principů idea dobré správy sebevědomého hlavního města. Právě podíl na výkonu této správy a vědomí příslušnosti k tomuto mechanismu, dlouhodobě utvářený rolí hlavního města a jeho představitelů, jistě dodávalo pražským magistrátním úředníkům pocit hrdosti, sebevědomí a posilovalo též vědomí vysoké prestiže jejich služebního postavení. Vedle slušného hmotného ohodnocení jejich práce a zajištěné existence to nebyla slabá motivace. Tento příspěvek k dějinám pražské obecní správy tak má být též díkem těmto – bohužel do velké míry zapomenutým – profesionálům za úsilí, s nímž přispěli k vybudování skutečného evropského moderního velkoměsta, důstojného hlavního města.

Seznam zkratk

AHMP – Archiv hlavního města Prahy

ANM – Archiv Národního muzea

ANpM – Archiv Náprstkova muzea

ČND – Československá národní demokracie

ČSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSL – Československá strana lidová

ČSNS – Československá strana národně socialistická

ČSSD – Československá sociální demokracie

ČŽOSS – Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

f. – fond

kart. – karton

KSČ – Komunistická strana Československa

MHMP – Magistrát hlavního města Prahy (do roku 1918 Magistrát královského hl. města Prahy)

MLS Praha – Mimořádný lidový soud v Praze

NL – Národní liga

NOF – Národní obec fašistická

NSj – Národní sjednocení

NSP – Národní strana práce

NVP – Národní výbor hlavního města Prahy

ONV – Obvodní národní výbor

SNJ – Strana národní jednoty

ÚNV – Ústřední národní výbor hlavního města Prahy

ZV – Zemský výbor

ZNV – Zemský národní výbor

Archivy a archivní fondy

Archiv hlavního města Prahy

- fond Magistrát hlavního města Prahy I.
 - o protokoly sborů městské správy
 - o osobní komise
 - o Sbor pro vyřizování stížností hl. m. Prahy
 - o Prezidium rady a magistrátu
 - o referát IV. popisní
 - o kontrolní úřad
 - o Rankeum
 - o všeobecné sčítání lidu (1921)
- fond Magistrát hlavního města Prahy II.
 - o protokoly ze zasedání rady Ústředního národního výboru hl. města Prahy
 - o kancelář primátora
 - o odbor vnitřních věcí (spolkový katastr)
 - o Trestní komise vyšetřovací a nalézací Ústředního národního výboru hl. města Prahy (tzv. „Malý dekret“) 1945–1948
- fond Okresní městský delegovaný soud pro Malou Stranu a Hradčany
- fond Antonín Sum
- fond Václav Vojtíšek
- fond Klub přátel starého Smíchova
- fond Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a penzistů hlavního města Prahy a jejích podniků
- fond Klub konceptních úředníků Magistrátu hlavního města Prahy
- Sběrka listin
- Sběrka fotografií

Archiv Náprstkova muzea (oddělení Národního muzea)

- fond Emanuel Čenkov

Archiv Národního muzea

- fond Karel Slavíček
- fond Antonín Sum

Literární archiv Památníku národního písemnictví

- fond Otakar Borůvka
- fond František Hermann

Státní oblastní archiv v Praze

- fond Mimořádný lidový soud, Praha

Seznam literatury a tištěných pramenů

Almanach (královského) hlavního města Prahy (1898~1939)

Praha (1948, 1949)

Budovatelský program rady Ústředního národního výboru hlavního města Prahy. Usnesení rady ÚNV hlavního města Prahy ze dne 9. srpna 1946, Praha: rada Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, 1946.

(Předchozí) Rozpočty královského hlavního města Prahy/obce hlavního města Prahy, 1900–1949

Služební pragmatika pro úředníky a služebníky hlavního města Prahy; s přehledem úpravy platů písařských a s pensijním normálem z roku 1874; Jednací řád magistrátu kr. hl. města Prahy; organizační statut úřadu stavebního král. hlav. města Prahy; s pravidly o stavebních přídavcích, Praha: Nákladem královského hlavního města Prahy, 1912

JAN PLCH (ED.), Služební pragmatika a jiné služební předpisy, Praha: Nákladem hlavního města Prahy, 1932

Statistické zprávy hlavního města Prahy, 1898–1939

Status obecních zaměstnanců (1898~1939)

Věstník hlavního města Prahy/Věstník obecní královského hlavního města Prahy

Věstník Unie úředníků, učitelů, podúředníků, zřízenců a pensistů hlavního města Prahy

Zprávy Státního ústavu statistického Republiky československé, 1934

FRANTIŠEK ADAM – ANTONÍN RINGL – STANISLAV BUČIL – VLADIMÍR HRÁZSKÝ, *Lidová samospráva pražské obce*, Praha: Presidium hlavního města Prahy, oddělení propagační a pro styk s cizinou, 1947

MARTIN ALBROW, *Bureaucracy*, Cardiff: University College, [1969]

KATEŘINA BEČKOVÁ (ED.), *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900–2000. Jubilejní sborník*, Praha: Schola ludus – Pragensia, 2000

PAVEL BĚLINA A KOL., *Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1874 do současnosti*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2008

INOCENC ARNOŠT BLÁHA, *Sociologie inteligence*, Praha: Orbis, 1937

PIERRE BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha: Karolinum, 1998

DETLEF BRANDES – ALENA MÍŠKOVÁ, *Vom Osteuropa-Lehrstuhl ins Prager Rathaus. (Josef Pfitzner 1901–1945)*, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. – Essen: Klartext, 2013

VÁCLAV BUBEN (ED.), *Šest let okupace Prahy*, Praha: Osvětový odbor hlavního města Prahy, 1946

JAROSLAV ČECHURA – ZDENĚK KÁRNÍK (EDS.), *Antologie studijních textů k novověkým sociálním dějinám*, díl 2, Praha: Karolinum, 2002

LUKÁŠ FASORA, *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007

LUKÁŠ FASORA – JIŘÍ HANUŠ – JIŘÍ MALÍŘ (EDS.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006

PAVEL FOJTÍK – STANISLAV LINERT – FRANTIŠEK PROŠEK, *Historie městské hromadné dopravy v Praze*, Praha: Dopravní podnik hl. m. Prahy, 2005

ERHARD FRIEDBERG, *Introduction* k MICHEL CROZIER, *The Bureaucratic Phenomenon*, New Brunswick – London, s. VII–XXII.

BENJAMIN FROMMER, *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Praha: Academia 2010

- CATHLEEN M. GIUSTINO, *Tearing Prague's Jewish Town: Ghetto Clearance and the Legacy of Middle-Class Ethnic Politics Around 1900*, Boulder: East European Monographs, 2003
- JAN GRMELA – M. [MILOŠ] HLADÍK – ALOIS ŽÍPEK (EDS.), *70 let primátora hl. města Prahy JUDr. Karla Baxy 1862–1932*, Praha: Unie úředníků, učitelů, podúředníků a zřízenců hl. města Prahy (= zvláštní výtisk Věstníku číslo 6, ročník III.), 1932
- WALTRAUD HEINDL, *Bürokratie und Beamte in Österreich. Band 2, Josephinische Mandariner 1848–1914*, Wien – Köln – Graz: Böhlau, [2013]
- WALTRAUD HEINDL, *Gehorsame Rebellen. Bürokratie und Beamte in Österreich 1780 bis 1848*, Wien: Böhlau Verlag, 1991
- JIRÍ HEJDA, *Žil jsem zbytečně*, s. 1. [Beroun]: Machart, 2010
- ADÉLA HEŘMÁNKOVÁ, *Typ veřejně činné pražské měšťanské rodiny na přelomu 19. a 20. století. Příklad Jana a Anny Podlipných*. Diplomová práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2011
- PAVEL HIML, *Pozorovat, popsat, stvořit. Osvícenská policie a moderní stát 1770–1820*, Praha: Argo, 2019
- MILAN HLAVAČKA, *Byrokracie a byrokratizace*. In *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, (eds.) Jana Čechurová – Jan Randák, Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, kapitola III.2, s. 461–471.
- MILAN HLAVAČKA, *O byrokracii obecně*. In Helena Lorenzová – Taťána Petrasová (eds.), *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století. Úředník a podnikatel*. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Plzeň 23.–25. února 2006, Praha: KLP 2007, s. 30–37
- MILAN HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha: Libri, 2006
- MILAN HLAVAČKA – PAVEL CIBULKA A KOL., *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén. Ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*, (ed.) Milan Hlavačka, Praha: Historický ústav AV ČR v. v. i., 2013

MILAN HLAVAČKA – PAVEL CIBULKA A KOL., *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781–1939. Ideje – legislativa – instituce*, Praha: Historický ústav AV ČR v. v. i., 2015

LUBOMÍR HLAVIENKA – JAKUB ŠLOUF, *Závodní a podnikové rady*. In DUŠAN JANÁK – STANISLAV KOKOŠKA A KOL., *Průmyslové dělnictvo v českých zemích v letech 1938–1948*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2019, s. 429–474

VÁCLAV HLAVSA (ED.), *Za novou a lepší Prahu. Dokumenty o činnosti komunistického klubu na pražské radnici 1923–1938*, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1957

FRANTIŠEK HOLEC, *Zápas o Velkou Prahu*. In *Pražský sborník historický* 6, Praha: Orbis [1970], s. 117–136

JIRÍ HRŮZA A KOL., *Pražská asanace. K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu*, Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1993

JAROSLAV JÁSEK, *William Heerlein Lindley a pražská kanalizace* (= Documenta Pragensia Monographia, vol. 21), Praha: Archiv hlavního města Prahy, Dolní Břežany: Scriptorium, 2006

VÁCLAV JOACHIM, *Praha* [heslo in] *Slovník veřejného práva československého*, Brno: Nakladatelství Polygrafia, 1934, s. 457–466

VÁCLAV JOACHIM, *Součinnost právníků a techniků ve správě veřejné* (otisk ze *Správního obzoru ročníku II.*), Praha: nákladem vlastním, 1910

KAREL KAPLAN, *Druhý proces. Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení*, Praha: Karolinum, 2008

ZDENĚK KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlaté léta republiky (1918–1929)*, Praha: Libri, 2000

ZDENĚK KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha: Libri, 2002

TOMÁŠ KAVKA, *Svaz pro povznesení návštěvy ČSR. Úvod k inventáři*, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2010

JAN KELLER, *Sociologie byrokracie a organizace*, Praha: SLON, 2007 (2. přepracované vydání)

PAVEL KLADIWA, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska*, I. díl, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2007

PAVEL KLADIWA – ANDREA POKLUDOVÁ – RENATA KAFKOVÁ, *Leska a bída obecních samospráv Moravy a Slezska*, II/1, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2008

PAVEL KLADIWA – ANDREA POKLUDOVÁ – RENATA KAFKOVÁ, *Leska a bída obecních samospráv Moravy a Slezska*, II/2, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2009

PAVEL KMOCH, *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*, Praha: Academia 2015

VERONIKA KNOTKOVÁ, „*Slavná rado městská, ráčit mi povoliti příspěvek.*“ *Pensijní zabezpečení pražských obecních úředníků, jejich vdov a sirotků.* In *Vetché stáří, nebo zralý věk moudrosti?* Sborník příspěvků z 28. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň, 28. února – 1. března 2008, (eds.) Zdeněk Hojda – Marta Ottlová – Roman Prahel, Praha: Academia 2009, s. 161–169

JIRÍ KOCIAN – VÍT SMETANA A KOL., *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Praha: Euroslavica, 2014

JAN KONOPÁČ, *Nájemné ve Velké Praze v letech 1923–1930 jako složka životních nákladů rodiny dělnické a úřednické v Praze*, Praha: Státní úřad statistický, 1931

PETR KOURA, „*Měl jsem rád svou republiku.*“ *Životní příběh politického vězně dvou totalit JUDr. Josefa Nestávala.* In Sborník Archivu Ministerstva vnitra, 4 (2006), s. 149–196

MILOŠ KRATOCHVÍL, *O vývoji městské správy pražské do roku 1848*, Praha: Nákladem důchodů obce hlav. města Prahy, 1936

VOJTĚCH KRAUS, *Dějiny obecní správy král. hlav. města Prahy za léta 1860–1880. Díl prvý. Léta 1860–1970*, Praha: Nákladem důchodů obce král. hlav. města Prahy, 1903

NN [LUDVÍK KREMLIČKA – A. MAREK], *Aprovizace obce pražské za války a po válce 1914–1922*, [red. Ladislav Pech,] Praha: Nákladem Apropisačních ústavů hlavního města Prahy, [1922]

JOSEF KROSNÁŘ – LUDMILA CEKOTOVÁ, *Zlaté pražské časy*, Praha: Svoboda 1966

JAN KŘEN, *Dvě století střední Evropy*, Praha: Argo, 2005

KAREL B. KUČERA – FRANTIŠEK X. NOVOTNÝ (red.), *Stručný nástin a historický vývoj instituce „Sboru magistrátních okresních hl. města Prahy, jich kompetence a organisace. 1784–1927*, Praha: Ústřední úřad pro službu v okresích a výkonou magistrátu hl. města Prahy, 1927

RUDOLF KUČERA, *Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013

JIŘÍ KUDRNÁČ, *Miloš Marten. K jeho místu ve vývoji české literatury*. In Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity/Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, V 3, 2000, s. 41–51

VÁCLAV LEDVINKA – JIŘÍ PEŠEK – OLGA FEJTOVÁ (EDS.), *Osm set let pražské samosprávy* (=Documenta Pragensia XXI), Praha: Archiv hlavního města Prahy – Dolní Břežany: Scriptorium, 2002

VÁCLAV LEDVINKA (ED./RED.), *Osm století pražské samosprávy. Výstava o vývoji pražské městské správy od 13. století ro roku 2000*, Praha: Archiv hlavního města Prahy – Muzeum hlavního města Prahy, 2000

VÁCLAV LEDVINKA, *Politika a Obecní dům v průběhu století*. In *Město a jeho dům. Kapitoly ze stoleté historie Obecního domu hlavního města Prahy (1901–2001)*, (eds.) Hana Svatošová – Václav Ledvinka, Praha: Obecní dům – Archiv hlavního města Prahy, 2002, s. 225–244

VÁCLAV LEDVINKA – JIŘÍ PEŠEK, *Praha*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000

HELENA LORENZOVÁ – TAŘÁNA PETRASOVÁ (EDS.), *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století. Úředník a podnikatel*. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Plzeň 23.–25. února 2006, Praha: KLP, 2007

MARIE MACKOVÁ, *Finanční stráž v Čechách 1842–1918*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017

MARIE MACKOVÁ, *To byla c.k. trafika*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010

MILOSLAV MARTÍNEK, *K problému struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století*. In: Sborník historický, Praha: Historický ústav ČSAV sv. 21 (1974), s. 75–117

MILOSLAV MARTÍNEK, *Příspěvek k poznání sociální struktury úřednictva v Čechách na počátku 20. století*, Praha: Ústav čs. dějin ČSAV, 1975, [strojopis]

HANA MÁŠOVÁ, *Bojovník s byrokracií – lékař a úředník Ladislav Prokop Procházka*. In: *Historia – medicina – kultura*. Sborník k dějinám medicíny, (eds.) Karel Černý – Petr Svobodný, Praha: Karolinum 2006, s. 189–203

KARL MEGNER, *Beamte. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Aspekte des k.k. Beamtentums*, Wien: Verlag der Österr. Akad. der Wissenschaften, 1985

JAROSLAVA MENDELOVÁ, *Soupis rad Ústředního národního výboru hlavního města Prahy a Národního výboru hlavního města Prahy z let 1945–1981*. In: *Documenta Pragensia V(2)*, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1985, s. 366–386

JAROSLAVA MENDELOVÁ, *Správa hlavního města Prahy po roce 1945*. In: *Documenta Pragensia V(1)*, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1985, s. 112–122

ANDĚLÍN MERTA, *Pražské národní výbory. Vývoj jejich organizace 1945–1965*, Praha: Národní výbor hlavního města Prahy, 1966

ANDĚLÍN MERTA, *Pražské národní výbory a jejich úloha v uplynulých dvaceti letech*. In: *Pražský sborník historický 2*, Praha: Orbis, 1965, s. 5–50

ANDĚLÍN MERTA, *Vývoj pražské městské správy od roku 1922 do roku 1945*. In: *Pražský sborník historický 9*, Praha: Orbis, 1975, s. 147–195.

JAN MERTL, *Byrokracie. Studie sociologicko-politická*, Praha: Orbis, 1937

JAN MERTL, *Úkoly obecní správy*. In: *Almanach hlavního města Prahy*, Praha: Nákladem Insertního oddělení Věstníku hlavního města Prahy, 1939, s. 5–8.

ROBERT K. MERTON, *Studie ze sociologické teorie*, Praha: SLON, 2007

ALENA MÍŠKOVÁ – VOJTĚCH ŠUSTEK, *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939–1945, Svazek 1, Deník Josefa Pfitznera, úřední korespondence Josefa Pfitznera s Karlem Hermannem Frankem*, Praha: Scriptorium, 2000

Národní album. Sbíрка podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících a zasloužilých, Praha: Jos. R. Vilímek, s. d. [1899]

MICHAEL NAVRÁTIL, *Almanach československých právníků*, Praha: [nákladem vlastním?], 1930

MICHAEL NAVRÁTIL, *Almanach českých právníků. K prvním sjezdu českých právníků v Praze roku 1904*, Praha: nákladem vlastním, 1904

MARTIN NEKOLA, *Petr Zenkl. Politik a člověk*, Praha: Mladá fronta 2014

ZDENĚK R. NEŠPOR, *Jan Mertl: sociolog-kolaborant, nebo oběť okolností?* In Sociologický časopis/Czech Sociological Review 48 (2), s. 343–365

JIŘÍ PEŠEK, *Od aglomerace k velkoměstu. Praha a středoevropské metropole 1850–1920* (= Documenta Pragensia Monographia 9), Praha: Scriptorium, 1999

JIŘÍ PEŠEK – HANA SVATOŠOVÁ, *Měšťanské samosprávy a občanské elity středoevropských metropolí versus stát a odborníci v jeho službách 1848–1948*. In *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*, (eds.) Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 41–48

HUGO PILZ, *Pokus o nový statut hlav. města Prahy* (= Samosprávná knihovna hlav. města Prahy, sv. II), Praha: Nákladem důchodů obce hlav. města Prahy, 1928

JAN PLCH, *Pensijní normál zaměstnanců hlav. města Prahy. Historický náčrt a dnešní stav*, Praha: Nákladem důchodů obce hlav. města Prahy, 1933

VÁCLAV PRŮCHA A KOL., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, I. díl, období 1918–1945*, Brno: Doplněk, 2004

VÁCLAV PRŮCHA, *Sociální struktura československé společnosti v předmnichovské republice*, Praha: VŠE, 1970

JAKUB RÁKOSNÍK – RADKA ŠUSTROVÁ, *Rodina v zájmu státu. Populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918–1989*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016

JAKUB RÁKOSNÍK – IGOR TOMEŠ A KOL., *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Praha: Auditorium, 2012

STÉPHANE REZNIKOW, *Frankofilství a česká identita 1848–1914*, Praha: Karolinum, 2008

OTTO RŮŽIČKA A KOL., *Praha – město svého lidu – 1945–1965*, Praha: Tiskové a propagační středisko NVP, 1965

JAN RYBA, *Antisemitské delikty ve spisech trestních komisí nalézacích Ústředního národního výboru hl. m. Prahy (výsledky výzkumu)*. In *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu. Postih provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy (Sborník příspěvků)*, (ed.) Mečislav Borák, Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky – Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002, s. 136–179.

VÁCLAV ŘEZNÍČEK, *JUDr. Jan Podlipný, jeho život a působení*, Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1924

AUGUSTIN SEIFERT, *Dr. Jan Podlipný. K desátému výročí jeho smrti vzpomíná Augustin Seifert*, Praha: Národní rada československá, 1924

PETRA SLÁMOVÁ – HANA SVATOŠOVÁ, *Pražská městská správa v období tzv. druhé republiky. In Evropská velkoměsta za druhé světové války. Každodennost okupovaného velkoměsta. Praha 1939–1945 v evropském srovnání*, (eds.) Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek a kol. (= Documenta Pragensia XXVI), Praha: Archiv hlavního města Prahy/Dolní Břežany: Scriptorium, 2007, s. 23–40.

HANA SVATOŠOVÁ, *Cesta na jih za peníze hlavního města. Městská cestovní stipendia pro absolventy vysokých škol technických v Praze*. In *Naše Itálie. Stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 31. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 24.–26. února 2011, (eds.) Zdeněk Hojda – Marta Ottlová – Roman Prahel, Praha: Academia 2012

HANA SVATOŠOVÁ, *Městská zdravotní péče do r. 1945*. In *Osm století pražské samosprávy. Výstava o vývoji pražské městské správy od 13. století ro roku 2000*, (ed./red.) Václav Ledvinka, Praha: Archiv hlavního města Prahy – Muzeum hlavního města Prahy, 2000

HANA SVATOŠOVÁ, *Počátky městské sociální výstavby na příkladu Vídně a Prahy*. In *Útisk – charita – vyloučení. Sociální 19. století*. Sborník z příspěvků z 34. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století. Plzeň 27. 2. – 1. 3. 2014, (eds.) Zdeněk Hojda – Marta Ottlová – Roman Prahel, Praha: Academia 2015

HANA SVATOŠOVÁ, *Zahraniční půjčka hlavního města Prahy z roku 1922 aneb Jak okrást město*. In *Mezi liberalismem a totalitou* (= Documenta Pragensia XIV), (eds.) Jiří Pešek – Václav Ledvinka, s. 127–151

HANA SVATOŠOVÁ, „Zlatá slovanská Praha“. *Slovanství ve slovech a skutcích pražské obecní samosprávy 1880–1914*. In „*Slavme slavně slávu Slávów slavných*.“ *Slovanství a česká kultura 19. století*. Sborník příspěvků z 25. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň 24.–26. února 2005, (eds.) Zdeněk Hojda – Marta Ottlová – Roman Prahel, Praha: KLP 2006, s. 160–171

ZBYNĚK SVITÁK, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*, Brno: Vydala Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2011

PETR SVOBODNÝ – JAN HAVRÁNEK (EDS.), *Profesionalizace svobodných povolání v českých zemích v 19. a v první polovině 20. století*, Praha: Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy – Akademie věd ČR, 1996

JAKUB ŠLOUF – DANIELA NĚMEČKOVÁ A KOL., *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948). Retribuce jako služební úkol na hraně možnosti i profesní cti zaměstnance justice*, Praha: Academia – Státní oblastní archiv v Praze, 2020

JAKUB ŠLOUF, *Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živlů“ v roce 1945. Politická machinace, exces retribuční, či inkubátor revoluční morálky?* In *Soudobé dějiny XXIV*, 4/2017, s. 538–581

JIRÍ ŠTAIF, *Česká národní mentalita 19. století v kontextu sociálních dějin*. In *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, (eds.) Milena Lenderová – Zdeněk Bezečný – Jiří Kubeš, České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2003, s. 69–92

JIRÍ ŠTAIF, *Symbolické znaky české národní elity v dlouhém 19. století*. In *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, (ed.) Milan Řepa, Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., s. 168–192

BOHUMIL ŠTĚDRÝ, *Sbírka zákonů, nařízení a předpisů platných pro hl. město Prahu*, Praha: Nákladem hlavního města Prahy, 1938 (2 sv.)

JIŘINA ŠTOURAČOVÁ, *Reformní zásahy Marie Terezie a Josefa II. do městské správy na Moravě*. In Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity/Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, C50, 2003, s. 169–176

VOJTĚCH ŠUSTEK, *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939–1945. Svazek 2, Měsíční situační zprávy Josefa Pfitznera*, Praha: Scriptorium, 2001

MICHAL ŠVEC, *Komunální politika ve Velké Praze*, Praha: Karolinum, 2012

VÁCLAV VOJTÍŠEK (ED.), *Praha v obnoveném státě československém*, Praha: Nákladem důchodů obecních, 1936

ROMAN VONDRA, *Po kolejích a silnicích Velké Prahy. Systém městské hromadné dopravy na území hl. m. Prahy v letech 1918–1945*, Praha: Historický ústav, 2011

PAVLA VOŠAHLÍKOVÁ, *Z moci úřední. Úřady a úředníci za vlády Františka Josefa I.* In Český časopis historický, č. 3, 92/1994, s. 460–476

MAX WEBER, *Autorita, etika a společnost*, (ed.) Jan Škoda, Praha: Mladá fronta, 1997

MAX WEBER, *Metodologie, sociologie a politika*, (ed.) Miloš Havelka, Praha: OIKOYMENH, 1998

MAX WEBER, *Sociologie náboženství*, (ed.) Jan Škoda, Praha: Vyšehrad 1998

Internetové zdroje

<http://www.historiecssd.cz/p-q/picman-ladislav/>

<https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/131302-frantisek-vrba>

<https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/147842/eva-vodnanska>

http://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/vaclav_vacek.html

<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/032schuz/s032001.htm>

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ED0A2E402D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan> [permalink]

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ECB6C4F52D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan1> [permalink]

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ED0A2E632D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan1> [permalink]

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=1E01084523A911E08F90005056C00008>
[permalink]

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=A14CEA0FB67611DF820F00166F1163D4&scan=1#scan1> [permalink]

www.vuapraha.cz/sites/default/files/255.txt

<http://web2.mlp.cz/mapa1938/klad.php>